

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

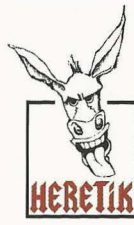
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Haricîler (Outsiders)

Howard S. BECKER

Howard S. BECKER

Haricîler (Outsiders)

Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması

2. BASKI

Türkçe Baskı: Serife Genç - Levent Ünsaldı

Turkish Language Translation copyright © 2013 by Heretik
Yayıncılık

(Howard S. Becker, **Outsiders**, *Studies in the Sociology of Deviance*)

Copyright © 1963 by **The Free Press of Glencoe**

Copyright renewed © 1991 by **Howard S. Becker**

Chapter 10, "Labelling Theory Reconsidered", Copyright ©
1973 by Howard S. Becker

All Rights Reserved.

Published by arrangement with the original publisher Free Press,
a Division of Simon & Schuster, Inc.

Heretik Yayınları: 7 Howard S. Becker Dizisi: 2

ISBN: 978-605-65224-9-9

©2015 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film, vb elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

2. Baskı 2015, Ankara

Yayına Hazırlayan: Levent Ünsaldı

Türkçe Söyleyenler: Şerife Geniş - Levent Ünsaldı

Redaksiyon: Barış Bakırlı

Dizgi: İsmet Erdoğan

Kapak: Gabrielle Gautier Ünsaldı - Ali İmren

Heretik Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Kültür Mahallesi, Yüksel Caddesi, 41/2, Kızılay, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

İnternet Sitesi: www.heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Facebook: facebook.com/heretikyayin

E-mail: heretikyayin@gmail.com

Tarcan Matbaacılık Yayın San.

Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15. İskitler-Ankara

Tel: 0312 384 34 355

HOWARD S. BECKER

Haricîler (Outsiders)

Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması

Outsiders

Studies in the Sociology of Deviance

Türkçe Söyleyen: Şerife Geniş - Levent Ünsaldı

Howard S. Becker (1928-...): Amerikalı sosyolog, Chicago Illinois doğumlu. Lisans ve lisans sonrası öğrenimini Chicago Üniversitesi'nde gördü. Doktora sonrasında Chicago, Stanford ve Illinois Üniversiteleri (Urbana-Champaign kampusu) de dahil olmak üzere çeşitli üniversitelerde ve kurumlarda dersler verdi ve araştırmacı olarak çalıştı. 1965 yılında Northwestern Üniversitesi (Chicago, Evanston kampusu) Sosyoloji Bölümünde profesör olarak çalışmaya başladı ve burada uzun yıllar öğretim üyeliği yaptı. 1991 yılında Washington Üniversitesi'ne geçti ve 1999 yılında emekli oldu. Pek çok sayıda prestijli akademik ödül almıştır. Bunlar arasında Charles Horton Cooley Ödülü (1980), Cooley/Mead Ödülü (1985), George Herbert Mead Ödülü (1987) ve Amerikan Sosyoloji Derneği Career of Distinguished Scholarship Ödülü (1998) sayılabilir. “Marjinal gruplar” ve “alt kültürler” üzerine katılımcı gözlem tekniğini kullanarak yaptığı çalışmalarla 1950’li ve 1960’lı yıllarda sembolik etkileşimci yaklaşımın en önemli figürlerinden biri haline gelmiştir. Chicago ekolünden, özellikle Herbert Blumer ve Everett Hughes gibi sosyologlardan etkilenmiştir. Howard S. Becker aynı zamanda bir caz sanatçısıdır. 1960’lı yılların caz kulüplerindeki “esrar tüketimi pratikleri” üzerinden “sapkınlık” meselesini maharet ve yetkinlikle tartışmıştır. Bu minvalde kaleme aldığı, 1963’te yayınlanan *Outsiders* (Haricîler) adlı eseri “etkileşimci sapkınlık kuramının” en itibarlı kurucu saha araştırmalarından biridir.

Becker’in diğer temel eserlerinden bazıları ise şunlardır:

Boys in White: Student Culture in Medical School (1961), *Making the Grade: The Academic Side of College Life* (1968), *Art Worlds* (1982), *Writing for Social Scientists: How to Start and Finish Your Thesis, Book, or Article, Tricks of the Trade* (1998), *Telling About Society* (2007).

Heretik'ten çıkmış diğer eserleri:

Sosyal Bilimcilerin Yazma Çilesi (Writing for Social Scientists: How to Start and Finish Your Thesis, Book, or Article), Türkçe Söyleyen: Şerife Geniş, 2013.

Heretik'te yayına hazırlanan eserleri:

Tricks of the Trade (1998)

Telling About Society (2007)

Şerife Geniş: Lisans ve lisansüstü öğrenimini sırasıyla Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Illinois Üniversitesi (Urbana-Champaign) Sosyoloji Bölümlerinde tamamladı. Gaziantep Üniversitesi ve Illinois Üniversitesinde görev yaptı. 2011 yılından beridir Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde ve kitap bölümlerinde kentsel eşitsizlikler, küreselleşme, göç ve etnik kimlikler üzerine çalışmaları yayınlanmıştır.

Levent Ünsaldı: 1997 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Sosyoloji alanındaki yüksek lisans öğrenimini 2000 yılında Lille Üniversitesinde (Fransa) tamamlayan Ünsaldı, aynı alandaki doktora derecesini Paris Sorbonne Üniversitesinden 2004 yılında aldı. Belli bir süre aynı üniversitede post-doktora çalışmalarına devam etmiş ve eş zamanlı olarak Lille Üniversitesinde lisans düzeyinde çeşitli dersler vermiş olan Ünsaldı, 2010 yılından beri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Ordu-Siyaset ilişkileri, ekonomizm eleştirisi, bilgi sosyolojisi, epistemoloji, bilim sosyolojisi ve sosyoloji tarihi temel ilgi ve çalışma alanlarıdır.

İçindekiler

Türkçe Baskıya Önsöz (Howard S. Becker).....	9
Teşekkür (Howard S. Becker)	17

BİRİNCİ BÖLÜM OUTSIDERS (HARİCİLER)

Sapkınlığın Tanımları	23
Sapkınlık ve Başkalarının Tepkileri	29
Kimin Kuralları?.....	35

İKİNCİ BÖLÜM SAPKINLIK TÜRLERİ: ARDIŞIK MODEL

Sapkınlığın Eş zamanlı ve Ardışık Modelleri	44
Sapkın Kariyerler.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ESRAR KULLANICISI OLMAK

Tekniği Öğrenmek	72
Etkileri Algılamayı Öğrenmek	74
Etkilerden Keyif Almayı Öğrenmek.....	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ESRAR KULLANIMI VE TOPLUMSAL DENETİM

Arz	88
Gizlilik	94
Ahlak	100

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAPKIN BİR GRUBUN KÜLTÜRÜ: DANS MÜZİSYENİ

Araştırma	113
Müzisyen ve “Kazma”	115
Çatışmaya Tepkiler	121
Tecrit ve Kendini Ayırma	126

ALTINCI BÖLÜM

SAPKIN BİR MESLEK GRUBUNDA KARIYERLER: DANS MÜZİSYENİ

Şebekeler ve Başarı.....	135
Ebeveynler ve Eşler.....	146

YEDİNCİ BÖLÜM

KURALLAR VE KURALLARIN DAYATILMASI

Dayatmanın Evreleri	161
Bir Örnek: Esrar Vergisi Kanunu.....	167

SEKİZİNCİ BÖLÜM

AHLAK GİRİŞİMCİLERİ

Kural Yapıcılar.....	181
Ahlak Savaşçılarının Kaderi	186
Kural Uygulayıcılar	189
Sapkınlık ve Girişim: Bir Özet.....	196

DOKUZUNCU BÖLÜM

SAPKINLIK ÇALIŞMALARI

Sorunlar ve Duyarlılıklar	201
---------------------------------	-----

ONUNCU BÖLÜM

ETİKETLEME KURAMINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Kolektif Eylem Olarak Sapkınlık	219
Sapkınlığın Demistifikasyonu.....	229
Ahlaki Sorunlar	233

KAYNAKÇA.....	245
----------------------	------------

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Günümüzde “sapkınlık” adı verilen alanı icat edenler kuşkusuz *Haricîler* (*Outsiders*) değildi. Benzer fikirler benden önce başka araştırmacılar tarafından da öne sürülmüştü (kitapta isimlerini andığım Edwin Lemert (1951) ve Frank Tannenbaum (1938) özellikle önemlidir). Ancak *Haricîler* (*Outsiders*) kendinden önceki yaklaşımlardan çeşitli açılardan farklıydı. Öncelikle, akademik metinlerde genellikle aşına olduğumuz dilden daha açık ve anlaşılır bir dilde yazılmıştı. Bunu kendimi övmek için söylemiyorum. Hocalarım çok iyiydi. Tez danışmanım ve doktora sonrasında çeşitli araştırma projelerinde birlikte çalıştığım üstadım Everett Hughes açık ve anlaşılır bir dilde yazmak konusunda tam bir fanatikti. Aynı şeyi söyleyebilecek yalın kelimeler varken içi boş, soyut terimler kullanmanın çok gereksiz olduğunu düşünüyordu. Bu konuda beni sıkça uyarıyordu; öyle ki, sade ve yalın kelimeler, etkin ve kısa cümleler kullanarak yazmak bende refleks hâline geldi.

Benzeri pek çok sosyolojik metinden daha anlaşılabilir olmasının yanı sıra, *Outsiders*’ın neredeyse yarısı saha araştırmasına dayalı bulgulardan oluşuyordu ve dönemin Amerikan üniversitelerindeki yeni kuşak öğrencilerin soyut kuramlaştırmalar-

dan çok daha “ilgi çekici” buldukları saha verilerini ayrıntılı bir şekilde kullanıyordu. Barlarda ve diğer “itibarı düşük” yerlerde çalışan, bir tür romantizm atfedilen müzikler yapan müzisyenler ve bu müzisyenlerden bazılarının kullandığı esrar hakkında yazmıştım. Bu, o dönemde üniversite öğrencilerinin pek çoğunun denedikleri ve (tıpkı kitaptaki analizin öne sürdüğü gibi) etkilerinden keyif almayı öğrendikleri esrarın ta kendisiydi. Öğrenciler, kendi hayatları ile az ya da çok kesişen bu konular sebebiyle, madde kullanımı ve müzik alanındaki çalışmalara büyük ilgi duyuyorlardı. Bu durum, öğrencilerinin bu ilgilerini paylaşan pek çok hocanın, kitabı okuma listelerine dâhil etmesine neden oldu. Dolayısıyla, *Haricîler* (*Outsiders*) daha genç kuşaktan öğrencilerin derslerde okuduğu bir tür standart metin hâline geldi.

Aynı dönemde başka bir şey daha oluyordu. Sosyoloji, eski kuramsal çerçevelerin sorgulandığı ve eleştirildiği dönemsel “devrimlerinden” birini yaşıyordu. O dönemde, yani 1960’ların başında, sosyologlar tipik olarak suçu ve diğer uygunsuz davranış biçimlerini insanları bu şekilde davranmaya iten şeyin ne olduğu sorusunu sorarak çalışıyorlardı. Neden bu insanlar genel kabul gören “normları” reddediyorlar ve “normal” hayatlar yaşamıyorlardı? Oysa sahip olduğumuz tüm kuramlar bize herkes gibi onların da normal bir yaşam tarzını kabul yönünde sosyalleştiklerini söylüyordu. O dönemin kuramları, temelde bu türden antisosyal davranışların asıl kökeni olarak düşündükleri sebepler noktasında birbirlerinden farklılaşıyorlardı. Bu sebepler aşırı alkol kullanımı, suça yönelme, madde kullanımı, cinsel aşırılık ve bunlara benzer uygunsuz davranışları içeren uzun bir liste oluşturunuyordu. Bazıları, uygunsuz davranışlarda bulunan bu kişilerin ruh hâllerini hedef tahtasına oturtarak -kişiliklerinde bunu (“bu” her ne ise) yapmalarına sebep olan birtakım bozukluklar olduğu varsayımından hareketle- onlara çeşitli tanımlamalar yapıyorlardı. Daha sosyolojik olan diğer kuramlar ise, insanların kendilerini içinde buldukları durumları ve erişmeyi amaç edinmelerinin öğretildiği ödüller ile bu ödüllere gerçek-

ten erişme ihtimalleri arasında bir uçurumun ortaya çıkmasına sebep olan koşulları ön plana çıkartıyordu. Bir “Amerikan Rüyası” olan sınırsız toplumsal hareketliliğe inanmaları öğretilen ve ardından da kendilerini toplumsal olarak yapılandırılmış (örneğin bu türden bir hareketliliği mümkün kılacak eğitime erişimlerinin olmaması gibi) engeller tarafından sınırlandırılmış bulan işçi sınıfı kökenli gençler, tam da bu sebeple, aynen suça yönelmek gibi, sapkın davranışlara da yönelebilirlerdi.

Fakat bu kuramlar, daha az konformist olan ve zamanın toplumsal kurumlarına daha eleştirel bakan, cezai yargılama sisteminin hiçbir zaman hata yapmadığına ve bütün suçluların kötü şeyler yapan kötü insanlar olduğuna ve benzeri iddialara inanmaya daha az gönüllü olan yeni kuşak sosyologlara pek de ikna edici gelmiyordu. Bu sosyologlar kuramsal çerçeve arayışında çeşitli kaynaklara başvurdular. Pek çoğu meseleyi kapitalizmin patolojik etkileri çerçevesinde analiz etmek gayesiyle Marksist yaklaşımlara yöneldiler ve burada aradıkları malzemeyi buldular. Bazıları da -bu “bazıları”na ben de dâhilim- araştırmacıların o zamanlar “toplumsal düzensizlik/*social disorganization*” adı verilen suç alanını araştırmaya başladıklarında bir şekilde unuttukları modası geçmiş sosyoloji kuramlarında sağlam bir temel buldu.

Kısacası, toplumsal yaşamın bu “sapkın alanlarına” ilişkin çalışmalar, mesleği ve günlük uğraşı “toplumsal sorunları” çözmek olan -yani kendileri için sorun yaratan etkinlikler hakkında bir şey yapabilecek konumda olan- insanlar tarafından işgal edilmişti. Dolayısıyla, “suç” zaman zaman -her zaman değil; çünkü hep olduğu gibi, suçların hepsini engellemek çok fazla zahmet gerektirdiği için ya da pek çok kişi pek çok suçtan menfaat sağladığı için suçların pek çoğuna göz yumuluyordu- birilerinin bir şeyler yapılması gerektiğini düşündüğü bir “sorun” hâline gelmişti. Bu “birileri”, genellikle üyeleri tam zamanlı olarak bu sorunla uğraşan bir kurum olabiliyordu. Nihayetinde, cezai yargılama sistemi olarak adlandırılan şey, polis, mahkemeler, hapishaneler- geleneksel olarak suçu ortadan kaldırma ya da en azından frenleme

işile görevlendirilmiş bir kurumdu. Böylelikle, suçla mücadele ve suç önleme aygıtı aynı anda oluşturulmuş oluyordu.

Bütün profesyonel gruplar gibi bu cezai yargılama kurumlarında yer alan kişilerin de korumaları gereken çıkarları ve perspektifleri vardı. Bu kişiler, suçun sorumlusunun suçlular olduğu fikrini verili kabul ediyorlardı. Dolayısıyla suçluların kim olduğu konusunda hiçbir kuşkuları yoktu: çalıştıkları kurumların yakaladığı ve hapse attığı insanlar. Yanıtlamaları gereken temel sorunun ne olduğunu da biliyorlardı: “Suçlu olarak tespit ettiğimiz bu insanlar suç saydığımız bu şeyleri neden yapıyorlar?” Bu yaklaşım, onları ve bu yaklaşımı kabul eden pek çok sosyoloğu da suça ilişkin geliştirecekleri anlayış için ağırlıklı olarak bu kurumların tuttukları istatistiklere dayanmaya götürdü; suç oranı, polise bildirilen suçlara dayanarak hesaplanıyordu ve bu da zorunlu olarak çok da doğru bir ölçme biçimi değildi: İnsanlar sıklıkla, işlenen suçları polise bildirmiyorlardı ve polis de çoğu zaman kamuya, sigorta şirketlerine ve siyasetçilere iyi bir iş çıkar-dıklarını göstermek için rakamlarla “oynuyordu.”

Lakin, sosyolojik gelenekte köklerini W. I. Thomas’ın ünlü sözünde bulan alternatif bir yaklaşım da mevcuttu: “Eğer insanlar durumları gerçek olarak tanımlarlarsa bu durumlar sonuçları açısından gerçektirler” (Thomas ve Thomas 1928, s. 572). Yani insanlar, bu dünyada kendilerinin ne olduğuna dair sahip oldukları anlayışlara göre hareket ederler. Sosyal bilim sorunsallarını bu şekilde ifade etmek, şeylerin nasıl sorunlu olarak tanımlandığı meselesini gündeme getirir ve araştırmamızı kimin ne tür etkinlikleri hangi şekilde tanımladığını bulmaya yönlendirir. Bu örnekte soru şudur: Kim hangi etkinlikleri suç olarak tanımlamaktadır ve bu tanımlamanın sonuçları nelerdir? W. I. Thomas’ın fikrinden hareket eden araştırmacılar, polis ve mahkemeler neyi suç olarak tanımlıyorsa onun “gerçekten” suç olduğu fikrini kabul etmediler. Suçlu addedilmenin ve suçlu muamelesi görmenin kişinin gerçekte yapmış olabileceği şeylerle hiçbir zorunlu ilişkisinin olmadığını düşünüyorlardı ve araştırmaları da

bunu kanıtlıyordu. Bir bağlantı olabilirdi; ama bu bağlantının varlığı mekanik ya da mutlak değildi. Bu da resmî istatistikleri kullanan araştırmaların hatalarla dolu olduğu ve bu hataları düzeltmenin oldukça farklı sonuçlar ortaya koyabileceği anlamına geliyordu.

Bu geleneğin bir başka yönü de bir duruma müdahil olan herkesin orada olup bitene katkısının olduğunda ısrar etmesiydi. Dâhil olan herkesin eylemi, istisnasız biçimde, sosyolojik araştırmanın parçası olmak zorundaydı. Dolayısıyla, işi suçun ne olduğunu tanımlamak ve onunla başa çıkmak olan kişilerin etkinlikleri de “suç sorunu”nun bir parçasıydı ve bir araştırmacı, bu kişilerin söylediklerini verili kabul edemez ya da çalışmasının ileri aşamaları için bir başlangıç noktası olarak alamazdı. Bu önerme yaygın kanıyla çelişiyordu. Oysa ilginç ve yeni sonuçlar ortaya çıkardı.

Haricîler (Outsiders) bu güzergâhı izledi. Hiçbir zaman bunun orijinal bir yaklaşım olduğunu düşünmedim. Daha ziyade, zanaatın geleneklerini izleyen iyi bir sosyoloğun yapması gereken budur diye düşünüyordum. Her bir yeni yaklaşımın, bilim tarihçisi Thomas Kuhn’un (1970) “bilimsel devrim” adını verdiği şeyi ürettiğini söylemek bugünlerde moda oldu. Fakat ben sapkınlığa ilişkin bu yaklaşımın kesinlikle devrim olmadığını altını çizmek istiyorum. Eğer illaki bir isim koymak gerekiyorsa; sapkınlık alanındaki sosyolojik çalışmaları olması gereken yere çeken bir “karşı devrim” olduğunu pekâlâ söyleyebilirsiniz. (“Cole, 1975”teki ilginç tartışmaya bakabilirsiniz.)

Suçtan bahsederek başladım. Ama şimdi son paragrafta bu alana “sapkınlığa” ilişkin çalışmalar üzerinden gönderme yaptım. Bu anlamlı bir değişimdir. “Sapkınlık” kavramı, ilgimizi kimin suç işlediği sorusundan daha genel bir soruna kaydırır. Kolektif eylemin mevzubahis olduğu her yerde insanların bir şeyleri “yanlış”, yani yapılmaması gereken şeyler olarak tanımladıklarına ve genellikle diğerlerini bu şeyleri yapmaktan men etmek

için adımlar attıklarına dikkatimizi çeker. Bunu yaparak da bizi bu süreçte söz konusu olan bütün etkinlik türlerini incelemeye yöneltir. Bu etkinliklerin hepsinin, kelimenin taşıdığı tüm anlamlar dikkate alınsa dahi, “suç” addedilmesi mümkün değildir. Bazı kurallar belli bir grupla sınırlıdır: Dinî kuralları takip eden Yahudiler “koşer”¹ olmayan yiyecekler yememelidirler ama diğerleri bunu yapmakta özgürdürler. Bazı kurallar da sınırlı bir etkinlik alanını yönetirler. Spor ve oyun kuralları böyledir: Satranç kurallarını ciddiye alan biriyle satranç oynamadığınız sürece, satrancı nasıl oynadığınız fark etmez ve kuralların ihlaline ilişkin yaptırımlar sadece satranç kulübü üyeleri için geçerlidir. Fakat bu her iki toplulukta da -dini bütün Yahudiler ve satranç kulübü üyeleri- kurallar koymaya ve bu kuralları ihlal edenleri bulmaya ilişkin aynı tür süreçler işler.

Bir başka açıdan ise bazı davranışlar doğru olarak algılanmayabilir. Ancak bu davranışları konu edinen yasalar mevcut olmayabilir. Dolayısıyla bu enformel kuralları ihlal eden kişiyi cezalandıracak organize bir kurum da mevcut olmayabilir. İlk bakışta çok da önemsenmeyen bu davranışlar adabı muâşeret kurallarına uymamak gibi sıradan bir ihlal olarak değerlendirilebilir (örneğin kusmamanız gereken bir yere kusmanız gibi). Sokakta kendi kendinize konuşmak (elinizde bir cep telefonu yoksa eğer) sıra dışı bir durum olarak algılanacak ve insanların sizin biraz tuhaf olduğunuzu düşünmelerine sebep olacaktır. Ama çoğu zaman bu davranışınıza karşı bir şey yapılmayacaktır. Arada bir ise, bu sıra dışı eylemler başkalarının sizin basitçe “kaba” ya da “tuhaf” biri yerine, “akıl hastası” olduğunuzu düşünmelerine sebep olabilir. Bu durumda yaptırımlar işin içine girer ve size hastanenin yolu görünür. Doktora programından arkadaşım olan Erving Goffman, özellikle akıl hastaneleri üzerine olan çalışmasında bu türden olasılıkları çok ayrıntılı bir şekilde incelemiştir (Goffman 1961).

1 Türkçe Söyleyiş Kuralları (Türkçe Söyleyiş Kuralları) kitabında ve kullanılması dinen bir sakınca bulunmayan helal ürünler.

“Sapkınlık” kavramı, Goffman, bendeniz ve diğer pek çok kişi tarafından bu ihtimallerin tümüne gönderme yapmak üzere kullanıldı. Karşılaştırmalı yöntem kullanarak pek çok durumda pek çok biçim alan ve bunların arasından yalnızca birinin suç olarak değerlendirildiği temel süreci kavramaya çalışıyorduk. Önerdiğimiz çeşitli formülasyonlar hem çok dikkat çekti hem de çok eleştirildi. Bunların bazılarını elinizdeki kitabın son bölümünde değiniyorum. Fakat zaman içinde “etiketleme” ve “sapkınlık” soruları etrafında çok büyük bir yazın gelişti. Kitabı, bu yazının ayrıntılı bir tartışmasına yer verecek şekilde revize etmedim.

Kitabı yeniden revize ediyor olsaydım eğer, seçkin Brezilyalı kent antropoloğu Gilberto Velho’nun (1976, 1978) bu yazına kazandırdığı fikre çok büyük bir ağırlık verirdim. Velho’nun geliştirdiği fikrin bazı okurların anlamakta zorlandığı çelişkilerle açıklık getirdiğini düşünüyorum. Velho’nun müdahalesi, yaklaşımın yörüngesini hafiften değiştirerek ve aşağıdaki soruları sorarak meseleyi “suçlama sürecinin” kendisine odaklamak yönündeydi. Kim kimi suçluyor? Bu kişiler, suçladıkları kişileri ne yapmış olmakla itham ediyorlar? Hangi koşullar altında bu ithamlar, başkaları (en azından bazıları) tarafından da kabul görmek anlamında başarılı oluyor?

Sapkınlık alanında çalışmaya devam etmedim. Fakat sanat sosyolojisi alanında yıllardır yapmaya devam ettiğim çalışmalarım da aynı düşünme biçiminin daha genel bir versiyonunun da işe yaradığını fark ettim. Sanat alanında da benzer sorular gündeme gelir; çünkü neyin “sanat” olup olmadığı hiçbir zaman açık değildir. Dolayısıyla da sapkınlık alanında mevzubahis olan aynı iddialar ve süreçler burada da gözlenebilmektedir. Söz konusu sanat olunca, şüphesiz, kimse yaptıklarına sanat adının verilmesinden gocunmaz. Sapkın etiketlerinde çoğu zaman söz konusu olanın aksine, sanat alanındaki etiketleme kişiye ya da yapılan işe zarar vermez. Tam tersine, etiketleneni daha değerli kılar.

Kısacası, sapkınlık alanında benim ve başkalarının açtığı yol hala canlıdır ve ilginç araştırma fikirleri geliştirme kapasitesine sahiptir.

Son olarak *Outsiders*'ın Türkiyeli okurla buluşuyor olmasından çok mutlu olduğumu da ifade etmeliyim. Bunun için Heretik Yayıncılık'a ve dostlarım Şerife Geniş'e ve Levent Ünsaldı'ya müteşekkirim. Umarım kitaptaki fikirler, Türkiyeli okurların kendi toplumları üzerine düşünmelerine ya da en azından toplumsal yaşamın işleyiş biçimlerine dair yeni sorular sormalarına ve yeni araştırma yöntemleri geliştirmelerine ve böylelikle de çağdaş dünyanın sorunlarıyla baş etmenin daha iyi yollarını bulmalarına yardımcı olacak niteliktedir.

Howard S. Becker, Paris, Ekim 2013

KAYNAKÇA

Cole, Stephen. 1975. "The Growth of Scientific Knowledge: Theories of Deviance as a Case Study," Lewis Coser içinde, derleyen, *The Idea of Social Structure: Papers in Honor of Robert K. Merton*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, ss. 153–174.

Goffman, Erving. 1961. *Asylums*. Garden City: Doubleday. *Heretik*'te yayına hazırlanıyor.

Kuhn, Thomas. 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

Lemert, Edwin McCarthy. 1951. *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill.

Tannenbaum, Frank. 1938. *Crime and the Community*. Boston, New York: Ginn.

Thomas, W. I. ve Dorothy Swaine Thomas. 1928. *The Child in America: Behavior Problems and Programs*. New York: Knopf.

Velho, Gilberto. 1976. "Accusations, Family Mobility and Deviant Behavior." *Social Problems* 23: 268-75.

_____. 1978. "Stigmatization and Deviant Behavior." *Social Problems* 25:526-530.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın dört bölümü ilk olarak biraz farklı biçimlerde, başka yerlerde yayımlandı. Üçüncü Bölüm, *American Journal of Sociology* dergisinin, LIX. (Kasım, 1953) sayısında; Beşinci Bölüm, yine aynı derginin LVII. (Eylül, 1951) sayısında yayımlandı. Her ikisi de burada derginin ve University of Chicago Press'in izniyle yeniden yayımlanmıştır. Dördüncü Bölüm, *Human Organization*'ın XII. (Güz, 1953) sayısında yayınlanmış ve burada The Society for Applied Anthropology'nin izniyle yeniden yayımlanmıştır. Altıncı Bölüm, *Social Problems*'in III. (Temmuz, 1955) sayısında yayımlanmış ve The Society for the Study of Social Problems'in izniyle yeniden yayımlanmıştır. Üçüncü ve Dördüncü Bölüm'deki malzeme, Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, Everett C. Hughes, W. Lloyd Warner ve Harvey L. Smith yönetiminde hazırlanan Yüksek Lisans tezinden aktarılmıştır. Dan C. Lortie makalelerden birinin ilk taslağı üzerine yorumlarını esirgememiştir. Beşinci ve Altıncı Bölüm için araştırmamı, National Institute of Mental Health'ten alınan finansal destekle Chicago Area Projects Inc. tarafından uygulanan bir proje kapsamında Chicago Narcotics Survey'de çalışırken yaptım. Harold Finestone, Eliot Freidson, Erving Goffman, Solomon Kobrin, Henry McKay, Anselm Strauss, ve rahmetli

R. Richard Wohl, burada yer alan makalelerin taslakları üzerine eleştirilerini benimle paylaşmışlardır. Kitabın tümünün çeşitli versiyonlarını benimle birlikte okuyan Blanche Geer'a minnettarım. Sosyolojik mahiyetli tüm meselelerde olduğu gibi, sapkınlığa dair sorgulamalarım da kendisine danıştığım arkadaşım ve hocam Everett C. Hughes'a çok şey borçluyum. Dorothy Seelinger, Kathryn James ve Lois Stoops bu kitabın çeşitli versiyonlarını sabır ve dikkatle daktilo ettiler...

BİRİNCİ BÖLÜM

OUTSIDERS (HARİCÎLER)

Bütün toplumsal gruplar kurallar koyarlar ve koydukları bu kuralları bazı zamanlarda ve koşullarda dayatmaya çalışırlar. Toplumsal kurallar, durumları ve bu durumlara uygun davranışları tanımlarlar; bazı davranışları “doğru” olarak kabul edip onaylarlar, bazılarını ise “yanlış” olarak kabul edip yasaklarlar. Dayatılan herhangi bir kuralın ihlalcisi varsayılan kişi; özel bir kişilik türüne sahip olarak görülebilir; ya da toplumsal grubun biat ettiği kurallar çerçevesinde yaşamak konusunda güvenilemeyecek biri olarak değerlendirilebilir. Kuralı ihlal eden kişi, *haricî* olarak algılanır.

Öte yandan, *haricî* olarak etiketlenen kişi de meseleye farklı bakıyor olabilir. Bu kişi, kendisine dayatılan kuralı kabul etmeyebilir ve kendisini bu ret eylemi yüzünden yargılayanları yetkin bulmayabilir ya da kendisini yargılayanların yargılama yetkilerinin meşruiyetini sorgulayabilir. Dolayısıyla, kavramın ikinci bir anlamı daha ortaya çıkar: Kuralı ihlal eden kişi bu sefer de kendisini yargılayanların, yani onların ait olduğu grubun *haricî* olduğunu düşünebilir.

İzleyen sayfalarda bu her iki anlamıyla haricîler kavramının işaret ettiği süreçlere ve durumlara; yani kural ihlal etme ve kural dayatma süreçleri neticesinde bazılarının kural çiğneyenler, bazılarının ise kural dayatanlar hâline geldiği durumlara açıklık getirmeye çalışacağım.

Konuyu daha derinlikli bir biçimde incelemeye başlamadan önce, bazı temel ayrımlara ilişkin bir açıklama sunmak isterim. Çeşitli kurallar olabilir ve bazı kurallar yasa hâline gelebilir. Bu durumda devletin kolluk gücü, bu yasaları uygulamak üzere kullanılabilir. Herhangi bir başka durumda ise kurallar, henüz yeni oluşmuş ya da geçmişin ve geleneğin yaptırımlarıyla kabuk bağlamış enformel uzlaşımları temsil edebilirler; bu tür kurallar, çeşitli enformel yaptırımlar tarafından dayatılırlar.

Benzer şekilde, bir kural, ister yasanın ya da geleneğin gücüne dayansın ya da basitçe uzlaşımın bir sonucu olsun; onu uygulamak belli bir grubun, örneğin polisin ya da mesleki bir kuruluşa ait etik kurulun, görevi olabilir. Öte yandan, kuralı dayatmak herkesin ya da en azından kuralın hedefindeki grubun üyesi olan herkesin işi olabilir.

Pek çok kural dayatılmaz; bunlar da zaten biçimsel olmaları dışında, benim ilgilendiğim kural türleri değildir. Yüzyıllardır uygulanmadıkları hâlde yasalarda yazılı olmaya devam eden Mavi Yasalar (*Blue laws*)² bu tür kurallara örnektir. (Öte yandan, geçenlerde Missouri'deki ticari işletmelerin pazar günleri açık olmasını düzenleyen yasalar örneğinde olduğu gibi, uygulanmayan bir yasanın çeşitli sebeplerle yeniden hayata geçirilebileceğini ve hatta o yasanın geçmişte sahip olduğu gücü yeniden kazanabileceğini hatırlamak önemlidir.) Aynı şekilde, enformel

2 T.S.N.: *Blue Laws*, Hristiyanların dinî tatil günü olan Pazar günü alışveriş de dâhil belli etkinliklerin yapılmasını yasaklayan yasalara verilen isimdir. Artık bu yasalar çoğu etkinlik için işletilmiyorsa da Cumartesiye Pazar gününe bağlayan gece yarısından başlayarak Pazar günkü kilise ayinleri sona erene kadar aileler için bir yasaklayıcıdır. Bu yasaların çoğu çok eyaletinde hâlen yürürlüktedir.

yasalar da uygulanmadıkları için kaybolup gidebilirler. Ben burada temel olarak dayatma girişimleri aracılığıyla yaşatılmasına devam edilen, “grupların gerçekte işleyen kuralları” adını verdiğim kurallarla ilgileniyorum.

Son olarak birinin, yukarıda belirttiğim her iki anlamda, ne kadar “haricî” olduğu da durumdan duruma farklılık gösterir. Trafik kurallarını ihlal eden ya da bir eğlencede içkiyi biraz fazla kaçırın birini kendimizden çok da farklı addetmeyiz ve yaptığı şeyi hoş görürüz. Bir hırsız ise daha az bizden biri olarak görür ve daha sert cezalandırırız. Cinayet, tecavüz ya da vatan hainliği, bu eylemleri yapan kişiyi gerçek bir haricî olarak görmemize neden olur.

Benzer şekilde, kuralları ihlal edenlerden bazıları da adil bir şekilde yargılanmadıklarını düşünürler. Trafik kurallarını ihlal eden kişiler genellikle ihlal ettikleri kuralları benimserler. Alkolikler ise sıklıkla ikirciklidirler. Bazen onları yargılayanların kendilerini anlamadıklarını düşünürler ve bazen de içkiyi fazla kaçırmanın kötü bir şey olduğunu kabul ederler. En uç noktada da neden kendilerinin doğru, onları kınayanların ve cezalandıranların ise yanlış olduğunu açıklayan gelişkin ideolojiler-meşrulaştırma kategorileri üreten bazı “sapkınlar” (eşcinseller ve uyuşturucu bağımlıları iyi örneklerdir) yer alırlar.

Sapkınlığın Tanımları

Haricî -grup kurallarından sapan- kişi, pek çok spekülasyonun, kuramlaştırmanın ve bilimsel çalışmanın konusu olmuştur. Sokaktaki insanın sapkınlar hakkında bilmek istediği şunlardır: “Neden bunu yapıyorlar?”, “Kuralları ihlal ediyor olmalarını nasıl açıklayabiliriz?”, “Onları yasaklanmış şeyleri yapmaya iten farklılıklar nelerdir?” Bilimsel çalışmalar bu sorulara yanıt bulmaya çalışmışlardır. Bunu yaparak da toplumsal kuralları ihlal eden (ya da ihlal ediyormuş gibi görünen) davranışlarda içsel bir sapkınlık (niteliksel farklılık) olduğuna ilişkin var olan yaygın görüşü kabul etmişlerdir. Bu bilimsel çalışmalar aynı zamanda

sapkın davranışın, bu davranışı yapan kişinin sahip olduğu bazı niteliklerden kaynaklandığı ve bu niteliklerin de kişinin söz konusu sapkın davranışı yapmasını zorunlu ya da kaçınılmaz kıldığı gibi yaygın bir kanıyı da benimsemişlerdir. Bilim insanları belli davranışlara ya da kişilere vurulan “sapkın” etiketini sorgulamazlar; aksine verili kabul ederler. Bunu yaparak da yargıda bulunan grubun değerlerini ikrar etmiş olurlar.

Oysa farklı grupların farklı şeyleri sapkın olarak adlandırdıklarını kolaylıkla gözlemleyebiliriz. Bu durumun bize düşündürmesi gereken ihtimal şudur: Sapkınlık yargısında bulunan kişi, bu yargıya varılmasına neden olan süreç ve bu yargının varıldığı bağlam; bunların hepsi sapkınlık olgusunun ayrılmaz parçaları olabilir. Sapkınlığa ilişkin yaygın kanı ve bilimsel kuramlar, kuralları ihlal eden davranışların içkin olarak sapkın oldukları ön kabulüyle işe başladıkları ve bu yargının birer parçası oldukları durumları ve süreçleri verili kabul ettikleri takdirde, çok önemli bir değişkeni dışarıda bırakabilirler. Eğer bilim insanları yargılama sürecinin değişken niteliğini göz ardı ederlerse tam da bu ihmal sebebiyle geliştirilmesi muhtemel diğer kuram türlerini ve anlama biçimlerini baştan kaçırmış olurlar.³

Öyleyse ilk meselemiz, bir sapkınlık tanımı inşa etmektir. Fakat bunu yapmadan önce, eğer haricîler üzerine bir çalışma kapsamında bilim insanlarının kullandıkları tanımları başlangıç noktası olarak kabul edersek neyin dışarıda bırakılacağını görebilmek amacıyla bu tanımların bazılarını inceleyebiliriz.

Sapkınlığa ilişkin en basit yaklaşım temelde istatistikidir. Bu yaklaşım, ortalamadan aşırı derecede sapan her şeyi sapkın olarak tanımlar. Bir istatistikçi, zirai bir deneyin sonuçlarını incelerken çok uzun ve çok kısa olan mısır koçanlarını “ortalamadan sapanlar” olarak tarif eder. Benzer şekilde, en yaygın olandan farklılaşan herhangi bir şeyi sapma olarak tarif edebilirsiniz. Bu

3 Karşılaştırınız, Donald R. Cressey, “Criminological Research and the Definition of Crime”, *American Journal of Sociology*, 61 (Mayıs, 1951), ss. 546-551.

açıdan bakıldığında solak ya da kızıl saçlı olmak sapkınlıktır; çünkü insanların çoğu sağ ellerini kullanırlar ve kumraldırlar. Böyle düşünüldüğünde istatistiki bakış açısı çok sıradan, hatta abestir. Öte yandan bu bakış açısı, sapkınlığın doğasına ilişkin tartışmalarda kendiliğinden gündeme gelen ve üzerine düşünülmesi gereken pek çok soruyu dışarıda bırakarak sorunu basitleştirir. Bu yaklaşıma göre, herhangi bir örneği değerlendirirken yapmanız gereken tek şey, söz konusu davranışın ortalama ile olan mesafesini ölçmektir. Fakat bu, çok basit bir çözümdür. Böylesi bir tanımla yola çıkarsak eve, içine her şeyi attığımız bir çuvala -aşırı derecede şişman ya da zayıf insanlar, katiller, kızıl saçlılar, homoseksüeller ve trafik ihlali yapanlarla- döneriz. Bu çuval, sapkın oldukları genel kabul görmüşler ile hiçbir kuralı çiğnememiş olanları yan yana getirir. Kısacası sapkınlığın istatistiki tanımı, kural çiğneyen davranışla, yani haricîler üzerine yapılan bilimsel çalışmaları tetikleyen asıl merakla alakalı olmaktan çok uzaktır.

Sapkınlığa ilişkin daha basit ama daha yaygın bir yaklaşım, sapkınlığı, özünde bir “hastalığın” varlığını ele veren patolojik bir durum olarak görür. Bu bakış açısı, çok açık ki, tıbbi analojiye dayanmaktadır. İnsan organizması etkin bir biçimde çalıştığında ve herhangi bir rahatsızlık hissetmediğinde “sağlıklı” olarak addedilir. Etkin bir biçimde çalışmadığında ise bir hastalık vardır. İşini yapamaz hâle gelmiş organ ya da işlev bozukluğu ise patolojik addedilir. Kuşkusuz, bir organizmanın ne zaman sağlıklı olduğuna ilişkin çok az anlaşmazlık vardır. Fakat sapkın olarak nitelendirilen davranış biçimlerini tarif etmek için patoloji kavramını kıyaslama aracı olarak kullandığınızda uzlaşma zemini çok daha sınırlıdır. Çünkü insanlar, neyin sağlıklı davranış olduğu konusunda uzlaş[a]mazlar. Bu konuda psikiyatristler gibi, seçilmiş ve sınırlı bir grubu bile tatmin edecek bir tanım bulmak zordur; insanların çoğunun bir organizmanın sağlığına ilişkin genel olarak kabul ettiklerine benzer bir ölçüt bulmak ise imkânsızdır.⁴

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

4 C. Wright Mills, “The Professional Ideology of Social Pathologists”, *Ame-*

Bazen insanlar, bu analojiyi çok daha doğrudan kullanırlar; çünkü sapkınlığı akıl hastalığının bir ürünü olarak düşünürler. Tıpkı bir şeker hastasında, yaraların iyileşmesinin zor olmasının kişinin hastalığının bir belirtisi olarak algılanması gibi, bir eşcinselin ya da uyuşturucu bağımlısının davranışı da akıl hastalığının bir belirtisi olarak görülür. Fakat akıl hastalığı sadece bir metafor olarak fiziksel hastalığa benzer:

Frengi, tüberküloz, tifo, kanserler ve kırıklar gibi şeylerden başlayarak “hastalık” tanımını inşa ettik. Başlangıçta, bu tanımda yer alan şeylerin ortak noktası fizyolojik-medikal bir makine olarak insan bedeninin bozulmuş bir yapıya ya da işleve sahip olması durumuna gönderme yapmalarıydı. Sonra, bu tanıma yeni şeyler eklendi. Ne var ki bunlar, yeni keşfedilmiş bedensel bozukluklar oldukları için bu gruba dâhil edilmiyorlardı. Zaman içinde doktorların dikkati, bir ölçüt olarak bedensel bozukluktan uzaklaşmış ve hastalık tanımında yeni kıstaslar olarak engel ve ıstıraba odaklanmıştı. Dolayısıyla, başlangıçta yavaş ilerleyen bir tempo içinde; histeri, hastalık hastalığı, obsesif-kompulsif bozukluk ve depresyon gibi şeyler de hastalık tanımına dâhil edilmişlerdir. Devamında ise, hızla artan bir heves ve azimle doktorlar, özellikle de psikiyatristler, hangi ölçüte dayanarak yaptıkları belli olmaksızın tespit edebildikleri her türlü bozukluk belirtisine “hastalık” adını vermeye başlamışlardır. Tam da bu sebepten dolayı, agorafobi bir hastalıktır; çünkü normal bir insan açık mekânlardan korkmamalıdır. Eşcinsellik bir hastalıktır; çünkü norm olan heteroseksüelliktir. Boşanmak bir hastalıktır; çünkü boşanmak evliliğin başarısızlığına işaret eder. Suç, sanat, istenmeyen siyasi liderlik, toplumsal olaylarda yer alma ya da alınama -tüm bunların ve daha da fazlasının akıl hastalığının işaretleri olduğu öne sürülmüştür.⁵

Tıbbi metafor da tıpkı istatistiki bakış gibi, ne görebileceği-

rican Journal of Sociology, XLIX (Eylül, 1942), ss. 165-180, içindeki tartışmaya bakınız.

5 Thomas Szasz, *The Myth of Mental Illness* (New York: Paul B. Hoeber, Inc., 1961), ss. 44-45; ayrıca Erving Goffman, “The Medical Model and Mental Hospitalization”, *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 1 (1963), ss. 12-20; ve *Asylums: Notes on the Management of Mental Patients and Other Inmates* (Garden City: Anchor Books, 1961) içinde, ss. 321-386.

mizi sınırlandırır. Yaygın kanının sapkınlık tanımını kabul eder ve analogi yoluyla bu sapkınlığın kaynağını bireyde bulur. Bunu yaparak da yargının bizatihi kendisinin, araştırdığımız olgunun en can alıcı parçalarından biri olduğunu görmemizi engeller.

Bazı sosyologlar da özünde tıbbi sağlık ve hastalık tanımlamalarına dayalı bir sapkınlık modeli kullanırlar. Bu kişiler topluma ya da toplumun bazı kısımlarına bakarlar ve “Toplumun istikrarını olumsuz etkileme ve dolayısıyla sürekliliğini tehlikeye atma ihtimali olan süreçler var mı?” diye sorarlar. Bu tür süreçleri, sapkın olarak nitelendirirler ya da toplumsal düzensizlik belirtileri olarak tespit ederler. Toplumun istikrarı sağlamaya destek olan (dolayısıyla “işlevsel”) ve istikrarı bozan (dolayısıyla “bozuk işlevli”) özellikleri arasında ayrım yaparlar. Bu bakış açısı, toplumda insanların farkında olmayabileceği ve fakat sorun yaratma ihtimali olan alanlara dikkat çekmesi bakımından çok faydalıdır.⁶

Öte yandan, bir toplum ya da bir grup için neyin işlevsel, neyin bozuk işlevli olduğunu tanımlamak, pratikte kuramda gö-ründüğünden daha zordur. Bir grubun niyetinin ya da amacının (işlevinin) ne olduğu ve nihayetinde bu amaca ulaşmaya nelerin yardımcı, nelerin de engel olacağı sorusu çoğu zaman siyasi bir meseledir. Grubun içindeki hizipler bu işlevin ne olması gerektiği konusunda anlaşamazlar ve kendi tanımlarının kabul görmesi için mücadele ederler. Dolayısıyla bir grubun ya da bir kurumun işlevi, o kurumun doğasından türemez; siyasi çatışma üzerinden karara bağlanır. Eğer bu tespit doğru ise o zaman benzer şekilde hangi kuralların dayatılacağı, hangi davranışların sapkın addedileceği ve kimin haricîler olarak etiketleneceği de siyasi bir olgu

6 Bkz., Robert K. Merton, “Social Problems and Sociological Theory”, Robert K. Merton ve Robert A. Nisbet (der.), *Contemporary Social Problems* (New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1961) içinde, ss. 697-737 ve Talcott Parsons, *The Social Structure of Science* (New York: The Free Press of Glencoe, 1951), ss. 249-325.

olarak algılanmalıdır.⁷ İşlevselci yaklaşım, sapkınlığın siyasi boyutunu göz ardı ederek anlayışımızı sınırlandırır.

Bir başka sosyolojik bakış açısı ise daha görelidir. Bu yaklaşım sapkınlığı grup kurallarına uymama olarak tanımlar. Grubun, grup üyelerine dayattığı kuralları tarif ettiğimiz anda, bir kişinin grup kurallarını bozup bozmadığını ve bu açıdan da sapkın olup olmadığını belli ölçüde kuşkuya mahal vermeyecek şekilde söyleyebiliriz.

Bu bakış açısı benimkine en yakın olandır. Öte yandan bu yaklaşım, hangi kuralların bir davranışı ölçmek ve sapkın olanı tespit etmek için kıstas olarak kullanılacağı konusundaki belirsizliklere yeterince önem atfetmez. Bir toplumda, her biri kendi kurallarına sahip pek çok grup vardır ve insanlar aynı anda pek çok grubun üyesidirler. Bir kişi, bizatihi bir grubun kurallarına uyduğu için bir başka grubun kurallarını ihlal ediyor olabilir. O zaman bu kişi sapkın mıdır? Bu yaklaşımı savunanlar, toplumdaki grupların birine ya da ötekine özgü kurallardan dolayı belirsizliğin yaşanabileceğini, ama herkes tarafından kabul edilen bazı kurallar olduğunu ve bu durumda da sorun yaşanmadığını öne sürebilirler. Bu, kuşkusuz, görgül araştırma yoluyla çözüme ulaştırılması gereken olgusal bir sorundur. Bu tür uzlaşma alanlarının çok olduğu konusunda kuşkularım var. Dolayısıyla, hem müphem hem de kesinlik arz eden durumlarla baş etmemize yarayacak bir tanım bulmamızın daha akıllıca olacağını düşünüyorum.

Sapkınlık ve Başkalarının Tepkileri

Biraz önce tarif ettiğim sosyolojik bakış açısı, sapkınlığı, üzerinde uzlaşmaya varılmış herhangi bir kuralın ihlali olarak tanımlar. Ardından kuralı ihlal edenlerin kimler olduğunu sorar ve bu davranışlarının nedenlerini anlamak üzere, ihlalcilerin ki-

7 Howard Brotz, "Functionalism and Dynamic Analysis", *European Journal of Sociology*, 10 (1961), 170-179. <https://www.jstor.org/stable/2066179> şeklinde, neyin işlevsel neyin bozuk işlevli olduğu sorusunu siyasi bir soru olarak tespit eder.

şiliklerini ve yaşam koşullarını incelemeye alır. Bu yaklaşım, aynı sapkın davranışları sergilediklerinden dolayı kural çiğneyenlerin türdeş bir kategoride olduklarını varsayar.

Bu varsayım, sapkınlığa ilişkin en merkezî olgulardan birini göz ardı eder görünmektedir: Sapkınlık, toplum tarafından yaratılmıştır. Bu önermeyi hâlihazırda genel olarak kabul gören anlayışla kullanmıyorum. Genel kanıya göre sapkınlığın nedenleri, sapkının içinde yaşadığı toplumsal durumdan ya da bu davranışlara sebep olan “toplumsal etkenlerden” kaynaklanmaktadır. Ben daha ziyade şunu kastediyorum: *Toplumsal gruplar, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar.* Bu kuralları belli kişilere uyguladılar ve bu kişileri de haricîler olarak etiketlediler. Bu açıdan bakıldığında sapkınlık, kişinin gerçekleştirdiği davranışa içkin bir nitelik *değil*, daha ziyade kuralların ve yasakların başkaları tarafından bir “suçluya” uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Sapkın, bu etiketin kendisine başarıyla uygulandığı kişi; sapkın davranış da insanların sapkın olarak nitelendirdikleri davranıştır.⁸

Başka şeylerin yanı sıra sapkınlık, bir kişinin davranışına başkalarının verdiği tepkilerin bir sonucu olduğu için, sapkınlık çalışanlar, sapkın olarak etiketlenmiş kişileri ele alırken türdeş bir kategori ile uğraştıklarını varsayamazlar. Yani etiketleme faaliyeti şaşmaz bir süreç olmayabileceği için, sapkın olarak etiketlenen kişilerin gerçekten sapkın bir davranışta bulunduklarını ya da bir kural ihlali yaptıklarını varsayamazlar. Gerçekte hiçbir kural ihlali yapmadıkları hâlde, bazı kişiler sapkın olarak etiketlenebilirler. Dahası, suç işleyen pek çok kişi tutuklanmayabilir ve dolayısıyla da araştırmacıların çalıştığı “sapkınlar” nüfusunun

8 Bu fikrin en önemli erken örnekleri, Frank Tannenbaum, *Crime and the Community* (New York: McGraw-Hill Book Co., Inc., 1951) ve E. M. Lemert, *Social Pathology* (New York: McGraw-Hill Book Co., Inc., 1951) kitaplarında bulunabilir. Benimkine çok benzer bir duruşu örnekleyen yakın dönem bir makale ise şudur: John Kitsuse, “Societal Reaction to Deviance: Problems of Theory and Method”, *Social Problems*, 9 (Kış 1962), ss. 247-256.

içinde yer almayabilirler. Bu nedenle sapkınlık çalışanlar, sapkın olarak etiketlenenler kategorisinin gerçekten bir kuralı çiğnemiş olan herkesi içereceğini de varsayamazlar. Söz konusu kategori türdeş olmadığı ve içermesi gereken tüm vakaları içermediği sürece, varsayılan sapkınlığı açıklayacak ortak kişilik ya da yaşam koşulları özelliklerini bulmayı umut etmek makul bir beklenti değildir.

O zaman, sapkın olarak etiketlenen insanların sahip oldukları ortak nokta nedir? Haricî etiketi ve haricî etiketi yemiş olma deneyimi, bu kişilerin en asgari seviyedeki ortak noktalarını oluşturur. Çözümlemelerime bu temel benzerlikle başlayacağım ve sapkınlığı, birilerinin ötekiler tarafından kural çiğneyenler olarak görüldüğü gruplar arası etkileşimin bir ürünü olarak ele alacağım. Sapkınların kişisel ve toplumsal niteliklerinden daha çok, onların haricîler olarak algılanmasına sebep olan süreçle ve haricî olarak etiketlenmelerine verdikleri tepkilerle ilgileneceğim.

Malinowski, bu bakış açısının sapkınlığın doğasını anlamada sağladığı faydayı yıllar önce Trobriand Adaları üzerine yaptığı çalışmasında ortaya koymuştu:

Bir gün aniden patlak veren bağrıışmalar ve koşuşturmalar bana mahallede bir yerde birilerinin öldüğü haberini getirdi. On altı yaşında ya da yaşı o civarlarda olan Kima'î adında, benim de tanıdığım bir genç, palmiyeden düşmüş ve ölmüştü. (...) Aynı zamanda, bir başka gencin de esrarengiz bir tesadüf sonucu ciddi bir şekilde yaralandığını öğrendim. Ayrıca cenaze töreninde, oğlanın öldüğü köy halkı ile cesedinin gömüldüğü köy halkı arasında aşikâr bir düşmanlık havası esmekteydi.

Bense bu olayların gerçek anlamını çok sonra keşfedecektim. Oğlan intihar etmişti. Hakikat şuydu ki; Kima'î, anne tarafından kuzeniyle, yani annesinin kız kardeşinin kızıyla birlikte olarak egzogami⁹ kurallarına uymamıştı. Bu ilişki biliniyordu ve hoş karşılanmıyordu. Ancak kızla evlenmek isteyen

9 T. S. N.: Durum göz göre, Kima'î, Kima'î ile cinsel münasebeti ya da evliliği yasaklayan kuralları.

ve aldatıldığı için onuru incinen kızın eski sevgilisi meseleye el koyana kadar bu konuda hiçbir şey yapılmamıştı. Eski sevgili, önce günahkâr sevgilileri kara büyü yapmakla tehdit etmiş ama bu tehdit de pek etkili olmamıştı. Ardından bir akşam, hem sevgilisini çalarak hem de kendi kuzeni ile birlikte olarak iki kez suç işlemiş olan Kima'i'ye kamusal alanda hakaret etmiş, bütün topluluğun duyacağı şekilde onu ensest yapmakla suçlamış ve bir yerlinin kaldıramayacağı sözler sarf etmişti.

Sadece tek çözüm yolu vardı; kadersiz oğlanın bu durumdan kurtulmak için tek çaresi... Ertesi sabah Kima'i tören giysilerini giymiş, bir Hindistan cevizi ağacına tırmanmış, ağacın yaprakları arasından köylülere seslenmiş ve onlarla vedalaşmıştı. Kima'i çaresizliğinin nedenlerini açıklamış ve aynı zamanda onu ölüme sürükleyecek adamı da üstü kapalı bir şekilde suçlamıştı. Bunu yaparak da köylülerini bir kan davasının içine çekmiş, onlara kendisinin intikamını alma sorumluluğunu yüklemişti. Sonra da gelenek olduğu üzere, avazı çıktığı kadar bağırarak 60 fit yüksekliğindeki ağaçtan atlamış ve düştüğü yerde can vermişti. Bunun ardından köyde bir kavga çıkmış; Kima'i'nin ölümüne sebep olmakla suçladığı hasını yaralanmıştı. Kavga cenaze sırasında da tekrar etti. (...)

Eğer Trobriandlılar'ın arasındaki meseleyi araştırarak olsaydınız (...) yerlilerin egzogami kurallarının ihlal edilmesi fikrini dehşetle karşıladıklarını ve kabile üyelerinin ensestin yaraya, hastalığa hatta ölüme sebep olacağına inandıklarını görürdünüz. Bu, yerli kanunun idealidir ve ahlaki meselelerde -bir başkasının davranış biçimini yargılarken ya da genel olarak bu davranış biçimine ilişkin fikir belirtirken- ideale sıkıca bağlı kalmak kolaylık ve rahatlık sağlar.

Ne var ki ahlak ve ideallerin gerçek hayata uygulanmasına gelindiğinde mesele görüldüğü kadar basit değildir. Yukarıda tarif edilen örnekte olguların ideal tutumla uyuşmadığı aşikârdır. Öte yandan, işlenen suçu bildikleri hâlde kamuoyu herhangi bir şey yapmamış, kamuoyunun tepkisini çekmesi için suçun idrakinin, farklı yollardan -kamusal olarak dile getirilmesi ve olayda taraf olan birinin zanlıya hakaret etmesi- sağlanması gerekmiştir. Bu durumda bile zanlı, kendi cezasını kendi vermek zorunda kalmıştır. (P.D.) Meseleyi biraz daha soruşturduğumda ve daha somut bilgiler topladığımda egzogami kurallarını -ev-

liliğe değil de cinsel münasebete ilişkin olanlarını- çiğnemenin hiç de nadiren karşılaşılan bir durum olmadığını ve bu meseleye ilişkin, kamuoyunun kesinlikle ikiyüzlü ama hoşgörülü bir tavır içinde olduğunu fark ettim. Eğer söz konusu münasebet, gizlice (*subrosa*) ve belli bir edep içinde sürdürülüyorsa ve sorun çıkaran birisi yok ise, kamuoyu dedikodu yapar ama katı bir ceza uygulanması talebinde bulunmazdı. Tam tersine, eğer bir skandal yaşanırsa işte o zaman herkes, suçlu çifte cephe alır, dışlama ve hakaret yoluyla çiftlerden biri ya da diğeri intihar etmeye zorlanabilirdi.¹⁰

Bu durumda, bir davranışın sapkın olup olmadığı başkalarının bu davranışa verdiği tepkiye bağlıdır. Kabile ensesti yapmış olabilirsiniz ve birileri kamusal bir suçlamada bulunmadığı sürece dedikodudan başka bir cezaya maruz kalmayabilirsiniz. Kıssadan hisse, meseleyi ele alırken başkalarının tepkisinin sorsallaştırılması gerektiğidir. Sadece birinin bir yasağı çiğnemiş olması, diğerlerinin mutlaka bu kişiye bir yasak çiğnemiş gibi tepki vereceği anlamına gelmez. (Tersi bir durumda, yani birinin bir yasağı çiğnememiş olmasının da bu kişinin bazı durumlarda yasak çiğnemiş gibi muamele görmeyeceği anlamına gelmez.)

Başkalarının verili bir davranışa sapkın muamelesi yapabileceği durumlar büyük bir çeşitlilik arz eder. Bazı varyasyon tiplerine değinmek faydalı olabilir. Öncelikle, zaman içinde gözlenen farklılıklar vardır. “Sapkın” bir davranışta bulunduğu inanılan bir kişi, belli bir zamanda, herhangi başka bir zamanda gösterilmesi mümkün olmayacak bir hoşgörü ile karşılaşabilir. Çeşitli sapkınlık tiplerini hedef alan “saldırıların” ortaya çıkışı, bu duruma çok açık bir örnektir. Değişik zamanlarda güvenlik güçleri belli bir sapkınlık türüne, örneğin kumara, uyuşturucu bağımlılığına ya da eşcinselliğe var güçleriyle saldırmaya karar verebilirler. Kuşkusuz, böylesi saldırıların olduğu zamanlarda, bu tür bir etiketlemeye maruz kalınabilecek bir faaliyette bulunmak, diğer

10 Bronislaw Malinowski, *Crime and Custom in Savage Society* (New York: Humanities Press, 1926). Fıkra 77-AQ sivil toplumun yararına ve Kegan Paul, Ltd.’in izniyle yeniden basılmıştır.

zamanlara kıyasla daha tehlikelidir. (Colorado gazetelerindeki suç haberleri üzerine yaptığı çok ilginç bir çalışmada Davis, Colorado gazetelerinde yer verilen suç miktarının, Colorado'da gerçekleşen suç miktarındaki gerçek değişimle çok az ilişkili olduğunu göstermiştir. Dahası, insanların Colorado'daki suç miktarının artışına ilişkin yaptıkları tahminler suç oranlarındaki artışla değil, gazetelerde yer alan suç haberi miktarıyla bağlantılıdır.)¹¹

Bir davranışın sapkın olarak değerlendirilmesi ihtimali aynı zamanda, kimin bu davranışta bulunduğu ve kimin bu davranış sonucunda incindiğini hissettiğine bağlıdır. Yasaların bazı kişilere, başkalarına göre daha çok uygulanması eğilimi vardır. Çocuk suçluluğu bu önermeye açıklık kazandıracaktır. Orta sınıf mahallelerde yaşayan erkek çocukları yakalandıklarında yoksul mahallelerden gelenlere göre yasal sürecin daha erken basamaklarında salıverilirler. Orta sınıf bir gencin polis tarafından yakalandığında karakola götürülmesi ihtimali daha azdır; karakola götürüldüğünde hakkında tutanak tutulması ihtimali daha da azdır; mahkemeye çıkartılması, suçlu bulunması ve hapse atılması ihtimali ise, neredeyse sıfırdır.¹² Bu farklılık, işlenen suç her iki örnekte aynı olmasına rağmen ortaya çıkar. Benzer şekilde, kanun zencilere ve beyazlara farklı şekillerde uygulanır. Bir beyaz kadına saldırdığına inanılan bir zencinin, aynı suçu işleyen bir beyaz adama göre cezalandırılması ihtimalinin çok daha yüksek olduğu herkesçe bilinen bir şeydir. Görece daha az bilinen ise, bir zencinin başka bir zenciye öldürdüğünde cezalandırılma ihtimalinin cinayet işleyen bir beyazınkinden daha düşük olduğudur.¹³ Bu, elbette Sutherland'ın beyaz-yakalılar tarafından işlenen suçlara ilişkin incelemesinin temel bulgularından biridir: Şirketlerin işlediği suçlar, neredeyse her zaman

11 F. James Davis, "Crime News in Colorado Newspapers", *American Journal of Sociology*, LVII (Ocak, 1952), ss. 325-330.

12 Bkz., Albert K. Cohen ve James F. Short, Jr., "Juvenile Delinquency", Merton and Nisbet içinde, *a.g.e.*, s. 87.

13 Bkz., Harold Garfinkel, "Resistant Novels: Interracial Intra-Racial Homicides", *Social Forces*, 27 (Mayıs, 1949), ss. 369-381.

ticaret hukukuna göre kovuşturulurken, bir birey aynı suçu işlediğinde ona genelde ceza hukukunu ilgilendiren bir suç işlemiş muamelesi yapılmaktadır.¹⁴

Bazı kurallar da sadece belli sonuçları doğurdıkları zaman uygulanırlar. Evli olmayan anne buna iyi bir örnektir. Vincent¹⁵ gayri meşru ilişkilerin suçlular açısından nadiren ağır bir cezalandırmayla ya da toplumsal kınamayla sonuçlandığına işaret eder. Öte yandan, eğer kız bu tür bir ilişki sonucunda hamile kalmışsa o zaman diğerlerinin tepkisi genellikle çok daha sert olur. (Gayri meşru hamilelik vakası, aynı zamanda kuralların farklı kategorilerdeki insanlara farklı şekillerde uygulanmasına da iyi bir örnek teşkil eder. Vincent evli olmayan babaların, evli olmayan annelerin maruz kaldığı katı dışlanmaya maruz kalmadıklarına dikkat çeker.)

Artık sıradanlaşmış bu gözlemleri neden tekrar ediyorum? Çünkü bu gözlemler birlikte düşünüldüklerinde sapkınlığın, bazı davranışlarda olan, diğer davranışlarda ise olmayan basit bir nitelik olmadığı önermesini desteklerler. Sapkınlık, daha ziyade söz konusu bir davranışa başkalarının tepkisini içeren bir sürecin ürünüdür. Aynı davranış belli bir zaman diliminde bir kuralın ihlali olarak algılanabilirken başka bir zaman diliminde ise öyle algılanmayabilir; biri yaptığında ihlal olarak algılanabilirken başka biri aynı şeyi yaptığında ihlal olarak algılanmayabilir; bazı ihlaller cezasız kalabilirken diğer ihlaller için ise ceza uygulanabilir. Kısacası, belli bir davranışın sapkın olup olmadığı, kısmen o davranışın niteliğine (yani bir kuralı ihlal edip etmediğine) ve kısmen de başka insanların bu davranışla ilgili ne yaptıklarına bağlıdır.

Bazı kimseler bu tespitin sadece bir terminoloji oyunu ol-

14 Edwin H. Sutherland, "White Collar Criminality", *American Sociological Review*, V (Şubat, 1940), ss. 1-12.

15 Clark Vincent, *The Eye for the Eye*, New York: The Free Press of Glencoe, 1961, ss. 3-5.

duğunu ileri sürerek itiraz edebilirler. Yani sonuç olarak herkes terimleri istediği şekilde tanımlayabilir ve “bazı insanlar bir kuralı ihlal eden bir davranışı, başkalarının tepkilerinden bağımsız bir biçimde sapkın olarak nitelemek isterlerse bunu yapmakta özgürdürler” denilebilir. Kuşkusuz bu, doğru bir itirazdır. Ama öte yandan da böylesi bir davranışı *kural ihlal eden davranış* olarak adlandırmak ve *sapkın* terimini de toplumun belli bir kesimi tarafından sapkın olarak etiketlenenler için saklamak daha anlamlı olabilir. Bu kullanımın benimsenmesi konusunda ısrar etmiyorum. Fakat bir bilim insanı, herhangi bir yasa ihlal eden davranışa gönderme yapmak için “sapkın” kavramını kullandığı ve çalışmasının konusu olarak da yalnızca sapkın *etiketini yemiş* olanları aldığı sürece, bu iki kategori arasındaki farkların kendisi için sorun yaratacağı da aşikârdır. Dikkatimizin nesnesi sapkın olarak tanımlanan davranışsa eğer, davranışa tepki gösterilene kadar, bu davranışın sapkın olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını bilemeyiz. Sapkınlık davranışa içkin bir nitelik değildir; davranışta bulunan kişiler ile o davranışa tepki gösterenler arasındaki ilişkiye içkin bir niteliktir.

Kimin Kuralları?

“Haricîler” kavramını, birileri tarafından sapkın olarak nitelenen, dolayısıyla da grubun “normal” addedilen üyelerinin dışında kalanlara atıfta bulunmak üzere kullandım. Fakat incelendiği takdirde, bu kavramın bizi bir başka önemli sosyolojik sorunlar dizisine götüren ikinci bir anlamı daha vardır: Sapkın etiketini yemiş birinin bakış açısından “haricî”, kendisini, kuralları çiğnediği gerekçesiyle suçlayan kural koyuculardır.

Toplumsal kurallar, belli toplumsal grupların yaratımlarıdır. Modern toplumlar, kuralların ne olduğu ve belli durumlarda bu kuralların nasıl uygulanacakları hususunda herkesin mutabık olduğu basit örgütlenmeler değildir. Aksine, modern toplumlar; toplumsal sınıf, etnisite, meslek ve kültür ekseninde oldukça farklılaşmış gruplardan oluşurlar. Bu gruplar, aynı kurallara uymak zorunda değildirler ve çoğu zaman da uymazlar. Grupların, çevreleriyle baş ederken karşılaştıkları sorunlar, beraberlerinde taşıdıkları tarih ve gelenekler; bunların hepsi farklı kural dizin-

lerinin ortaya çıkmasına neden olur. Grupların, çevreleriyle baş ederken karşılaştıkları sorunlar ve beraberlerinde taşıdıkları tarih ve gelenekler -bunlar ve benzeri etkenler- farklı kurallar dizinlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Çeşitli grupların kuralları birbirleriyle çeliştiği ve çatıştığı sürece, herhangi verili bir durumda ne tür bir davranışın uygun olduğuna ilişkin uzlaşmazlık söz konusu olacaktır.

Kendileri ve dostları için, İçki Yasağı döneminde şarap yapımına devam eden İtalyan göçmenler, İtalyan adetlerine uygun davranıyorlar; ancak yeni ülkelerinin yasasını (kuşkusuz pek çok eski Amerikalı komşuları gibi) ihlal ediyorlardı. Mensup oldukları grup açısından bakıldığında doktor doktor dolaşan hastalar, mümkün olan en iyi doktoru bulduklarından emin olmaya çalışarak sağlıklarını korumak için gerekli olanı yapıyor gibi görülebilirler. Öte yandan doktorların bakış açısından ise, doktora duyulması gereken güven duygusunu bozduğu için hastaların bu yaptığı yanlıştır. “Kendi çöplüğünü” korumak için mücadele eden işçi sınıfına mensup bir çocuk suçlu yalnızca gerekli ve doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmaktadır. Fakat öğretmenler, sosyal hizmet görevlileri ve polisler meseleyi farklı şekilde değerlendirirler.

Çoğu kural konusunda toplumun bütün üyelerinin uzlaştığı her ne kadar iddia edilebilse de belli bir kurala ilişkin yapılmış görgül araştırmalar, insanların davranışlarındaki farklılıkları açığa çıkarmaktadır. Belirli bir grup insan tarafından dayatılan formel kurallar, çoğu insan tarafından uygun olarak görülen kurallardan farklılık arz ederler.¹⁶ Bir grubun içindeki şebekeler, benim “gerçekte işleyen kurallar” adını verdiğim kurallar hususunda uzlaşmayabilirler. Sapkın olarak etiketlenen bir davranış üzerine yapılacak bir çalışma için en önemli olan şey şudur: Söz konusu davranışta bulunan kişilerin bakış açısı, bu davranışa sapkın hükmü giydiren kişilerin bakış açısından büyük ihtimalle

16 Arnold M. Rose ve Arthur E. Prell, “Does the Punishment Fit the Crime? - A Study in Social Control and the Psychology of Crime,” *Journal of Criminology*, LXI (Kasım, 1955), ss. 247-259.

farklı olacaktır. Bu durumda suçlanan kişi, kendisine sorulmadan konulmuş, dolayısıyla kabul etmediği ve kendisine dayatılmış olan kurallar yüzünden yargılandığı duygusunu taşıyabilir.

İnsanlar hangi koşullar altında ve hangi sınıra kadar kendi kurallarını, onları kabul etmeyen kişilere dayatırlar? İki farklı durumu ele alalım. Birincisinde; sadece grubun gerçek üyelerinin belli kuralları yapmak ve uygulamakta çıkarı vardır. Eğer Ortodoks bir Yahudi *kashruth*¹⁷ yasalarını ihlal ederse sadece Ortodoks Yahudiler bunu bir yasa ihlali olarak görecektir. Hristiyanlar ve Ortodoks olmayan Yahudiler bunu bir sapkınlık olarak algılamayacaklar ve müdahil olmak gereğini [dahi] duymayacaklardır. İkinci durumda ise; bir grubun üyeleri, başka bir grubun üyelerinin belli kurallara uymalarını kendi refah ve mutlulukları için önemli bulurlar. Örneğin insanlar, sağlık alanı çalışanlarının belli kurallara uymalarına çok büyük önem verirler. Devletin doktorlara, hemşirelere ve diğer sağlık alanı çalışanlarına çalışma ehliyeti vermesi ve ehliyeti olmayan kişileri de sağlıklı olarak çalışmaktan men etmesi bu nedenledir.

Bir grup, toplumdaki başka gruplara kendi kurallarını dayatmaya çalıştığı sürece, ikinci bir soruya yanıt aramak zorunda kalırız: Kim bir başkasını, kendi kurallarını kabul etmeye zorlayabilir ve bunu başardığında başarılı olmasının nedenleri nelerdir? Bu elbette, bir siyasi ve ekonomik güç meselesidir. İlerleyen sayfalarda kuralların yaratıldığı ve dayatıldığı siyasi ve ekonomik süreçleri ele alacağız. Şimdilik şu kadarını not etmek yeterli olacaktır: İnsanlar gerçekte, her zaman kendi kurallarını başkalarına *zorla dayatırlar*; bu kuralları az ya da çok, bu dayatmaya maruz kalanların iradesine rağmen ve onaylarını almadan uygularlar. Genel olarak bakıldığında; örneğin, gençlerin uyması gereken kuralları büyükleri koyar. Her ne kadar bu ülkenin gençleri kültürel olarak güçlü bir etkiye sahipse de -örneğin kitle iletişim medyası onların ilgilerine yönelik olarak şekillenir- gençlik için

17 T. S. N.: *Kashrut*, Yahudilikte yiyecek tabularını düzenleyen dinî yasalara verilen addır. *Ücretsiz PDF Kitap Arama ve İnceleme Sitesi* arasında koşer (*kosher*) ismi ile anılır ve Batı dünyasında da genellikle bu isimle bilinir.

pek çok önemli kural yetişkinler tarafından belirlenir. Okula devam etmeye ve cinsel davranışa ilişkin kurallar, gençlik sorunları dikkate alınarak yapılmaz. Gençler bu sorunlara ilişkin kendilerini, daha yaşlı ve daha düzenli hayatlara sahip olanların koyduğu kurallar tarafından etrafları sarılmış hissederek. Kuralların yetişkinler tarafından konması meşru kabul edilir; çünkü gençler, kendileri için uygun kurallar koyabilecek kadar sağlıklı ve sorumluluk sahibi olarak görülmezler. Benzer şekilde (her ne kadar Amerika'da bu durum hızlı bir şekilde değişiyorsa da), toplumumuzda pek çok açıdan, erkeklerin kadınlar için kurallar koyduğu doğrudur. Zenciler kendilerini beyazlar tarafından konulmuş kuralların muhatabı olarak bulurlar. Göçmenlerin ve farklı etnik kimliklere mensup olanların uyması gereken kurallar sıklıkla Protestan Anglosakson azınlık tarafından konulur. Alt sınıfların uymaları gereken kuralları -okullarda, mahkemelerde ve başka yerlerde- orta sınıf yapar.

Kural koyma ve bu kuralları başkalarına dayatma yetisinde gözlenen farklılıklar özünde (yasal ya da yasa dışı) güç farklılıklarıdır. İşgal ettikleri toplumsal konumun kendilerine gerekli silahları ve gücü verdiği toplumsal gruplar, kendi kurallarını dayatmak konusunda en yetkin olanlardır. Yaş, cinsiyet, etnisite ve sınıf farklılıklarının hepsi güç dağılımındaki farklılıklar ile ilişkilidir. Güç dağılımındaki farklılıklar da gruplar arasında başkaları için kural koyma ve dayatma yetisine ilişkin farklılıkları açıklayan temel etkidir.

Sapkınlığın, başkalarının belli davranış biçimlerine verdikleri tepkilerden, bu davranışları sapkın olarak etiketlemelerinden ortaya çıktığını anlamanın yanı sıra, böylesi bir etiketleme eylemi tarafından yaratılan ve korunan kuralların evrensel olarak kabul görmediğini de hatırmamız gerekir. Daha ziyade, kurallar çatışma ve uyuşmazlık konusudurlar ve toplumdaki siyasal sürecin de bir parçasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

SAPKINLIK TÜRLERİ: ARDIŞIK MODEL

Amacım sadece, birilerinin sapkın olarak kabul ettiği davranışların “gerçekten” sapkın olmadıklarını ileri sürmek değildir. Fakat bu ihtimalin, sapkın davranış üzerine yapılacak herhangi bir incelemede dikkate alınması gereken önemli bir boyut olduğunu görmek gerekir. Bu boyutu bir başka boyutla -bir davranışın belli bir kurala uyup uymadığıyla- birleştirerek farklı sapkınlık türlerini birbirlerinden ayırmak için aşağıdaki kategoriler takımını kurabiliriz.

Bu türlerden iki tanesinin açıklanmaya çok az ihtiyacı vardır. *İtaatkâr davranış* basitçe, kurallara uyan davranıştır. Başkaları da bu davranışı kurala uymak olarak algırlar. Diğer uçta yer alan pür sapkın davranış türü ise, bir kuralı çiğneyen ve bir kuralın çiğnenmiş olduğu şeklinde algılanan davranıştır.¹⁸

¹⁸ Bu sınıflandırmanın her zaman, belli bir kurallar dizgesinin sunduğu bakış açısından kullanılması gerektiği hatırlanmalıdır; hâlihazırda tartışıldığı gibi, bu sınıflama aynı davranışı tanımlamak için aynı kişi tarafından kullanmak üzere birden fazla roller dizisi var olduğunda ortaya çıkan karmaşıklıkları dikkate almaz. İlâveten bu sınıflandırma, kişi türlerinden daha ziyade davranış tiplerine, kişiliklerden ziyade eylemlere gönderme yapar. Kuşkusuz, aynı kişinin davranışı bazı etkinliklerde uyumlu, bazılarında ise uyumsuz olabilir.

Sapkın Davranış Türleri

	İtaatkâr Davranış	Kural ihlal eden davranış
Sapkın olarak algılanan	Mesnetsiz suçlanan	Pür sapkın
Sapkın olarak algılanmayan	İtaatkâr	Gizli Sapkın

Diğer iki ihtimal ise daha ilginçtir. Bunlardan ilki suçluların sıklıkla “aylak avı” adını verdikleri *mesnetsiz suçlanma* durumudur. Söz konusu durumda kişi, gerçekte böyle bir şey mevzu bahis olmasa da başkaları tarafından uygun olmayan bir davranışı yapmakla suçlanır. Yanlış ya da mesnetsiz suçlamalar, kişinin yargı ve delil kuralları tarafından korunduğu mahkemelerde bile ortaya çıkabilir. Bu tür suçlamalar muhtemelen, yargılamaya ilişkin koruyucu önlemlerin olmadığı yasal olmayan ortamlarda daha sıklıkla gözlemlenir.

Daha da ilginç bir örnek ise, diğer bir uç durum olan *gizli sapkınlıktır*. Gizli sapkınlık durumunda, uygun görülmeyen bir davranış olmuştur; ancak kimse bu davranışın farkına varmamış ya da onu kural ihlali olarak değerlendirmemiştir. Yanlış ya da mesnetsiz suçlamalarda olduğu gibi, hiç kimse gerçekte bu olgunun ne kadar yaygın olduğunu bilmez ama ben, bunun dikkate değer sıklıkla, en azından tahmin ettiğimizden çok daha sıklıkla olduğuna ikna olmuş durumdayım. Küçük bir gözlem beni bu konuda ikna etmiştir. Muhtemelen çoğu insan fetişizmin (ve özellikle de sado-mazoşizmin) çok nadir ve egzotik bir sapıklık olduğunu düşünür. Ne var ki birkaç yıl önce, yalnızca meraklısı olanlar için tasarlanmış pornografik fotoğraflar satan birinin vasıtasıyla bir fotoğraf kataloğunu inceleme şansım oldu. Katalogda ne çıplak bir kadının ne de cinselliğe ilişkin herhangi bir eylemin fotoğrafı vardı; aksine katalog, deri ceket ve yüksek topuklu bot giymiş, ellerinde kelepçe ve kırbaç olan ve birbirlerini kırbaçlayan kadın fotoğraflarıyla doluydu. Her bir sayfa, satıcının stokladığı fotoğrafların en az yüz yirmi tanesini örnekliyordu. Hızlı bir hesap, katalogun anında satışa hazır, birbirinden

farklı on beş ila yirmi bin civarı fotoğrafın reklamını yaptığını gösteriyordu. Katalogun hazırlanması ve basımı için çok para harcandığı belliydi. Satışa hazır fotoğrafların sayısını da dikkate aldığımızda yapılan masrafın miktarı, satıcının bir ofise ve kayda değer sayıda müşteriye sahip olduğuna işaret ediyordu. Öte yandan, her gün yolda yürürken sado-mazoşistlere rastlamazsınız. Belli ki bu insanlar, “sapkınlıklarını” bir sır olarak saklayabiliyorlar. (Katalogda not düşüldüğü üzere “tüm siparişler sade bir zarfın içinde postalanır.”¹⁹)

Birçok araştırmacı tarafından, çoğu eşcinselin kendi sapkınlıklarını, sapkın olmayan tanıdıklarından gizleyebildiklerine işaret eden benzer gözlemler yapılmıştır. Daha sonra göreceğimiz üzere pek çok uyuşturucu bağımlısı, bağımlılıklarını uyuşturucu kullanmayan tanıdıklarından saklayabilmektedirler.

Davranış tiplerini ve onların yol açtığı tepkileri çapraz sınıflandırma yaparak elde ettiğimiz dört kuramsal sapkınlık, genellikle aynı oldukları düşünülen ancak önemli açılardan çeşitlilik arz eden olgular arasındaki farklılıklara işaret eder. Eğer bu farklılıkları görmezden gelirsek, özdeş içeriğe sahip olmayan olguların hepsini aynı kategori altında açıklayarak büyük bir hata yapmış ve birbirlerinden farklı birçok açıklamayı gerektirebilecekleri gerçeğini göz ardı etmiş oluruz. Hiçbir art niyet gütmenden bir çeteye takılan bir çocuk, bir gece bu çeteye birlikte tutuklanabilir. Tıpkı suç işlemiş diğer çete üyelerinde olduğu gibi, o da resmî istatistiklere suçlu olarak geçecektir. Çocuk suçluluğuna ilişkin kuramlar geliştirmeye çalışan sosyal bilimciler de bu masum çocuğun resmî istatistiklerde bulunuşunu, suç işlemiş olan diğer çete üyelerini açıklarken kullandıkları yolu izleyerek açıklamaya çalışacaklardır.²⁰ Fakat aynı açıklama, hem masum olan çocuk için hem de çetenin asıl suçluları için yeterli ve geçerli olmayacaktır.

19 James Jackson Kilpatrick, *The Smut Peddlers* (New York: Doubleday and Co., 1960), ss. 1-77, içindeki tartışmaya da bakınız.

20 Sapkınlık üzerindeki bu farklılıkların bir kısmı, özellikle sapkınlık üzerine John Kitsue’in yayımlanmamış bir makalesini okumamın çok faydası oldu.

Eş Zamanlı ve Ardışık Sapkınlık Modelleri

Sapkınlık türleri arasında fark gözetmek, zaman içinde kişide gerçekleşen değişimi gözlememize imkân veren bir ardışık model geliştirmemizi sağladığı ölçüde, sapkın davranışın nasıl ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olabilir. Fakat modelin kendisini ele almaya başlamadan önce, bireysel davranışın gelişimine ilişkin ardışık model ile eş zamanlı model arasındaki farkları ele alalım.

Öncelikle sapkınlık üzerine yapılmış tüm araştırmaların, sapkınlığı patolojik bir davranış olarak görmekten kaynaklanan bir soruyla uğraştıklarını belirtelim. Hâlihazırda yapılmış olan araştırmaların amacı “hastalığın kökenlerini” keşfetmektir. Diğer bir deyişle bu araştırmalar; hastalıklı, anormal davranışın nedenlerini bulmaya çalışırlar.

Bu tür bir araştırma, tipik olarak çok değişkenli analizin araçları ile yapılır. Toplumsal araştırmada kullanılan araçlar ve teknikler, istisnasız, bir kuramsal ve yöntemsel bağlılığı içerir. Bu durum, söz konusu olan bu örnek için de geçerlidir. Çok değişkenli analiz (her ne kadar bunu kullananlar daha iyisini bilse de), çalışmakta olduğumuz olguyu etkileyen tüm faktörlerin eş zamanlı işlediğini varsayar. Bu çözümleme biçimi, hangi değişkenin ya da hangi değişkenler birleşiminin, üzerine çalışılan davranışı en iyi şekilde “kestirmeye” imkân tanıyabileceğini keşfetmeye çalışır. Dolayısıyla çocuk suçluluğu üzerine bir çalışma; zekâ derecesi, yaşadığı alan, dağılmış bir aileden gelip gelmediği vb. değişkenlerin ya da bu değişkenlerin birleşiminin, çocuğun suça bulaşmasına ilişkin bir açıklama yapıp yapmadığına bakar.

Aslında tüm bu nedenler eş zamanlı işlemezler. Davranış örüntülerinin düzenli bir silsile içinde *geliştiğini* dikkate alan bir modele ihtiyacımız vardır. İzleyen sayfalarda göreceğiz; bir kişinin esrar kullanımını açıklarken söz konusu olguyu anlayabilmek için bu kişinin birbirini izleyen hamleleriyle deneyimlediği süreçleri, davranışlarında ve bakış açısında yaşanan de-
 Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ramtey.org/>

şimleri dikkate almalıyız. Her bir süreç bir açıklamayı gerektirir ve sıralama içindeki bir sürecin nedeni olarak var olan bir şey, bir diğer adımda göz ardı edilebilecek bir öneme sahip olabilir; çünkü her sürecin kendine özgü bir nedeni vardır. Örneğin bir kişinin, esrara kolayca erişilebileceği bir ortamın içine nasıl girdiğine ilişkin bir açıklamaya ihtiyacımız vardır. Ancak esrarın, kişi için erişilebilir olduğu gerçeğini verili kabul edersek eğer, o zaman da kişinin esrarı denemeye neden hevesli olduğuna ilişkin başka türden bir açıklamada bulunmamız gerekir. Dahası, kişinin esrarı denedikten sonra neden kullanmaya devam ettiğine ilişkin de ayrıca bir açıklamaya ihtiyacımız vardır. Bir anlamda, her bir davranışa getirilen her bir açıklama, açıklama getirdikleri davranışların olmazsa olmazıdır. Diğer bir deyişle; hiç kimse, bu süreçlerin her birini yaşamadan gerçek bir esrar kullanıcısı olamaz. Kişinin uyuşturucuya erişmesi, onu denemesi ve kullanmaya devam etmesi gerekir. Dolayısıyla her bir sürecin kendine özgü açıklaması, ortaya çıkan davranışın bütünsel açıklamasının da bir parçasıdır.

Öte yandan her bir süreci açıklayan değişkenler ayrı ayrı ele alındıklarında uyuşturucu kullananlar ile kullanmayanlar arasındaki fark gözden kaçabilir. Kişiyi belli bir eylemde bulunmaya yatkın kılan değişken, kişi henüz bu eylemde bulunmasını mümkün kılan evreye ulaşmadığı için işlemeyebilir. Örneğin uyuşturucu kullanımının alışkanlık örüntüsü kazanmasında etkili olan süreçlerden birinin -uyuşturucu kullanmayı denemeye istekli olma davranışının- gerçekte kişiliğe ilişkin bir değişkenle ya da geleneksel normlara yabancılaşma gibi kişisel bir yönelimle ilişkili olduğunu varsayalım. Kişisel yabancılaşma değişkeni, ancak uyuşturucu bulunduranlardan oluşan grupların içinde yer almaları sayesinde uyuşturucuyu deneme şansına sahip olan insanlarda madde kullanımını beraberinde getirecektir. Uyuşturucuya erişimi olmayan yabancılaşmış bireyler, her ne kadar yabancılaşmış olsalar da uyuşturucuyu denemeye başlayamazlar ve dolayısıyla da kullanıcı hâline gelemesler. Öyleyse yabancılaşma,

uyuşturucu kullanımının zorunlu bir nedeni olmayabilir; bunun yerine, ancak sürecin belirli bir evresinde kullananlar ile kullanmayanlar arasında bir ayrım yaratır.

Çeşitli sapkın davranış biçimlerinin ardışık modellerini geliştirmede işe yarayacak kavram “kariyer”dir.²¹ Kökeni meslek çalışmalarına dayanan bu kavram, bir mesleki yörüngede konumlanmış herhangi birinin bu yörünge içerisinde bir konumdan diğer bir konuma doğru yaptığı hareketlilik silsilesine gönderme yapar. İlaveten bu kavram, bir konumdan diğer konuma hareketin bağlı olduğu etkenlere gönderme yapan “kariyer olasılığı” fikrini de içermektedir. Kariyer olasılıkları kavramı, toplumsal yapının nesnel koşullarının yanı sıra bireyin bakış açısında, güdülerinde ve hedeflediklerinde yaşanan değişimi de içinde barındırır. Genelde bu kavramı, “başarılı” (bir meslek yörüngesinde başarının tanımlandığı terimler her ne ise) bir kariyere sahip olanlarla sahip olmayanları ayırmak üzere kullanırız. Kavram aynı zamanda, “başarı” sorusunu göz ardı edip çeşitli kariyer sonuçlarını birbirinden ayırt etmek üzere de kullanılabilir.

Bu model çok kolaylıkla sapkın kariyerler üzerine yapılacak bir araştırmada kullanılmak üzere dönüştürülebilir. Modeli, sapkınlığı çalışmak üzere dönüştürürken ilgimizi yalnızca her geçen gün sapkın karakteri daha da artan bir kariyeri takip edenlerle ve nihayetinde aşırı derecede “sapkın” bir kimliği ve yaşam tarzını benimseyenlerle sınırlandırmamalıyız. Aynı zamanda sapkınlık ile daha kısa süreli bir temas içinde olanları; kariyerleri tarafından sapkınlıktan uzaklaştırılıp daha geleneksel yaşam tarzlarına itilenleri de dikkate almalıyız. Dolayısıyla, örneğin, hayatlarına yetişkin suçlular olarak devam etmeyen çocuk suçlular üzerine

21 Bkz., Everett C. Hughes, *Men and Their Work* (New York: The Free Press of Glencoe, 1958), ss. 56-67, ss. 102-115 ve ss. 157-168; Oswald Hall, “The Stages of the Medical Career”, *American Journal of Sociology*, LIII (Mart, 1948), ss. 243-253 ve Howard S. Becker; Anselm L. Strauss, “Careers, Personality, and Social Structure”, *American Journal of Sociology*, LXII (Kasım, 1956), ss. 253-263.

yapılan çalışmalar bize, suç işlemeye devam eden çocuk suçlulara ilişkin yapılan çalışmalardan daha fazla şey öğretebilir.

Bu bölümün geri kalan kısmında, sapkınlığı kariyer yaklaşımı çerçevesinde çalışmanın bize sunacağı olasılıkları değerlendireceğim. Ardından belli bir tür sapkınlığı ele alacağım: esrar (*marihuana*) kullanımını.

Sapkın Kariyerler

Sapkın kariyerlerin çoğunda ilk hamle, belli bir kurallar grubunu ihlal eden norm dışı bir davranışta bulunmaktır. Bu ilk hamleyi nasıl açıklayabiliriz?

İnsanlar genellikle, sapkın davranışların güdülenmiş davranışlar olduklarını düşünürler. Sapkın eylemde bulunan bir kişinin, bu eylemi ilk kez yapıyor da olsa (belki de özellikle ilk defa yaptığında) amaçlı bir şekilde yaptığına inanırlar. Kişinin amacı tümüyle bilinçli ya da bilinçsiz olabilir; ama bu amacın arkasında kesin olarak kişiyi harekete geçiren bir neden vardır. Birazdan kasıtlı itaatsizlik örneklerini değerlendireceğiz. Fakat bunu yapmadan önce, pek çok itaatsizlik eyleminin aslında itaatsizlik gibi bir niyeti olmayan insanlar tarafından yapıldığına işaret etmem gerek. Dolayısıyla bu durum, kesinlikle farklı bir açıklamayı gerektirmektedir.

Planlanmamış sapkınlık eylemleri, belki de görece çok daha kolay açıklanabilir. Bu tür eylemler, var olan kuralın ya da bu kuralın söz konusu duruma ya da kişiye uygulanabilir olduğunun farkında olmamayı ima ederler. Fakat bu farkında olmama hâlini de açıklamak gereklidir. Nasıl olur da kişi davranışının uygunsuz olduğunu bilmez? Belli bir alt kültürün (örneğin dinî ya da etnik bir alt kültürün) üyesi olan kişiler, basitçe herkesin “kendileri gibi” davranmadığının farkında olmayabilir ve dolayısıyla da uygunsuz davranışta bulunabilirler. Gerçekten de belli kurallar için yapısal cehalet alanları söz konusu olabilir. Mary Haas, diller arası tabu kelimeler alanında çok ilginç bir örneğe

işaret etmiştir.²² Bir dilde münasip görülen kelimeler, bir başka dilde “ayıp” karşılanabilir. Dolayısıyla, gayet masum bir şekilde kendi dilinde yaygın olan bir kelimeyi kullanan bir kişi, bir anda başka kültürden gelenleri şok ettiğini ve dehşete düşürdüğünü fark edebilir.

İnsanlar kasıtlı itaatsizlik örneklerini incelerken genellikle buna sebep olan güdülerini merak ederler: Kişi, gerçekleştirdiği sapkın eylemi neden yapmak ister? Bu soru, sapkınlar ile kurallara uyanlar arasındaki temel farkın güdülerin niteliğinde yattığı varsayımını beraberinde getirir. Bazıları sapkın güdülere sahipken bazılarının neden böylesi güdülere sahip olmadıklarını açıklamak üzere pek çok kuram öne sürülmüştür. Psikolojik kuramlar, sapkın güdülerin ve eylemlerin kökenini, kişinin erken dönemlerde yaşadığı ve dengesini koruyabilmesi için karşılanması zorunlu olan bilinç dışı ihtiyaçları üreten bireysel deneyimlerinde görürler. Sosyolojik kuramlar, toplumdaki yapısal “gerilim” (*strain*) hatlarına inmeye, yani kişiye çelişkili konumlar dayatan ve kişinin de bu konumların dayattığı sorunları çözmek için meşru olmayan çözüm yolları aramasına neden olan toplumsal konumları tespit etmeye çalışırlar (Merton’un meşhur anomi kuramı bu kategori içindedir.)²³

Fakat bu yaklaşımların temellendiği varsayımın kendisi tüümüyle yanlış olabilir. Yalnızca sapkın bir davranışta bulunmuş olanların bir “sapkınlık” itkisine sahip olduklarını varsaymamız için hiçbir neden yoktur. Çoğu insanın sapkın itkileri deneyimliyor olması çok daha muhtemeldir. En azından insanlar hayal dünyalarında, gerçek hayatta olduklarından çok daha sapkındırlar. Neden sapkınlar onaylanmayan şeyleri yapmak isterler sorusunu sormak yerine, neden geleneksel (geleneksel normlara

22 Mary R. Haas, “Interlingual Word Taboos”, *American Anthropologist*, 53 (Temmuz-Eylül, 1951), ss. 338-344.

23 Robert K. Merton, *Social Structure and Social Theory* (New York: The Free Press of Glencoe, 1957), ss. 131-194.

bağlılıkları olan) insanların, sahip oldukları sapkın itkileri gerçekleştirmeye kalkışmadıklarını sormamız daha iyi olabilir.

Bu soruya yanıt oluşturabilecek bir şey, “normal” bir kişinin giderek daha fazla geleneksel kurumların ve davranış biçimlerinin parçası hâline geldiği “bağlılık geliştirme”²⁴ sürecinde bulunabilir. Bağlılık geliştirmekten bahsederken çeşitli çıkarlarımızın, sanki onlara dışlanmış gibi görünen belli davranış biçimlerini benimsememize bağlı hâle gelmesi sürecinden bahsediyorum. Burada söz konusu olan şey şudur: Kişi geçmişte yaptığı davranışların ya da çeşitli kurumsal rutinlerin işleyişinin bir sonucu olarak belli davranış biçimlerine uymak zorunda kalır; çünkü bu davranış biçimlerine uymadığı takdirde, kişinin şu an işgal ettiği konumun dışındaki pek çok faaliyeti de bu itaatsizlikten olumsuz şekilde etkilenecektir. Orta sınıf mensubu bir genç okulu bırakmamalıdır; çünkü mesleki geleceği belli miktarda bir eğitim almış olmasına bağlıdır. Örneğin sıradan bir hayat yaşayan bir kişi, uyuşturucuya olan ilgisine boyun eğmemelidir; çünkü yaşayacağı anlık zevkten çok daha fazla şeyi kaybetmesi söz konusu olabilir: İşinin, ailesinin ve çevresindeki saygınlığının, uyuşturucuya duyduğu bu baştan çıkarıcı ilgiye karşı koymaya devam etmesine bağlı olduğunu düşünebilir.

Gerçekten de toplumumuzdaki insanların (muhtemelen herhangi bir başka toplumdakilerin de) normal gelişimi, geleneksel normlara ve kurumlara bağlılık geliştirme dizgeleri olarak görülebilir. “Normal” kişi, kendisinde sapkın bir itki keşfettiği zaman, bu itkiye göre hareket ettiği takdirde ortaya çıkabilecek çok çeşitli sonuçları düşünerek bu itkiyi kontrol altına alabilen kişidir. Kendisini geleneksel olmayan itkiler tarafından baştan

²⁴ Bu kavramla ilgili daha kapsamlı bir çalışmam için bkz., “Notes on the Concept of Commitment”, *American Journal of Sociology*, LXVI (Temmuz, 1960), ss. 32-40. Ayrıca bkz., Erving Goffman, *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction* (Indianapolis: The Bobbs-Merrill Co., Inc., 1961), ss. 88-110 ve Gregory P. Stone, *Clothing and Social Relations: A Study of Appearance in the Capitalist Society* (Yayımlanmamış Doktora tezi, Department of Sociology, University of Chicago, 1959).

çıkartılmaya bırakamayacak kadar çok sayıda menfaati, normal olmaya devam etmesine bağlıdır.

Bu durum, kasıtlı itaatsizlik örneklerine bakarken kişinin nasıl olup da geleneksel bağlılıkların etkisinden kaçınmayı becerebildiğini sormamız gerektiğine işaret eder. Kişi bunu, iki yoldan birini takip ederek yapıyor olabilir. Öncelikle, büyürken bir şekilde geleneksel toplumla iç içe geçen ittifaklardan kaçınmış olabilir. Dolayısıyla, dürtülerini takip etmede özgür olabilir. Koruması gereken bir saygınlığı ya da kaybetmemesi gereken geleneksel bir işi olmayan kişi, dürtülerini takip etmeyi göze alabilir. Bu kişinin geleneksel görünmeye devam etmekte hiçbir menfaati yoktur.

Ne var ki çoğu insan, geleneksel davranış biçimlerine duyarlı kalmaya devam eder ve ilk kez sapkın bir davranışta bulunmak için bu duyarlılıkları ile yüzleşmek zorundadır. Sykes ve Matza, çocuk suçluların yasaya bağlı kalma itkilerini çok güçlü bir şekilde hissettiklerini ve bu hisleriyle çeşitli etkisizleştirme teknikleri ile başa çıktıklarını öne sürmüşlerdir. Bu teknikler, “çocuk suçlu tarafından mantıklı addedilen ama yasal sistem ya da toplumun geneli tarafından benzer şekilde görülmeyen sapkınlığı meşrulaştırma teknikleridir.” Skyes ve Matza gençlerin, yasaya bağlı kalma değerlerinin gücünü etkisizleştirmek için kullandıkları çeşitli teknikler tespit ederler.

Çocuk suçlu, kendisini sapkın davranışlarının sorumlulugundan muaf biri olarak tanımlayabildiği sürece, kendisinin ya da başkalarının olumsuz yargılarının söz konusu davranış üzerindeki sınırlayıcı etkisi de çok yoğun bir biçimde zayıflamaktadır. (...) Çocuk suçlu, kendisini çaresiz bir biçimde yeni ortamlara sürüklenen biri olarak görmesine neden olan bir “bیلardo topu” benlik kavrayışı geliştirmeye başlar. (...) Kendisini, sürecin bir öznesi değil de daha çok nesnesi olarak görmeyi öğrenerek normlara aşıktan karşı çıkma zorunluluğu olmadan hâkim normatif sistemden sapmanın yolunu da hazırlamış olur.

(...)

Bir ikinci önemli etkisizleştirme tekniği, sapkın davranış sonucunda ortaya çıkan bir yaralanma ya da kazaya odaklanır. (...) Çocuk suçlu için, davranışın yanlış olup olmadığı meselesi, o davranış sonucunda kimsenin doğrudan zarar görüp görmediği sorusuna bağlı hâle gelir ki, bu mesele de çok çeşitli yorumlara açıktır. (...) Araba hırsızlığı “ödünç almak” olarak ve çete kavgası da toplumun genelini ilgilendirmeyen özel bir hesaplaşma, istekli iki taraf arasında uzlaşılmış bir düello olarak görülebilir. (...)

Verili koşullar içinde ortaya çıkan hasarın yanlış olmadığına ısrar ederek kişinin, kendisine ve başkalarının da ona ilişkin ahlaki yargıları etkisiz hâle getirilebilir. Burada bir haksızlık ya da yanlış olmadığı, daha ziyade haklı bir misilleme ya da cezalandırma olduğu öne sürülebilir. (...) Eşcinseller ya da eşcinsel olduğundan kuşku duyulanlara yapılan tacizler; azınlık grupların üyelerine “hadlerini bilmedikleri” öne sürülerek yapılan saldırılar; adil olmayan öğretmenden veya okul müdüründen intikam almak üzere yapılan Vandalizm; “üçkâğıtçı” bir dükkân sahibinden çalmak... Bunların hepsi, çocuk suçlunun nazarında bir suçluyu hedef alan cezalar olarak görülebilir. (...)

Dördüncü bir etkisizleştirme tekniği de mahkûm edenlerin mahkûm edilmesini içerir görünmektedir. (...) Kişi kendini mahkûm edenlerin ikiye bölünmüş, gizli sapkın ya da tuttuğu kinin peşinde koşan insanlar olduğunu öne sürebilir. (...) Başkalarına saldırarak kendi davranışının yanlışlığı daha kolay baskılanabilir ya da dikkatlerden gizlenebilir. (...) İçsel ve dışsal toplumsal denetimler, toplumun genelinin talepleri, çocuk suçlunun bağlı olduğu kardeş, çete ya da arkadaş grubu gibi küçük toplumsal grupların taleplerine kurban edilerek etkisiz hâle getirebilir. (...) Burada dikkate alınması gereken en önemli nokta şudur: Belli normlardan sapmanın kaynağı, bu normların reddedilmesi değil de daha baskın olarak görülen ya da daha fazla sadakat duyulan başka normlara öncelik verilmesi olabilir.²⁵

Genelde kurala riayet eden bir kişiye bazı durumlarda kurala uymayan bir davranış gerekli ya da uygun görünebilir. Meş-

25 Gresham M. Sykes and David Matza, “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency”, *American Sociological Review*, 22 (Aralık, 1957), ss. 667-669.

ru gerekçelerle yapılmış sapkın bir davranış, tümüyle münasip değilse bile, an azından tümüyle de münasebetsiz olmayan bir davranış hâline gelebilir. Genç bir İtalyan-Amerikalı doktorun hikâyesini anlatan bir romanda bu duruma ilişkin güzel bir örnek buluruz.²⁶ Henüz tıp fakültesinden mezun olmuş genç bir adam, mesleğini İtalyan kimliğinin dikkate alınmayacağı bir şekilde icra etmek istemektedir. Öte yandan, bir İtalyan olarak genç doktor *Yankee*²⁷ olan meslektaşlarına kendisini kabul ettirmekte zorluk çekmektedir. Bir gün hiç beklenmedik bir şekilde, kasabanın en meşhur cerrahlarından birinin kendisinin bir hastasını onun yerine ameliyat etmesi için davetini alır. Genç adam, bunu şehirdeki iyi doktorların tavsiye sistemine nihayet kabul edildiğinin bir işareti olarak düşünür. Fakat hasta muayenehanesine geldiğinde ise, bunun bir yasa dışı kürtaj vakası olduğunu anlar. Ancak genç doktor hatalı bir mantık yürüterek bu teklifi, ona hasta gönderen meşhur cerrah ile gelişecek düzenli bir ilişkinin başlangıcı olarak görüp operasyonu gerçekleştirir. Yaptığının yanlış olduğunu bilse de bunu, kariyerini geliştirmek için yapılması gereken zorunlu bir şey olarak düşünür.

Fakat biz, bir kereye mahsus sapkın bir davranışta bulunmuş bir kişiden daha ziyade, uzun bir zaman diliminde sapkınlık örüntüsü gösteren, sapkınlığı bir yaşam tarzına çeviren, kimliğini sapkınlık davranışı örüntüsü etrafında kuran kişi ile ilgileniyoruz. Bizim merak ettiklerimiz eşcinselliği arada bir deneyim-

26 Guido D'Agostino, *Olives on the Apple Tree* (New York: Doubleday, Doran, 1940). Bu romana dikkatimi çektiği için Everett C. Hughes'a minnettarım.

27 T.S.N.: *Yankee* deyiminin ilk olarak Amerika'daki iç savaş sırasında Güneyliler tarafından sömürgeci olarak gördükleri Kuzeylileri tanımlamak üzere kullanıldığı düşünülmektedir. Güneyliler arasında Kuzeylilerin bu şekilde isimlendirilmesi halen yaygındır. Öte yandan günümüzde deyim, kullanan gruba göre değişen anlamları da mevcuttur. Güneyli olmayan Amerikalılar arasında *Yankee*, New England bölgesindeki İngiltere kökenli kolonyal yerleşimcilere ve onların mirasçılara gönderme yapmak üzere kullanılır. Amerika dışında gruplar içinse *Yankee* Beyaz Amerikalıları ve Amerikalı askerleri imleyen olumsuz bir nitelemedir.

leyenler (Kinsey Raporu'nda²⁸ sayıları şaşırtıcı derecede yüksek oranlara ulaşanlar) değil, yetişkin hayatı boyunca eşcinsel eylem örüntüsünü izleyen kişilerdir.

Arada bir yapılan sapkın eylemden daha düzenli bir sapkın eylem örüntüsüne geçişe sebep olan mekanizmalardan biri, sapkın isteklerin ve ilgilerin gelişmesidir. Bu süreci, önümüzdeki sayfalarda esrar müptelasının kariyerini ele alırken daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Şimdilik şunu söylemek yeterli olacaktır: Pek çok sapkın davranış, toplumsal olarak öğrenilen isteklerden doğar. Kişinin söz konusu davranışı az ya da çok düzenli bir şekilde yapmaya başlamadan önce, bu davranıştan duyacağı hazlara ilişkin hiçbir fikri yoktur. Kişi bu hazları, daha deneyimli sapkınlarla iletişimi sırasında öğrenir. Yeni deneyim türlerinin farkına varmayı ve bunları haz olarak yaşamayı öğrenir. Yeni bir şeyi denemeye ilişkin gelişigüzel bir merak, hâlihazırda bilinen ve deneyimlenmiş bir şeye ilişkin yerleşik bir beğeni hâline gelir. Sapkın isteklendirmelerin ifade edildiği kelime haznesinin içeriği, kelimeleri kullananların, onları, başka sapkınlarla olan iletişimleri sonucunda öğrendiklerini göstermektedir. Kısacası

28 T. S. N.: Indiana Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmış, biyoloji, entomoloji, zooloji ve seksoloji alanlarında uzmanlaşmış ve *Kinsey Institute for Research in Sex, Gender and Reproduction*'ı kurmuş olan Profesör Alfred Kinsey'in (1894-1956) öncülüğünde gerçekleştirilen ilk geniş kapsamlı ve yüz yüze görüşmelere dayalı araştırmaya gönderme yapan *Kinsey Raporları*, Saunders tarafından iki ayrı kitap olarak basılmıştır: *Sexual Behavior in Human Male* (1948) ve *Sexual Behavior in Human Female* (1953). Her iki çalışma da yayınlandıklarında Amerikan kamuoyunda çok büyük bir şaşkınlık ve öfke ile karşılanmış ve ateşli tartışmalara neden olmuştur. Araştırma hem tabu addedilen meseleleri ele alışı hem de cinselliğe dair var olan geleneksel inançları sarsan bulguları sebebiyle, Amerika'nın 1940'lar ve 1950'lerde heteroseksüel evliliği, aileyi ve cinselliği kutsayan muhafazakâr kültürel ikliminde bir bomba etkisi yaratmıştır. Becker'in da gönderme yaptığı üzere, Kinsey araştırmasının tartışmaya sebep olan en önemli sonuçlarından biri hem erkeklerin hem de kadınların önemli bir kısmının kendilerini eşcinsel olarak adlandırmadıkları halde en az bir kez eşcinsel ilişkiyi deneyimledikleridir. Kinsey'in pek de sıradan olmayan kişisel ve bilimsel hayatı bir filme de konu olmuştur (Bkz., *Kinsey: Let's Talk About Sex* [2004, Yönetmen & Senarist: Bill Condon]).

kişi, belli bir sapkın eylem etrafında örgütlenmiş bir alt kültürün parçası olmayı öğrenir.

Sapkın güdüler, davranışların neredeyse tümü mahrem bir şekilde tek başına gerçekleştiriliyor olsa dahi, toplumsal bir niteliğe sahiptir. Bu tür durumlarda kişiyi kültürün içine dâhil ederken yüz yüze iletişimin yerini çeşitli iletişim araçları alabilir. Daha önce değindiğim pornografik fotoğraflar müstakbel alıcılara, stilize edilmiş bir dil içinde tanımlanmışlardı. Sıra-dan kelimeler, belli hazları tahrik etmek için tasarlanmış teknik kısaltmalar içinde kullanılıyorlardı. “Esaret” kelimesi, örneğin, kelepçelerle ya da deli gömlekleriyle zapt edilmiş kadınların fotoğraflarına gönderme yapmak üzere defaten kullanılmaktaydı. Kimse bunların ne olduğunu ve bunlardan nasıl haz alınacağını öğrenmeden “esaret fotoğraflarına” karşı bir beğeni geliştirmez.

İstikrarlı bir sapkın davranış örüntüsü inşa etme sürecindeki çok önemli evrelerden biri, yakalanma ve kamusal olarak sapkın etiketini yeme deneyimi olabilir. Önemli olan, kişinin bu evrede ne yapacağından ziyade, diğerleri tarafından ne yapılacağı, çiğ-nenen kuralın karşılığı olan yaptırımın kişiye uygulanıp uygulanmayacağıdır. Her ne kadar cezanın infazının gerçekleştiği koşulları ilerleyen sayfalarda daha ayrıntılı olarak ele alacak olsam da burada iki tespiti paylaşmakta fayda görüyorum. Öncelikle, hiç kimse sapkın davranışı fark etmediği ya da bu davranışın cezalandırılması talebinde bulunmadığı hâlde, uygunsuz davranan kişinin kendisi, yasa uygulayıcı gibi davranabilir. Kişi kendisini sapkın olarak niteleyebilir ve davranışı sebebiyle kendini öyle ya da böyle cezalandırabilir. İkinci olarak psikanalistlerin tarif ettiği vakalara benzer vakalar söz konusu olabilir. Bu durumda kişi, gerçekten yakalanmak ister ve sapkın davranışını öyle bir tarzda icra eder ki, yakalanacağından neredeyse tümüyle emindir.

Her hâlükârda, yakalanmanın ve sapkın etiketini yemenin, kişinin sonrasındaki toplumsal katılımı ve benlik imgesi açısından çok önemli sonuçları vardır. En önemli sonuç, kişinin ka-

musal kimliğindeki çarpıcı değişimdir. Uygunsuz bir davranışta bulunmak ve bunu yaparken yakalanmış olmak, kişiyi yeni bir statüye yerleştirir. Artık daha önce olduğu varsayılan kişiden çok daha farklı bir kişi olduğu ifşa edilmiştir. “Nonoş”, “esrarkeş”, “deli” ya da “kaçık” etiketi yiyebilir ve buna göre muamele görür.

Sapkın kimliğini üstlenmenin sonuçlarını çözümlemek için, Hughes'un temel statü nitelikleri ve ikincil statü nitelikleri arasında yaptığı ayrımı kullanalım.²⁹ Hughes, çoğu toplumsal statünün kimin dâhili kimin haricî olduğunu belirlemeye yarayan bir tane kilit özelliği olduğuna dikkat çeker. Örneğin mesleği doktorluk olan biri, bunun dışında ne olursa olsun, gerekli koşulları yerine getirdiğini ve doktor olarak çalışma ehliyeti olduğunu gösteren bir sertifikaya sahiptir; bu temel niteliklerdir. Hughes'ın da işaret ettiği gibi, toplumumuzda bir doktorun aynı zamanda çeşitli ikincil niteliklere sahip olması enformel olarak beklenir: Çoğu insan doktorun üst orta sınıf mensubu, beyaz, erkek ve Protestan olmasını bekler. Eğer kişi bu ölçütlere uymuyorsa o zaman ortada bir tuhafılık var duygusu oluşur. Benzer şekilde, her ne kadar ten rengi, kimin zenci kimin beyaz olduğunu belirleyen temel bir statü niteliği olsa da zencilerin belli statü niteliklerine sahip olması ancak diğerlerine sahip olmaması enformel olarak beklenir. İnsanlar bir zencinin doktor ya da üniversite profesörü olduğunu öğrendiklerinde şaşırırlar ve bu durumu tuhaf bulurlar. Kişiler genellikle temel statü niteliğini taşırlar ama gayri resmî olarak beklenen bazı nitelikleri taşımayabilirler. Örneğin bir kişi doktor olabilir; ama aynı zamanda kadın ya da zenci de olabilir.

Hughes'un bu olguda yaptığı çözümleme (kişinin bir statüye dâhil olmak için gerekli formel niteliklere sahip olabileceğine ancak buna uygun düşen ikincil statü niteliklerine sahip olmadığı takdirde tam üyelikten men edilebileceğine işaret ederek) iyi planlanmış, arzu edilen ve arzu edilebilir statülere ilişkindir.

29 Everett C. Hughes, “Dilemmas and Contradictions of Status”, *American Journal of Sociology*, L (Mart, 1945), ss. 353-359.

Fakat aynı süreç, sapkın statülerinde de ortaya çıkmaktadır. Bir sapkın niteliğe sahip olmak, genelleştirilmiş bir sembolik değere sahip olabilir. Öyle ki insanlar otomatikman, sapkın niteliğe sahip olan kişinin, bu nitelik ile ilişkili olduğu öne sürülen diğer nitelikleri de taşıdığını varsayarlar.

Suçlu olarak etiketlenmek için kişinin yapması gereken tek şey sadece bir tane suç işlemesidir. Kavramın gerçekte resmî olarak taşıdığı anlam da budur. Öte yandan suçlu kelimesi, suçlu etiketini taşıyan herkesin sahip olduğu varsayılan ikincil nitelikleri tanımlayan sayısız çağrışımı da içinde barındırır. Bir kez hırsızlık yapmaktan mahkûm olmuş ve dolayısıyla da suçlu olarak mimlenmiş bir adamın başka evlere de girmesi muhtemel bir kişi olduğu varsayılır. Bir suç işlendiğinde olağan şüphelileri sorguya almak üzere toplayan polis de bu varsayımla hareket etmektedir. Dahası hırsızlıktan dolayı suçlu olarak etiketlenmiş bir adam “yasaya saygısı olmayan” biri olduğunu gösterdiği için, başka tür suçları işleme ihtimali olan biri olarak da düşünülür. Dolayısıyla, bir sapkın davranış sonucunda bir kişinin yakalanmış olması, o kişinin başka açılardan da sapkın ya da istenmeyen olarak algılanması ihtimalini arttırır.

Hughes’ın analizinde işimize yarayacak ve ödünç alabileceğimiz başka bir öge daha vardır: temel statüler ve ikincil statüler arasındaki fark.³⁰ Bazı statüler, başka toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da diğer statülerin önüne geçer ve belli bir önceliğe sahiptirler. Irk bunlardan biridir. Zenci ırkına mensup olmak, toplumsal olarak tanımlandığı hâliyle pek çok durumda diğer statü göstergelerine baskın çıkacaktır. Bir zencinin doktor veya kadın ya da orta sınıfa mensup olması; “onun her şeyden önce bir zenci olduğu” gerçeğiyle ilgilenildiği, zenci olmasının dışındaki diğer tüm niteliklerinin daha sonra hatırlanmak üzere geri plana itildiği, önyargıya dayanan algısal bir muameleye maruz kalmasını engellemeyecektir. Sapkın statüsü (ne tür sapkın-

lık olduğuna bağlı olarak) bu tür bir temel statüdür. Kişi, bu statüyü bir kuralı çiğnemenin sonucu olarak edinir ve sapkın olarak teşhis edilmek, diğer pek çok şeyden daha önemli görünebilir.

Bu kişi daha başka hiçbir nitelemeye maruz kalmadan önce sapkın olarak teşhis edilecektir. Soru şudur: “Ne tür bir insan böylesine önemli bir kuralı çiğner?” Ve yanıt verilir: “Bizden farklı olan biri; ahlaklı biri olarak davranamayan ya da davranmayacak olan biri; dolayısıyla da başka temel kuralları da çiğneyebilecek olan biri.” Sapkın teşhisi bir denetim mekanizması hâline gelir.

Bir kişiye, yalnızca *belli bir durumda* sapkınmış gibi davranmak yerine, sanki *genel olarak* sapkınmış gibi davranmak, kendini gerçekleştiren bir kehanet üretir. Bu durum kişiyi, insanların ona ilişkin sahip olduğu imgeye uyacak bir biçimde şekillendirmek üzere işleyen çeşitli mekanizmaların harekete geçmesini sağlar.³¹ Öncelikle bir kişi sapkın olarak teşhis edildikten sonra, daha geleneksel gruplardan dışlanmaya eğilimlidir. Eğer söz konusu sapkın eylemin bilgisi kamusallaşmayıp bir tepkiye yol açmasa ve gizli kalmış bu eylemin doğurduğu sonuçlar doğrudan toplumdan yalıtılmaya sebep olmasa da kişi, bir kez sapkın olarak etiketlendikten sonra dışlanma neredeyse kaçınılmazdır. Örneğin eşcinsel olmak, bir kişinin bir büroda iş yapma kabiliyetini etkilemeyebilir. Ancak eşcinsel olarak tanınmak, orada çalışmayı imkânsız hâle getirebilir. Benzer şekilde, uyuşturucuların etkileri kişinin çalışma kabiliyetini olumsuz etkilemeyebilir; ancak bağımlı olarak tanınmak, muhtemelen kişinin işini kaybetmesine yol açacaktır. Bu tür durumlarda kişi, hiçbir şekilde çiğnemek eğilimi ya da isteği taşımadığı geleneksel kurallara uymakta zorlanır ve zorunlu olarak bu alanlarda da kendini sapkın olarak bulur. Sapkınlığının keşfedilmesi sonucu “saygın” bir işten yoksun bırakılan eşcinsel, eşcinsel olup olmadığının pek de önemsenmediği marjinal işlere savrulabilir. Uyuşturucu müptelası kişi,

31 Bkz., Marsh Ray, “The Cycle of Abstinence and Relapse Among Heroin Addicts”, *Social Problems*, 9 (Güz, 1961), ss. 132-140.

saygın işverenlerin kendisiyle çalışmayı reddetmeleri sonucunda soygunculuk ya da hırsızlık gibi yasal olmayan faaliyetlere girmek zorunda kalabilir.

Sapkın kişi, yakalandığı zaman da neden böyle biri olduğuna ilişkin var olan umumi teşhise ve yargıya dayanan bir muamele görür. Bu muamelenin kendisi de artan bir sapkınlık üretebilir. Yaygın olarak uyuşturucunun sunduğu uygunsuz hazlara karşı koyamayan, zayıf irade sahibi biri olduğuna inanılan bağımlı, baskıcı bir muamele görür. Kişi, uyuşturucu kullanmaktan men edilir. Bağımlı, uyuşturucuyu yasal yollardan edinemediği için de bu kez, yasa dışı yolları denemek zorunda kalır. Bu durum, uyuşturucu pazarının yeraltı dünyasına indirilmesini zorunlu kılar ve uyuşturucu fiyatlarını mevcut yasal piyasa fiyatının çok üstüne, çok az sayıda insanın ancak bir maaşla satın almaya gücünün yetebileceği bir seviyeye sıçratır. Dolayısıyla bağımlının sapkınlığının tedavisi, bağımlının alışkanlığını devam ettirebilmesi için muhtemelen onu hileye ve suça yönelmeye zorlayacaktır.³² Bu davranış da sapkın eyleme içkin niteliklerin bir ürünü olmaktan çok sapkınlığa verilen kamusal tepkinin ürünüdür.

Daha genel bir şekilde ifade etmek gerekirse; sapkınlara reva görülen muamele, çoğu insan için erişilebilir olan gündelik yaşamın rutinlerini sürdürebilme araçlarını sapkınlardan esirger. Bu esirgemedi doğan mahrumiyet sebebiyle de sapkın kişi, zorunlu olarak yasa dışı rutinler geliştirmek durumunda kalır. Yukarıda değerlendirilen vakalarda olduğu gibi kamusal tepkinin, sapkın olarak etiketlenen kişi üzerindeki etkisi doğrudan ya da sapkının yaşadığı toplumun bütünleşmiş karakterinin bir sonucu olarak dolaylı olabilir.

Toplumun bütünleşmiş karakterinden kastım şudur: Bir faaliyet alanındaki toplumsal düzenlemeler, başka alanlardaki diğer

³² Bkz., *Drug Addiction: Crime or Disease?* Interim and Final Reports of the Joint Committee of the American Bar Association and the American Medical Association on Narcotic Drugs (Bloomington, Indiana: Indiana University Press. 1961).

faaliyetlerle belirli şekillerde kaynaşmış ve diğer düzenlemelerin varlığına bağımlı hâle gelmiştir. Dans müzisyeni vakasını inceleyen göreceğimiz üzere, belli çalışma hayatı biçimleri belli aile hayatı biçimlerini gerektirir.

Pek çok sapkınlık türü, hayatın başka alanlarındaki beklentilerle kaynaşmayı beceremediği için sorunlar yaratır. Eşcinsellik buna bir örnektir. Eşcinseller, normal cinsel ilgiler ve evlilik eğilimleri varsayımının verili kabul edildiği bütün toplumsal etkinlik alanlarında sorun yaşarlar. Büyük şirketler ya da sanayi işletmeleri gibi istikrarlı çalışma örgütlerinde çoğu zaman başarılı olacak bir adamın evlenmesinin beklendiği anlar vardır. Kişinin bekleneni yapmaması, kurumdaki başarısı için gerekli olan şeyleri yapabilmesini güçleştirecek ve dolayısıyla da ihtiraslarına ket vuracaktır. Evlenme gerekliliği, çoğu zaman normal bir erkek için bile yeterince büyük sorunlar yaratır. Eşcinsel bir erkeği ise, neredeyse imkânsızlıklarla dolu bir konuma sokar. Benzer şekilde, heteroseksüel kabadayılığın, grup içindeki saygınlığı korumak için gerekli olduğu bazı “erkek mesleklerinde” eşcinsel kişi aşikâr sıkıntılar yaşar. Başkalarının beklentilerini karşılamamak, kişiyi, normalde kendiliğinden gerçekleşmesi beldenen şeylere erişebilmek için sapkın birtakım yolları denemeye zorlayabilir.

Kuşkusuz, yukarıdaki gözlemlerin ima ettiğinin aksine, sapkın bir davranışı nedeniyle yakalanan ve sapkın olarak etiketlenen herkes kaçınılmaz olarak daha fazla sapkınlık yönünde ilerlemez. Kehanetler her zaman kendilerini doğrulamaz; mekanizmalar her zaman çalışmaz. Artan sapkınlığa doğru, hareketi yavaşlatan ya da durduran etkenler nelerdir? Hangi koşullar altında bu etkenler işin içine dâhil olur?

Artan sapkınlığa karşı kişinin nasıl bağışıklık kazanabileceğine ilişkin bir öneri, yakın zamanda eşcinsellerle para karşılığı cinsel münasebette bulunan çocuk suçlular üzerine yapılmış bir

çalışmada yer almaktadır.³³ Bu oğlanlar müzmin yetişkin eşcinsellere fahişelik hizmeti sunarlar. Ancak kendileri eşcinsel olmazlar. Bu cinsel sapkınlık türüne devam etmemelerini birkaç neden açıklar. Öncelikle, bu çocuklar yaşları küçük olduğu için polis tarafından korunurlar. Eşcinsel bir faaliyette bulunurlarken yakalandıkları takdirde, her ne kadar asıl “istismar eden” kendileri de olsa “istismar edilen” olarak görüleceklerdir; böyle durumlarda yasaya göre asıl suçlu yetişkinlerdir. İkinci olarak bu çocuklar, iştirak ettikleri eşcinsel faaliyetleri, para kazanmak için hırsızlık vb faaliyetlerin aksine daha hızlı ve daha güvenli olarak görürler. Üçüncü olarak, bu çocukların arkadaş gruplarındaki standartlar eşcinsel münasebete izin verirken bu faaliyetin sadece bir türünü, yani bir para kazanma faaliyeti olarak eşcinsel münasebeti hoş görür. Fahişelik yaparlarken özel bir zevk almaları ya da ilişkiye girdikleri yetişkinin kendilerine güzel sözler söylemesine izin vermeleri ise yasaktır. “Oğlan”, bu kuralları çiğnemesi ya da normal heteroseksüel faaliyetten tümüyle sapması durumunda, arkadaşları tarafından çok sert bir biçimde cezalandırılır.

Eğer kişinin ilk kez yakalandığı durum, onun hâlâ olası davranış biçimleri arasında seçim yapabileceği bir ana denk gelirse yakalanmak, artan sapkınlığa yol açmayabilir. Kişi, yaptığı şeyin nihai ve can yakıcı sonuçlarıyla ilk kez yüz yüze gelerek sapkınlık yolunda ilerlemek istemediğine karar verebilir ve yolundan dönebilir. Eğer doğru tercihi yaparsa geleneksel topluluğa yeniden kabul edilecektir; ama yanlış hareketi yaparsa dışlanacak ve kendini, artan sapkınlık döngüsünün içinde bulacaktır.

Uyuşturucu bağımlıları örneğinde Ray, sapkınlık döngüsünü tersine çevirmenin ne kadar zor olabileceğini gösterir.³⁴ Ray, uyuşturucu bağımlılarının sıklıkla kendilerini tedavi etmeye çalıştıklarına işaret eder. Bu kişilerin iyileşme girişimlerinin altında yatan temel neden ise, görüşlerine saygı duydukları bağımlı

³³ Albert J. Reiss, Jr., “The Social Integration of Queers and Peers”, *Social Problems*, 9 (Güz, 1961), ss. 102-120.

³⁴ Ray, *a.g.e.*

olmayan kişilere kendilerinin, aslında onların düşündüğü kadar kötü insanlar olmadıklarını göstermektir. İyileşip başarılı bir şekilde bağımlılıklarının üstesinden geldiklerinde ise, büyük bir hayal kırıklığı içinde, insanların hâlâ kendilerine bağımlı muamelesi yaptıklarına tanık olurlar (öyle görünüyor ki, bunun altında yatan “bir kez canki, her zaman canki”³⁵ mantığıdır).

Bir sapkının kariyerindeki son hamle, organize bir sapkın grubuna dâhil olmaktır. Sapkın bir kişinin, organize bir sapkın grubun içine kalıcı olarak dâhil olması -ya da hâlihazırda bunu yaptığını fark ettiğinde ve bu durumu da kabullendiğinde- kendisine ilişkin algısına çok güçlü bir etki yapar. Bir keresinde uyuşturucu bağımlısı bir kadın bana, gerçekten “oltaya takıldığını” hissettiği anın, bir tane bile uyuşturucu bağımlısı olmayan arkadaşının kalmadığını fark ettiği an olduğunu söylemişti.

Örgütlü sapkın grupların üyelerinin elbette ortak bir noktaları vardır: sapkınlıkları. Bu onlara, ortak bir kaderi paylaştıkları, aynı geminin yolcusu oldukları hissini verir. Ortak bir kaderi paylaştıkları hissinden, yani benzer sorunlarla boğuştukları hissinden bir sapkınlık alt kültürü doğar: dünyanın nasıl bir yer olduğuna ve onunla nasıl baş etmek gerektiğine ilişkin perspektifler ve anlayışlar dizgesi ile perspektiflere dayalı bir rutin aktiviteler dizgesi. Böylesi bir gruba üyelik, sapkın kimliği pekiştirir.

Örgütlü bir sapkın gruba mensubiyetin, sapkının kariyeri açısından çeşitli sonuçları vardır. Öncelikle sapkın gruplar, sapkın bireylere nazaran, konumlarını rasyonelleştirmeye daha fazla itilirler. En uç noktada, sapkın faaliyetleri için oldukça karmaşık tarihsel, yasal ve psikolojik rasyonelleştirmeler geliştiren gruplar vardır. Eşcinsel topluluk buna iyi bir örnektir. Eşcinseller tarafından eşcinseller için hazırlanmış dergiler ve kitaplar, tarihte var olan eşcinseller hakkında tarihsel makaleler içerirler. Bu dergi ve kitaplarda, aynı zamanda, eşcinselliğin normal bir cinsel tepki olduğunu göstermek üzere kaleme alınmış cinsiyetin biyolojisi-

35 T. S. N: “Bağımlı” anlamına gelir (argo).

ne ve fizyolojisine ilişkin makaleler de yer alır. İlaveten, eşcinseller için sivil özgürlükleri savunan hukuki makaleler de vardır.³⁶ Birlikte ele alındıklarında bütün bu kaynaklar, aktif bir eşcinselle ona neden böyle olduğunu, başkalarının da kendisi gibi olduğunu ve neden böyle olmasının kabul edilebilir olduğunu açıklayan işe yarar bir felsefe sunarlar.

Her ne kadar nadiren eşcinsellerinki kadar iyi geliştirilmiş olsa da sapkın grupların çoğu, kendilerini meşrulaştıran bir gerekçeye (ya da “ideolojiye”) sahiptir. Daha önce de işaret ettiğim gibi, bu tür gerekçeler sapkınların kendi davranışlarına ilişkin hâlen sahip olabilecekleri olumsuz tutumları etkisizleştirmede kullanılırken aynı zamanda başka bir işleve de sahiptirler. Bu gerekçeler kişiye, başladığı faaliyet türünü devam ettirmesi için akla yatkın nedenleri de sunarlar. Kuşkularını gerekçeleri benimseyerek gideren kişi, bu gerekçeleri benimsemeden önce mümkün olandan daha ilkeli ve tutarlı bir sapkınlık türüne geçer.

Daha örgütlü bir sapkın gruba dâhil olunduğunda gerçekleşen ikinci şey ise şudur: Kişi, sapkın faaliyetini asgari sorunla devam ettirmeyi öğrenir. Çiğnediği yasanın dayatmasından kaçınmakta karşılaştığı bütün sorunlarla başkaları ondan önce karşılaşmıştır. Çözümler hâlihazırda bulunmuştur. Dolayısıyla genç hırsız, ona çalınmış mücevherden yakalanmadan kurtulmanın yolunu gösterecek olan kendinden daha deneyimli yaşlı hırsız ile tanışır. Her sapkın grup, bu tür meseleler hakkında büyük bir deneyime sahiptir ve yeni üye de bu deneyimleri çok çabuk kapar.

Nitekim örgütlü ve kurumsallaşmış bir sapkın gruba giren sapkın, daha önce hiç olmadığı kadar, yaptığı şeyi yapmaya devam etme eğilimindedir. Bir yandan beladan nasıl kaçınacağını, öte yandan da yaptığı şeyi yapmaya devam etmesini meşrulaştıran gerekçeyi öğrenmiştir.

Değinmeye değer bir olgu daha vardır. Sapkın grupların ge-

³⁶ *One* ve *The Mattachine Review* bu kategoride incelediğim dergilerdir.

rekçeleri, geleneksel ahlaki kuralların, geleneksel kurumların ve bütün geleneksel dünyanın tümünden reddini içirme eğilimindedir. Sapkın bir alt kültürü ilerleyen sayfalarda dans müzisyenliği vakasını ele alırken inceleyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESRAR KULLANICISI OLMAK

Amerika Birleşik Devletleri'nde, sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte, ama muhtemelen çok sayıda insan esrar kullanmaktadır. İnsanlar, yasa dışı ve onaylanmayan bir faaliyet olmasına rağmen esrar kullanırlar.

Esrar kullanımı olgusu özellikle psikiyatristlerin ve yasa koyucuların yoğun ilgisine mazhar olmuştur. Sapkın olarak görülen davranış üzerine yapılan araştırmalar örneğinde olduğu gibi, esrar kullanımı üzerine yapılan araştırmalar da temelde şu soruyla ilgilenirler: “Bunu neden yapıyorlar?” Esrar kullanımını açıklamaya yönelik girişimler ağırlıklı olarak şu açıklamayı benimserler: Bir kişide var olan belli bir davranış biçimi, onu bu davranışa sevk eden ya da teşvik eden bir kişilik özelliğinin ürünüdür. Esrar kullanımı vakasında bu özelliğin genellikle psikolojik olduğu düşünülür: muhayyelden ve kişinin yüzleşemediği psikolojik sorunlardan kaçış ihtiyacı.³⁷

37 Bu yaklaşımın örnekleri olarak şunlara bakınız: Eli Marcovitz ve Henry J. Meyers, “The Marihuana Addict in the Army”, *War Medicine*, VI (Aralık, 1944), ss. 382-391; Herbert S. Gaskill, “Marihuana, an Intoxicant”, *American Journal of Psychiatry*, CII (Eylül, 1945), ss. 202-204; Sol Charen ve Luis Perelman, “Personality Studies of Marihuana Addicts”, *American Journal of Psychiatry*, CII (Mart, 1946), ss. 674-682.

Bu tür kuramların esrar kullanımını layıkıyla açıklayabildiklerini düşünmüyorum. Gerçekten de esrar kullanımı sapkınlık kuramları için ilginç bir örnektir; çünkü esrar kullanımında sapkın istekler sapkın faaliyeti deneyimleme sürecinde gelişirler. Karmaşık bir savı, birkaç kelime ile ifade etmek gerekirse: [Esrar kullanımında, t. s. n.] sapkın istek ya da dürtülerin sapkın davranışa yol açması yerine, süreç tersi yönde işler; sapkın davranış zaman içinde sapkın dürtüleri üretir. Belirsiz istek ve dürtüler -bu örnekte muhtemelen çok sıklıkla uyuşturucunun yaşatacağı deneyime ilişkin merak-, kendisi çelişkili olan fiziksel deneyime ilişkin toplumsal yorumlar yoluyla belirli davranış örüntülerine dönüştürülürler. Esrar kullanımı, kişinin esrar kullanmaya ve esrarla yapabileceklerine ilişkin kavrayışının bir ürünüdür. Bu kavrayış da kişinin uyuşturucuyla deneyimi arttıkça gelişir.³⁸

Bu ve bir sonraki bölümde sunulacak araştırma, esrar kullanıcısının kariyerini ele almaktadır. Bu bölümde kişinin esrarla dolaysız fiziksel deneyiminin gelişimine bakacağız. Bir sonraki bölümde ise, uyuşturucu kullanımına ilişkin ortaya çıkmış çeşitli toplumsal denetimlere karşı geliştirilen tepki biçimini ele alacağız. Burada anlamaya çalıştığımız şey, esrarı en nihayetinde keyif için kullanmaya yönelten tavır ve deneyimde yaşanan değişimler silsilesidir. Sorunu bu şekilde koymak, bazı açıklamaları gerekli kılar. Esrar bağımlılık yapmaz; en azından alkol ya da diğer uyuşturucu maddelerinin yarattığına benzer bir bağımlılık yaratmaz. Kullananlar ne yoksunluk hissederler ne de esrar için karşı konamaz bir istek duyarlar.³⁹ En yaygın kullanma biçimi “eğlencelik” olarak tanımlanabilir. Esrar, arada bir ve kullanıcının deneyimlediği keyif için kullanılır. Bu, bağımlılık yaratan diğer uyuşturucularla karşılaştırıldığında görece sıradan bir davranış türüdür.

38 Bu kuramsal bakış açısı, George Herbert Mead'in *Mind, Self, and Society* (Chicago: University of Chicago Press, 1934), ss. 277-280, kitabındaki tartışmalara dayanmaktadır.

39 Karşılaştırınız, Rogers Adams, “Marihuana”, *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, XVIII (Kasım, 1942), ss. 705-730.

New York Şehri Belediyesi'nin Esrar Komitesinin hazırladığı rapor şu noktayı vurgulamaktadır:

Bir kişi uzun süredir esrar kullanan deneyimli bir içici olabilir ve gönüllü bir şekilde, herhangi bir dayanılmaz istek duymaksızın ya da yoksunluk belirtileri göstermeksizin kullanmayı bırakabilir. Aynı kişi, belli bir zaman sonra tekrar esrar kullanmaya başlayabilir. Bazıları ise, haftada bir iki kez ya da “sosyal ortam” içmeyi gerektirdiğinde içen “nadir içiciler” olarak kalmaya devam edebilirler. Araştırmacılarımızdan birinin esrar kullananlarla zaman zaman arkadaşlık yapmasını istedik. Araştırmacı, sohbet esnasında esrar içme konusunu açıyordu. Bunu yaptığında ise, esrar kullananlar istisnasız olarak araştırmacının esrar içmek istediğini ima ettiğini düşünüyorlardı. Hemen bir tane “cigara” bulmaya çalışıyorlar; bulamazlarsa da araştırmacıyla birlikte sanki hiçbir şey olmamış gibi sakın bir şekilde daha önce yaptıkları şeyi yapmaya, örneğin hayata ya da havuzda yüzip eğlenmeye ilişkin sıradan sohbetlerine kaldıkları yerden devam ediyorlardı. Kullananlarda, uyuşturucuya duyulan arzunun karşılanamaması sonucu oluşan yoksunluğa benzer hiçbir belirti gözlenmiyordu. Bu gözlemin çok önemli olduğunu düşünüyoruz; çünkü bu durum, diğer uyuşturucu kullanıcılarının deneyimlerinden çok farklıdır. Morfin, kokain ya da eroin bağımlısı biri benzer bir durumla karşılaştığında bu, o kişinin uyuşturucuyu elde edebilmek için zorlayıcı bir tutuma girmesine yol açar. Eğer uyuşturucuyu elde edemezse o zaman da çok açık fiziksel ve zihinsel öfke belirtileri ortaya çıkar. Bu farklı durumlar, esrar kullanımına ilişkin tıbbi anlamda gerçek bir bağımlılığın söz konusu olmadığına olası bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.⁴⁰

“Keyif için kullanım” ifadesiyle, davranışın zorlayıcı (*compulsive*) olmayan ve sıradan niteliğini vurgulamak istiyorum. (Aynı zamanda esrarın yalnızca itibar değeri için, belli tür bir kişi olduğunuzun simgesi olarak ve hiçbir keyif alınmadan kullanıldığı nadir örnekleri de dışarıda bırakmayı amaçlıyorum.)

⁴⁰ The New York City Mayor's Committee on Marihuana, *The Marihuana Problem in the City of New York* (Lancaster, Pennsylvania: Jacques Cattell Press, 1944), ss. 12-13.

Birazdan sunacağım araştırma, esrar kullanımını, kullanıcının bazı psikolojik özellikleriyle ilişkilendiren kuramları, istatistikî anlamda kesinliği olan bir teste tabi tutacak biçimde tasarlanmamıştı. Yine de araştırma, psikolojik kuramların kendi başlarına esrar kullanımını açıklamaya yeterli olmadıklarını ve belki de bu kuramların gerekli bile olmadıklarını göstermektedir. Bu tür psikolojik kuramları kanıtlamaya çalışan araştırmacılar, hiçbir zaman tatminkâr bir biçimde çözüme ulaştırılamayan iki büyük zorlukla karşılaşır. Burada sunulan kuram ise, bu zorluklardan kaçınmaktadır. Öncelikle, yatkınlığı tetikleyen bazı psikolojik özelliklerin varlığına dayanan kuramlar, yapılan her araştırmada sayıları kayda değer miktarlara ulaşan ve davranışın sebebi olarak düşünülen özellik ya da özellikleri taşımayan kullanıcılar grubunun varlığını açıklayamamaktadır.⁴¹ İkinci olarak psikolojik kuramlar, bir kişinin esrara ilişkin davranışlarında zamanla gözlenen büyük değişikliği açıklamakta da güçlük çekerler. Mesela bir kişi, belirli bir süre esrarı keyif almadan kullanabilir. Daha sonra ise, keyif almak için kullanmaya başlayabilir ve bunu da isteyerek yapabilir hâle gelebilir. Ve daha sonra yeniden, esrarı keyif almak için kullanma yetilerini kaybedebilir. Kullanıcının sözde “kaçış” ihtiyacını ön plana çıkaran kuramın bakış açısından açıklanması zor olan bu değişimler, kişinin maddeye ilişkin algısındaki değişimlerin sonucu olarak rahatlıkla anlaşılabilir. Benzer şekilde esrar kullanıcısını, esrarı kendisine keyif verici bir madde olarak görmeyi öğrenmiş biri olarak düşünürsek eğer, psikolojik olarak “normal” kullanıcıların varlığını anlamakta da hiç zorlanmayız.

Araştırmayı yaparken analitik tümevarım yöntemini kullandım. Kişinin tavrında ve deneyimindeki değişimler silsilesinden genel bir çıkarım elde etmeye çalıştım. Bu değişimler, kişi esra-

⁴¹ Karşılaştırınız, Lawrence Kolb, “Marihuana”, *Federal Probation*, II (Temmuz, 1938), ss. 22-25 ve Walter Bromberg, “Marihuana: A Psychiatric Study”, *Journal of the American Medical Association*, CXIII (Temmuz 1, 1939), s. 11.

rı keyif için kullanmaya istekli olduğunda ve kullanabildiğinde hep yaşanırken; keyif için kullanmaya isteksiz olduğunda hiç yaşanmıyor ya da süreklilik arz etmiyordu. Kullanılan yöntem, araştırmada ele alınan her bir vakanın bu varsayımı doğrulamasını gerektirir. Varsayımı doğrulamayan bir tane bile vaka çıksa araştırmacının varsayımını, başlangıçta savunduğu fikri yanlışlayan örneğe uygun şekilde değiştirmesi gerekir.⁴²

Keyif için esrar kullanımının oluşumuna ilişkin varsayımımı geliştirmek ve sınamak üzere, esrar kullanıcılarıyla elli tane mülakat yaptım. Bu çalışmayı gerçekleştirdiğim zamanlarda birkaç yıldır bilfiil çalışmakta olan profesyonel bir dans müzisyeniydim. İlk mülakatlarımı müzik işinde tanıştığım insanlarla yaptım. Bu kişilerden, deneyimlerini paylaşmak isteyebilecek kullanıcıları benimle tanıştırmalarını istedim. Uyuşturucu maddelere ilişkin araştırma yapmakta olan meslektaşlarım da bana, üzerinde çalıştığım varsayımımı sınamaya yetecek kadar malzemenin yanı sıra, esrar kullanımına ilişkin de tatmin edici bilgiler içeren mülakatları kullanmama izin verdiler.⁴³ Her ne kadar, yaptığım elli mülakatın yarısı müzisyenlerden oluşuyorsa da diğer yarısı işçilerden, makine teknisyenlerinden ve çeşitli meslek dallarında çalışanlardan oluşuyordu. Kullandığım örneklem, elbette, hiçbir açıdan “tesadüfî” bir örneklem değildi. Örneklem seçimini yaptığım evren kimse tarafından bilinmediğinden ötürü, araştırmamda tesadüfî bir örneklem oluşturmam mümkün olamazdı.

Kullanıcılar ile mülakatlarımda, onların esrar deneyimlerinin tarihine odaklandım; esrara ilişkin tutumlarındaki ve esrarı kullanım biçimlerindeki önemli değişimleri ve bu değişimlerin

42 Bu yöntem Alfred R. Lindesmith, *Opiate Addiction* (Bloomington, Indiana: Principia Press, 1947), Bölüm 1’de tartışılmaktadır. Bu yöntem üzerine literatürde bayağı bir tartışma yapılmıştır. Bkz., özellikle, Ralph H. Turner, “The Quest for Universals in Sociological Research”, *American Sociological Review*, 18 (Aralık, 1953), ss. 604-611 ve burada alıntılanan yazın.

43 Solomon Kobrin and Harold Finestone’a bu görüşmeleri bana sundukları için teşekkür ederim.

nedenlerini anlamaya çalıştım. Mümkün ve uygun olan durumlarda esrar kullanıcılarının jargonunu kullandım.⁴⁴

Çalışmam, esrarı denemeye hevesli olma noktasındaki kişi ile başlıyor. (Kişinin bu noktaya nasıl geldiğini sonraki bölümde ele alıyorum.) Kişi, esrarın “güzelleşmek” için kullanıldığını bilmekte, ancak bilmekte olduğu şeyin gerçekte ne anlama geldiğini bilmemektedir. Deneyimi merak etmektedir; kullanmanın nasıl bir şey olabileceği konusunda cahildir ve tahminlerinden daha fazlasının olmasından ise korkmaktadır. Aşağıda sıralanan evrelerin hepsinden geçtiği ve bu evrelerde gelişen tutumları korumaya devam ettiği takdirde kişi, fırsat bulduğunda esrarı keyif için denemeye istekli ve kabiliyetli hâle gelecektir.

Tekniği Öğrenmek

İşin acemisi, esrarı ilk kez içtiğinde genelde kafa bulmaz. Kafa yapmasını istiyorsa genelde birkaç denemeyle bunu başarabilir. Bu durumun bir açıklaması; kişinin esrarın dumanını, kafa yapacak miktarda ve biçimde “doğru düzgün” içine çekemeyişi olabilir. Çoğu kullanıcı, esrarın, kafa yapması için sigara gibi içilmemesi gerektiğinde uzlaşmaktadır:

İçine, çekebildiğin kadar çok hava çek; bilirsin işte ve... Nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Sigara içer gibi içmiyorsun. Derin bir nefesle içine çok hava çekiyorsun; ta en derinine kadar gidecek gibi. Ve sonra da onu orada tutuyorsun; tutabildiğin kadar uzun süre.

Benzeri bir teknik kullanmadan⁴⁵ esrar içmek, hiçbir etki yaratmayacak ve kullananda kafa yapamayacaktır:

44 T.S.N.: Becker hem mülakat esasında kullandığı dilde hem de mülakatların metin içindeki sunumunda görüşüne yaptığı kişilerin jargonuna sadık kalmaya özen göstermiştir. Kuşkusuz Becker'ın bu yaklaşımı benimsemesinin arkasında, özellikle son bölümde daha kapsamlı olarak değindiği, epistemolojik ve metodolojik kabuller ve bağlılıklar yatmaktadır. Metnin Türkçeleştirilmesinde aynı tavrın korunmasına özen gösterilmiştir.

45 Bir eczacı bu ritüelin, ilacı kan dolaşımına sokmada aşırı etkili bir yöntem olduğuna dikkat çekiyor. Bkz., R. P. Walton, *Marihuana: America's New Drug Problem* (Philadelphia: J. B. Lippincott, 1938). s. 48.

Bu insanların [kafa yapmayı beceremeyenlerin]⁴⁶ sorunu, doğru şekilde içmemeleridir; bütün mesele bu. Ya dumanı içlerinde yeterince tutmuyorlar ya da havayı çok alıp yeterince duman almıyorlar veyahut da tam aksi, ya da bunlara benzer şeyler işte. Çoğu kişi bir türlü olması gerektiği gibi içmiyor; dolayısıyla da hiçbir şey olmuyor.

Kafa yapmadığında kullanıcının söz konusu maddeyi keyif için kullanılabilir olarak algılaması neredeyse imkânsızdır ve o maddeye ilişkin kullanma isteği de artık devam etmez. Kişi kullanıcı hâline gelecekse eğer, olaylar silsilesinde olması gereken ilk hamle şudur: Kişi esrarı kullandığında ona ilişkin algısında değişim yaratabilecek etkilerin meydana gelmesi için, uygun içme tekniğini muhakkak öğrenmelidir. Böylesi bir değişim, tahmin edilebileceği üzere, kişinin esrarın kullanıldığı gruplara iştirakinin bir sonucudur. Kişi, bu gruplarda esrarı gerektiği gibi içmeyi öğrenir. Bu, tekniğin doğrudan öğretilmesi ile olabilir:

Onu, sigara içer gibi içiyordum. Bana “Hayır, öyle içilmez o” dedi. “Eh, yani işte, iyice içine çek ve ciğerlerinde tut. Ta ki (...) bir süre.” Ben de “Ne kadar tutacağıma ilişkin bir zaman sınırlaması var mı” diye sordum. “Hayır, sadece üfleme isteği gelene kadar tut ve üfle” dedi. Ben de söylediklerini üç ya da dört kez yaptım.

Pek çok yeni kullanıcı cahilliklerini kabul etmekten utanırlar ve hâlihazırda biliyormuş gibi yaparak dolaylı gözlem ve taklit araçları kullanarak öğrenmek durumunda kalırlar:

Yani tahmin ettiğin gibi işte; sanki daha önce birçok kez kafa yapmış [esrar çekmiş] gibi yaptım. Kedinin [caz müzisyeni (argo), t. s. n.] gözünde salağın teki gibi görünmek istemedim. Sanki hiçbir şey bilmiyormuşum gibi -nasıl içileceği ya da içince ne olacağı; bunun gibi şeyler işte-. Onu bir atmaca gibi izledim -gözlerimi ondan bir saniye bile ayırmadım; çünkü her şeyi aynı onun yaptığı gibi yapmak istedim-. Elinde nasıl tuttuğunu, içine nasıl çektiğini; her şeyi izledim. Sonra onu bana

46 T. S. N.: Aksi belirtilmediği sürece, görüşmelerde yer alan köşeli parantez içindeki yorumlar yazara aittir.

uzattığında gayet sakin davrandım; sanki tam da işin püf noktasını biliyormuşum gibi. Onun tuttuğu gibi tuttum ve aynen onun çektiği gibi bir nefes çektim.

Mülakatlardaki hiç kimse, uyuşturucunun etkilerinin ortaya çıkabileceği miktarda dumanı içine çekmeyi sağlayabilecek içme tekniğini öğrenmeden esrarı keyif için kullanmaya devam etmemişti. Ancak ve ancak bu teknik öğrenildiğinde keyif için kullanılabilir bir madde olarak uyuşturucuya ilişkin bir kavrayış gelişmesi mümkün olabiliyordu. Böylesi bir kavrayış olmaksızın esrar kullanımı anlamsız olarak algılanıyor ve kullanılmaya devam edilmiyordu.

Etkileri Algılamayı Öğrenmek

Yeni kullanıcı, içme tekniğini doğru düzgün öğrendikten sonra bile kafa yapamayabilir ve dolayısıyla da maddeye ilişkin keyif için kullanılabilir bir şey kavrayışını geliştiremez. Bir kullanıcının yaptığı yorum, kafa yapmakta zorluk çekmenin nedenine işaret etti ve kullanıcı olma yolundaki gerekli bir sonraki hamleyi vurguladı:

Gerçeği söylemek gerekirse tümüyle uçmuş bir adam gördüm; kafayı bulduğunun farkında bile değildi. [Nasıl olur oğlum?] Yani gerçekten çok tuhaf, haklısın ama gördüm işte. Bu tip benimle iddialaşmaya başladı; hiç kafayı bulmadığını iddia ediyordu; öyle tiplerden biri işte. Tam anlamıyla taşlaşmıştı. Yine de kafayı bulmadığında ısrar ediyordu. Eh işte, ben de kafayı bulduğunu ona ispatlamak zorundaydım.

Bu ne anlama geliyor? Bu, kafa yapmanın iki unsuru olduğuna işaret eder: Esrar kullanmanın neden olduğu belirtilerin varlığı ve bu belirtilerin esrar kullanmasıyla bağlantılı olduğunun kullanıcı tarafından algılanması. Yani etkilerin varlığı yeterli değildir; bu etkiler tek başlarına kafa yapma deneyimini kendiliğinden sunmazlar. Kullanıcı kafa yapmayı deneyimleyebilmek için, önce bu etkileri kendisi için anlamlı kılabilmeli ve bu etkileri esrar kullanmış olmasıyla bilinçli olarak ilişkilendirmelidir. Aksi hâlde, gerçekte ne etki oluşursa oluşsun, esrarın kendisine

hiçbir etki yapmadığını düşünmeye devam eder: “Bildiğin gibi, bende hiçbir etki yapmadığını ya da diğerlerinin, kendilerine yaptığı etkiyi abarttıklarını düşündüm.” Bu tür insanlar, her şeyin bir hayalden ibaret olduğuna ve gerçekte hiçbir şey olmazken diğer kullanıcıların kendilerini sanki bir şeyler olduğuna inandırmaya çalıştıklarına kanaat ederler. Dolayısıyla bu kişiler, esrarın kendilerine “hiçbir şey yapmadığını” düşünerek kullanmaya devam etmezler.

Öte yandan, acemi kişi genellikle, uyuşturucunun gerçekten bambaşka bir deneyim üreteceği (kafa yapmış olan kullanıcılara ilişkin gözlemlerine dayanarak gelişen) inancını taşır ve bu inancının asılsız olmadığı hissine ulaşana kadar da denemeye devam eder. Kafa yapmayı becerememesi, kaygılanmasına neden olur; çoğu zaman daha deneyimli kullanıcılara sorar ya da onların konuya ilişkin yorum yapmalarını sağlamaya çalışır. Bu tür muhabbetlerde acemi kullanıcı, fark etmediği ya da fark ettiği ama kafa yapmış olmanın belirtisi olarak algılayamadığı deneyimine ilişkin belli ayrıntılar hakkında farkındalık kazanır:

İlk denediğimde kafa falan yapmadım. (...) Sanırım yeterince uzun süre içimde tutmadım. Muhtemelen nefesimi bıraktım; anla işte, insan biraz korkuyor. İkinci defa da çok emin değildim ve o [birlikte içtiği kişi] bana sanki belirtilerin ne olacağını ya da buna benzer bir şey, nasıl bileceğimi sormuşum gibi anlatmaya başladı; bilirsin işte. (...) Sonra bana bir taburenin üzerine oturmamı söyledi. Oturdum -sanırım bir bar taburesine oturdum- ve “bacaklarını aşağıya bırak” dedi. Tabureden indiğimde bacaklarım çok üşüyordu, yani.

Ve hissetmeye başladım işte. Bu ilk kezdi. Sonra, bu denemeden yaklaşık bir hafta sonra, yani çok kısa bir süre sonra, gerçekten kafa yaptım. Bu, büyük bir gülme krizi yaşadığım ilk andı. İşte o zaman gerçekten kafa yaptığımı anladım.

Kafa yaptığının ilk işareti şiddetli bir açlıktır. Şimdiki örnekte, acemi kullanıcı bunun farkına varır ve ilk kez kafa yapar:

- O kadar çok yediğim için bana manyak gibi gülüyorlardı.

Acayip tıkındım ve bildiğin gibi işte, bana gülüyorlardı. Arada bir onlara bakıyordum; işte niye gülüyorlar falan diye, ne bile-yim; ne yaptığımın farkında olmadığım için.

- *Peki, sana neden güldüklerini sonunda söylediler mi?*

- Tabii tabii; geri geldim, “Hey millet, ne oluyoruz?” Yani işte söylediğim gibi; “Ne oluyor” diye sordum ve birden çok tuhaf hissetim yani. “Oğlum uçtun işte [esrardan kafa yaptın].” “Hadi canım, harbiden mi?” dedim. Sanki ne olduğunu bilmi-yormuşum gibi.

Öğrenme daha dolaylı yollarla da olabilir:

Başkalarının söylediklerinin çok azını duyabildim. Biri “Ba-caklarım lastik gibi” dedi. Söylenen her şeyi hatırlayamıyorum; çünkü ne hissetimem gerektiğine ilişkin ipuçları yakalamak için onun söylediklerini çok dikkatli bir biçimde dinliyordum.

Dolayısıyla bir şeyler hissetmeye hevesli olan acemi, diğer kullanıcılardan “kafa yapmak” ifadesine ilişkin bazı somut gön-dermeler yakalar ve bu kavrayışları kendi deneyimine uygular. Bu yeni kavramlar, kişinin hissettikleri arasında belirtileri tespit etmesine ve deneyimledikleri arasında madde kullanımıyla iliş-kilendireceği o “farklı şeyi” kendisine işaret etmesine olanak ta-nır. Kişi, ancak ve ancak bunu yapabildiği zaman kafa yapar. Bi-razdan inceleyeceğimiz örnekte, bir kullanıcının birbirini takip eden iki deneyimi arasındaki karşıtlık, kişinin kafa yapmanın ortaya çıkardığı belirtilerin farkında olmasının elzem önemini çok açık bir şekilde ortaya koymakta ve bu farkındalığı müm-kün kılan kavramları öğrenmede diğer kullanıcılarla etkileşimin önemli rolünü tekrar vurgulamaktadır:

- *İlk çektiğinde kafa yaptın mı?*

- Tabii ki. Aslında düşünüyorum da sanırım yapmadım. Yani ilk denediğimde aşağı yukarı hafif sarhoşluk gibi bir şey-di. Mutluydum; sanırım ne demek istediğimi anlıyorsun. Kafa yaptığımı gerçekten bilmiyordum; anlarsın ya işte. İkinci kez kafa yaptığımda gerçekten ilk kez kafa yaptığımı anladım. O zaman farklı bir şey olduğunu anladım.

- *Nasıl anladım?*

- Nasıl anladım? O gece bana olan sana da olsaydı sen de anlardın, inan bana. İlk kupleyi neredeyse iki saat -bir kuple!- çaldık. Bir düşünsene abi! Sahneye çıktık ve sadece bir kuple çaldık. Saat dokuzda başladık. Bitirdiğimizde saatime baktım; saat on bire çeyrek vardı. Bir tek kuple için nerdeyse iki saat! Ama hiç iki saat geçmiş gibi de gelmedi bana. Yani söylediğim gibi; sana böyle şeyler yapıyor işte. Sanki daha çok vaktin varmış gibi, ya da öyle bir şey. Her neyse, ben bunu fark ettim ya abi, bildiğin fena oldum. Yani böyle bir şey olabilmesi için, ya gerçekten çok fena uçmuş olmalıydım ya da bu işte bir iş vardı. Neyse sonra, “sana böyle hissettiren bu şey [esrar, t. s. n.] yüzünden zamanı ve diğer bütün her şeyi bambaşkalarmış gibi hissediyordun” diye bana açıkladılar. İşte o zaman, ne olduğunun farkına vardım. O zaman anladım. İlk denediğimdeki gibi; o zaman da muhtemelen böyle hissettim; yani bildiğin gibi işte, ama ne olduğunun farkında değildim.

Acemi kişi yalnızca bu şekilde kafa yaptığı zaman esrarı keyif için kullanmaya devam edecektir. Kullanmaya devam ettiği her bir durumda kişi, maddenin neden olduğu yeni hisler deneyimlediğini kendisine açıklayabileceği gerekli kavramları öğrenmektedir. Yani kullanımın devam etmesi için yalnızca etkileri ortaya çıkarmak üzere madde kullanmak değil, aynı zamanda bu etkileri algılamayı öğrenmek de gereklidir. Bu şekilde esrar, keyif için kullanılabilecek bir nesne anlamını kazanır.

Artan deneyimle birlikte kullanıcı, maddenin etkilerini daha keyif verici bulur; nasıl kafa yapacağını öğrenmeye devam eder. Yeni etkileri algılamaya çalışıp eski etkilerin hâlâ devam ettiğinden emin olarak arka arkaya yaşadığı deneyimleri daha yakından inceler. Bu deneyim sürecinin içinden, kullanıcının her denemesinde kafa yapmasını sağlayan maddenin etkilerini deneyimlemekte kullanacağı, istikrarlı bir kavramlar dizisi gelişir.

Kullanıcılar, bu kavramlar dizisini edindikçe usta hâline gelirler. İyi şaraptan anlayan uzmanlar gibi, bir otun nerede yetiştirildiğini ve yılın hangi döneminde hasat edildiğini söyle-

yebilirler. Her ne kadar bu tespitlerin doğru olup olmadığını genellikle bilmek mümkün değilse de usta kullanıcıların farklı esrar türleri arasında yalnızca sertlik derecesine göre değil, aynı zamanda otun tetiklediği belirtilere göre de ayırım yapabildikleri doğrudur.

Kullanımın devam etmesi için, maddenin etkilerini algılama kabiliyetinin korunması şarttır. Eğer bu kabiliyet kaybedilirse esrar kullanımı kesilir. Bu tespiti iki tür kanıt desteklemektedir. Öncelikle, aşırı alkol, uyuşturucu hap veya madde kullanıcısı olan kişiler, genellikle esrarın etkisi ile kullandıkları diğer maddelerin etkilerini birbirinden ayırma kabiliyetlerini kaybettikleri için esrar kullanmaya devam etmezler.⁴⁷ Esrarın onlarda artık kafa yapıp yapmadığını bilemezler. İkinci olarak kişinin aşırı miktarda esrar kullandığı ve kafasının sürekli olarak iyi olduğu nadir örneklerde ise, kafa yapmak ile yapmamak arasındaki ayırım ortadan kalktığı için, kullanıcı hâlihazırda kullandığı maddenin kendisine bir etki yapmadığını düşünme eğilimindedir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda ise kullanıcı, kafa yapmak ile yapmamak arasındaki ayırımı yeniden anlayabilmek için, esrar kullanmayı bir süreliğine tamamen bırakabilir.

Etkilerden Keyif Almayı Öğrenmek

Kafa yapmayı öğrenen bir kullanıcının maddeyi kullanmaya devam etmesi için gerekli bir evre daha vardır: Kişi, deneyimlemeyi henüz yeni öğrendiği etkilerden keyif almayı da öğrenmelidir. Esrarın ortaya çıkardığı hisler kendiliğinden ya da zorunlu olarak keyifli değildir. Bu tür bir deneyim için geliştirilen haz -ki tür olarak istiridye ya da martini için edinilmiş beğenilerden çok da farklı değildir- toplumsal olarak öğrenilen bir şeydir. Kullanan kişi, baş dönmesi ve susuzluk hisseder; başı kaşınır; zaman ve mesafe algısı değişir. Bu etkiler keyifli şeyler midir; karar ve-

⁴⁷ “İçenler defaten, esrar içerken viski içmenin uyuşturucunun etkisini azalttığını söylediler. Viski içerken ‘kafa yapmakta’ zorlanıyorlar ve bu nedenle de ot içerken alkol tüketmezler”. (New York City Mayor’s Committee on Marihuana, *The Marihuana Problem in the City of New York, a.g.e.*, s. 13.)

remez. Eğer esrar kullanmaya devam edecekse bunların keyifli etkiler olduğu düşüncesinde karar kılmalıdır. Aksi hâlde söz konusu etkilerin hepsi, yeterince gerçekçi olmakla birlikte, daha ziyade uzak durmayı tercih edeceği deneyimler olacaktır.

Maddenin etkileri ilk kez algılandığında fiziksel olarak rahatsızlık verici ya da en azından belirsiz etkiler yaşanabilir:

Etkisini göstermeye başladı ve ne olduğunu anlamadım. Yani bilirsin işte, ne oluyor falan gibisinden bir şeyler ve çok fena oldum. Odanın içinde yürüdüm; ayrılmak için yürüyordum odanın içinde yani. Ya işte söylediğim gibi; ilkinde beni fena korkuttu. Böyle hissetmeye alışkın değildim.

İlaveten, acemi kullanıcının, kendisine olan şeyi safça yorumlaması, kafasını daha da karıştırabilir ve korkmasına neden olabilir; özellikle de pek çoğunun yaptığı gibi, delirdiğine kanaat getirirse:

Delirdiğimi sandım; bilirsin işte. İnsanların yaptığı her şey sadece beni gıcık ediyordu. Muhabbet edemiyordum ve zihnim oradan oraya dolaşıp duruyordu. Şöyle düşünüyordum; of, bilmiyorum ya, tuhaf şeyler işte; müziği farklı şekilde duymak gibi. (...) Kimseyle konuşamadığım hissine kapıldım. Tümüyle saçmalayacağım gibi.

Yeni başlayan kişi, ilk denemelerinde ortaya çıkan bu tipik korku verici hisleri, keyif verici oldukları yönünde yeniden tanımlamayı öğrenmezse kullanmaya devam etmeyecektir:

- Bana teklif edildi; ben de denedim. Sana tek bir şey söyleyeceğim: Hiç hoşuma gitmedi. Benim keyif alabileceğim bir şey değildi kesinlikle.

- *Peki, içtiğinde kafa yaptın mı?*

- E tabii, kesinlikle bir şeyler hissettim. Ama hissettiğim şeyler hiç hoşuma gitmedi. Yani hissettiğim birçok şey korkutucuydu.

- *Korktun mu?*

- Evet. Hoşuma gitmedi. Tahmin edebileceğin gibi, beni

hiç de rahatlatmadı. Eğer bir şey seni rahatlatmıyorsa o şeyden hoşlanmıyorsun; aksi bir durum olabileceğini sanmıyorum.

Başka örneklerde de ilk deneyimler aynı şekilde tamamen keyifsizlik hisleri içeriyordu; ama kişi esrar kullanıcısı hâline gelmişti. Bunun nedeni ise kişinin, keyifsizlik hislerini “keyif verici hisler” olarak yeniden tanımlamasını sağlayan daha sonraki deneyimiydi:

(Bu adamın ilk deneyimi, mekânsal ilişkileri ve sesleri algılama bozukluğu, aşırı susuzluk ve bu belirtilerin tetiklediği panik de dâhil olmak üzere, aşırı derecede rahatsız ediciydi.)

İlk denemeden sonra, belki on ay ila bir yıl arası bir süre hiç denemedim. (...) Ahlakla ilgili bir meseleden dolayı değildi. O kadar kafa yapmış olmak beni çok korkutmuştu. Aynı şeyi tekrar yaşamak istemedim yani. Şöyle bir tepkim oldu: “Eh, Eğer kafa yapmak derken kastettikleri şey buysa istemem, kalsın.” (...) Dolayısıyla durum böyle olunca bahsettiğim gibi bir süre kullanmadım. (...)

Yani işte, arkadaşlarım kullanmaya başlayınca sonuç olarak ben de tekrar kullanmaya başladım. Ama tekrar kullanmaya başladıktan sonra, aynı şeyi, baştaki tepkiyi vermedim.

(Kişi esrarın etkilerinden keyif almayı, arkadaşlarıyla etkileşim içinde öğrendi ve sonuç olarak düzenli bir içici hâline geldi.)

Hiçbir örnekte, keyifsizlik yaratan etkiler, keyif verici olarak yeniden tanımlanmış hâlleriyse kabul edilmezse kullanım devam etmez. Bu yeniden tanımlama, yaygın olarak aceminin daha deneyimli kullanıcılarla etkileşimi sonucu gerçekleşir. Daha deneyimli kullanıcılar, çeşitli yollarla acemiye başta çok korkutucu olan deneyiminden keyif almayı öğretirler.⁴⁸ Bu kişiler acemiye, bu can sıkıcı hislerin geçici olduklarına inandırabilir ve etkilerini azaltabilirler. Aynı zamanda aceminin dikkatini, deneyimin daha keyif verici yönlerine çekebilirler. Deneyimli bir kullanıcı, esrarı yeni kullanmaya başlayanları nasıl idare ettiğini anlatıyor:

İşte bazen [acemiler, t. s. n.] gerçekten iyi kafa yapıyorlar. Sıradan biri bu duruma karşı hazırlıksızdır ve durumu biraz ürkütücü bulur. Yani alkolle kafayı bulmuşlardır ve [esrarla, t. s. n.] daha önce hiç yapmadıkları kadar kafa yaparlar; kendilerine ne olduğunu bilmezler. Çünkü kafayı yiyene kadar; tuhaf şeyler veyahut da onun gibi herhangi bir şey yapana kadar bunun böyle süreceğini, daha da çok kafayı bulacaklarını düşünürler. Onlara güven vermen lazım; “kafayı yediğiniz falan yok, iyi olacaksınız” diye telkinde bulunman lazım. Sonra işte, kendi hikâyesini anlatman; “aynı şey bana da olmuştu, senin de bir süre sonra hoşuna gidecek” gibi şeyler söylemen lazım; çok geçmeden onları korkmamaları gerektiğine ikna ediyorsun. Ayrıca seni içerken görüyorlar ve korkunç bir şey olmuyor. Bu da onlara daha çok güven veriyor.

Daha deneyimli kullanıcı eş zamanlı olarak acemiye, keyif verici belirtileri koruyup aşırı rahatsızlık veren belirtilerden kaçınmak için, içine çekmesi gereken duman miktarını ayarlamayı da öğretebilir. Son olarak deneyimli içici, yeni başlayana, yaşadıklarını “bir süre sonra sevmeyi” dâhi öğretebilir. Daha önce can sıkıcı olarak tanımlanmış belirsiz deneyimleri keyifli olarak algılamayı öğretir. Aşağıdaki örnekteki eski kullanıcı, beğenileri bu biçimde farklılık göstermiş biridir ve anlattıklarının, başkalarının da benzer bir yeniden tanımlama yapmasına yardımcı olma etkisi vardır:

Yeni bir kullanıcı esrarın etkilerini ilk defa deneyimliyordu. Korktu ve histerik hâle geldi. Kadın “yarısı odanın içinde diğer yarısı dışında” gibi hissediyordu ve bazı korkutucu fiziksel belirtileri deneyimliyordu. Odada bulunan daha deneyimli kullanıcılardan biri “yalpalıyor; çünkü çok fena kafa yaptı. Böyle kafa yapabilmek için her şeyimi verirdim. Yıllardır kafam böyle uçmadı” dedi.

Kısacası, bir zaman korkutucu ve keyifsiz olan etki, ona ilişkin gerekli beğeni kazanıldığında keyifli, arzu edilen ve peşinde koşulan bir şey hâline gelmektedir. Haz, kişinin başkalarından edindiği deneyime ilişkin olumlu bir tanımlama sonucu kazanılır. Bu haz olmadan kullanım devam etmeyecektir ve esrar keyif

için kullanılabilecek bir nesne hâline gelmeyecektir. Bu, kullanıcı olmak için gerekli hamle olmanın yanı sıra, sürekli kullanıma ilişkin de önemli bir durumu temsil eder. Deneyimli kullanıcılar da sıklıkla, ya normalden çok daha fazla esrar kullandıkları için ya da kullandıkları esrar beklenenden çok daha kaliteli çıktığı için, aniden hoş olmayan ya da korkutucu bir deneyim yaşarlar. Kullanıcı, kafa yapmaya ilişkin sahip olduğu kavrayışın ötesine geçen hisler yaşar ve acemi kullanıcının düştüğü duruma düşer -yani rahatsız olur ve korkar-. Bu durumun nedenini doz aşımına bağlayabilir ve gelecekte daha dikkatli davranabilir. Ama bu durumu madde ile olan ilişkisini yeniden gözden geçirmesi için bir fırsat olarak da ele alabilir ve esrarın kendisine daha fazla keyif vermeyeceğine karar verebilir. Böylesi bir durum söz konusu olursa ve madde keyif verici olarak yeniden tanımlanmazsa kullanım kesilecektir.

Böylesi bir yeniden tanımlamanın olma ihtimali, kişinin diğer kullanıcılarla paylaşımının derecesine bağlıdır. Bu paylaşımın yoğun olduğu yerde, kişi çabucak esrar kullanımına karşı olumsuz hislerinden geri çevrilir. İzleyen örnekte ise yaşanan deneyim, kişiye çok büyük bir rahatsızlık vermiş ve kişinin, diğer kullanıcılarla olan ilişkisini neredeyse sıfırlamasına neden olmuştur. Kullanım üç sene boyunca kesilmiş ve yalnızca çeşitli olayların birleşimi sonucunda, en önemlisi de kullanıcılarla ilişkilerin yeniden kurulması ve böylelikle maddenin doğasının yeniden tanımlanmasıyla tekrar başlayabilmiştir:

Çok fazlaydı, sadece dört nefes çektim ve dışarı bile veremedim; o kadar kafa yapmıştım ki kaydım gittim. Bodrumdaydık; kalamadım yani, orada daha fazla kalamadım. Kalbim çok hızlı atmaya ve kafam gidip gelmeye başladı. Aklımı kaybediyorum diye düşündüm. Kendimi bodrumdan dışarı zor attım işte. Tippi birisi, kafayı yemiş, bana “Yapma; gitme oğlum. Burada kal” diyor. Duramadım tabii.

Dışarı çıktım. Hava eksi yirmi derece. Öleceğim sandım. Paltomun önü açıktı. Terliyordum. Sırılsıklam olmuştum. İçimdekilerin hepsi (...) iki cadde kadar yürüdüm ve bir çalının

arkasında bayılmışım. Orada ne kadar yattığımı hatırlamıyorum. Uyandım ve berbat hissediyordum. Tarif bile edemem. Bir bowling pistine kadar gidebildim. Ya abicim, normal davranmaya çalışıyordum. Topu atmaya çalışıyordum; yani işte, normalmiş gibi davranmaya çalışıyordum. Eğilemiyordum; ayakta duramıyordum; oturamıyordum. Gittim; atış için bekleyenlerin oturduğu yere yattım. Hiçbir faydası olmadı. Bir doktorun muayenehanesine gittim. İçeri girip doktora beni bu ıstıraptan kurtarmasını söyleyecektim. (...) Çünkü kalbim inanılmaz atıyordu, yani. (...) İşte, bütün hafta boyunca kafam gitti geldi; bir şeyler görüyordum ve cehennem azabı çekiyordum; ya acayip acayip şeyler işte. O zaman uzun süre içmedim.

(Doktora gitmiş. Doktor, belirtileri ona “sinirlerden” ve “kaygılardan” kaynaklanan sinirsel çöküntü olarak tanımlamış. Her ne kadar artık içmiyor olsa da belirtilerin devam ediyor olması doktorun “her şeyin sinirlerle ilgili” olduğundan kuşku duymasına neden olmuş.)

Bilirsin işte, kaygılanmayı bıraktım; otuz altı ay sonra falan tekrar içmeye başladım. Sadece bir iki fırt çekiyordum.

(İlk kez yeniden kullanmaya, anlattığı olay yaşanırken yanında olan kullanıcı-arkadaşının eşliğinde başlamış.)

Dolayısıyla bir kişi, esrarın etkilerini keyif verici olarak tanımlamayı öğrenmediği, onu kendisine keyif verecek bir nesne olarak tanımlamadığı ve böyle devam ettiği sürece esrarı keyif için kullanmaya başlayamaz ya da keyif için kullanmaya devam edemez.

Özetle bir kişi, esrarı ancak keyif verici olarak kullanabileceği bir madde olarak kavramayı öğrenme sürecinden geçerse onu bu şekilde kullanabilecektir. (1) Hiç kimse esrarı gerçek etkiler üretecek bir şekilde içmeyi; (2) etkileri algılamayı ve bu etkileri madde kullanımıyla ilişkilendirmeyi (diğer bir deyişle kafa yapmayı); (3) ve son olarak yaşadığı hislerden keyif almayı öğrenmediği sürece kullanıcı hâline gelemes. Kişi, bu süre zarfında, esrar kullanımına ilişkin ancak yukarıda tarif edilen türden, yani

sadece gerçek bir deneyimin içinden doğabilecek bir madde kavramsallaştırması geliştirir. Bu kavramsallaştırma bir kez geliştirildikten sonra ise, esrar kullanmaya başladığında var olmayan yeni bir yatkınlık ya da dürtü geliştirir.

Kısacası bu süreç sonunda kişi, “Keyif alıyor musun?” sorusuna “Evet” yanıtını vermeyi öğrenmiştir. Madde kullanımının daha sonraki akıbeti ise, bu soruya “Evet” yanıtını vermeye devam edebilmesinin yanı sıra, yaptığı şeyi toplumun onaylamamasının doğuracağı sonuçların farkına vardığında ortaya çıkacak olan diğer sorulara da “Evet” yanıtını verebilmesine bağlıdır: “Uygun bir şey mi?” ya da “Ahlaki mi?” Kişi bir kez maddeyi kullanmaktan keyif alma kabiliyetini kazandığında kullanmaya devam etmek onun için mümkün hâle gelecektir. Toplumun tepkilerinden dolayı zaman zaman ortaya çıkan ahlaki kaygılar kullanımı etkileyebilir ya da kısıtlayabilir; ama kişinin maddeye ilişkin algısı bakımından kullanmaya devam etmek bir ihtimal olarak hep vardır. Bu ihtimal ancak ve ancak, madde kullanımı sonucunda yaşanan bazı deneyimlerden dolayı kişinin esrara ilişkin kavrayışında bir değişim olduğu ve kullanıcı artık kafa yapmaktan keyif alma becerisini kaybettiği takdirde tamamıyla ortadan kalkabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ESRAR KULLANIMI VE TOPLUMSAL DENETİM

Esrar kullanmayı öğrenmek, kişinin istikrarlı bir madde kullanımı örüntüsü geliştirmesi için gerekli ancak yeterli bir koşul değildir. Hâlâ davranışı uygunsuz ve gayri ahlaki ilan eden toplumsal güçlerle mücadele etmek zorundadır.

Bir toplumda sapkın, -toplumun temel değerlerini ve normlarını takmayan- bir davranışta bulunduğu bu davranışın oluşumunda yer alan öğelerden biri, genellikle değer verilen davranış biçimlerini korumak üzere işleyen toplumsal denetimlerin etkisiz hâle gelmesidir. Karmaşık toplumlarda bu süreç oldukça çetrefilli olabilir; çünkü toplumsal denetimin etkisiz hâle gelmesi, sıklıkla kendi kültürü ve toplumsal denetimleri, dış toplumsal çevreninkilere kıyasla farklı amaçlar çerçevesinde işleyen bir gruba üye olmanın doğurduğu bir sonuçtur. O hâlde sapkın davranışın kökenindeki önemli öğeler, kişilerin genel toplumsal denetimlerden uzaklaştığı ve daha küçük gruplarınkilerle uyumlu hâle geldiği süreçlerde aranmalıdır.

Toplumsal denetimler öncelikle, güç kullanımı aracılığıyla yaptırımlar uygulayarak kişinin davranışını etkilerler. Değer ve-

rilen davranış ödüllendirilir ve olumsuz addedilen davranış cezalandırılır. Yaptırımların sürekli olarak uygulanması durumunda denetimi sürdürmek zor olacağından dolayı, aynı işlevi yapan daha incelikli mekanizmalar ortaya çıkar. Bunların arasında kişinin denetim altına alınması gereken davranışına ve bu davranışta bulunma olasılığına ya da imkânına ilişkin kavrayışını etkileyerek gerçekleştirilen denetleme vardır. Bu kavrayışlar saygın ve deneyimi kanıtlanmış kişiler tarafından iletilen toplumsal ortamlarda oluşur. Bu tür ortamlar öyle bir şekilde düzenlenmiş olabilir ki, kişi sonuçta söz konusu faaliyeti zevksiz, uygunsuz ya da gayri ahlaki olarak kavramayı öğrenir ve bu faaliyetle iştigal etmez.

Bu bakış açısı bizi sapkın davranışın kökenini, bu davranış kişinin gözünde makul bir olasılık hâline getiren, yaptırımları etkisiz kılan, olayları ve kavrayışları değişikliğe uğratan deneyimler üzerinden incelemeye davet eder. Bu bölümde bu süreci, esrar kullanımı açısından inceliyorum. Temel sorum şudur: Bu tür bir davranış engellemek için geliştirilmiş ayrıntılı toplumsal denetimlere rağmen hangi olaylar ve deneyimler silsilesi sonucunda kişi esrar içmeye devam edebilmektedir?

Bu ülkede bir dizi etkin güç, esrar kullanımını denetim altına almak için çalışır. Kullanımı yasa dışıdır ve çok ağır cezalara tabidir. Yasa dışı olması, kullanmak arzusunda olanların karşısına doğrudan engeller koyarak esrara erişimi güçleştirir.

Yakalanmak ve hapse atılmak her zaman ihtimal dâhilinde olduğu için kullanmak tehlikeli olabilir. İlaveten, bir kullanıcının ailesi, arkadaşları ya da işvereni, onun esrar kullandığını öğrenirlerse eğer, ona genellikle madde kullanımına ilişkin ikincil statü niteliklerini atfedebilirler. Kişinin sorumsuz ve davranışlarını denetim altına almakta iradesiz, belki de deli olduğuna kanaat getirerek onu, dışlama ya da beşeri hissiyatlarından yoksun bırakma gibi çeşitli enformel ama çok etkili yaptırımlarla cezalandırabilirler. Son olarak esrar kullanımını; temel ahlaki

yaptırımları çiğneyen, kontrol kaybına, irade zaafına ve nihayetinde maddenin kölesi olmaya kadar götüren bir davranış olarak tanımlayan bir dizi geleneksel yargılar hüküm sürmektedir.

Esrar kullanıcısının kariyeri, her biri kullanıcının dış toplumsal çevreyle ve esrarın kullanıldığı alt kültürün sosyal denetim mekanizmalarıyla ilişkisinde belirginleşen üç evreye bölünebilir. İlk evre acemi, yani ilk kez esrar içen kişi tarafından temsil edilir. İkinci evreyi, esrar kullanımı düzensiz ve tesadüfi koşullara bağlı olan, arada bir kullanan kişi temsil eder. Son olarak üçüncü evreyi ise, kullanımın sistemli, genellikle günlük rutin hâline geldiği düzenli kullanıcı temsil eder.

İsterseniz önce, kullanıcı, bir kullanım evresinden, diğer bir kullanım evresine geçtikçe çeşitli toplumsal denetimlerin etkisinin giderek azaldığı süreçleri ya da tam tersine toplumsal denetimlerin etkin olmaya devam ederek böylesi bir hareketi engelleme çabasını ele alalım. İncelenecek temel denetim türleri şunlardır: (a) maddenin arzını ve maddeye erişimi sınırlandırma yolu ile denetim; (b) kullanıcı olmayanların, kişinin madde kullandığını öğrenmelerini engelleme zorunluluğu üzerinden denetim ve (3) davranışı gayri ahlaki olarak tanımlama yoluyla denetim.

Bu denetimleri sırasıyla ve birazdan ele alacağımız kombinasyonlar üzerinden etkisiz kılmak, süregiden ve artan esrar kullanımının olmazsa olmaz koşulu olarak düşünülebilir.

Arz

Öncelikle, taşımayı ve satmayı çok sert cezalara tabi tutan yasalar nedeniyle esrar kullanımı sınırlıdır. Bu durum, esrarın dağıtımını sıradan birinin çok kolaylıkla ulaşamayacağı yasa dışı kaynaklarla sınırlandırır. Bir kişinin esrar kullanmaya başlayabilmesi için, onun aracılığı ile bu arz kaynaklarının kendisine erişilebilir hâle geleceği, genellikle geleneksel toplumun değerlerine ve faaliyetlerine karşı çıkan bir grupla irtibata geçmesi gerekir.

Esrarın hâlihazırda kullanıldığı bu geleneksel olmayan grup-

larda, yeni başlayan birine deneme şansının verildiği bir ortamın oluşması, öyle görünüyor ki sadece bir zamanlama meselesidir:

Okuldan tanıdığım tiplerdi. Birinde biraz varmış. Yani işte, içip kafa yapmaya gittiler ve benim de yapmak istediğimi düşündüler herhâlde, bana sormadılar bile; ben de 'duvar süsü' falan olmak istemediğim için bir şey demedim ve onlarla okulun arka tarafına gittim. Bir iki tane sarıp içtiler.

Diğer gruplarda esrar o anda mevcut olmayabilir; ama bir grupla ilişkide olmak esrar bulunan başka gruplarla bağlantılar sağlar:

Sorun şuydu ki, nerden bulacağımızı bilmiyorduk. Hiçbiri-miz nerden bulacağımızı ya da bulacağımız yeri nasıl öğreneceğimizi bilmiyorduk. Bir tane hatun vardı işte. (...) Birkaç tane zenci kız arkadaşı varmış ve daha önce onlarla beraber içmiş. Belki bir ya da iki kez. Bizden daha fazla bildiği tek şey buydu açıkçası. Sonra işte, bunlardan bazılarıyla tekrar bağlantıya geçti ve bu zenci arkadaşları sayesinde bir gece birkaç tane çubuk getirdi.

Her iki durumda da bu tür bir birliktelik esrarın ilk kez kullanılmasına müsait koşulları sağlar. Aynı zamanda bir sonraki evre olan arada bir kullanımın, yani kişinin tek tük ve düzensiz olarak esrar kullanmaya başlamasının da koşullarını sunar. Kişi daha önce yaşadığı deneyimler yoluyla esrarı keyif için kullanabileceği bir noktaya vardığında kullanım öncelikle erişilebilirliğin bir işlevi olma eğilimindedir. Kişi elinde esrar bulunan başkalarıyla birlikte olduğunda esrar kullanır; bu durum söz konusu olmadığında kişinin kullanımı kesilir. Dolayısıyla, kişinin kullanımı başka kullanıcılarla birlikteliği sonucunda ortaya çıkan erişilebilirlik koşullarına bağlı olarak dalgalanma eğilimindedir. Bu kullanım aşamasında olan bir müzisyen şunları söyledi:

En çok kafa yaptığım zamanlar işe çıktığım zamanlar. Son zamanlarda nerdeyse hiç çalmadım. (...) Anlarsın işte, on iki yıldır evliyim ve o zamandan beridir de çok fazla şey yapmadım. Gündüz işi almam gerekiyordu; bilirsin işte, çok iş çık-mıyor. Pek iş alamadım, o yüzden de pek içmedim yani. Doğ-

rusunu söylemek gerekirse şöyle adam gibi içtiğim tek zaman, eğer esrar içen kedilerle [*cat*, argoda caz müzisyeni, t. s. n.] berabersem, işte o zamandır. Dedğim gibi belki de altı aydır kafa yapmadım. Hiç içmedim. Sonra bu işe başladığımdan beridir, yani üç haftadır her Cuma ve Cumartesi kafa yapıyorum. Benim için böyle işte.

(Gözlem yapılan üç hafta boyunca bu kişinin esrar içebilmesinin, çalıştığı orkestranın üyelerine ve çaldığı tavernaya uğrayan müzisyenlere bağlı olduğu gözlenmiştir.)

Eğer arada bir kullanan biri daha düzenli ve sistemli bir kullanma biçimine geçerse bunu, ancak ve ancak başka kullanıcılarla şansa bağlı karşılaşmalardan daha istikrarlı bir arz kaynağı olarak yapabilir. Bu da uyuşturucu satma işi yapan kişilerle bağlantı kurmak anlamına gelir. Her ne kadar büyük miktarlarda alımlar düzenli kullanım için gerekliyse de genellikle bu amaçla yapılmazlar. Ancak bir kez büyük miktarda alım yapılmaya başlandığında da bu, daha önce mümkün olmayan düzenli kullanımın gelişmesini mümkün kılar. Böylesi büyük miktarda alımlar, uyuşturucu kullanan grubun denetimine daha duyarlı hâle gelindiği zaman gerçekleşme eğilimi göstermektedir:

Esrar kullanan bir sürü tiple dolaşıyordum o zamanlar. Sürekli bana esrar veriyorlardı. Artık utanmaya başlamıştım; hiçbir zaman bende bulunmadığı, onlara karşılık veremediğim için (...) Ben de nerden bulabileceğimi etrafa sordum ve ilk kez satın aldım.

Büyük miktarlarda malı doğrudan satıcısından almak, aracıya ihtiyaç duymayacağı ve bu sayede sıradan iş dünyasındaki gibi “mal”ı daha ucuza getirebileceği düşünüldüğünde, müşteri için daha ekonomik bir alışveriştir.

Ne var ki, bu alımları yapabilmek için kullanıcı “bağlantıya”-uyuşturucu satışı yapan birilerine- sahip olmalıdır. Satıcılar illegal çalışırlar. Alışveriş yapabilmek için, onları nerede bulacağınızı bilmeniz ve size satış yapmaktan çekinmeyecekleri bir şekilde onlara tanıtılmış olmanız gerekir. Bu ise, madde kulla-

nan gruplarla arada bir birlikte olan kişiler için oldukça zordur. Ama kişi bu tür gruplarla kendini daha çok özdeşleştirdikçe ve daha güvenilir biri olarak algılanmaya başladıkça gerekli bilgiler ve satıcılarla bağlantılar onun erişimine de açılır. Biri üye olarak tanımlanmaya başlandığında aynı zamanda başkalarını tehlikeye sokmadan madde alabilecek, almasına güvenilecek biri olarak da tanımlanır.

Pek çok kişi de bu imkân onlara sunulsa da bunu kullanmaz. Böylesi bir davranışın içerdiği yakalanma tehlikesi onları herhangi bir girişimde bulunmaktan alıkoyar:

- Eğer serbestçe dağıtımda olsaydı muhtemelen sürekli olarak elimin altında bulundururdum diye düşünüyorum. Fakat (...)

- *Yani yasaya aykırı olmasaydı mı demek istiyorsun?*

- Evet.

- *O zaman bulaşmak istemediğin anlamına mı geliyor bu?*

- Yani işte, çok bulaşmak istemiyorum tabii. Bu işin ticaretiyle uğraşan ya da gerçekten ticaretini yapan insanlara çok yakın olmak istemiyorum. Zaten hiçbir zaman bulmakta büyük bir güçlük yaşamadım. Yani işte (...) Birilerinde biraz vardır ve istediğin zaman alabilirsin. Neden, yani işte, neden doğrudan ya da dolaylı bağlantılara, torbacılara koşturmadığımı, sanırım hiçbir zaman satıcı arama ya da bulma ihtiyacı hissetmediğime bağlayabilirsiniz.

Bu tür korkular, kişi girişimde bulunmadığı sürece devam eder; çünkü bir kez alışveriş başarılı bir şekilde tamamlandığında içici, deneyimini muhtemel tehlikeye ilişkin varsayımını gözden geçirmek üzere kullanabilir; tehlike kavramı artık alışverişi engellemez. Onun yerine meseleye, yakalanma ihtimalini dikkate alan ama abartmayan gerçekçi bir ihtiyatla yaklaşır. Alıcı, herkesin bildiği temel önlemleri aldığı sürece kendini güvende hissederek. Görüşülen kişilerin çoğu alışveriş yapmış olsalar da sadece birkaçı yasal bir yaptırımdan bahsetti ve bunu da gerekli önlemleri almamış olmalarına bağladı.

Bu bağlantıları kuran kişiler için düzenli kullanım, mallarını aldıkları adamın yakalanması ya da ortadan kaybolması nedeniyle sıkça kesilir. Böylesi durumlarda, düzenli kullanım ancak düzenli kullanıcı yeni bir arz kaynağı bulursa mümkün olur. Bu genç adam bir süreliğine kullanmayı bırakmak zorunda kalmıştı:

- Yani işte, Tom hapse girdi veya gönderildi. Ardından da Cramer. Nasıl oldu? (...) Ha evet, sanırım ona bir miktar borcum vardı; bir süredir onu görmüyordum ve bulmaya çalıştığım da taşınmıştı; kedinin nereye gittiğini kimseden öğrenemedim. E, bu da ikinci bağlantıydı işte. (...)

- *Yani nerden alacağını bilemedin, öyle mi?*

- Hayır.

- *Durdun yani?*

- Evet.

Arz kaynaklarının istikrarsız kılınması, düzenli kullanım üzerinde önemli bir denetim mekanizmasıdır. Uyuşturucu satıcılarının yakalanması ve hapse atılması, toplumun esrar kullanımı üzerindeki yasal yaptırımlarını dolaylı olarak yansıtır. Yasanın uygulanması, doğrudan kullananları yakalayarak değil, uyuşturucunun kaynaklarını istikrarsız kılarak ve erişimi daha zorlaştırarak kullanımı denetim altına almaya çalışır. Dolayısıyla her bir kullanım düzeyinin, başlangıçtan rutinleşmiş kullanıma kadar, kendine özgü bir arz tipi vardır ve söz konusu kullanımın devam etmesi için bu arz tipi varlığını sürdürmelidir. Bu anlamda, uyuşturucuya erişilebilirliği sınırlandırmaya çalışan toplumsal mekanizmalar kullanımı da sınırlarlar. Öte yandan esrarın kullanıldığı gruplara katılım, esrara erişimi sınırlandıran denetimleri geçersiz kılan koşullar yaratır. Bu katılım aynı zamanda kişiyi, uyuşturucu kullanan grupların uyguladıkları denetimlere karşı daha duyarlı hâle getirir. Bu da kullanıcı açısından yeni arz kaynaklarının bulunmasına ilişkin tazyik uygulayan güçlerin varlığı demektir.

Arz dinamiklerindeki değişimler ise yeni bir kullanım düze-

yine geçiş için koşullar yaratırlar. Sonuç olarak gruba iştirak ve üyelikteki değişimler, uyuşturucunun sadece yasa dışı yollarla erişilebilir olduğu verili koşullar içinde, kişinin esrara erişimini etkileyerek kullanımın düzeyinde değişimlere sebep olur.

Gizlilik

Esrar kullanımı aynı zamanda bireylerin gerçekten esrar kullanmayı akılsızca buldukları ya da bulacaklarına inandıkları durumda sınırlanır. Gerçek ya da varsayılan bu akılsızca eylem algısı, birinin uyuşturucu kullandığı öğrenildiğinde önemli bir takım yaptırımların uygulanacağı olgusundan ya da inancından kaynaklanır. Kullanıcının bu yaptırımlara ilişkin kavrayışı belirsizdir; çünkü çok az kullanıcı böylesi bir deneyim yaşamış ya da yaşamış olanı tanımış görünmektedir; esrar kullananların çoğu gizli “sapkınlardır”. Her ne kadar kullanıcı ceza olarak tam anlamıyla ne beklemesi gerektiğini bilmesede beklentinin genel hatları aşikârdır: Kişi, hem pratik hem de duygusal anlamda saygısını ve kabulünü beklediği insanlar tarafından reddedilmekten korkar. Yani eğer esrar kullandığı fark edilirse kullanıcı olmayanlarla ilişkilerinin bozulacağını ve kesileceğini düşünür. Bu sebeple de haricîlerle olan ilişkisinin önem derecesine göre davranışını sınırlar ve düzenler.

Haricîlerin tepkilerini dikkate alarak kullanıcının, hissettiği davranışını düzenleme baskısı, onun başka kullanıcılarla olan irtibatı ve deneyimi sürecinde zayıflar. Bu irtibat ve deneyim sonucunda kullanıcı, her ne kadar kullanmayanlar fark ettiğinde yaptırımların uygulanacağı doğru olsa da kullanmayanların hiçbir zaman onun kullandığını öğrenmek zorunda olmadıklarını anlar. Her bir kullanım düzeyi, bu farkındalıkta yeni bir kullanım düzeyine geçmeyi mümkün kılan bir artış ortaya çıkarır.

Yeni başlayan kişi için bu kaygılar çok önemlidir ve kullanımın gerçekleşmesi için bu kaygıların üstesinden gelinmelidir. Sanki hiç korkmadan içmeye devam ediyorlarmış izlenimi veren ve bir tehlike olmadığını ya da varsa bile çok az olduğunu

düşündükleri belli olan daha deneyimli kullanıcıların varlığına tanık oldukça duyulan kaygı da azalır. Eğer bir kişi “sadece bir kere denerse” hâlen buna benzer şeylerden korkmaya devam edebilir. Dolayısıyla kullanıcılarla birlikte olmak yeni başlayan kişiyi öncelikle, ilk adımı atmaya ilişkin akla yatkın sebeplerle donatır. Bu tür bir bakış açısı arada bir kullanma için, yani diğerleri sizi davet ettiğinde uyuşturucuyu kullandığınız durumlar için olmazsa olmaz bir koşuldur. Böylesi bir bakış açısı, aralıklı bir kullanma alışkanlığına izin verse de düzenli bir kullanımın oluşmasına imkân tanımaz. Hem kullanıcının hem de kullanmayanın dünyaları, her ne kadar arada bir kullanıma izin verecek ölçüde ayrı olsalar da henüz tümüyle ayrışmamışlardır. Arada bir kullanan kişi için bu dünyaların buluştuğu noktalar tehlikeli görünür. Dolayısıyla kullanımını bu tür karşılaşmaların olmayacağı ortamlarla sınırlandırmalıdır.

Düzenli kullanım ise, bu tür olasılıkları dikkate almayan ve kafa yapmayı bu zaman dilimlerine göre planlamayan sistemli ve rutin bir uyuşturucu kullanımına işaret eder. Bu da kullanmayanlarla ilişkiyi farklı bir düzeyden tanımlayan bir kullanım tarzıdır. Bu kullanım tarzına göre, esrar kullanmayanların burunun dibinde dahi içilebilir. Ya da alternatif bir yol, kullanmayanlar ile bağların tamamen koparıldığı toplumsal bir katılım örüntüsü içerisinde yaşamaktır. Davranışlarına ya da dâhil olduğu gruba veyahut ikisine birden bir düzen getirmediği takdirde, kullanıcı kendini arada bir kullanma düzeyinde kalma zorunluluğu içinde bulur.

Bu düzenlemeler, işin içine giren iki tane risk kategorisi dikkate alınarak hayata geçirilir: Öncelikle, kullanmayanlar esrar taşıdığınızı fark edebilirler. İkinci olarak da kullanmayanlarla birlikte iken kafanız iyiye uyuşturucunun etkilerini saklayamayabilirsiniz. Üzerinde esrar taşıyan, düzenli kullanıcı olma yolunda ilerleyen birinin karşılaştığı zorluklar, ailesiyle yaşayan ve düzenli kullanıcı olma girişimi başarısız olarak sonuçlanan genç bir adamın deneyimleriyle aşağıda örneklendirilebilir:

- Zaten evde olmasından hiçbir zaman hoşlanmadım, beni anlıyorsun değil mi?

- *Neden?*

- Ya işte belki annem bulur falan diye düşünüyordum.

- *Ne derdi sence?*

- Ya, ne diyeceğini tahmin edebilirsin. (...) Hiçbir zaman bu konunun, ya da uyuşturucu bağımlılarının ya da buna benzer şeylerin bahsi açılmaz. Fakat benim kullandığımı öğrenirlerse bu çok kötü olur, biliyorum; büyük bir aileden geldiğim için. En çok da kız kardeşlerim ve erkek kardeşlerim beni aşılayacaklardır.

- *Ve sen de bunun olmasını istemiyorsun?*

- Hayır, korkarım ki hayır.

Bu tür örneklerde böylesi bir sırrın keşfedilmesinin sonuçlarını hayal etmek, kişiyi düzenli bir kullanım için gerekli arzı korumaya girişiminden alıkoyar. Kullanım düzensiz olmaya devam eder; çünkü başka kullanıcılarla karşılaşmaya bağlı kalmak zorundadır ve kullanıcının istediği zamanlarda kullanması mümkün değildir.

Bu zorluğu aşmanın bir yöntemini bulamadığı sürece, kişi ancak kötüleşmeye başlayan ilişkileri bitirdiğinde düzenli kullanıcı olma yolunda ilerleyebilir. İnsanlar genelde esrarı düzenli olarak içebilmek için evlerini ve ailelerini terk etmezler. Ama bunu yaparlarsa eğer, sebebi her ne olursa olsun, daha önce yasaklanmış olan düzenli kullanım bir ihtimal hâline gelir. Sürekli kullanıcılar sıklıkla, kullanıcı olmayanlar ile yeni sosyal ilişkiler inşa etmenin uyuşturucu kullanımları üzerindeki etkisini ciddi bir şekilde değerlendirebilmektedirler:

Senin de tahmin edebileceğin gibi, bunu yaptığımda [esrar içtiğimde] sorun çıkaracak biriyle evlenmem. Sanki her an kötü bir şey yapabilirmişim gibi düşünecek kadar bana güvenmeyen, (...) yani işte, kendime zarar vereceğimi ya da başka birine zarar vermeye çalışacağımı sanan bir kadınla mesela.

Kullanmayanlarla bu türden duygusal bağılıkların gelişmesi durumunda kullanım, gene arada sırada olmaya dönme eğilimindedir:

(Aşağıda tanıklığına başvurulmuş kişi, yoğun bir şekilde esrar kullanıyormuş ve karısı buna itiraz etmiş.)

Kuşkusuz azaltmamın en büyük nedeni karımdı. Birkaç kez şey hissettiğim oldu. (...) Yani gerçek bir yoksunluk hissetmedim ama biraz olsa fena olmazdı.

(Uyuşturucuyu ancak karısının varlığından ve denetiminden uzak olduğu zamanlarda, düzensiz olarak kullanabiliyordu.)

Eğer kişi tamamıyla kullanıcılardan oluşan gruba dâhil olursa kullanım pek çok açıdan sorun olmaktan çıkar. Daha geleneksel dünya ile yeni bir bağ kurulduğu anlar hariç, düzenli kullanım mümkün hâle gelir.

Bir kişi sürekli ve düzenli olarak esrar içiyorsa -kent ortamında bile bu tür rolleri tümüyle ayırmak mümkün olmadığı için- bir gün esrar içtiğini saklamak isteyebileceği kullanıcı olmayan kişilerin yanında kendini kafası iyiiken bulması neredeyse kaçınılmazdır. Uyuşturucunun ürettiği etkilerin çeşitliliği düşünüldüğünde içicinin kafasının iyi olduğunu belli edebilecek davranışlarda bulunmaktan, belirtileri kontrol edememekten ve sırrının ifşa olmasından korkması doğaldır. Dikkatini toplamakta ve konuşmakta güçlük çekiyor olması, kişide, davranışlarının nedeninin herkes tarafından anlaşılabileceğine, bu davranışların direkt uyuşturucu kullanımının işaretleri olduğu şeklinde yorumlanacağına ilişkin korkular yaratır.

Düzenli kullanıma geçenler bu ikilemden kaçınmayı becerirler. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu kaçınma esrar kullanımının yaygın olduğu alt kültür grubuna tümüyle katılma yoluyla gerçekleşebilir. Bu durumda kullanıcıların, fikirlerine önem verdikleri kullanıcı olmayan kişilerle temasları asgari bir düzeye iner. Geleneksel toplumdan tam anlamıyla tecrit nadiren müm-

kün olduğu için, kullanıcı bu ikilemden kaçınmamın başka bir yöntemini daha öğrenmelidir. Bu yöntem, alt kültüre iştiraki tümüyle ayrışmamış olanların öğrenmesi gereken en önemli yöntemdir. Yine bu yöntem, kullanmayanların yanında uyuşturucunun etkilerini denetlemeyi öğrenmeyi de içerir. Böylelikle kişi, kullanmayanları kandırılabilir ve esrar içmeye devam ettiği hâlde sırrını başarılı bir şekilde saklayabilir. Eğer bunu yapmayı öğrenemezse karşısına, kafası iyiiken iştirak etmeye cesaret edemeyeceği bazı ortamlar çıkacaktır ve düzenli kullanım mümkün olamayacaktır:

Bak, sana beni acayip gıcık eden bir şey söyleyeyim mi abi? Gerçekten çok berbat bir şey bu ama. Kafayı bulduktan sonra ailemle karşılaşmak zorunda kalmak. Gerçekten bundan nefret ediyorum. Babanla, annenle ya da kardeşlerinle konuşmak zorunda kalmak; abi harbiden çok fazla ya. Çekilecek şey değil. Sanki orada oturuyorlar; beni izliyorlar ve kafamın iyi olduğunu biliyorlar. Korkunç bir duygu. Nefret ediyorum bundan.

Çoğu kullanıcı bu duyguları taşır ve yine de düzenli kullanıcı olur. Ama bu yeni evreye geçişleri, eğer geçerlerse tabii, ancak ve ancak aşağıda anlatılan yakalanma ihtimallerine ilişkin algılarını değiştirecek olaylar dizisini deneyimledikleri takdirde mümkün olmaktadır:

- *İlk başlarda da bu kadar çok yapıyor muydun?*

- Hayır, çok değil. Dediğim gibi, biraz korkuyordum. Ama 1948 yılında, öyle sanıyorum ki sonunda gerçekten çok içmeye başladım.

- *Neden korkuyordun?*

- Eh işte, kafamın çok iyi olmasından ve anormal davranışlar sergilemekten korkuyordum; anlarsın işte, yani ipin ucunu kaçırsam neler olup biteceğine şahit olmaktan. Özellikle de işteyken. Kafam iyiiken kendime güvenemiyordum. Çok kafa yapmaktan, tümüyle kendimi kaybetmekten ya da aptalca şeyler yapmaktan korkuyordum. İyice kafayı yemek istemedim.

- *Bu korkudan nasıl kurtuldun?*

- Yani kendiliğinden olan şeyler işte abi. Bir gece kafa yaptım ve aniden çok iyi, çok rahatlamış hissettim; anlatamam ya, sanki onun içinde salınıyordum. Ondan sonra hiçbir sorun yaşamadan istediğim kadar içebilmeye başladım. Her zaman kontrol edebiliyorum.

Tipik deneyimlerden biri şudur: Kafası iyi olan bir kullanıcı, bir şey yapmak zorunda kaldığı takdirde, o hâldeyken o şeyi kesinlikle yapamayacağından çok emindir. Şaşkınlık içinde bunu yapabildiğini ve uyuşturucunun etkisi altında olduğunu başkalarından saklayabildiğini fark eder. Buna benzer şeyler bir ya da iki kez olduğunda kullanıcı gizli bir sapkın olarak kalabileceğinin, aşırı kuruntu yaptığığın ve asılsız korkulara kapıldığının farkına varır. Eğer uyuşturucuyu düzenli olarak kullanmak isterse artık korku onu caydırmayacaktır; çünkü yaşadığı deneyimi, kullanıcı olmayanların esrar kullandığını hiçbir zaman öğrenmek zorunda olmadıklarına ilişkin inancını meşrulaştırmak üzere kullanabilir:

(Pek çok kullanıcının kafası iyiyken işyerindeki görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmekte zorlandıklarını belirttim. Makinist olan aşağıdaki görüşmeci bu engeli nasıl aştığını anlatan bir hikâye ile yanıt verdi.)

Bana bu şekilde rahatsızlık vermiyor. Bunu bana gösteren bir deneyimim oldu. Bir önceki gece çok çılgın bir partiye katılmıştım. Çok fena kafa yaptım. Hem çekiyordum [esrar] hem de içki içiyordum. O kadar kafa yapmışım ki ertesi gün işe gittiğimde kafam hâlâ yerinde değildi. Ve yapmam gereken çok önemli bir işim vardı. Gerçekten mükemmel olması gerekiyordu -hassas bir işti. Patron günlerdir bana bu konuda ders veriyor, nasıl yapılacağını açıklıyordu falan.

(İşe kafası iyiyken gitmiş, hatırlayabildiği kadarıyla, yapması gerekeni yapmıştı ama hâlâ kafası iyi olduğu için doğru düzgün bir şey hatırlamıyordu.)

Saat dörde çeyrek vardı, nihayet kendime geldim ve "Allah'ım! Ben ne yapıyorum?" dedim. Hemen bıraktım ve eve gittim. Bütün gece işi mahvedip etmediğimi düşünmekten doğru düzgün uyuyamadım. Ertesi sabah işe gittim. Patron eski

mikleri [mikrofonları, t. s. n.] koyup denedi ve Allah'ın belası muhteşem bir iş çıkarmışım. Ondan sonra bir daha kaygılanmadım zaten. Bazı sabahlar işe gerçekten duman olmuş bir kafa ile gittiğim oldu. Hiçbir sorun yaşamıyorum.

Bu sorun bütün kullanıcılar için aynı derecede önemli değildir; çünkü bazılarının toplumsal örüntüleri öyle bir biçim almıştır ki, böylesi bir sorun gündeme bile gelmez; sapkın gruba tümüyle dâhil olmuşlardır. Geleneksel bağları çok az ve önemsizdir; bütün tanıdıkları esrar kullandıklarını bilir ve hiçbiri bunu mesele etmez. Diğer taraftan bazı kişiler de kafalarının iyi olduğunu gizlemelerine gerek kalmayan ve bunun sorun da edilmediği kendilerine özgü çözümler üretirler:

Mahalledeki çocuklar kafamın ne zaman iyi olduğunu hiçbir zaman bilemezler. Genellikle kafam iyidir zaten. Ama bunu bilmezler. Bilirsin işte, okul boyunca hep serseri unvanına sahip olduğum için, ne yaparsam yapayım kimse bana dokunmuyor. Açıkçası neredeyse her yerde sorun olmadan kafam iyiiken dolaşabiliyorum.

Kullanıcılar, kendileri için önemli olan kişiler tarafından birer uyuşturucu kullanıcısı olduklarının öğrenilmesine ve cezalandırılacaklarına ilişkin korkularını, gerçek ya da değil, derecelerine göre sınırlandırır. Bu tür bir denetim, kullanıcı yaptığı şeyi kolaylıkla gizlenebilecek bir eylem olarak görmeye başladığında korkularının aşırı ve gerçek dışı olduğunu fark ettiğinde kırılır. Her bir kullanma düzeyi, ancak kişi tehlikelere ilişkin kavrayışını buna izin verecek şekilde değiştirdiğinde gerçekleşir.

Ahlak

Geleneksel ahlak kavramları esrar kullanımının denetlenmesinde kullanılan bir diğer araçtır. Burada işleyen temel ahlaki ilkeler, kişinin kendi iyiliğinden sorumlu olmasını ve davranışlarını akılcı bir şekilde denetleyebilmesini talep eden ilkelerdir. Basmakalıp bir uyuşturucu müptelası imgesi bu ahlaki ilkeleri çiğneyen bir kişi portresi çizer. Yakın zamanda yapılmış bir esrar kullanıcısı tanımı bu basmakalıp imgenin temel özelliklerini şöyle sunar:

İntoksikasyonun ilk evrelerinde irade gücü tahrip olur; engellemeler ve sınırlamalar gevşetilir; ahlaki engeller yıkılır ve genellikle zamparalık ve cinsellik yaşanır. Zihinsel istikrarsızlık varsa davranış genellikle aşırıya kaçır. Benmerkezci kişi kendini dev aynasında hayal edecek, utangaç kişi kaygılanacak ve saldırgan olan da genellikle şiddet ve suç davranışlarına yönelecektir. Altta yatan eğilimler gün yüzüne çıkar; kişi ne olduğunun farkında olabilir ama bunu engelleyecek gücü kalmamıştır. Sürekli kullanım, çalışma kabiliyetini ortadan kaldırır ve amacın kaybedilmesine neden olur.⁴⁹

Kuşkusuz bu yaklaşıma, bir kullanıcının uyuşturucunun kölesi olduğu ve kendisini bir daha kurtulmanın mümkün olmadığı bir alışkanlığa gönüllü olarak teslim ettiği fikri de eklenmelidir. Bu basmakalıp imgeyi ciddiye alan bir kişi, uyuşturucu kullanımına ilişkin bir engelle karşılaşır. Bu basmakalıp imgeye ilişkin hassasiyetini alternatif bir bakış açısı ile etkisiz hâle getirmediği sürece kişi esrar içmeye başlamayacak, devam etmeyecek ya da kullanımını arttırmayacaktır. Aksi durumda, toplumun çoğu üyesinin yapacağı gibi, o da kendini sapkın bir haricî olmakla suçlayacaktır.

Yeni başlayan bir kişi, bir süre bu geleneksel fikri paylaşabilir. Öte yandan, toplumun geleneksel olmayan bölümüyle iletişimi sonucunda fikirleri yavaş yavaş değişir. En azından artık, geleneksel olarak lanetli kabul edilen “uyuşturucu kullanımı”nı, yalnızca bu geleneksel kanı yüzünden reddetmeyi bırakır; uyuşturucu kullanıcılarına ilişkin de yaygın nitelendirmelerin içerdiği örtük ahlaki standartları daha “özgürleşmiş” bir bakış açısı edinenek ele alma eğilimi içerisine girer. Başkalarını, esrar kullanırken gözlemlemek de geliştirdiği bu geleneksel ölçütleri reddetme tavrını somut esrar kullanma pratiğine uygulamasını teşvik edebilir. Bu durumda, böylesi bir katılım, toplumsal denetimlerin en azından ilk kullanma girişimine izin verecek ölçüde zayıflatıldığı koşulları yaratma eğilimindedir.

49 H. J. Anslinger and William F. Tompkins, *The Traffic in Narcotics* (New York: Funk and Wagnalls Co., 1953), ss. 21-22.

Acemi kullanıcı, uyuşturucu kullanan gruplarla birçok müşterek deneyim yaşadıkça arada bir kullanmaya devam etme kararı aldığında bunun karşısında oluşabilecek itirazlara karşı yanıt vermek üzere kullanabileceği bir dizi rasyonelleştirme ve meşrulaştırma teknikleri de öğrenir. Geleneksel ahlakın itirazlarına kendisi karşı koymak durumunda kaldığında esrar kullanan grupların alt kültürü ona hazır yanıtlar sunar.

En yaygın rasyonelleştirmelerden biri, “geleneksel tipler” çok daha zararlı eylemlerde bulunurken ve alkol kullanımı gibi şeyler bu kadar yaygın olarak kabul görürken esrar kullanmak gibi görece küçük zaafıların gerçekten yanlış olamayacağıdır:

- *Alkol almıyorsun o zaman yani, öyle mi?*

- Hayır, hiç almıyorum.

- *Neden?*

- Bilmiyorum. İçmiyorum işte. Ya, şimdi şöyle bir şey. Çocukların içebileceği yaşa gelmeden önce ben zaten bir şey yapıyordum [esrar kullanıyordum] ve artılarını gördüm. Bilirsin işte, kendini kötü hissetmiyorsun ve çok daha ucuz. Bu ilk öğrendiğim şeylerden biriydi, abicim. Neden içmek istersin ki? İçmek aptalca, bence. [Esrar çekmek] çok daha ucuz, miden bulanmıyor, cıvık cıvık değil ve daha az zaman alıyor. Ve sonra ona alışıyorsun, işte bilirsin. Sarhoş olmadan önce çekmeye başladım yani işte. (...)

- *İlk öğrendiğim şeylerden biri buydu derken ne demek istiyorsun?*

- Yani işte, ilk çekmeye başladığımda daha yeni yeni müzisyen olarak iş yapmaya başlamıştım. Bu işlerde içebilecek ortamım vardı, bilirsin işte. Oradaki tipler de bana içmenin aptalca olduğunu söylediler. Onlar da içmiyorlardı.

İlave rasyonelleştirmeler kullanıcının kendisini, uyuşturucunun etkilerinin zararlı olmak bir yana, gerçekte faydalı olduğuna inandırmasını olanaklı kılar:

Biraz denemiştım. Kendimi sanki şey gibi hissettirdi (...)

çok canlı. Ayrıca iştahın da çok açılıyor. Çok acıktırıyor. Muh-temelen bu, zayıf olan bazı insanlar için iyi bir şeydir.

Son olarak kullanıcı bu noktada uyuşturucuyu her zaman kullanmaz. Kullanımı planlıdır; bazen iyi bir fikir olduğunu bazen de tam aksini düşünmektedir. Bu planlı kullanımın bizatihi varlığı kişiyi uyuşturucuya hâkim olduğuna ikna eder ve alışkanlığın zararsız olduğunun alameti olarak görülür. Kendisini uyuşturucunun kölesi olarak düşünmez; çünkü bu planlı kullanım ne kadar kullanıma izin verirse versin, kendi iradesine göre davranabilmektedir ve öyle de davranmaktadır. En azından ilke olarak uyuşturucuyu kullanmadığı zamanların olması, uyuşturucuya karşı özgürlüğünün olduğunu kendisine gösteren bir kanıt olarak kullanılabilir.

Çoğu zaman, rahatlayıp bir klasik müzik ya da radyo dinlemek, film izlemek ya da ne bileyim işte, bunlar gibi sevdiğim eylemleri gerçekleştirirken kafa yapmayı seviyorum. Sevdiğim şeyleri yaparken ama. Başkalarıyla bir şeyler yapmakla meşgulken değil. (...) Mesela yazın golf oynuyorum; işte, birlikte oynadığım tiplerden birkaçı golf oynarken [ot] çektiler. Ben buna anlam veremedim; çünkü bir şeyle uğraşırken kafanı tümüyle o şeye vermek istersin, başka bir şeye değil. Eğer şeysen (...) çünkü düşünüyorum da yani, biliyorum ki [otla] rahatlayacaksın. (...) O zaman iyi oynayabileceğini sanımam.

Bu görüşleri kabul eden kişi de arada bir kullanmaya başlayabilir; çünkü ahlaki değerlerini buna izin verecek şekilde, özellikle de uyuşturucular hakkındaki geleneksel görüşlerin bu uyuşturucu için geçerli olmadığı ve öyle ya da böyle kendi kullanımının aşırıya kaçmadığı yönünde bir kavrayış geliştirerek yeniden düzenlemiştir.

Eğer kullanım düzenli ve planlı olma noktasına varırsa kullanıcı ahlaki sorular ile yeniden yüzleşmek durumunda kalabilir; çünkü o zaman kendisini ve aynı zamanda başkalarını da popüler mitolojideki “uyuşturucu müptelası” olarak görmeye başlar. Düzenli kullanımın devam etmesi için, kendisini, çizgiyi geçme-

diğine tekrar tekrar ikna etmelidir. Sorun ve sorunun olası çözümlerinden biri, düzenli bir kullanıcının aşağıdaki anlatısında sunulmaktadır:

Alışkanlık yapmadığını biliyorum ama yine de bırakmanın ne kadar kolay olabileceği konusunda biraz kaygılanıyordum. Sonra işte denedim. Sürekli olarak içmeye başlamıştım. Sonra bütün bir hafta boyunca bakalım ne olacak diye görmek için bıraktım. Hiçbir şey olmadı. Baktım sorun yok. O zamandan beridir de ne kadar istersem o kadar içiyorum. Kuşkusuz, kölesi olacak kadar da içmiyorum yani; zaten akıl hastası ya da bunun gibi bir şey değilsem onun kölesi olacağını da sanmıyorum. Kaldı ki, akıl hastası olduğumu düşünmüyorum; o kadar uzun boylu değil.

Uyuşturucunun olumlu etkileri olduğuna ilişkin daha önceden var olan rasyonelleştirmeler değişmeden devam eder ve hatta hatırı sayılır ölçüde geliştirilebilir de. Fakat en son yaptığımız alıntıda ortaya atılan soru oldukça çetrefillidir. Artan ve düzenli hâle gelen uyuşturucu tüketimi karşısında, kullanıcı gerçekten onu kontrol edebileceğinden, bu kötü alışkanlığın belki de kölesi olmadığından emin değildir. Denemeler yapılır -kullanım bırakılır ve sonuçlarını görmek üzere beklenilir- ve ardından kötü bir şey olmazsa kullanıcı korkulacak bir şey olmadığı sonucuna varabilir.

Ne var ki, ahlaki direktiflerini geleneksel düşünceden daha ziyade popüler psikiyatri “kuramından” devşiren bazı deneyimli kullanıcılar için bu sorun daha çetrefillidir. Bu kişilerin sahip oldukları alışkanlığa ilişkin duydukları kaygının temelinde geleneksel değerler değil, bu alışkanlığın akıl sağlıkları hakkında işaret ettiği olası şeyler vardır. Bu kişiler uyuşturucu kullanımının nedenlerine ilişkin verili düşünceleri kabul ederek eğer bir şeyler yolunda gitmiyorsa ve uyuşturucu kullanmayı zorunluluk hâline getiren sinirsel bir bozukluk yoksa kimsenin bu kadar çok uyuşturucu kullanamayacağını düşünürler. Esrar kullanımı, ruhsal zaafın ve nihayetinde de ahlaki zaafın sembolü hâline ge-

lır. Bu durum kişiyi daha düzenli bir kullanıma karşı önyargılı hâle getirir ve yeni bir gerekçe keşfedilmediği sürece, arada sırada kullanıma geri dönüşe sebep olur.

- Yani en iyisi hiçbir şey kullanmamak mı diye merak ediyorum. Sana söyledikleri şey bu. Fakat bir psikiyatristin “İstediğin kadar esrar iç; ama ağır uyuşturucudan, eroinden uzak dur” dediğini de duydum.

- *Yani kulağa mantıklı geliyor.*

- Evet, ama kaç kişi bunu yapabilir ki? Çok değil. (...) Bence esrar kullananların %75'i ya da daha fazlası, gittikçe daha çok, daha da çok esrar kullanmaya ve işin ucunu kaçırınmaya götürecek davranışların birer kalıplarına sahip. Sanırım bende de bu var. Ama sanırım bunun farkındayım; dolayısıyla buna karşı koyabilirim.

Yukarıdaki örnekte gözlendiği gibi “sorunun farkında olmak, aynı zamanda onu çözmektir de” fikri kendi kendini meşrulaştırmayı mümkün kılar. Meşrulaştırmanın yapılamadığı durumda ise kullanım arada sırada sürdürülmeye devam eder. Kullanıcı yalnızca arada sırada kullanmaya devam etmesinin sebeplerini kendi geliştirdiği “psikolojik” okumaya dayanarak şöyle açıklar:

Yani ben uyuşturucuya, alkole, içkiye, bu türden bir uyarıcıya, bu derece düşkün olan insanların, arada bir kullanan kişilere göre muhtemelen daha ciddi bir sorundan kaçış arayışında olduklarına inanıyorum. Ben bir şeyden kaçtığımı sanmıyorum. Ama hâlâ halletmem gereken çok şey olduğunu da düşünüyorum görüyorum. (...) Yani üstesinden gelmeye çalıştığım ciddi bir sinirsel durumum ya da sorunun olduğunu söyleyemem. Fakat arkadaşlık kurduğum bazı kişilerde, örneğin kronik alkoliklerde ya da cankilerde veyahut da bayağı alışmış içicilerde bir kişilik bozukluğu olduğunu da gördüm.

Görüldüğü üzere, uyuşturucu kullanımının ve uyuşturucu kullananların doğasına ilişkin belli ahlaki tonlar içeren bu fikirler esrar kullanıcılarını da etkiler. Eğer bu fikirleri açıklığa kavuşturamaz ya da göz ardı edemezse kullanmaya başlamayacaktır. Ayrıca kullanımın derecesi, bu fikirlerin ne ölçüde etkili olup

olmadığı, kullanıcılar arasında yaygın olan rasyonelleştirmeler ve meşrulaştırmalar ile yer değiştirip değiştirmedığı ile de ilişkili görünmektedir.

Kısacası bir kişi, esrara ilişkin geleneksel kavrayışları kendisine dışarı olanların (haricîlerin) cahil görüşleri olarak algıladığı ve bu kavrayışları deneyimi sonucunda edindiği içerden bakışla değiştirdiği ölçüde esrar kullanmakta kendini özgür hissedecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAPKIN BİR GRUBUN KÜLTÜRÜ: DANS MÜZİSYENİ

Her ne kadar sapkın davranış -yetişkinler yaptığında suçlu, gençler yaptığında kabahatli olarak etiketlemek suretiyle- çoğu zaman yasa tarafından yasaklansa da bu her zaman böyle olmak zorunda değildir. Kùltürlerini bu ve bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz dans müzisyenleri bu duruma bir örnek teşkil ederler. Yaptıkları faaliyet yasalar içinde olsa da dans müzisyenlerinin kùltürleri ve yaşam tarzları toplumun daha geleneksel üyeleri tarafından haricî olarak etiketlenmeleri için yeterince tuhaf ve sıra dışıdır. Pek çok “sapkın” grup, aralarında dans müzisyenleri de olmak üzere, istikrarlı ve uzun süreli gruplardır. Diğer bütün istikrarlı gruplar gibi, özgün bir yaşam tarzı geliştirirler. Böylesi bir grubun üyesi olan birinin davranışını anlamak için bu yaşam tarzını anlamak gerekir.

Robert Redfield antropoloğun kùltür anlayışını şu şekilde açıklar:

“Kùltürden” bahsederken toplumları şekillendiren, davranışta ve insanların yaptığı nesnelerde kendini dışa vuran geleneksel anlayışlara gönderme yaparız. Bu “anlayışlar”, eylemlere ve nesnelere ilişitirilmiş anlamlardır. Anlamlar, toplumun üye-

leri için üyeler arasında gerçekleşen iletişim yoluyla tipik hâle geldikleri oranda geleneksel biçime bürünürler ve dolayısıyla da kültürel dirler. Bu nedenle kültür, bir soyutlamadır: Aynı davranışın ya da nesnenin sahip olduğu anlamların toplumun farklı üyeleri için aynı olma eğilimi gösterdiği bir soyutlama türüdür. Anlamlar eylemlerde ve eylemlerin sonuçlarında ifade edilir; bu eylem ve sonuçlardan da anlamlar çıkartılır. Dolayısıyla “kültür”ü, “bir toplumun üyeleri tarafından alışlagelmiş olarak kabul edilen davranışların herkes için geçerli hâle gelmesi”yle özdeş tutabiliriz.⁵⁰

Hughes, antropolojik kültür anlayışının türdeş toplumlar, antropologların çalıştığı ilkel toplumlar için daha uygun olduğuna işaret eder. Fakat kavram, grubun inandığı ortak anlayışların örgütlenmesi anlamında, karmaşık modern toplumları vücuda getiren küçük gruplar için de aynı ölçüde uygundur. Etnik, dinî ve mesleki toplulukların her birinin kendine özgü ortak anlayışlara ve dolayısıyla da kültüre sahip olduğu kabul edilebilir.

Nerede bir grup insan başka insanlardan bir miktar yalıtılmış bir parça ortak yaşama, toplum içinde ortak bir yere, ortak sorunlara ve belki de birkaç tane ortak düşmana sahipse orada bir kültür doğar. Bu, eroine bağımlı hâle gelip de yasak bir zevki, bir trajediyi ve geleneksel dünyaya karşı bir kavgayı paylaşan talihsizlerin muhayyele dayalı kültürü olabilir. Her şeye muktedir ve zalim ebeveynlerle baş etmeye çalışan, kendi aralarında bir dil ve bir dizi gelenek icat eden ve kendileri ebeveynleri kadar büyük ve güçlü oldukları zaman dahi kaybolmayan, iki küçük çocuk tarafından geliştirilmiş bir kültür de olabilir. Doktor olma hevesinde olup kendilerini benzer kadavralar, sınavlar, kafa karıştıran hastalar, hocalar ve dekanlar karşısında bulan öğrenci grubunun kültürü de olabilir.⁵¹

Pek çok kişiye göre kültür, esasen bir grup insanın karşılaştığı ortak bir soruna istinaden ve birbirleriyle etkin bir biçimde etki-

50 Robert Redfield, *The Folk Culture of Yucatan* (Chicago: University of Chicago Press, 1941), s. 132.

51 Everett Cherrington Hughes, *Students' Culture and Perspectives: Lectures on Medical and General Education* (Lawrence, Kansas: University of Kansas Law School, 1961), ss. 28-29.

leşim ve iletişim kurabildikleri oranda gelişir.⁵² Sapkın addedilen faaliyetler içinde bulunan insanlar, yaptıklarına ilişkin kendilerinin sahip oldukları görüşün toplumun geri kalanı tarafından paylaşılmamasından mustarıptirler. Eşcinseller böylesi bir cinsel hayatın uygun olduğunu düşünürler; ama başkaları böyle düşünmez. Hırsız, çalmasının uygun olduğuna inanır; ama başka hiç kimse böyle düşünmez. Sapkın faaliyetlerde bulunan insanlar birbirleriyle etkileşime girme fırsatı yakaladıklarında ne yaptıklarına ilişkin kendilerinin sahip oldukları tanım ile, toplumun geri kalan üyelerinin sahip oldukları tanım arasındaki farktan ötürü ortaya çıkan sorun etrafında inşa edilen bir kültür geliştirme eğilimindedirler. Bu kültürle birlikte, kendilerine, yaptıkları sapkın aktivitelere ve toplumun geri kalan üyeleriyle olan ilişkilerine karşı bakış açıları da geliştirirler. (Kuşkusuz, bazı sapkın eylemler tek başına yapılır. Yalnızken gerçekleştirilen eylemler etrafında bir kültür geliştirme fırsatı doğmaz. Bunun örnekleri kompulsif piromani [yangın çıkarma hastalığı, t. s. n.] ya da kleptomanidir [çalma hastalığı, t. s. n.]⁵³ Sapkın addedilen eylemleri çevreleyen bu kültürler, geleneksel toplumun kültürünün içinde, ancak ondan farklı olduklarından ötürü genellikle alt kültür olarak adlandırılırlar.

Çalışmanın bu bölümünü kendisine ya da alt kültürüne ayırdığımız kişi olarak dans müzisyeni basitçe, para için popüler müzik yapan biri olarak tarif edilebilir. Dans müzisyeni hizmet sektörünün bir üyesidir ve iştirak ettiği kültür, temel niteliğini

52 Bkz., Albert K. Cohen, *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (New York: The Free Press of Glencoe, 1955); Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin, *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs* (New York: The Free Press of Glencoe, 1960); Howard S. Becker, Blanche Geer, Everett C. Hughes, ve Anselm L. Strauss, *Boys in White: Student Culture in Medical School* (Chicago: University of Chicago Press, 1961).

53 Donald R. Cressey, "Role Theory, Differential Association, and Compulsive Crimes", Arnold M. Rose, derleyen, *Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach* (Boston: Houghton Mifflin Co., 1962) içinde, ss. 444-467.

hizmet sektörüne özgü sorunlardan alır. Hizmet sektöründeki meslekler diğer sektörlerdekilere farklıdır; çünkü bu sektörde çalışanlar, emeklerinin ortaya koyduğu ürünlerin nihai tüketicisiyle, yani sundukları hizmetin müşterisiyle az ya da çok doğrudan ve kişisel bir temas içine girerler. Bu nedenle de müşteri, çalışan kişi işini yaparken onu yönlendirme ya da yönlendirme girişiminde bulunma ve çeşitli yaptırımlar uygulama şansına sahiptir. Bu yaptırımlar enformel baskıdan bir daha o mekâna gelmemeye ve aynı hizmeti sunan pek çok mevcut seçenek içinden başkalarının müşterisi olmayı tercih etmeye kadar çeşitlilik arz edebilir.

Hizmet sektöründeki meslekler, tam zamanlı faaliyeti bu mesleğe odaklanmış ve benliği belli oranda yaptığı işe derinlemesine dâhil olmuş biri ile bu işle ilişkisi daha gevşek olan bir başkasını bir araya getirir. Bu ikisinin hizmetin nasıl icra edilmesi gerektiği konusunda çok farklı görüşlere sahip olması belki de kaçınılmazdır. Hizmet sektörü mensupları, yaygın olarak müşterinin verilen hizmetin kıymetini bilmediğini düşünürler ve yapılan işin müşteri tarafından denetlenmeye çalışmasına çok kızarlar. Bunun sonucunda çatışma ve ihtilaf ortaya çıkar. Dışarıdan gelecek müdahalelere karşı geliştirilebilecek savunma yöntemleri üyelerin temel meselesi hâline gelir ve bu sorunlar etrafında bir alt kültür doğar.

Müzisyenler, çalmaya değer tek müziğin caz adını verdikleri müzik olduğunu düşünürler. Bu terim kısmen, haricîlerin taleplerini dikkate almadan çalınan müzik olarak tanımlanabilir. Öte yandan müzisyenler, işverenin ve seyircilerin bitmez tükenmez müdahalelerine katlanmak zorundadırlar. Ortalama bir müzisyenin kariyerinde en çok sıkıntı yaratan sorun, daha sonra göreceğimiz gibi, geleneksel başarı ölçütleri ile sanatsal ölçütler arasında seçim yapma zorunluluğudur. Müzisyen, başarılı olmak için ticarileşmek, yani müziğini dinleyecek olan ancak müzisyen olmayan kişilerin isteklerine göre çalmak zorunda olduğunu görür. Bunu yaptığı da diğer müzisyenlerin saygısını ve sonuç

olarak da çoğu durumda, kendine olan saygısını kaybeder. Eğer kendi ölçütlerine sadık kalırsa o zaman da geleneksel toplumda başarısız olmaya mahkûmdur. Müzisyenler kendilerini haricîlere ne kadar ödün verdiklerine göre sınıflandırılırlar; skalanın bir ucunda katıksız “caz” müzisyeni, diğer ucunda da “ticari” müzisyen vardır.

Aşağıda şu noktalara odaklanacağım: (1) müzisyenlerin kendilerine ve çalıştıkları müzisyen olmayan kişilere ilişkin kavrayışları ve bu ilişkiye içkin olduğunu düşündükleri çatışma; (2) hem ticari hem de caz müzisyenlerinin bu çatışmaya ilişkin tepkilerinin altında yatan temel uzlaşma ve (3) müzisyenlerin geleneksel toplumdan yalıtılmışlık hisleri ve kendilerini dinleyiciden ve toplumdan ayırma biçimi. Müzisyenin işine ilişkin sahip olduğu tanım ile çalıştığı insanların onun yaptığı işe ilişkin sahip oldukları tanım arasındaki farktan doğan sorunlar, sapkınların ve onların sapkın faaliyetlerini başka şekilde gören haricîlerle etkileşimlerinde karşılaştıkları sorunların bir prototipi olarak düşünülebilir.⁵⁴

Araştırma

Bu çalışma için malzemeyi katılımcı gözlem yoluyla, müzisyenlerle birlikte onların çalışma ve eğlence yaşamlarını oluşturan çeşitli ortamları paylaşarak topladım. Bu çalışmayı yaptığım zaman birkaç senelik profesyonel piyanist olarak çalışmışlığım vardı ve Chicago müzik çevrelerinde aktiftim (1948 ve 1949 yıllarıydı). Bu, pek çok müzisyenin *G. I. Bill*'in⁵⁵ tanıdığı hak-

⁵⁴ Caz müzisyeni üzerine diğer çalışmalar için, bkz.: Carlo L. Lastruct, “The Professional Dance Musician”, *Journal of Musicology*, III (Kış, 1941), ss. 168-172; William Bruce Cameron, “Sociological Notes on the Jam Session”, *Social Forces*, XXXIII (Aralık, 1954), ss. 177-182; ve Alan P. Merriam ve Raymond W. Mack, “The Jazz Community”, *Social Forces*, XXXVIII (Mart, 1960), ss. 211-222.

⁵⁵ 1944 yılında kabul edilen ve halk arasında *G. I. Bill* olarak anılan *Servicemen's Readjustment Act*, İkinci Dünya Savaşı'ndan dönen gazilere pek çok türde sosyal hizmet ve yardıma karşılıksız erişim sağlayan sosyal politika yönelimli bir yasaydı. Sunulan hizmetlerin ve yardımların arasında savaştan dönen

ları kullandıkları bir dönemdi. Dolayısıyla o sırada üniversiteye devam ediyor olmam beni müzik işinde yer alan diğerlerinden farklı kılmıyordu. Bu dönem boyunca pek çok farklı ve değişik türde orkestralarla çalıştım. Diğer müzisyenlerle birlikte iken yaşadığım çeşitli olaylara ilişkin kapsamlı notlar tuttum. Gözlemlediğim insanların çoğu müzisyenler üzerine bir çalışma yaptığımı bilmiyorlardı. Nadiren formel mülakat yaptım. Daha çok müzisyenler arasında gerçekleşen sıradan muhabbetleri dinlemeye ve kaydetmeye odaklandım. Gözlemlerimin çoğu çalışırken ve hatta sahnede çalarken yapıldı. Benim amaçlarıma uygun muhabbetler sıklıkla müzisyenlerin iş, grup liderlerinin de kiralayacak adam aramak üzere pazartesi ve cumartesi öğleden sonra buluştukları yerel sendika bürolarındaki geleneksel “iş piyasalarında” gerçekleşiyordu.

Dans müzisyeninin dünyası oldukça farklılaşmış bir dünyadır. Bazı adamlar çoğunlukla çevrelerdeki mahallelerde ya da kent merkezindeki barlarda ve tavernalarda çalışırlar. Bazıları dans salonlarında ya da gece kulüplerinde büyük orkestralarla çalarlar. Diğerleri düzenli olarak bir yerde çalışmazlar. Otellerde ve kır kulüplerinde orkestralarla birlikte hususi eğlenceler ve partiler için çalarlar. Bir başka grup da ülke çapında ün salmış “isim sahibi” gruplarda ya da radyo ve televizyon stüdyolarında çalar. Birbirinden farklı iş ortamlarında çalışan bu adamlar kısmen bu ortamlara özgü sorunlarla boğuşurlar ve bu sorunlarla baş etmek üzere belirli tutumlar geliştirirler. Ben çoğunlukla barlarda ve arada sırada da çeşitli “yevmiyeci” gruplarla çalıştım. Ancak diğer grupların üyeleriyle de arada çıkan dans işlerinde ve sendikanın salonunda bir araya gelerek onların tutumlarına ve faaliyetlerine ilişkin veri toplamama yetecek derecede temaslarda bulundum.

askerlerin eğitimlerine devam etmeleri için gerekli harç ve yaşam giderlerinin nakit olarak karşılanması da vardı. *G.I. Bill* halen pek çok açıdan ilerici bir hamle ve Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kuşaklarının eğitim seviyesinin yüksek olmasında önemli bir etken olarak anılmaktadır.

Aynı zamanda, bu araştırmayı tamamladığımdan beri, iki farklı yerde, küçük bir üniversite kasabasında (Champaign-Urbana) ve Chicago kadar olmasa da büyük bir kentte (Kansas City, Missouri) müzisyen olarak çalıştım. Müzik işinin örgütlenmesinde kentlerin büyüklüğüne bağlı olarak farklılıklar söz konusudur. Chicago’da bir müzisyenin uzmanlaşması daha çok mümkündür. Dans salonu müzisyeni olabilir ya da yalnızca tavernalarda ve gece kulüplerinde çalışabilirsiniz (benim yaptığım gibi). Daha küçük kasabalarda ise hiçbir biçimde çok fazla bir iş yoktur. Dahası nüfusa oranla çok az müzisyen vardır. Dolayısıyla bir müzisyen yukarıda tarif ettiğim ortamlardan her birine çalmak üzere davet edilebilir. Bunun nedeni de ya çalacak yer açısından çok az seçeneğinin bulunması ya da kendileriyle çalacak birini arayan bir müzik grubunun liderinin müsait müzisyen bulma seçeneğinin çok sınırlı olmasıdır. Her ne kadar bu iki farklı yerdeki deneyimlerime ilişkin formel notlar tutmadıysam da her ikisi de Chicago’da topladığım malzemelere dayalı olarak vardığım sonuçları değiştirmeyi gerektirecek bir veri ortaya koymadı.

Müzisyen ve “Kazma”

Müzisyenlerin kendilerine ve dinleyenlere ilişkin algılarını şekillendiren inançlar sistemi, müzisyenlerin haricilere gönderme yapmak üzere kullandıkları bir kelime ile özetlenebilir: “kazma.” Bu kelime, bir insan tipini veya belli davranışların ve nesnelerin niteliğini tanımlamak üzere, hem isim hem de sıfat olarak kullanılır. Kavram olarak ise, bir müzisyenin olduğu ya da olması gereken her şeyin tam anlamıyla zıddı olan bir insan türüne ve müzisyenlerin değer verdiğinin tam zıddını oluşturan (ve maddi nesnelerde dışa vurulan) bir düşünme, hissediş ya da davranış tarzına gönderme yapar.

Müzisyen, onu herkesten farklı kılan gizemli bir sanatsal kabiliyetin sahibi bir sanatçı olarak tasavvur edilir. Müzisyen bu kabiliyete sahip olduğundan dolayı, kendisini, bu kabiliyete sa-

hip olmayan haricîlerin denetiminden kurtarmalıdır. Bu kabiliyet, eğitim yoluyla kazanılabilecek bir şey değildir; dolayısıyla haricî olan kişi hiçbir zaman grubun üyesi olamaz. Bir trombon çalgıcısı şunu söylemiştir: “Birine nasıl vuruş yapacağını öğretmezsin. Eğer içinde yoksa, ona bunu öğretemezsin.”

Müzisyen hiçbir koşul altında hiçbir haricînin ona ne çalmasını ve nasıl çalması gerektiğini söylemesine izin verilmemesi gerektiğini düşünür. Gerçekten de meslektaşlar arasında geçerli olan davranış kodları arasında en önemli olanlardan birisi, bir başka müzisyene “işteyken”, canlı performans anında, eleştiri yöneltmeye ya da herhangi bir şekilde baskı yapmaya karşı mevcut olan çok güçlü yasaklamadır. Bir meslektaşın dahi müdahale etmesine izin yokken bir haricînin bunu yapmasına müsaade edilmesi düşünülemez bile. Bu tavır, müzisyenlerin başka tür insanlardan farklı ve daha iyi oldukları ve dolayısıyla da hayatın hiçbir alanında, özellikle de sanatsal faaliyetlerinde, haricîlerin denetimine tabi olmamaları gerektiği hissine gönderme yapar. Aşağıdaki anlatının da gösterdiği gibi, farklı bir hayat tarzı süren farklı türde bir insan olma hissi çok köklüdür:

Açıkça söylüyorum, müzisyenler diğer insanlardan farklıdır. Farklı konuşurlar, farklı davranırlar, farklı görünürler. Kesinlikle diğer insanlar gibi değiller, o kadar. (...) Bilirsin işte, müzik işini bırakmak zordur; çünkü kendini diğerlerinden çok farklı hissediyorsun.

Müzisyenler egzotik bir yaşam sürerler, sanki bir ormandaymış gibi ya da öyle bir şey işte. İlk başladıklarında yalnızca küçük kasabalardan gelen sıradan çocuklardır -ne var ki bir kez bu hayatın içine girince değişirler. Ormanda yaşamak gibidir, tek fark, müzisyenlerin ormanı sıcak kalabalık bir otobüstür. Bu tür bir hayatı yeterince uzun süre yaşarsan çok farklı oluyorsun işte.

Müzisyen olmak muhteşem bir şeydi; hiç pişmanlık duymayacağım bir şeydi. Ben kazmaların hiçbir zaman anlayamayacağı şeyleri anlarım.

Bu görüşün uç örneklerinden biri yalnızca müzisyenlerin bir

kadına gerçek cinsel tatmini yaşatacak kadar duyarlı ve sıra dışı olduklarına ilişkin inançtır.

Farklılıklarını güçlü bir şekilde hissedenden müzisyenler benzer şekilde kazmaların geleneksel davranışlarını taklit etmek gibi bir yükümlülüklerinin olmadığına inanırlar. Bir müzisyene nasıl çalacağını kimse söyleyemez fikrinden, mantıksal olarak bir müzisyene kimse bir şey yapmasını söyleyemez fikrine geçilir. Dolayısıyla geleneksel toplumsal normları küçümseyen davranış çok büyük takdirle karşılanır. Anlatılan hikâyeler aşırı bireysel, düşünülmeden yapılan, “bir şey olmaz” türünden faaliyetlere duyulan hayranlığı gösterir. Pek çok ünlü caz müzisyeni “karakter” sahibi olarak ün yapmıştır ve kahramanlıkları yaygın olarak anlatılır. Örneğin çok tanınan bir caz müzisyeni, çalıştığı gece kulübünün önünde duran bir polis atına atlayıp kaçmasıyla anılır. Sıradan müzisyen yaptığı sıra dışı şeylerin hikâyelerini anlatmayı sever:

Dans müziği çaldık ve iş bittikten sonra eski bir otobüse atlayıp Detroit’e gitmek üzere toplandık. Kasabadan biraz uzaklaşmıştık ki otobüs birden durdu. Benzin deposu doluydu; ama bir türlü çalışmıyordu. Bir anda biri “Hadi şunu yakalım!” dedi. İşte biri depodan biraz benzin çıkardı ve otobüsün üstüne serpti; bir kibrit çaktı ve püf; otobüs birden ateş aldı. Ne denemeydi ama! Otobüs yanıyor ve bütün bu tipler otobüsün etrafına toplanmış; bağırışıp ve alkışlıyorlardı. Acayip bir şeydi!

Bu, mizaçtan öte bir şeydir. Genç bir müzisyenin gözleminin de gösterdiği gibi, bu temel bir mesleki değerdir: “Bilirsin, müzik işindeki en büyük kahramanlar en büyük karakterlerdir. Herif ne kadar çılgınca davranırsa o kadar daha büyüktür ve herkes onu daha fazla sever.”

Müzisyenlerin bizatihi kendileri toplumsal normlara göre yaşamaya zorlanmak istemedikleri için, bu normları başkalarına da dayatmaya çalışmazlar. Örneğin bir müzisyen, herkesin istediği gibi davranmaya ve inanmaya hakkı olduğu için etnik ayrımcılığın da yanlış bir şey olduğunu şu ifadelerle belirtiyor:

Boktan şeyler, ben bunun gibi bir ayrımcılığa inanmıyorum. Dago [argo, İtalyan asıllı Amerikalı, t. s. n.], Yahudi, İrlandalı, Polonyalı ne olursa olsun, insanlar insandır. Sadece kodaman kazmalar onların dini ile ilgilenir. Benim için hiçbir bok ifade etmiyor. Herkes kendi bildiği gibi inanma hakkına sahiptir. Ben bu konuda böyle hissediyorum. Kuşkusuz, hiç kiliseye gitmem ama gidene de düşmanlık yapmam. Böyle bir şeyi sevebilirsin, sorun değil.

Aşağıdaki alıntıda aynı müzisyen, bir arkadaşının cinsel davranışını yanlış olarak değerlendiriyor ama kişinin kendisi için neyin yanlış neyin doğru olacağına karar verme hakkını da savunuyor:

Eddie çok fazla kadınla yatıp kalkıyor; ya kendini öldürecek ya da karının biri tarafından öldürülecek. Bir de çok hoş bir karısı var. Ona bu şekilde davranmamalı. Aman bana ne! Kendi bileceği iş. Eğer bu şekilde yaşamak istiyorsa, eğer bu şekilde mutluya o zaman bunu yapmalı.

Müzisyenler, yoldaş bir müzisyenin sıra dışı davranışına onu cezalandırma ya da sınırlandırma girişiminde bulunmaksızın müsamaha gösterirler. Aşağıdaki tanıklıkta, bir davulcunun kontrolsüz davranışı orkestraya bir iş kaybettirir; her ne kadar kızsalar da ona ödünç para verirler ve onu herhangi bir şekilde cezalandırmaktan kaçınırlar. Birilerinin onu azarlaması geleneğin çiğnenmesi olacaktır.

JERRY — Oraya vardığımızda ilk olan şey suydı. Davullarının bir kısmı ortalıkta yoktu. İşte, mekânın sahibi arabayla etrafta dolaşıp harıl harıl ona davul bulmaya çalışıyordu. Adam bunu yaparken üstüne bir de arabanın çamurluğunu vurdu, iyi mi? İşte zaten o anda “süper” bir başlangıç yaptığımızı biliyordum! Ve Jack! Oğlum, patron yaşlı bir ceberut, bilirsin işte, herifin şakası yok, adam kumarhane işletiyor. Kimseye eyvallahı yok. Eh işte Jack’e “Davulların olmadan ne yapacaksın?” diyor. Jack ise “Dert etme babalık ya, her şey güzel olacak, tamam” diyor. Ben kesin adam bunun kafasına sıkacak diye düşündüm. Patronla ne biçim konuşuyor. Abicim, adam bir döndü, gözünde kıvılcım çakıyordu. Onu görünce zaten işimizin bittiğini

anladım. Bana “Oradaki davulcu mu?” dedi. Ben de “Bilmiyorum, ilk defa bugün karşılaştık” dedim. Daha biraz önce adama altı aydır hep birlikte çaldığımızı söylemiştim. Tabii bunun da kovulmamıza çok etkisi oldu. Jack çalmaya başladığında yolun sonu göründü kuşkusuz. Tam bir kuru gürültü. Ritim falan çalmıyordu. Bas davulu sadece aksan için kullanıp duruyordu. Bunun dışındakiler fena değildi. (...) İyi bir iş çıkardık gibiydi. Sonsuza kadar orada kalabilirdik. (...) Eh işte, birkaç tane parça çaldıktan sonra patron bize yolu gösterdi.

BECKER — Kovulduktan sonra ne oldu?

JERRY — Patron her birimize birer yirmilik verdi ve eve gitmemizi söyledi. İşte geliş gidiş, ulaşım, zaten kişi başına on yedi dolara mal oldu. Geriye elimizde üçer dolar kaldı. Ha tabii, bir sürü de ağaç gördük. Üç dolar, kahretsin, onu bile tutamadık. Jack’e yedi ya da sekiz dolar borç verdik.

Dolayısıyla müzisyen, kendisini ve arkadaşlarını müzisyen olmayanlardan farklı kılan ve müzik performansında ya da sıradan toplumsal davranışlarında müzisyen olmayanların denetimine tabi olmayan özel bir kabiliyete sahip insanlar olarak görür.

Kazma ise, bu özel kabiliyete ve ona sahip olanların müzik anlayışına ya da yaşam tarzına sahip değildir. Kazma, cahil biri olduğundan ötürü, müzisyeni sanatsal olmayan şekillerde çalmaya zorlayan baskıları ürettiğinden dolayı, korkulması gereken hoşgörüsüz biri olarak görülür. Müzisyenin karşılaştığı güçlük, kazmanın istediğini yaptırabilecek konumda olmasından kaynaklanır: Eğer çalınan müziği beğenmezse ikinci kez dinlemek için para ödemez.

Müzikten anlamadığı için, çalınan müziği, müzisyenlere yabancı olan ve onların saygı duymadıkları ölçütlerle değerlendirir. Ticari işler yapan bir saksafoncu alaycı bir dille şunları söylüyor:

Ne çaldığımız ya da nasıl çaldığımız fark etmiyor. O kadar basit ki bir aydan fazla bir süredir çalan herhangi biri bunu çalabilir. Jack piyanoda nakarat ya da başka bir şey çalıyor; ardından saksafonla ya da başka bir enstrümanla çalıyor; hepsi aynı perdeden. Çok kolay. Ama insanların umurunda değil. Davu-

lun sesini duyuyorlar; bir de işte sağ ayaklarını sol ayaklarının önüne, sol ayaklarını sağ ayaklarının önüne koymayı biliyorlar. Bir de ıslıkla eşlik edecekleri bir melodi duyarlarsa mutlu oluyorlar. Daha başka ne istesinler ki?

Aşağıdaki sohbet benzer bir tutumu göstermektedir:

JOE — Sahneden inersin ve koridorda yürürsün, biri şöyle der “Genç adam, orkestranı çok beğeniyorum.” Sadece yumuşak çaldığın için ve tenor de kemanla çalmayı uzattığı için ya da bunun gibi bir şey, bu kazmaların hoşuna gider. (...)

DICK — M... Kulübü’nde çalışırken bunun gibiydi. Liseye beraber gittiğim bütün çocuklar oraya gelirdi ve grubu dinlerlerdi. (...) Şimdiye kadar çalıştığım en kötü orkestralardan biriydi ve hepsi de muhteşem olduğunu düşünüyorlardı.

JOE — Aman, bir avuç kazma işte.

“Kazmanın” kazmalığının, onun davranışının her bir yönüne sirayet ettiği düşünülür; tıpkı onun tersi olan “hip olmanın” müzisyenin yaptığı her şeyde olması gibi. Kazma her şeyi yanlış yapar gibidir komik ve gülünçtür. Müzisyenler oturup kazmaları izlemekten çok büyük bir keyif alırlar. Herkesin kazmaların gülünç tuhaflıklarına ilişkin anlatacak hikâyeleri vardır. Adamın biri çalıştığı tavernadaki müzisyenlerin barda oturanlarla yer değiştirmesini önerecek kadar ileri gitti; barda oturanların kendisinin olamayacağı kadar komik ve eğlenceli olduklarını iddia etti. Müzisyeninkinden farklı olan her bir kıyafet, konuşma ve davranış biçimi kazmanın yaratılıştan gelen duyarsızlığının ve cahilliğinin yeni bir kanıtı olarak görülür. Müzisyenler ezoterik bir kültüre sahip oldukları için bu türden kanıtlar çoktur ve bunlar müzisyenlerin, kendilerinin ve kazmaların iki farklı insan türü olduğuna ilişkin inançlarını güçlendirmeye yararlar.

Ama aynı zamanda kazmalardan korkulur; çünkü ticari basının nihai kaynağının kazmalar olduğu düşünülür. Müzisyeni, başarılı olmak için kötü olduğunu düşündüğü müziği çalmaya zorlayan kazmaların cehaletidir.

BECKER — Müzik yaptığın insanlar hakkında, dinleyici hakkında ne düşünüyorsun?

DAVE — Hepsi geri zekâlı.

BECKER — Niçin böyle söylüyorsun?

DAVE — İşte, eğer ticari bir grupta çalışıyorsan hoşlarına gidiyor ve ayrıca müşteriye daha fazla yemlemek zorundasın. İyi bir grupta çalışıyorsan o zaman beğenmiyorlar; bu da geri zekâlılıktır. Eğer iyi bir grupta çalışıyorsan ve beğeniyorlarsa aynı şekilde bu da geri zekâlılıktır. Her durumda onlardan nefret ediyorsun; çünkü biliyorsun ki meselenin ne olduğunun farkında bile değiller. Hepsi birer baş belası.

Bu son cümle, kazma olmaktan kaçınmaya çalışanların bile hâlâ öyle olduklarının düşünüldüğünü ortaya koyuyor; çünkü hâlen sadece müzisyenlerin sahip olabileceği gerekli kavrayıştan yoksundurlar —meselenin “ne olduğunun” farkında bile değildirler. Dolayısıyla caz dinleyicisine de kazmadan daha fazla saygı duyulmaz. Caza olan sevgisi kavrayıştan yoksundur ve o da diğer kazmalar gibi davranır; tıpkı kazmalar gibi şarkılar ister ve müzisyenin çalma tarzını etkilemeye çalışır.

Sonuç olarak müzisyen kendini dışarıdan gelecek denetimden özgür olması gereken yaratıcı bir sanatçı, kazma adını verdiği haricîlerden farklı ve daha iyi bir kişi olarak görür. Bu tipler, ne onun müziğini ne de yaşam tarzını anlarlar; ama kendisi onların yüzünden profesyonel ideallerine aykırı bir şekilde müzik yapmak zorunda kalır.

Çatışmaya Tepkiler

Caz müzisyenlerinin ve ticari müzik yapanların arasında, izleyicilere karşı takınılacak tavırlara ilişkin bir uzlaşî hâkimdir; ama bu temel uzlaşîyı ifade etme biçimlerinde farklılık gösterirler. Bu temel uzlaşîyı iki aykırı tema oluşturur: (1) müzisyen grubunun inançlarına uyumlu bir şekilde kendini ifade edebilme arzusu ve (2) dışarıdan gelen baskının, müzisyeni bu arzusunu tatmin etmekten vazgeçmeye zorlayabileceğinin kabulü. Caz müzisyeni

birincisini, ticari müzisyen de ikincisini vurgulama eğilimindedir; ancak her ikisi de bu iki temel etkinin her birinin gücünü tanır ve hisseder. Bu iki tür müzisyenin tutumlarında ortak olan şey, müzisyenin başarılı olmak için “ticarileşmek” zorunda kalmasının temel müsebbibi olan kazma dinleyiciye ilişkin yoğun küçümseme ve nefrettir.

Ticari müzisyen, her ne kadar kendisi de dinleyicinin kazma olduğunu düşünse de elde edeceği düzenli iş, daha yüksek gelir ve itibar gibi çeşitli getiriler için ticarileşmeyi ve bu nedenle de kendisine olan saygısını ve diğer müzisyenlerin ona olan saygısını (sanatsal faaliyetin temel mükâfatını) kaybetmeyi göze almıştır. Bir ticari müzisyen şu yorumu yapıyor:

Dışarıda bir grup güzel insan da var. Kuşkusuz onlar da kazma, bunu inkâr etmeye çalışmıyorum. Tabii ki Allah'ın belası bir grup kazma işte! Ama faturaları kim ödüyor? Onlar ödüyor. O zaman onlar ne istiyorlarsa onu çalacaksın. Yani ne boksa işte; kazmalar için çalmıyorsan hayatını sürdüremiyorsun. Kaç tane insan sence kazma değildir ki? Yüz kişiden on beşi kazma değilse şanslısındır. İşte belki meslek erbabı insanlar -doktorlar, avukatlar falan- onlar kazma olmayabilir; ama ortalama bir insan, Allah'ın belası koca bir kazmadır. Kuşkusuz, şov insanları böyle değil. Ama şov insanları ve meslek erbabı insanlar dışında herkes Allah'ın belası birer kazma. ⁵⁶ Hiçbir şey bildikleri yok.

Ben sana söyleyeyim. Bu, üç sene önce öğrendiğim bir şey. Eğer biraz olsun para yapmak istiyorsan kazmaları memnun etmek zorundasın. Faturaları ödeyenler onlar ve onlar için çalmak zorundasın. İyi bir müzisyene iş falan yok. Bir sürü pislik çalmak zorundasın.

Ama işte Allah'ın belası. Gerçek bu işte. İyi yaşamak istiyorum. Biraz para yapmak istiyorum. Araba istiyorum, bilirsin işte. Ne kadar süre bununla baş edebilirsin ki? (...)

Beni yanlış anlama. Caz yaparak para kazanabiliyorsan bu harika. Fakat kaç kişi bunu yapabilir? (...) Dediğim gibi, eğer caz çalabiliyorsan harika. Ama eğer Allah'ın belası kötü bir

işteysen savaşmanın bir anlamı yok; ticarileşmek zorundasın. Yani demem o ki, kazmalar senin ücretini ödüyor; belki de en iyisi buna alışmak. Memnun etmen gereken onlar.

Dikkat ederseniz konuşmacı, kazmalardan bağımsız olmanın daha saygın olduğunu kabul ediyor ve kazma ifadesi onun, bütün bu olan bitenden sorumlu tuttuğu dinleyicisine olan nefretini ifade ediyor. Aşağıda alıntılanan adamlar ise, sorunu temel olarak ekonomik terimlerle ifade ediyorlar: “Yani işte, kahretsin; eğer bir avuç kazma için çalışıyorsan bir avuç kazma için çalışıyorsundur. Ne halt yiyeceksin? Gırtlaklarına zorla tıkamazsın ya. Yani belki arada bir yutmalarını sağlayabilirsin ama eninde sonunda sana parayı *ödeyen* onlar.”

Her ne kadar teslim olmamak gerektiğinde ısrar etse de caz müzisyeni de dinleyiciyi tatmin etme ihtiyacını aynı şiddetle hisseder. İki caz müzisyeni arasında aşağıda gerçekleşen konuşmanın da gösterdiği üzere, caz müzisyeni, tıpkı diğerleri gibi, düzenli ve iyi işlere değer verir ve bu işleri alabilmek için dinleyiciyi tatmin etmek gerektiğini bilir:

CHARLIE — Caz yapabileceğin işler yok. Rumba, pop (popüler şarkılar) ve benzeri şeyler çalmak zorundasın. Caz yaparak bir yere varamazsın. Bütün hayatım boyunca sürünmek istemiyorum oğlum.

EDDIE — Yani, keyif almak istiyorsun değil mi? Para için çalarak mutlu olmayacaksın. Bunu biliyorsun.

CHARLIE — Sanırım “kedinin” mutlu olmasının bir yolu yok. Ticari müzik yapmak kesinlikle bir eziyet ama hiçbir şey yapamamak ve caz yapmak da daha büyük bir eziyet.

EDDIE — Hey Allah’ım ya, neden caz yaparak başarılı olmayasın ki? (...) Yani küçük ama muhteşem bir ekibin olur; gene aranjmanlar çalarsın ama iyi olanlarını çalarsın işte.

CHARLIE — Böyle bir ekip için hiçbir zaman iş bulamazsın.

EDDIE: O zaman sahnede önde duracak, şarkı söyleyecek ve ayı kılıklı heriflere götünü sallayacak küçük seksi bir orospu

bulursun. O zaman iş alırsın işte. O, şarkı söylemediği zamanlarda da iyi müzik yaparsın.

CHARLIE — Q...’nun ekibi öyle değil miydi? Hoşuna gitti mi? Kızın şarkı söylemesini beğendin mi?

EDDIE — Tabii ki hayır; ama caz yapıyorduk biz abicim.

CHARLIE — Yaptığın caz türü hoşuna gitti mi? Biraz ticariydi değil miydi?

EDDIE — Yani, ama muhteşem olabilirdi.

CHARLIE — Tabii. Eğer muhteşem olsaydı çalışmaya devam edemezdin. Sanırım hep mutsuz olacağız. Bu işin doğası böyle. Hep kendinden mutsuz olacaksın. Bir müzisyen için hiçbir zaman gerçekten çok iyi bir iş falan olmayacak.

Müzisyenin gelirini ve ücretini arttırma arzusundan kaynaklanan dinleyiciyi memnun etme baskısına ilaveten daha acil baskılar da vardır. Çoğu zaman bağımsız bir tutum sergilemek zordur. Örneğin:

Dün gece Southwest Side tarafında bir İtalyan düğününde Johnny Pozi ile çalıştım. Yaklaşık yarım saat kadar çaldık. Hiç ticari olmayan, onların yaptığı bazı özel düzenlemeleri çaldık. Ardından yaşlı bir İtalyan amca (daha sonra öğrendiğimize göre damadın kayınpederi) bağırmaya başladı: “Biraz polka çalın; İtalyan müzik çalın! Ooof, berbatsınız; çok gürültülü!” Johnny her zaman bu düğün işlerinde popüler müzik çalmayı mümkün olabildiğince geciktirerek kaçınılmaz olandan yırtmaya çalışır. Ben “Abi söylesene, neden bu meretten birkaç tane çalıp sonra işimize bakmıyoruz?” dedim. Tom “Valla eğer bir kez çalmaya başlarsak bütün gece bunu yapacağız diye korkuyorum.” Johnny ise “Howard, baksana damat gerçekten iyi bir tip. Ne istiyorsak onu çalmamızı ve insanların isteklerini umursamamızı söyledi; dolayısıyla dert etme. (...)” dedi.

Yaşlı amca bağırmaya devam etti; hemen ardından damat geldi ve “Arkadaşlar, dinleyin. Biliyorum bu saçma sapan şeyleri çalmak istemiyorsunuz ve ben de çalmanızı istemiyorum ama işte bu benim kayınpederim. Mesele şu ki, onun yüzünden karımı küçük düşürmek istemiyorum. Hadi onun sesini kesmek

için biraz Dago müzik yapın ya, olmaz mı?” dedi. Johnny bize baktı ve “ne yapalım” dercesine bir jest yaptı.

“Pekala, tamam, hadi *Beer Barrel Polka’yı* çalalım” dedi. Tom da “Hay ağzına sıçayım! Başlıyoruz gene” dedi. Onu çaldık. Ardından da bir tane İtalyan dans müziği çaldık: *Tarentelle*.

Bazen de işveren, en taviz vermeyen caz müzisyenine bile, en azından iş bitene kadar boyun eğdiren bir baskı yapar:

Bir gece “... Caddesi”ndeki ...’da solo çalışıyordum. Allah’ım ne çile! İkinci sahnede *Sunny Side’i* çalışıyordum. Melodiyi bir nakarat olarak çaldım; ardından da biraz caz yaptım. Birden bire patron bar tarafından eğildi ve bağırdı: “Eğer bu mekânda bir kişi bile ne çaldığını biliyorsa götünü öpeceğim!” dedi. Ve herkes de patronun bu söylediğini duydu. Allah’ın belası koca kazma! Ne yapabiliirdim? Hiçbir şey demedim; çalmaya devam ettim. Tam bir kâbustu.

Bir anlamda kendiyle çelişiyor olsa da müzisyen izleyiciye ulaştığını ve yaptığı işten biraz keyif aldığını hissetmek ister ve bu da onu, izleyicinin taleplerine duyarlı hâle getirir. Müzisyenlerden biri bunu şöyle ifade ediyor:

Dinleyecek birileri olduğu zaman müzik yapmaktan daha çok keyif alıyorum. Eğer seni dinleyecek birileri yoksa çalmanın pek bir anlamı yokmuş gibi hissediyorsun. Yani işte, sonuçta müzik bunun için vardır -insanların duyması ve bundan keyif alması için. Bu sebeple miadı dolmuş şeyleri çalmayı çok dert etmiyorum. Eğer birilerinin hoşuna gidiyorsa o zaman sanki benim de hoşuma gidiyor. Belki biraz acemice. Ama insanları bu şekilde mutlu etmek hoşuma gidiyor.

Bu yorum biraz uç bir örnek; ama müzisyenlerin çoğu, izleyicinin aktif hoşnutsuzluğundan kaçınmayı isteyecek kadar güçlü bir şekilde bu duyguyu hisseder. “Bu yüzden Tommy ile çalışmayı seviyorum. En azından sahneden indiğinde herkes senden nefret etmiyor. Bu koşullar altında çalışmak tam bir işkence; mekândaki herkes büyük orkestradan nefret ediyor.”

Tecrit ve Kendini Ayırma

Sanatsal ölçütlerini kazmalar yüzünden kurban etmekten korktukları için müzisyenler dinleyicilerine düşmanca bir tavır alırlar. Bu duruma uyumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilecek davranış ve inanç kalıpları geliştirirler. Bunlar kendini yalıtma ve diğerlerinden ayırma kalıplarıdır. Bu davranışlar, fiili çalma ortamlarında ve geleneksel toplumla sosyal etkileşim içerisinde ifade bulurlar. Bunların temel işlevi de müzisyeni kazma dinleyicinin ve genel olarak da geleneksel toplumun müdahalesinden korumaktır. Öte yandan bunları yapmak, müzisyenin daha da sapkın biri olarak görünmesine neden olduğu için, başkalarının gözünde onun haricî statüsünü daha da keskin hâle getirir. Kazmalarla yaşanan zorluklar artan tecride götürür; bu da müzisyenlerin daha fazla sorunla karşılaşma ihtimallerini arttırır.

Bir kural olarak müzisyen, izleyicisinden mekânsal olarak yalıtılır. Müzisyen, fiziksel bir engel oluşturarak doğrudan iletişimi zorlaştıran sahnede çalışır. Bu tecrit istenilen bir şeydir; çünkü kazmalardan oluşan dinleyicinin potansiyel olarak tehlikeli olduğu düşünülür. Müzisyenler izleyici ile doğrudan temasın tek sonucunun müzik performanslarına müdahale olacağından korkarlar. Dolayısıyla tecrit edilmek ve seyirciden uzak olmak daha güvenlidir. Bir keresinde böylesi bir fiziksel tecridin sağlanmadığı bir ortam için bir müzisyen şunları söylüyordu:

Abi al sana düğünler hakkında bir şey daha. Aşağıdasın, insanların tam ortasında. Onlardan kaçmanın imkânı yok. Dans müziği yaparken ya da barda çalarken farklı. Dans salonunda sana ulaşamayacakları bir yerdesin, sahnedesin. Aynı şey kokteyl salonu için de geçerli; barın arkasındasın. Ama düğünde tam ortalarındasın, abi düşünsene ya.

Genellikle bu tür fiziksel bariyerlere sahip olmayan müzisyenler, sıklıkla kendi fiziksel bariyerlerini kendileri kurarlar ve kendilerini dinleyiciden bu şekilde ayırırlar:

Pazar akşamı bir Yahudi düğününe gittim. (...) Vardığımda

bizimkilerin hepsi çoktan gelmişlerdi. Düğün geç başlamıştı. İnsanlar ancak yemeğe oturmuşlardı. Damatla da tanıştıktan sonra yemek esnasında çalmaya karar verdik. Salonun uzak bir köşesine kurulduk. Jerry, piyanosunu küçük bir alanı kapatacak şekilde yerleştirdi. Dolayısıyla burası insanların geri kalanından ayrılmış oldu. Tonny davullarını bu yere koydu. Jerry ve Johnny biz çalarken orada, ayakta beklediler. Çocuklar piyanonun önünde ve dinleyicinin yanında dursunlar diye piyanoyu çekmek istedim ama Jerry şakayla karışık “Olmaz lan, kalsın; kazmalara karşı biraz mesafeli olup gardımı alınam lazım” dedi. Biz de bir şeye dokunmadık, olduğu gibi bıraktık. (...) Jerry piyanonun önüne geçti ama yine şakayla karışık kendisini dinleyiciden ayırmak için önüne iki tane sandalye koydu. Bir çift oturmak üzere bu sandalyeleri alınca Jerry yerlerine iki tane daha koydu. Johnny “Oğlum neden o sandalyelere oturmuyoruz” diye sordu. Jerry “Ya hayır. Bırak onları. O benim kendimi kazmalardan korumak için barikatım” dedi.

Pek çok müzisyen neredeyse bir refleks olarak dinleyicilerle temas kurmaktan, dinleyicilerin arasında dolaşırken alışkanlık olarak seyircilerle göz göze gelmekten kaçınır; çünkü olası bir temasta, kazmalardan istek şarkı gelmesinden; ya da onların, müzikal performansına olumsuz birtakım etkiler yapabileceklerinden korkar. Bazı müzisyenler bu davranışlarını profesyonel ortamların dışına, gündelik toplumsal aktivitelerine de taşır. Bu bir derece kaçınılmazdır; çünkü çalışma koşulları -geç saatlere kadar çalışma, sürekli hareket hâlinde olma ve benzeri şeyler- profesyonel grup dışında toplumsal katılımı zorlaştırmaktadır. Birileri uyurken siz çalışıyorsanız düzenli toplumsal ilişkilerinizin olması zordur. Aşağıdaki ifadelerde bu durum, mesleği bırakmış olan bir müzisyen tarafından aldığı kararın kısmi bir açıklaması olarak sunuluyor: “Ayrıca düzenli çalışma saatlerinin olması da çok güzel; her gece işe gitmek yerine insanları görebiliyorsun.” Daha genç müzisyenlerin bazıları da çalışma saatlerinden, “güzel” kızlarla ilişki kurmalarını zorlaştırdığı, normal bir flörte izin vermediği için şikâyetçi olurlar.

Fakat kendini yalıtma ve ayrı bir yere koyma, ağırlıklı kazmalara duyulan düşmanlıktan kaynaklanır. Bu tavrın en uç ör-

neği Amerikan kültürünü *külliyen* reddeden aşırı uçta bir caz müzisyeni şebekesi olan “Avenue X Boys” da görülür. Bu grubun dışarıdaki dünyaya karşı beslediği hislerin mahiyeti, çaldıkları giriş parçalarının birine, grup üyelerinden birinin verdiği özel başlıktan anlaşılmaktadır: “Eğer kaçık hallerimden hoşlanmıyorsan götümü ye. Çok da sikimdeydin”. Ayrıca, bu grubun etnik yapısı da benimsedikleri marjinal sanatsal ve toplumsal tutumların aynı zamanda onların geleneksel Amerikan toplumunu külliyen reddedişlerinin bir yansıması olduğunu gösteriyordu. Birkaç istisna dışında, grubun üyelerinin tümü asimile olmuş ulusal gruplardan geliyorlardı: İrlandalı, İskandinav, Alman ve İngiliz. Dahası, üyelerin çoğunun zengin ailelerden geldikleri ve üst toplumsal sınıflara mensup oldukları da biliniyordu. Kısacası, müzikte ticarileşmeyi, toplumsal hayatlarında ise kazmaları reddedişleri; ayrıcalıklı bir hayata sahip olan, ama bu hayata bireysel düzeyde mutlu bir şekilde uyum gösterememiş bir grup adamın Amerikan kültürünü toptan reddetmelerinin bir parçasıydı.

Bu grubun tüm ilgi alanları geleneksel toplumun ölçütlerinden ve ilgilerinden yalıtılmışlıklarını vurguluyordu. Neredeyse yalnızca diğer müzisyenlerle ve Chicago’nun North Clark Caddesi’ndeki gece kulüplerinde şarkı söyleyen ya da dans eden kızlarla görüşüyorlar ve geleneksel toplumla çok az ilişki kuruyorlar ya da hiç kurmuyorlardı. Siyasi olarak da şu şekilde tarif ediyorlardı: “Bu hükümetten zaten nefret ediyorlar ve çok kötü olduğunu düşünüyorlar.” Sürekli olarak hem işverenleri hem de işçileri eleştiriyorlar, ekonomik düzenden hayal kırıklığı ile söz ediyorlardı. Siyasi düzenle ve mevcut siyasi partilerle ise dalga geçiyorlardı. Amerikan popüler ve ana akım kültürü gibi, din ve evlilik kurumlarını da tümüyle reddediyorlardı. Yaptıkları okumalar sadece daha ezoterik avangart yazarlar ve filozoflarla sınırlıydı. Sanatta ve senfoni müziğinde sadece en ezoterik gelişmelerle ilgileniyorlardı. Her durum ve koşulda, ilgilerinin geleneksel toplumun ilgilerinden farklı olduğunu hemen araya sıkıştırıyorlardı.

Grubun dünya görüşünün ve ilgi alanlarının temel işlevinin, geleneksel toplumla aralarındaki farkı kuşkuya mahal vermeyecek bir biçimde vurgulamak olduğunu varsaymak sanırım hatalı olmayacaktır. Her ne kadar soyutlamanın ve kendini ayırmanın en uç örnekleri “Avenue X Boys” grubu üyeleri arasında bulunsada da bu tutumlar daha az sapkın olan müzisyenler arasında da gözlenmekteydi. Toplumun geri kalanından yalıtılmış olma hissi çoğu zaman oldukça güçlüydü. İki genç caz müzisyeni arasında geçen aşağıdaki konuşma, soyutlanma hissine karşı geliştirilmiş iki tepkiyi örneklendirmektedir:

EDDIE — Oğlum, bilirsin işte, insanlardan nefret ediyorum. Bu kazmaların etrafında olmaya dayanamıyorum. Beni o kadar rahatsız ediyorlar ki hiçbirini çekemiyorum.

CHARLIE — Böyle olmaman lazım, oğlum. Seni bu kadar rahatsız etmelerine izin verme. Sadece gülüp geç. Ben öyle yapıyorum. Yaptıkları her şeye gülüp geç. Ancak bu şekilde onlara katlanabilirsin.

Kendisini tamamen Yahudi topluluğu ile özdeşleştiren genç bir Yahudi müzisyen, yine de bu mesleki soyutlanmayı aşağıdaki yorumları yapacak kadar güçlü bir şekilde hissedebiliyordu:

Bilirsin, az bilgi çok tehlikeli bir şeydir. İlk çalmaya başladığımda bana olan da buydu. Sanki çok şey biliyormuşum gibi hissediyordum. Sanki mahalledeki bütün arkadaşlarım gerçek birer kasma ve aptal diye düşünüyordum. (...)

Yani bu komik bir şey. O sahneye çıktığında kendini başkalarından çok farklı hissediyorsun. Yani sanki neredeyse Yahudi olmayanların Yahudilere karşı ne hissettiğini anlayabiliyorum gibi. Yani bu insanlar geliyorlar ve Yahudi gibi görünüyorlar ya da biraz aksanları var veyahut da onun gibi bir şey işte ve bir rumba ya da onun gibi Allah'ın belası bir şey çalmanı istiyorlar ve ben “Allah'ın belası kazmalar şu Yahudiler” diye hissediyorum; sanki kendim Yahudi değilmişim gibi. “Müzisyen olduğunda çok şey öğreniyorsun” derken bunu kast ediyorum. Yani çok şey görüyorsun ve hayata ilişkin ortalama bir insanın sahip olmadığı kadar geniş bir bakış açısı kazanıyorsun.

Başka bir ortamda aynı kişi şunları söylüyordu:

- İşsiz kaldıktan sonra mahalledeki çocukların bazıları ile konuşmaya başladım.

- *Onlarla daha önce konuşmakta zorlandığınızı mı söylemek istiyorsun?*

- Yani işte, ortalıkta dururdum ama ne söyleyeceğimi bilemezdim. Bu tiplerle konuşmak hâlâ beni rahatsız ediyor. Söyledikleri her şey çok aptalca ve sıkıcı geliyor.

Kendini soyutlama süreci belli sembolik ifadelerde, özellikle de mesleki argonun kullanımında kendini belli eder. Nasıl ki argoyu gerektiği gibi konuşabilen birinin kazma olmadığı hemen anlaşılıyorsa onu yanlış kullanan ya da hiç bilmeyen birinin de haricî olduğu hemen ortaya çıkar. Bazı kelimeler özgün mesleki sorunlara ve müzisyenlerin davranışlarına gönderme yapar. Bunların arasında en tipik olanı da “kazma” kelimesidir. Bu tür kelimeler müzisyenlere, sıradan dilin uygun bir terminoloji sunmadığı sorunları ve faaliyetleri tartışma imkânı tanır. Öte yandan pek çoğu da yeni bir anlam eklemeden yaygın olarak kullanılan deyimlerin yerine geçen kelimelerdir. Örneğin “yağma”, “altın”, “ganimet”, “ekmek” kelimeleri parayla eş anlamlıdır. İşlere *gigs*⁵⁷ denir. Esrar içinse sayısız eş anlamlı kelime vardır. Bunların arasında en yaygın olanları “ölçek”, “çaydanlık”, “şarj”, “çay” ve “bok” tur.

İşi bırakmak üzere olan genç bir müzisyen yukarıda bahsi geçen davranışların işlevini şu şekilde açıklıyordu:

Valla doğrusunu söylemek gerekirse işi bıraktığıma seviniyorum. Müzisyenlerin arasında olmak midemi bulandırıyor. Çok fazla ritüel ve seremoni saçmalığı var. Özel bir dil konuşmak, farklı giyinmek ve farklı türde gözlükler takmak zorundalar. Tüm bunların “biz farklıyız” demekten başka hiçbir işe yaradığı falan da yok yani.

57 T. S. N.: *Gig*, her türden ücretli canlı performans işine atıfta bulunmak üzere kullanılan ve müzisyenler arasında yaygın olan argo bir terimdir.

ALTINCI BÖLÜM

SAPKIN BİR MESLEK GRUBUNDA KARİYERLER: DANS MÜZİSYENİ

Sapkın kariyeri (yani sapkın bir davranış örüntüsünün gelişimini), hâlihazırda özellikle de esrar kullanımının gelişimini ele alırken tartıştım. Şimdi dans müzisyenleri, yani kendileri ve başkaları tarafından “farklı” olarak görülen bir grup “haricîler” arasındaki kariyer tiplerini ele almak istiyorum.

Ama sapkın davranış biçimlerinin kökenine odaklanmak yerine, kişinin kariyer yaptığı meslek grubunun sapkın bir grup olmasının o kişinin mesleki kariyeri açısından ne tür sonuçlar doğurduğuna bakacağım. Mesleki örgütlenmelerdeki bireyin gelişim çizgisini çalışmak için kariyer kavramını kullanırken Hughes, bu kavramı “nesnel olarak (...) bir dizi statüler ve açıkça tarif edilmiş görevler (...) tipik konum, başarı, sorumluluk ve hatta macera silsileleri (...) Öznel olarak ise bir kariyer, kişinin hayatını bir bütün olarak gördüğü ve kendisinin çeşitli niteliklerini, davranışlarını ve başına gelenlerin anlamını yorumladığı hareket hâlinde bir bakış açısı” şeklinde tanımlar.⁵⁸ Hall’un tıp

58 Everett C. Hughes, “Institutional Office and the Person”, *American Journal of Sociology*, XLIII (Kasım, 1937), ss. 409-410.

kariyerinin evrelerine ilişkin tartışması, kariyere daha dar anlamda “kurumlar, resmî örgütlenmeler ve enformel ilişkiler ağına” uyum sağlama evreleri olarak odaklanır.⁵⁹

Bir mesleğe özgü kariyer hatlarının biçimleri, o mesleğe özgü sorunlardan kaynaklanır. Bu sorunlar ise, mesleğin toplumdaki diğer gruplar karşısındaki konumunun bir sonucudur. Müzisyenlerin en büyük sorunları, daha önce gördüğümüz üzere, sanatsal tavır üzerindeki denetimden özgürleşme çabasında şekillenir. Denetim, müzisyenin müziğini icra ettiği haricîler, yani müzisyenin performansını doğal olarak onun ölçütlerinden çok farklı ölçütlerle değerlendiren ve ona göre tepki veren dinleyiciler tarafından uygulanır. Müzisyenler ve haricîler arasındaki bu ihtilaflı ilişki, müzisyenin özgün kültürünü biçimlendirir ve onun kariyerindeki temel ihtimalleri ve kriz noktalarını şekillendirir.

Tıp gibi daha geleneksel mesleklere ilişkin yapılan çalışmalar, (meslek üyelerinin tarif ettiği şekliyle) mesleki başarının, o meslekteki ödülleri denetleyen etkili grup ya da gruplarda bir yer edinmeye bağlı olduğunu ve meslektaşların eylemlerinin ve tutumlarının herhangi birinin kariyerinin gelişiminde çok önemli bir rol oynadığını göstermiştir.⁶⁰ Bu durum, müzisyenler için de geçerlidir. Bu nedenle çözümlememe, önce müzisyenlerin mesleki başarı tanımlarını değerlendirerek başlamak istiyorum. Ardından da müzisyenlerin kariyerlerinin nasıl müzik piyasası organizasyonuna başarılı bir eklemlenmeye bağlı olduğunu göstereceğim.

⁵⁹ Oswald Hall, “The Stages of a Medical Career”, *American Journal of Sociology*, LIII (Mart, 1948), s. 327.

⁶⁰ Bkz. Everett C. Hughes, *French Canada in Transition* (Chicago: University of Chicago Press, 1943), ss. 52-53; sanayi kuruluşlarındaki kariyerlerde meslektaş gruplarının etkisine ilişkin tartışmalar için bkz. Melville Dalton, “Informal Factors in Career Achievement”, *American Journal of Sociology*, LVI (Mart, 1951), ss. 407-415; tıp mesleğinde benzer bir meslektaş etkisi incelemesi için bkz. Hall, *a.g.e.* Hall’un “gizli *fraternity*” kavramı en çok etkiyi yapabilme gücüne sahip olan gruba gönderme yapar.

Ne var ki, müzisyenin kariyerinin hikâyesinde daha fazlası da vardır. Haricînin denetiminden özgürleşme sorunu, ilave özgün kariyer ihtimalleri yaratır ve müzisyen mesleğinin yapısına belli zorluklar ekler. Bunları birazdan ele alacağım.

Son olarak müzisyenin (hem içine doğduğu hem de evlenerek oluşturduğu) ailesinin de onun kariyerinde önemli bir etkisi vardır.⁶¹ Ebeveynler ve eşler genellikle müzisyen değildirler ve haricîler olarak çoğu zaman müzisyenin işine olan bağlılığının niteliğini anlayamazlar. Yaşanan yanlış anlamalar ve anlaşmazlıklar, sıklıkla bir müzisyenin kariyerinin yönünü değiştirebilir ve bazı durumlarda da bu kariyeri sonlandırabilir.

Şebekeler ve Başarı

Müzisyen başarıyı, var olan işlerin hiyerarşisi içinde yukarı doğru hareket olarak görür. Bir sanayi işçisi ya da beyaz yakalı işçi gibi kariyerini bir işveren ile özdeşleştirmez. Sık sık iş değiştirmeyi umar. Enformel bir uzlaşma bağlı olarak -elde edilen gelir, çalışma saatleri, hissedilen topluluk takdirinin derecesi dikkate alınarak- işler arasında oluşturulmuş bir hiyerarşi, müzisyenin genellikle sahip olduğu iş türüne göre başarısını ölçtüğü cetveli oluşturur.

Bu cetvelin en alt sırasında, küçük dans partilerinde, düğünlerde ve benzeri yerlerde düzensiz olarak çalan ve sendikanın öngördüğü ücreti tutturursa kendini şanslı addedenler vardır. Bundan bir sonraki sırayı, ücretin ve topluluğun takdirinin düşük olduğu yerlerde -alt sınıf tavernalar ve gece kulüpleri, küçük striptiz kulüplerinde- düzenli işi olanlar oluşturur. Bir sonraki sırada ise, yerel gruplarla mahalle dans salonlarında ya da kentin daha güzel yerlerinde küçük “saygın” gece kulüplerinde ve

61 Bkz. Howard S. Becker, “The Implications of Research on Occupational Careers for a Model of Household Decision-Making”, Nelson N. Foote, derleyen, *Household Decision Making* (New York: New York University Press, 1961) içinde, ss. 239-254, makalesindeki tartışma ve Howard S. Becker ve Anselm L. Strauss, “Careers, Personality, and Adult Socialization”, *American Journal of Sociology*, LXII (Kasım, 1956), ss. 253-263.

kokteyl salonlarında düzenli işleri olanlar bulunur. Bu işlerde alt sınıf mekânlarda olduğundan çok daha iyi para vardır ve burarlarda çalışanlar, kendi topluluklarında başarılı olarak addedilmeyi umabilir. Yaklaşık olarak bunlara eşit konumda olanlar ise, nam-ı diğer “B sınıf marka” orkestralarda, ulusal ünü olan ikinci sınıf dans orkestralarında çalışanlardır. Bundan bir sonraki grup ise, “A sınıf marka” gruplarda ve en iyi kulüp ve otellerde, büyük toplantılarda vb. yerlerde iş yapan orkestralarda çalışan adamlardır. Maaşlar çok iyidir; çalışma saatleri kolaydır ve bu adamlar hem meslek camiasında hem de bunun dışında başarılı addedilmeyi umabilirler. Bu cetvelin en tepe noktasında radyo ve televizyon kanallarında ve tanınmış tiyatrolarda kadrolu işi olanlar bulunur. Maaşlar yüksektir; çalışma saatleri kısadır ve bu işler yerel müzik dünyasında başarının simgesi ve haricîler tarafından da saygınlığı yüksek işler olarak kabul edilir.

Enformel ve iç içe geçmiş şebeke ağları, her daim bu mevcut işlerin dağıtımını yapar. Herhangi bir konumdaki işi almak ya da bir üst konumdaki işlere geçmek için, kişinin bu ağdaki konumu çok önemlidir. Şebekeler birbirine karşılıklı yükümlülük bağlarıyla bağlanmışlardır. Üyeler ya güçleri olduğunda birbirlerine iş vererek ya da bir orkestra için alımlar yapan birine tavsiye ederek birbirlerine iş bulma konusunda destek olurlar. Tavsiye çok önemlidir; çünkü alım yapanlar ancak bu şekilde çalışmaya müsait olanlardan haberdar olurlar; kimsenin tanımadığı birini kimse işe almayacaktır ve şebekelere üyelik sizi doğru insanlara tavsiye edecek birçok arkadaşınızın olmasını temin eder.

Dolayısıyla şebekelere üyeliği, kişiye düzenli istihdam imkânı sağlar. Görüştüğüm kişilerden biri durumu şu şekilde açıklıyordu:

Bak şimdi şöyle. Bu sağ elim; parmaklarım beş tane müzisyen olsun. Bu sol elim; burada da beş müzisyen daha. Sağ elimdeki müzisyenlerden biri bir iş aldığında birlikte çalışmak için yalnızca kendi şebekesinden, yani sağ elimden birini seçer. Doğal olarak sol elimdeki müzisyenler iş alamaz. İşte, nasıl ça-

İştığını görüyorsun. Şebeke içinde yer almayan birini asla işe almazlar. Biri çalışıyorsa hepsi çalışıyordur.

Müzisyen, daha çok insana iş bularak ve iş bulduklarını da bu iyiliğe karşılık vermekle yükümlü kılarak bu karşılıklı bağımlılık ilişkilerini inşa eder ve güçlendirir:

Bu orkestrada kendilerine iş bulduğum birkaç tane tip vardı ve hâlen bu tür işlerde çalışıyorlar. İşte bu trombon çalgıcılarından (tromboncu) biri var mesela. Onu çok iyi bir gruba soktum. Trompetçilerden birini de (...) Bu işler nasıl yürür bilirsin. Bir grup lideri senden bir adam bulmanı ister. Bulduğun adamı sevdi diyelim; ne zaman bir adama ihtiyacı olsa o adamı senin bulmanı isteyecektir. Bu şekilde bütün arkadaşlarına iş bulursun.

İş güvencesi, bu şekilde kurulan ilişkilerin sayısından ve niteliğinden gelir. Kariyer sahibi olmak için çalışmanız gerekir; düzenli bir işe sahip olmak için ise pek çok “bağlantıya” sahip olmanız:

Kasabanın her yerinde buna benzer bağlantılar kurmalısın ki, herhangi birileri adam aradığında seni çağırsınlar. O zaman hiç işsiz kalmazsın.

Burada, tıptaki enformel örgütlenmelerle olan benzerliğe dikkat çekilmelidir. Aynen tıptaki “ayrıcalıklı kardeşlik”⁶² üyele-

62 T.S.N: *Inner fraternity*: Günümüz Amerika’sında yaygın olarak *fraternity* kelimesi üniversite kampüslerine yalnızca seçilmiş erkek üyelerin (kardeşlerin) yatılı olarak kaldıkları kurumlara (*fraternity organization*) gönderme yapılarak kullanılır. *Fraternity* kurumları özel olarak seçilmiş erkek gruplarının, arkadaşlık ve dostluk ortamında entelektüel, fiziksel ve sosyal gelişimlerini amaçlar. Antik Yunan’dan geldiği düşünülen bu gelenek, *fraternity* kurumlarının isimlerinde kendini gösterir. Örneğin Amerika’daki en köklü üniversite *fraternity*’leri Kappa Alpha Society, Delta Phi ve Sigma Phi kurumlarıdır. Bunların yanı sıra dinî ya da sosyal içerikli amaçlar ve isimler taşıyan kurumlar da vardır. *Fraternity*’lerin yanı sıra *sorority* adı verilen kız kardeş toplulukları da vardır. *Fraternity*’lerin (ve aynı zamanda *sorority*’lerin) varlığı pek çok açıdan tartışmalı olagelmıştır. Hem üyelerinin gelişimine hem de kampüs yaşamına olumlu katkı yaptıklarını öne sürenlerin yanı sıra bu kapalı toplulukların sapkın davranışlar ve kültürler geliştirdiğine ilişkin görüşler de yaygındır. Becker’in metin içinde bu kurumlara gön-

rinin birbirlerine hasta göndererek yardımlaşmaları gibi, müzisyenler de birbirlerini yeni işlere yönlendirerek yardımlaşırlar.⁶³ Ne var ki arada farklılıklar da vardır. Tıp pratiği (çok büyük kentler hariç) bir tane ya da çok az sayıda benzer *fraternity* grubunun kontrol ettiği birkaç tane büyük hastane etrafında şekillenme eğilimindedir. Müzik işinde ise muhtemel odak noktalarının sayısı çok daha fazladır. Buna tekabül eden yapı da çok daha fazla sayıda örgütlenme içerir. Sonuç olarak da bir kişinin doğru bağlantıları kurması için daha çok fırsatı vardır. Bu da herhangi bir şebekenin kişi üzerindeki gücünü zayıflatır.

Şebekeler, üyeleri için bir nebze iş güvencesi sağlamanın yanı sıra farklı iş düzeyleri arasında yukarı hareket edebilecekleri güzergâhlar da sunarlar. Gözlemlediğim birkaç şebekede, üyelik birden fazla hiyerarşi üzerinden gerçekleşiyordu. Dolayısıyla daha düşük konumda olan biri, daha yüksek konumda olan başka biriyle irtibat sağlayabiliyordu. Düşük bir konuma sahip olan biri, daha üst konumlarda bir iş imkânı doğduğu takdirde onu tavsiye eden ya da işe alan ve performansının kalitesi için onun sorumluluğunu üstlenen daha yüksek konumdaki biri tarafından desteklenebiliyordu. Radyoda çalışan bir müzisyen bu süreci şu şekilde tanımlıyor:

Şimdi, başarılı olmanın bir diğer yolu çok arkadaş sahibi olmaktır. İyi çalmak zorundasın ama farklı gruplarda arkadaşların olmalı ki, biri grubu bırakırsa onun yerini seninle doldurmaya çalışsınlar. Bu şekilde yukarı tırmanmak çok zaman alır. Mese-la, benim şu anda çalıştığım işi bulmam on yılımı aldı.

Bu şekilde kefil olunan kişi başarılı bir performans gösterirse eğer, bu yeni konumunda daha çok enformel ilişki geliştirebilir ve dolayısıyla da daha çok iş alabilir. Bu yeni konumunda kalıcı olmayı hedefliyorsa da işinde iyi bir performans göstermesi zo-

derme yapmasının nedeni ise, üniversite yaşamı sonrasında da *fraternity* topluluklarının üyelerinin aralarındaki sıkı bağlılık ve birbirini kayırma ilişkilerinin devam etmesidir.

runludur. Kefiller, himaye ettiklerinin performansları hakkında çok fazla kaygılanırlar. Birden fazla kefilin söz konusu olduğu saha notlarımdan alıntıladığım aşağıdaki olay, bahsi geçen kaygıyı ve bunun meslektaşlara karşı hissedilen yükümlülüklerde yatan kaynağını gösterir gibidir:

Arkadaşımın biri o gece çalışıp çalışmadığını sordu. “Hayır” dediğimde beni başka birine götürdü. O da beni İtalyan aksanıyla ve bozuk bir İngilizceyle konuşan yaşlı bir adama götürdü. Bu adam “Piyano çalarsın..?” dedi. “Evet” dedim. Adam “İyi çalarsın..?” dedi. Yine “Evet” dedim. Adam yine “İyi çalarsın; yani oldukça iyi..?” dedi. Ben de “Kötü değil. Nasıl bir iş bu?” dedim. Adam “Loopt’da bir kulüpte. Dokuzdan dört buçuğa kadar, saati iki yüz elli. Bunu becerebileceğinden emin misin?” dedi. Ben de “Tabii!” dedim. Omzuma hafifçe ‘aferin’ dercesine vurdu ve “Tamamdır. Sana bütün bu soruları sormak zorundayım biliyorsun. Yani seni tanımıyorum; nasıl çaldığını bilmiyorum; sormak zorundayım; anlıyorsun değil mi?” dedi. Ben de “Tabii” dedim. Ve ekledi: “Biliyorsun emin olmam lazım; kent merkezinde iyi bir yer. Bu kâğıdı al. Üstündeki numarayı ara ve onlara ‘Mantuno sizi aramamı istedi’ de. Mantuno. Anlıyorsun ya, iyi bir iş çıkaracağından emin olmam lazım; ya da cehennemi boylarım. Hadi ara şimdi. ‘Mantuno aramamı söyledi’ diyeceksin; unutma.”

Bana numarayı verdi. Aradım ve işi aldım. Kulüpten çıktuktan sonra en baştan işi ayarlayan arkadaşım geldi ve “Her şey yolunda mı? İş aldın mı, ha?” diye sordu. Ben de “Evet, çok teşekkür ederim” dedim. O da “Sorun yok. Dinle, iyi iş çıkart. Yani, eğer ticari ise ticari çal. Neyse ne işte! Yani, yapmazsan o zaman kabak benim başıma patlar, biliyorsun. Sadece benim de değil; Tony’nin ve diğer adamın da. İşin arkasında bir değil, dört tane adam var, biliyorsun” dedi.

Kısacası, bu seviyede yer alan işleri kapmak hem yetenek hem de işler için kendisine kefil olacak adamlarla karşılıklı enformel yükümlülük ilişkilerinin varlığını gerektirir. Kişi, gerekli asgari yetenek olmadan bu yeni evrede başarılı bir performans sergileyemez ama bu yetenek ancak bu kişi gerekli bağlantılara sahipse uygun türde bir işi getirecektir. Yukarıdaki alıntının da gösterdi-

ği üzere kefiller için önemli olan, çalacak birilerine ihtiyacı olanlara, onların dikkatini çekebilecek birilerini sunmak ve onları iyi çaldıklarına inandırabilecek yeni elemanlar bulmaktır. Başarılı bir kariyer, burada tarif edilene benzer bir adımlar silsilesi olarak görülebilir: himaye, başarılı performans ve izleyen her bir yeni evrede başarılı ilişkiler geliştirmek şeklinde ilerleyen bir silsile.

Yukarıda başarılı bir ilerlemenin ve profesyonel hareketliliğin, kişinin meslektaşlarından oluşan enformel örgütlenmeler ağıyla kurduğu ilişkinin bir işlevi olduğuna işaret ederek bir müzisyenin kariyeri ile tıp ve sanayideki kariyerler arasındaki benzerliğe değinmiştim. Şimdi de müzisyenlerin, sahip oldukları mistik ve sanatsal yetenekleri anlamadıklarını ve takdir etmediklerini düşündükleri haricîlerin müdahalesinden bağımsız çalabilme özgürlüklerini korumaya yönelik yaptıkları güçlü vurguların, bu tipik toplumsal yapıda yarattığı değişime bakacağım. Bu arzulanan özgürlüğe erişmek (eğer imkânsız değilse bile) zor olduğundan ötürü müzisyenlerin çoğu, dinleyicinin ve işverenlerin taleplerini karşılamak amacıyla, mesleki ölçütlerini belli oranda esnetmek zorunda oldukları duygusuna kapılırlar. Bu zorunluluk ise mesleki saygınlığa yeni bir boyut katar. Müzisyenin mesleki itibarı, performansını dışarıdan gelen taleplere göre değiştirmeyi reddetme derecesine bağımlı hâle gelir. Müzisyenin mesleki itibarını belirleyen bu tavrın bir ucunda “ne hissedersen onu çalmak”, diğer ucunda da “insanlar ne duymak istiyorsa onu çalmak” vardır. Caz müzisyeni ne hissediyorsa onu çalarken ticari müzisyen kalabalığının zevkine hizmet eder; ticari bakış açısı en iyi ifadesini çok başarılı bir ticari müzisyene atfedilen şu cümlede bulur: “Bir dolar için her şeyi yaparım.”

Daha önce de işaret ettiğim gibi müzisyenler, çatışmanın yapılan işe içkin olduğunu düşünürler; bir kişi, hem dinleyiciyi memnun edip hem de sanatsal bütünlüğünü koruyamaz. Radyoda çalışan bir müzisyenle yaptığım görüşmeden gelen aşağıdaki alıntı, en seçkin işlerde bile böylesi bir çatışmayı üreten baskı türlerini göstermektedir:

Stüdyodaki en önemli şey hata yapmamaktır. İşte, bütün notaları çaldığın ve hata yapmadığın sürece iyi mi yoksa kötü mü çaldığınla ilgilendikleri falan yok. Kuşkusuz, kulağa hoş gelmeyince sen dert ediyorsun ama onların derdi bu değil (...) Çaldığın şeyin mikrofona nasıl yansıdığı ile ilgilenmiyorlar, tek ilgilendikleri ticari tarafı. Yani sen çalma şeklinle övünebilirsin ama bu onların umurunda değil. (...) Senin yapman gereken de bu. Ona zaten bildiği bir şeyi geri vermek.

Dolayısıyla en çok getirisi olan iş, müzisyenin sanatsal bağımsızlığını ve bununla birlikte de mesleki saygınlığını gözden çıkarmasını gerektiren bir iştir. Çok başarılı bir ticari müzisyen sanatsal bağımsızlığa hürmetini ifade etmekle birlikte, aynı zamanda bunun kariyer için olumsuz etkisini şöyle vurguluyor:

Biliyorum, sen muhtemelen caz çalmayı seviyorsun. Anlıyorum tabii. Ben de caza ilgi duyuyordum ama ne yazık ki para kazandırmıyor; insanlar cazı sevmiyorlar. Onlar rumbayı seviyorlar. Nihayetinde bu bir iş, doğru değil mi? Ya para kazanmak için bu iştendir ya da değil, hepsi bu. Eğer bu işle hayatını idame ettirmek istiyorsan insanlara sürekli caz satamazsın, kabul etmezler. Dolayısıyla onlar ne istiyorsa onu çalmak zorundasın; faturaları onlar ödüyor. Yani yanlış anlama, herkes caz yaparak para kazanabilir ama ben bunu yapabilen birini henüz görmedim. Eğer bir yere gelmek istiyorsan ticari oynamak zorundasın.

Öte yandan caz yapanlar da kendileri için müsait olan işlerin sanatsal itibar dışında, gelir ve diğer şeyler açısından düşük konumda olmasından şikâyetçi olurlar.

Dolayısıyla, başarı ve güvence istiyorsanız erişmeniz gereken şebeke kesinlikle ticari yönelimi olanlardır. Mesleğin en büyük mükâfatları bazı temel mesleki ölçütleri gözden çıkarmış olanlar tarafından kontrol edilir ve arzu edilen bu konumlara erişebilmek için, bir şans dahi edinebilmek istiyorsanız sizin de benzer bir fedakârlıkta bulunmanız gerekir:

Şimdi, eğer sen de öyle ticari çalarsan bütün iyi işlere sahip şebekelerin içine girebilirsin ve çok da başarılı olabilirsin. Ben

şehirdeki en iyi işlerde çalıştım. Q... Club ve bunun gibi yerler -senin de yapman gereken bu. Bu şekilde çal ve bu adamlarla birlikte ol. O zaman hiç kaygılanmana gerek yok. O altını [parayı] her hafta yapacağından eminsindir ve önemli olan da budur.

Caz müzisyenlerinden oluşan şebekeler üyelerine, sanatsal tavrı korumanın itibarı dışında bir şey sunamazlar; ticari şebekeler ise güvence, hareketlilik, gelir ve genel toplumsal saygınlık sunarlar.

Bu çatışma, müzisyenin kişisel kariyerinde çok önemli bir sorundur ve kariyerinin gelişimi bu soruna tepkisine bağlıdır. Her ne kadar buna ilişkin veri toplamamış olsam da çoğu insan müzik işine, caza ve sanatsal özgürlüğe büyük bir saygı duyarak girer. Kariyerinin gelişiminde belli bir yerde (bu da kişiden kişiye değişir) çatışma belirgin hâle gelir ve müzisyen arzuladığı türde bir başarıyı elde etmesinin ve müzik performansına ilişkin bağımsızlığını korumasının imkânsız olduğunu fark eder. Amaçların bu uyumsuzluğu aşikâr hâle geldiğinde kendiliğinden de olsa kariyerinin sonraki güzergâhını belirleyecek bir seçim yapılmalıdır.

Bu ikileme verilecek bir yanıt, mesleği terk ederek bu ikilemden kaçınmaktır. Soruna tatminkâr bir çözüm bulamayan kişi kariyerini sonlandırır. Böylesi bir kararın gerekçesi, bunu yapan birinin aşağıdaki açıklamasında görülebilir:

Müzik işinde çalışmaktansa, yani muhteşem olabileceğini bildiğin ama muhteşem olmayan bir işte çalışmaktansa canının sıkılacağını bildiğin bir işte çalışmak, canının sıkılacağını bildiğin bir yerde çalışmak daha yeğdir. İlk başta sanki hiçbir şey bilmediğin bir işe giriyormuşsun gibi bir durum oluyor. Fark ediyorsun ki, saçma sapan bir şey olacak bu; sonra başına gelecekleri bekliyorsun. Ama müzik işi muhteşem olabilir; olmadığında da çok büyük bir hayal kırıklığı yaşatır. O hâlde, seni böylesine hayal kırıklığına uğratmayacak bir işte çalışmak daha iyidir.

Bu ikileme, meslekte kalmaya devam edenlerin verdiği farklı tepkileri gördük. Caz müzisyeni, sanatsal ölçütlerin gerekleri için dinleyicinin taleplerini göz ardı eder. Ticari müzisyen ise hem sanatsal hem de ticari kaygıların baskısını hissederek bunun tam tersini yapar. Benim buradaki derdim, bu iki tür tepkinin kariyerin geleceğiyle ilişkisini tartışmak. Sanatsal kaygıları göz ardı etmeyi seçmeyen bir kişi, kendini daha çok getirisi olan ve geliri yüksek işlere doğru ilerlemekten, böylesi bir hareketlilik ve iş güvencesi fırsatı sağlayacak şebekelere üyelikten fiilen men edilmiş bulur. Çok az insan böylesi uç bir tutum almayı ister ya da becerebilir; çoğu kişi bir yere kadar uzlaşımlar bulmaya çalışır. Bu uzlaşımlarda gözlenen hareketlilik örüntüsü, müzisyenler arasında çok iyi bilinen ve kaçınılmaz olduğu varsayılan yaygın bir kariyer olgusudur:

K. E.'yi gördüm. "Bana birkaç iş ayarla olur mu?" dedim. "Yaşlı adamlardan"⁶⁴ birini taklit ederek bana "Bak oğlum, akıllanıp ticarileşince sana yardımcı olabilirim ama şimdi değil" diye yanıt verdi. Sonra da taklit yapmayı bırakarak kendi sesinde şöyle dedi: "Neden ticari çalmıyorsun anlamadım ki? Tanrım, sanırım ticarileşmenin başını ben çekiyorum. Ben olaya balıklama girdim; girmedim mi?"

Kariyerinin bu noktasında kişi benlik algısında köklü bir değişim yapmak zorundadır; artık kendisini başka bir biçimde görmeyi, farklı bir insan olarak algılamayı öğrenmelidir:

Sanırım şu ticarileşme işi gerçekten ruhuma işledi. Yani caz yapman beklenen, kendini bırakıp ne istersen çalabileceğin bir işe gittiğimizde bile ticari düşünüyorum; oradaki insanların duymak isteyecekleri şeyi çalmayı düşünüyorum. Eskiden işe, çalabileceğimin en iyisini çalmak fikriyle giderdim, hepsi bu. Sadece bildiğim şekliyle en iyisini çalmak. Şimdi bir işe gidiyorum ve otomatikman şunu düşünüyorum: "Bu insanlar ne dinlemeyi isteyecekler? Kenton tarzı mı, yoksa Dizzy Gillespie [caz orkestraları] ya da Guy Lombardo [ticari orkestra] mu ya

⁶⁴ "Yaşlı adamlar", genellikle en çok rağbet gören işleri ellerinde tutan şebekelere gönderme yapmak üzere genç müzisyenler tarafından kullanılan bir terimdir.

da ne?" Böyle düşünmekten kendimi alamıyorum. Sanırım maneviyatımı kırdılar. Gerçekten içime sirayet ettiler.

Kariyer ikilemine bağlı olarak benlik algısında yaşanan daha şiddetli bir değişim ise şu anlatımda görülür:

Sana söylüyorum işte, yapılacak tek şeyin ticarileşmek olduğuna kanaat getirdim -insanların duymak istediğini çal. İstediklerini onlara verecek adam için kapılar açılıyor diye düşünüyorum. Sadece melodi, hepsi bu. Doğaçlama yok, teknik yok -sadece yalın melodi-. Yani sana soruyorum: Neden bu şekilde çalmayayım? Artık kendimizi kandırmayı bırakalım. Çoğumuz gerçek müzisyenler değiliz, sadece çalgıcılarız. Yani kendimi sanki sıradan bir işçi gibi düşünüyorum, bilirsin işte. Kendimizi aldatmaya çalışmanın bir anlamı yok. Bu adamların çoğu çalgıcı. Gerçek müzisyen falan değiller. Öyleyiz diye kendilerini kandırmaya çalışmayı bırakmalılar.

Böylesi bir karar vermek ve benlik algısında bu türden bir değişimi yaşamak, eğer doğru bağlantıları yaparak ve bu bağlantıları koruyarak fırsatları takip ederseniz iş hiyerarşisinde daha üst konumlara hareketin yolunu açar ve gerçek başarının mümkün olduğu koşulları yaratır.

Kendinize olan saygınızı yitirmeden iş hayatının gerçeklerine uyum sağlamanın bir yolu zanaatkâr bakış açısını benimsemektir. Bunu yapan müzisyen, artık yaptığı müzik *türü* konusunda kaygılanmayı bırakır. Onun yerine artık *doğru* çalıp çalmadığı, işi olması gerektiği gibi yapmak için gerekli becerilere sahip olup olmadığı ile ilgilenir. Her türlü müziği çalabilmekle, her zaman uygun performansı gösterebilmekle övünür.

Bu yönelimi korumak için gerekli beceriler müzisyenin çalıştığı ortama göre değişir. Barlarda küçük gruplarla çalan adam, yüzlerce (hatta binlerce) şarkı bilmesiyle ve bu şarkıları enstrümanının herhangi bir perdesinden çalabilmesiyle; büyük bir orkestra eşliğinde çalışan adam, orkestrayla olan uyumuyla ve teknik ustalığıyla; gece kulübünde ya da radyo stüdyosunda çalışan adam, her türlü müziği bir solukta doğru bir şekilde okuyabilmesiyle gururlanacaktır. İşverenin istediği şeyin, istediği kalite

tede verilmesinden ötürü böylesi bir yönelimin mesleki başarıyı getirmesi muhtemeldir.

Zanaatkâr yaklaşımını ülkenin belli başlı müzik merkezlerinde korumak daha kolaydır: Chicago, New York, Los Angeles. Bu kentlerde mevcut işlerin miktarı uzmanlaşmayı destekleyecek kadar çoktur ve bir kişi kendini yalnızca bir beceri dizisini geliştirmeye adayabilir. Bu merkezlerde hayranlık uyandıracak ustalığa sahip müzisyenler bulursunuz. Daha küçük kentlerde ise, hiç kimse için uzmanlaşacak kadar yeterli iş yoktur ve müzisyenler her şeyden biraz yapmak üzere işe çağırılırlar. Her ne kadar gerekli beceriler örtüşse de -örneğin tonlama her zaman önemlidir-herkesin ancak ucundan yapabildiği şeyler vardır. Bir trompet çalgıcısı mükemmel caz yapabilir ve küçük caz işlerinde çok iyi olabilir ama daha büyük bir grupta çalıştığında kötü bir iş çıkarabilir. Sürekli olarak asgari becerilere sahip olduğunuz işlerde çalışmak zorunda kaldığınızda kendinizi bir zanaatkâr olarak görmeyiniz ve bununla övünmeniz zordur.

Özetlemek gerekirse müzisyenlerin, yaptıkları işte kaçınılmaz olarak ortaya çıkan haricî müdahalelerden özgürleşme istekleri, mesleki saygınlığa, daha önce ele aldığımız boyutla çatışan yeni bir boyut katar. Çatışmanın kaynağı, kişinin mesleki saygınlığının her iki boyutunda da eş zamanlı olarak üst sıralarda yer almasıdır. En büyük mükâfatlar sanatsal bağımsızlıklarından vazgeçenlerin elindedir. Bu kişiler, işgal ettikleri bu üst düzey konumlara devşirecekleri kişilerden de benzer bir ödün vermelerini beklerler. Bu durum ise, bir birey olarak müzisyene tercih yapması gereken bir ikilem dayatır ve yapacağı tercih gelecekteki kariyerinin güzergâhını belirler. Bu dayatmaya boyun eğmemek, yüksek saygınlık ve iyi gelir getiren işlere erişme umudunuzdan tümüyle vazgeçmek anlamına gelir. Ticari baskılara boyun eğmek ise bu mükâfatlara erişmenizin yolunu açar. (Diğer mesleklere ilişkin yapılacak çalışmalar da benzer şekilde, mesleğin hizmet alıcı ya da müşteri kaynaklı temel çalışma sorunlarının yansıması olan bu kariyer ihtimallerine odaklanabilirler.)

Ebeveynler ve Eşler

Müzisyenlerin, çalışırken dışarıdan gelecek müdahalelerden özgürleşme isteklerini genelleştirerek bunu, toplumun kurallarından da muaf olma fikrine kadar götürebildiklerinden bahsetmiştim. Müzisyenin meslek ahlakı, kendiliğinden ve bireyci davranışı ve toplum kurallarını genel anlamda göz ardı etmeyi teşvik eder. Böylesi bir ahlaka sahip bir mesleğin üyelerinin geleneksel toplumla yakın temas içinde olduklarında çatışmaların yaşanmasını bekleyebiliriz. Toplumla temas noktalarından biri, dinleyicinin sorunun kaynağı olduğu iş yeridir. Bu sorunlar alanının kariyere etkisi yukarıda tarif edildi.

Meslekle toplum arasındaki temas alanlarından bir diğeri de ailedir. Bir ailenin mensubu olmak müzisyenleri, kendilerinin otoritesini tanımadığı toplumsal gelenekleri takip eden “kazmalarla”, yani haricîlerle bağlantılı hâle getirir. Böylesi bir ilişki, kişinin kariyeri ve/veya aile bağları için felaket sonuçlar doğuracak bir çatışmanın tohumlarını taşıyabilir. Bu bölüm, bu çatışmaların doğasını ve kariyer üzerindeki etkisini ele alacaktır.

Aile, kişinin seçtiği kariyerde destekleyici veya yardımcı bir rol oynayarak meslek tercihinde fevkalade etkili olabilir. Tıp kariyerinin erken evrelerine ilişkin tartışmasında, Hall şunlara dikkat çeker:

Çoğu örnekte aile ve arkadaşlar kariyer güzergâhının çizilmesinde ve kişinin çabalarını arttırmasında önemli bir rol oynamıştır. Kişinin daha fazla çaba göstermesini de ona cesaret vererek, uygun rutinleri kurmasına yardımcı olarak, gerekli mahremiyeti sağlayarak, aykırı davranıştan vazgeçirerek ve her günün sonunda alacağı ödülleri tanımlayarak başarmışlardır.⁶⁵

Ebeveynleri genelde, müzisyenlerin kariyerlerinin gelişimine bu şekilde yardımcı olmazlar. Konuştuğum müzisyenlerden biri-

⁶⁵ Hall, *a.g.e.*, s. 328. Bkz. Becker, “The Implications of Research on Occupational Careers ...”, *a.g.e.*, James W. Carper ve Howard S. Becker, “Adjustments to ‘Conflicting Expectations in the Development of Identification with an Occupation”, *Social Forces*, 36 (Ekim, 1957), ss. 51-56.

nin ifade ettiği gibi, “aman Tanrım, çoğu kişi müzik işine girdiği için ebeveynleriyle acayip bir çatışma içerisine girer.” Bu çatışmanın nedeni açıktır: Müstakbel müzisyenin ailesi için, hangi toplumsal sınıftan gelirse gelsin, çocuğunun kendi toplumsal çevresinin geleneksel davranış kalıplarından kopmasını teşvik eden bir mesleğe girdiği genellikle çok açıktır. Her ne kadar bazı ailelerin bunu muhtemel bir sosyal hareketlilik güzergâhı olarak görüp böylesi bir kariyeri desteklediklerine ilişkin kanıtlar olsa da alt sınıf aileler en çok müzik endüstrisindeki istihdamın düzensizliğinden rahatsız görünürler. Orta sınıf ailelerde ise, dans müziğini bir meslek olarak seçmek, hem kişi hem de aile için muhtemel saygınlık kaybını içeren bohem bir hayata giriş olarak algılanıp şiddetle karşı çıkılır. Kişiye bu tercihten vazgeçmesi için kayda değer baskı uygulanır:

Tahmin edebilirsin; müzisyen olmaya karar verdiğimde herkes bunun bir felaket olduğunu düşündü (...) Perşembe günü liseden mezun olduğumu, pazartesi de iş için kasabadan ayrıldığımı hatırlıyorum. Annemle ve babamla tartıştım; diğer akrabalarım da. Bana gerçekten zor anlar yaşattılar (...) Hele amcam müzisyenlikte nasıl düzensiz bir hayat olduğunu, nasıl hiç evlenemeyeceğimi, işte bunun gibi bir sürü şey söyleyip o kadar üzerime geldi ki...

Çatışma, kariyer üzerinde iki tipik etki yapar. Öncelikle müstakbel müzisyen, aile baskısına dayanamayıp mesleği bırakabilir. Bu tür bir kendini ayarlama durumu kariyerin erken evrelerinde oldukça yaygındır. Öte yandan genç müzisyen, ailesinin arzularını göz ardı edip kariyerine devam edebilir. Bu durumda ise çoğunlukla, normal koşullarda söz konusu olmayacak kadar erken bir yaşta, ailesinin desteğini kaybeder. Artık, eğer başka bir mesleği tercih etmiş olsaydı ailesinin muhtemelen ondan esirgemeyeceği himayeden ve ekonomik destekten yoksun bir şekilde “yoluna tek başına devam etmek” zorundadır. Dolayısıyla müzikte kariyer, genellikle diğer pek çok meslekteki kariyerlerde kural olan, aile yardımı ve teşviki olmadan başlar.

Müzişyen evlenip kendi ailesini kurduğunda toplumun geleneklerinin doğrudan ve güçlü bir şekilde karşısına çıktığı bir ilişkiye girmiş olur. Koca olma sıfatıyla, genellikle müzişyen olmayan karısının yoldaşlık ve evin reisi olması beklentisi ile karşılaşır. Bazı mesleklerde işin talepleri ile ailenin talepleri arasında çatışma yoktur. Diğerlerinde ise çatışma vardır ama aynı zamanda bu çatışmanın, eşlerin her ikisinin de kabul ettiği toplumsal yaptırımlara uygun çözümleri de vardır: örneğin doktorluk mesleğinde olduğu gibi. Müzik işi gibi sapkın mesleklerde, mesleki beklentiler sıradan insanların beklentileriyle hiç uyuşmaz. Bu da müzişyen için sorunlar yaratır.

Müzişyenler işlerinin gereklerinin ailelerinden önce gelmesi gerektiğini düşünürler ve buna göre hareket ederler:

Oğlum bak, karım çok hoş hatun. Ancak bu müzik işinde olduğum sürece ilişkimizin sürmesinin imkânı yok. Kesinlikle yok, imkânsız. Evlendiğimizde her şey harikaydı. Kasabada çalışıyor; iyi para kazanıyordum; herkes mutluydu. Ama bu iş bitince boştaki kaldım. Ardından turneye çıkmak için teklif aldım. Yani canı cehenneme, paraya ihtiyacım vardı, kabul ettim. Karım Sally "Hayır ben seni burada, yanımda istiyorum" dedi. Arkasından beni fabrikaya çalışmaya falan da gönderirdi! Yani tam bir saçmalıktı lan. İşte ben de grupla birlikte gittim. Kahretsin, işimi çok seviyorum; Sally ya da bir başka kadın için işimi bırakmayacağım.

Evlilik, muhtemelen, bu meseleye ilişkin sürekli bir mücadeleye dönüşür. Müzişyenin müzik kariyerinin bitip bitmeyeceğine, saha notlarından alıntıladığım aşağıdaki olayın gösterdiği gibi, bu mücadelenin sonucu karar verecektir:

Z... Kulübü'ndeki çocuklar Jay Marlowe'yi tam zamanlı olarak işe geri getirmek için çabalıyorlar. Şu anda haftayı yarı yarıya biriyle paylaşıyor. Karısının çalıştığı büroda gündüzleri çalışıyor; muhasebe ya da ona benzer ufak tefek büro işleri yapıyor. Çocuklar onu işi bırakması için ikna etmeye uğraşıyorlar. Öyle görünüyor ki, karısı işi bırakmasına toptan karşı.

Benim bildiğim kadarıyla Jay hayatı boyunca müzişyen ola-

rak çalışmış; muhtemelen bu ilk gündüz işi. Z... Kulübü'ndeki davulcu bir gün bana şunu söyledi: "Onun gündüz işi yapması çok aptalca. Orada çalışarak ne kadar para kazanabilir ki? Muhtemelen haftada otuz otuz beşten fazla kazanmıyordur. O kadar parayı burada üç gecede alır. Aslında, karısı bu müzik işinden çıkmasını istedi. Geç saatlere kadar çalışması, barın etrafındaki hatunlar, bu tür şeyler hoşuna gitmedi. Ama yine de eğer adam bir şey yapabiliyorsa ve daha çok para kazanıyorsa neden saçma bir işte ve beş kuruş için çalışsın ki? Çok anlamsız. Ayrıca neden kendine eziyet etsin ki? Çalmayı tercih eder. Bu Allah'ın belası gündüz işi onun için tam bir eziyet, neden buna devam etsin ki?" Saksafoncu Johnny de "Neden olduğunu biliyorsun; çünkü karısı o işte çalışmasını istiyor" dedi. Yine de "O kadının böyle patronluk taslamasına izin vermemeli. Allah aşkına, benim hatun bana ne yapacağımı söylemiyor. Bu saçmalığı çekmemeli" diye de ekledi.

Bu arkadaşlar meseleye el koymaya karar verdiler. Jay'ı hafta içinde at yarışlarına davet ediyorlardı, o da işi ekip gidiyordu. Bizim gruptan Gene, yarışa gittikleri bir günün ardından, "Oğlum, karısı çok fena kızdı. Aylaklık etmesini ve işi kaybetmesini istemiyor. Ne yapmaya çalıştığımızın farkında. Jay'e kötü örnek olduğumuzu ve onu ayarttığımızı düşünüyor. Yani sanırım öyle, tabii onun bakış açısından" dedi.

(Birkaç hafta sonra Jay gündüz işinden ayrıldı ve müziğe geri döndü.)

Aile sorumluluklarını daha güçlü hissedenden diğerleri için durum bu kadar basit değildir. Müzik işinde ekonomik güvencenin olmaması, iyi bir aile reisi olmayı güçleştirir ve kişiyi mesleği bırakmaya zorlayabilir. Bu yaşanan çatışmaya verilen tipik tepkilerden biridir:

Hayır, çok çalışmıyorum. Sanırım Allah'ın cezası bir gündüz işi bulacağım. Bilirsin işte, evli olduğunda durum biraz farklı oluyor. Eskiden farklıydı. Çalışmışım ya da çalışmamışım, çok da dert değildi. Eğer paraya ihtiyacım olursa annemden bir beşlik borç alırdım. Şimdi ise faturalar beklemiyor. Evli olduğunda sürekli çalışmak zorundasın; aksi takdirde işin zor.

Bu tazyiklerin sonucunda kariyer bu şekilde bırakılmasa da evliliğin gerekleri müzisyeni ticarileşmeye zorlayan çok güçlü baskılar yapar.

Eğer çalışmaya devam etmek istiyorsan bu saçmalıklara arada bir dayanmak zorundasın (...) Takmıyorum. Bir karım var ve çalışmaya devam etmek istiyorum. Kazmanın teki gelir de bana “Beer Barrel Polka” derse sadece gülümsüyorum ve çalışıyorum.

Dolayısıyla evlilik, belki ticari yönelime sahip ve üyelerine düzenli iş sağlama şansı en yüksek olan şebekelere girişi garanti etmeyebilir ama müzisyene bu yönelimi dayatan bir baskı uygulayarak onun başarıya erişimini hızlandırabilir. O hâlde ailesi, bir müzisyeni geleneklere uygun davranmaya zorlayarak onun çatışan baskılar, bağlılıklar ve benlik algısı sorunları yaşamasına neden olur. Müzisyenin bu sorunlara getireceği çözüm, kariyerinin süresine ve yönüne ilişkin belirleyici bir etki yapar.

YEDİNCİ BÖLÜM

KURALLAR VE KURALLARIN DAYATILMASI

Sapkınların bazı genel niteliklerini, haricîler olarak damgalanmalarına ve kendilerini de haricî olarak görmelerine sebep olan süreçleri değerlendirdik. İki tane haricî grubun kültürlerini ve tipik kariyer kalıplarını inceledik: esrar kullanıcıları ve müzisyenler. Artık denklemin ikinci kısmını düşünmenin zamanı geldi: haricîlerin ihlal ettiği kuralları koyan ve dayatan insanlar.

Buradaki soru basittir: Kurallar ne zaman oluşturulur ve dayatılır? Daha önce bir kuralın varlığının otomatikman onun dayatılacağını garanti etmediğine dikkat çekmiştim. Kural dayatmada çok büyük farklılıklar vardır. Sürekli cezalandırmaya hazır bekleyen soyut bir gruba gönderme yaparak kural dayatımını açıklayamayız; “toplumun”, her kural ihlalinden zarar gördüğünü ve dengeyi sağlamak için harekete geçtiğini söyleyemeyiz. Uç bir örnek olarak böylesi bir durumun söz konusu olduğu, yani bütün kuralların kesinlikle ve otomatikman işletildiği bir grup varsayabiliriz. Ama böylesi bir uç örnek hayal etmek sadece toplumsal grupların genelde böyle çalışmadıkları gerçeğini açıkça görmemize yarar. Daha tipik olan durum, dayatmayı tetikleyen

bir şey olduğunda kuralların uygulanmasıdır. Bu durumda ise dayatmanın kendisini açıklamak gerekir.

Bu açıklama birkaç tane öncüle dayanmaktadır. Öncelikle bir kuralın uygulanması bir girişimcilik eylemidir. Biri -bir girişimci-⁶⁶ zanlıyı cezalandırmaya ön ayak olmalıdır. İkinci olarak dayatma, kuralın kamusal olarak uygulanmasını isteyenler gerçekleşen ihlali başkalarının da dikkatine sunduklarında olur; bir ihlal bir kez kamusal hâle geldiğinde göz ardı edilemez. Başka bir şekilde açıklarsak kuralın uygulanması, biri *yaygara kopardığında* olur. Üçüncü olarak insanlar, bunu yapmakta bir fayda gördükleri zaman felaket tellallığı yaparak kuralın dayatılmasını zorunlu hâle getirirler. Kişisel çıkarları, onları bunu yapmaya teşvik eder. Son olarak kuralın uygulanmasını tetikleyen kişisel çıkarın mahiyeti de uygulamanın gerçekleştiği durumun karmaşıklığına bağlı olarak değişir. Kişisel çıkarın, girişimin ve kamusal meselesinin hem kuralın uygulanmasını hem de uygulamanın gerçekleşmesini üretmek üzere durumun karmaşıklığı ile nasıl etkileşime girdiğini birkaç örnek üzerinden değerlendirelim.

Malinowski'nin kabile enesti yapan Trobriand Adaları yerlileri örneğini hatırlayalım. Herkes Kimai'nin ne yaptığını biliyordu ancak hiç kimse bir şey yapmıyordu. Ardından, Kimai'yle evlenmek isteyen kızın, kendisi yerine bir başkasını tercih etmesinden dolayı rencide olan eski sevgilisi meseleye el koydu ve Kimai'yi enest yapmakla kamusal olarak suçladı. Bunu yaptığı da Kimai'ye intihar etmekten başka bir seçenek bırakmadığı için, durumun gidişatı tamamıyla değişti. Burada, görece basit bir yapıya sahip bir toplumda, kuralın ne olduğuna ilişkin bir çatışma yoktur; herkes enestin yanlış olduğunda uzlaşmak-

66 T.S.N: Becker, bir davranışın "sapkın" olduğuna işaret eden, bunu gerekli mercilere bildiren, kural var ise kuralın uygulanmasına ön ayak olan, eğer kural yok ise kuralın oluşturulması için inisiyatif alan kişileri ve kurumları "girişimci", yaptıkları faaliyetleri de "girişimcilik" olarak tanımlar. Bu yaklaşım, ilerleyen bölümlerde daha da ayrıntılı açıklanacağı üzere, "aktör" ve "eylem" odaklı bir incelemeyi benimser.

tadır. Ancak kişisel çıkar birinin girişimini tetiklediğinde bu kişi, suçu kamusallaştırarak yaptırım güvence altına alabilir.

Kuralın uygulanması konusunda benzer bir çatışma yokluğunu, anonim kent hayatının daha az örgütlenmiş ortamlarında bulabiliriz. Ama sonuç, yukarıdakinden farklıdır. Kent ortamında insanlar arasındaki anlaşmanın temelini, yasaların en feci şekilde ihlal edildiği durumlarda dahi olaya dikkat çekmeme ya da müdahale etmeme kuralı oluşturur. Kentli kendi işine bakar ve kendi işine müdahale olmadığı sürece kural ihlalleri konusunda hiçbir şey yapmaz. Simmel, tipik kentli tutumunu “kayıtsızlık” (*reserve*) olarak tarif eder:

Eğer, neredeyse herkesin birbirini tanıdığı ve birbiriyle iyi ilişkiler içerisinde olduğu (örneğin küçük bir kasabadaki gibi) kent ortamında da çoğu ruhsal tepki, sayısız insanla, sürekli olarak devam eden dışsal temasa verilen yanıtlar olsaydı o zaman kişi tam anlamıyla ruhsal bir parçalanma yaşar ve tasavvur edilemez bir ruh hâli içine girerdi. Kısmen bu psikolojik olgu, kısmen de metropoliten yaşamın “bak ve geç” unsurları karşısında kuşku duyma hakkımız bizim kayıtsızlığımızı gerektirir. Bu kayıtsızlığın sonucu olarak çoğu zaman, yıllardır komşumuz olan kişileri görsek bile tanımayız. Küçük kasaba insanların gözünde bizi soğuk ve kalpsiz gösteren de işte bu kayıtsızlıktır. Eğer bu tespitlerim doğruysa bu dışsal kayıtsızlığın ruhsal yönü sadece umursamazlık değildir ama fark ettiğimizden daha sıklıkla, ne sebeple olursa olsun, yakın bir temas anında nefrete ve dehşete dönüşebilecek hafif bir hoşlanmama, karşılıklı yabancılık ve birbirini itmedir.

Bu örtük hoşlanmama duygusunu da içeren kayıtsızlık, aynı zamanda metropoldeki daha genel bir zihinsel durumun biçimi ya da koruyucusu gibi görünür: Kayıtsızlık, bireye başka koşullar altında benzeri dahi olmayan bir bireysel özgürlük alanı ve derecesi sunar.⁶⁷

Birkaç sene önce ulusal bir dergi, kentli kayıtsızlığını göste-

67 Kurt H. Wolff, çeviren ve derleyen, *The Sociology of Georg Simmel* (New York: The Free Press of Glencoe, 1950), ss. 415-416.

ren bir dizi fotoğraf yayınladı. Bir adam kalabalık bir caddede baygın bir şekilde yatıyordu. Birbirini izleyen fotoğraflar adamın varlığını görmezden gelen ya da görüp de başlarını çeviren ve kendi işlerine bakan yayaları gösteriyordu.

Genelde kentlerde yoğun bir şekilde gözlemlense de kayıtsızlık hâli, her kentli yaşamında ortak olan bir nitelik değildir. Pek çok kent alanı -bazı çöküntü alanları ve etnik anlamda homojen bazı bölgeler- küçük bir kasabaya benzeyen özellikler taşırlar; buralarda yaşayanlar, mahallede olup biten her şeyi kendi meseleleri addederler. Kentli kişi kayıtsızlığını en çok -Times Alanı ve State Caddesi gibi- anonim kamusal alanlarda, burada olan hiçbir şeyden kendisinin sorumlu olmadığını ve işleri, sıra dışı bir şey olduğunda duruma el koymak olan profesyonel yasa uygulayıcıların varlığını hissettiği yerlerde gösterir. Kural ihlallerini göz ardı etmek hususundaki bu uzlaş, bir ölçüde uygulamanın bu profesyonellere bırakılabileceği bilgisine dayanır.

Daha karmaşık yapılara sahip koşullarda ise, duruma ilişkin farklı yorum ve kuralların uygulanmasına ilişkin bir çatışmanın olma ihtimali daha yüksektir. Bir kurumda iktidar için yarışan iki grup olduğunda -örneğin, işçilerin ve yöneticilerin çalışma koşullarının denetimini ele geçirmeye çalıştığı sanayide- çatışma kronikleşebilir. Öte yandan çatışma, kurumun kalıcı bir özelliği olduğundan ötürü de hiçbir zaman açığa çıkmayabilir. Onun yerine, iki grup da kendilerini sınırlayan bir durum içerisinde sıkışmış buldukları için birbirlerine belli ihlaller yapmaya izin vermekte fayda görebilirler ve felaket tellallığı yapmazlar.

Melville Dalton sanayi kurumlarındaki, mağazalardaki ve benzer iş yerlerindeki işçilerin sistemli kural ihlallerini incelemiştir. İşçilerin, çoğu zaman, kuruma ait hizmetleri ve malzemeleri kendi kişisel kullanımları için aldıklarını anlatmakta ve bu davranışın normal koşullarda hırsızlık olarak algılanacağına dikkat çekmektedir. İdare, kaynakların bu şekilde kullanılmasını engellemeye çalışır ama nadiren başarılı olur. Öte yandan, genellikle bu durumu kamusal bir mesele hâline getirmez. Şirketin

kaynaklarının kötü kullanımına ilişkin Dalton'un verdiği örnekler arasında şunlar vardır:

Ustabaşılardan biri, çalıştığı bölümden aldığı pahalı makinelerle evinde bir makine atölyesi kurmuştu. Yağmanın içinde bir delgi aleti, eğeleme mengesi, torna tezgâhı, kesiciler ve matkaplar, tezgâh malzemesi ve bir öğütme makinesi vardı.

Büyük bir fabrikanın marangoz kısmında çalışan bir usta-baş, Avrupa doğumlu bir zanaatkâr, mesaisinin çoğunu üst düzey yöneticiler için ev mobilyaları -bebek karyolaları, pencere kepenkleri, masalar ve benzeri ısmarlama eşyalar- yaparak geçiriyordu. Karşılığında da hediye olarak şarap ve sosa yatırılmış av hayvanı alıyordu.

Bir büro çalışanı, bütün kişisel mektup yazışmalarını isteyken ve şirketin malzemelerini ve pullarını kullanarak yapıyordu.

Hastanede çalışan bir röntgen teknisyeni, hastaneden jambon ve konserve çalışıyordu ve maaşının düşük olmasından dolayı bunu yapmaya hakkı olduğunu düşünüyordu.

Emekli olmuş bir fabrika yöneticisi, çalıştığı fabrikada işçilere on bir tane kuş evi yaptırmış ve bunları evine yerleştirtmişti. Fabrika işçileri, her bahar bu kuş evlerini elden geçirip tamir ediyorlardı.

Bir fabrikanın pek çok çalışanının üyesi olduğu bir yat kulübünün binalarına eklemeler, o fabrikanın işçileri tarafından mesai saatleri içinde ve fabrikanın malzemeleri kullanılarak yapılmıştı.

Mağazaların kıyafet bölümünün başında olanlar, beğendikleri ve kendilerine almak istedikleri kıyafetlere “defolu” damgası vuruyorlar ve kıyafetlerin fiyatlarında ona göre indirim yapıyorlardı. Ayrıca kişisel kullanımları için fiyatlarını düşürdükleri eşyaların sebep olduğu zararı kapatmak üzere gerekli parayı biriktirmek amacıyla da indirimde olan eşyaları müşterilere indirimli fiyatının üstünde satıyorlardı.⁶⁸

Dalton, bütün bu davranışları hırsızlık olarak nitelendir-

68 Melville Dalton, *Men Who Manage: Fusions of Feeling and Theory in Administration* (New York: John Wiley and Sons, 1959), ss. 199-205.

menin meselenin özünü kaçırmak olacağına işaret eder. Aksine yönetimin, resmî olarak bu işyeri hırsızlığını kınasa da gerçekte işbirliği içinde olduğunda ısrar eder. Bu bir hırsızlık düzeni değil, ödüller düzenidir. Kurumla ilişkili hizmetleri ve malzemeleri kendine mal eden kişiler, gerçekte gayri resmî biçimde kurumun işleyişine yaptıkları olağanüstü katkılar için ödüllendirilmektedirler; çünkü bu katkılarını ödüllendirecek meşru bir ödül sistemi yoktur. Fabrikanın mallarından kendi evine bir makine atölyesi kuran ustabaşı, aslında ustalık konumuna uygun olduğunu göstermek için Katolikliği bırakıp Mason olduğu için ödüllendiriliyordu. Röntgen teknisyeninin hastaneden yemek çalmasına izin veriliyordu; çünkü hastane yönetimi bu adama sadakatının ve emeğinin karşılığı olan maaşı ödemediğini biliyordu.⁶⁹ Rekabet eden iki iktidar grubu -yöneticiler ve işçiler- ihlalleri göz ardı etmede ortak bir fayda gördükleri için kurallar uygulanmıyordu.

Donald Roy, bir atölyede benzer bir kuralları uygulamama olayını tarif ederek her iki grubun da güç ve çıkar dengesinin tanımladığı bir sistemde ortak olmaları durumunda bir grubun diğer grubu ihbar etmeyeceğini yeniden gösterir. Roy'un araştırdığı makine operatörlerine parça başı ödeme yapılıyordu ve kural ihlali, "daha çok para kazanmaya" -yani ellerindeki parça iş için almaları gereken saat ücretinden çok daha fazlasını kazanmaya- çalıştıklarında oluyordu. Makine operatörlerinin sıklıkla başvurdukları taktikler, işi baştan savma veya şirketin kurallarına aykırı bir şekilde (güvenlik önemlerini göz ardı ederek ya da iş tanımında izin verilmeyen aletleri ve teknikleri kullanarak) yapmaktı.⁷⁰ Roy, makine operatörleriyle atölyenin resmî çalışma kurallarını delmek için işbirliği yapan bir "atölye kartelini" tarif eder.⁷¹ Roy'un örneğinde müfettişler, alet odasından sorumlu

⁶⁹ A.g.e., ss. 194-215.

⁷⁰ Donald Roy, "Quota Restriction and Goldbricking in a Machine Shop", *American Journal of Sociology*, LVII (Mart, 1952), ss. 427-442.

⁷¹ Donald Roy, "Efficiency and 'The Fix': Informal Intergroup Relations in a Piecework Machine Shop", *American Journal of Sociology*, LX (Kasım,

işçiler, zaman tutucular, depo çalışanları, montaj sorumluları; hepsi, makine operatörlerinin fazladan para kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Örneğin kurallara göre, makine operatörlerinin yaptıkları iş sırasında kullanmadıkları aletleri yanlarında bulundurmamaları gerekmektedir. Roy, bu yeni kural tesis edildiğinde alet odasından sorumlu kişilerin önce bu kurala uyduklarını gösterir. Ama sonrasında bu işçiler, bu kuralın bir grup öfkeli adamdan oluşan bir kalabalığın sürekli olarak alet odasının camında birikmesine neden olduğunu ve işlerini zorlaştırdığını fark ederler. Sonuç olarak kuralın ilan edilmesinden kısa bir süre sonra, alet odasından sorumlu işçiler kendileri kuralı ihmal ve ihlal etmeye başlarlar ve makine operatörlerinin aletleri yanlarında tutmalarına ya da alet odasına istedikleri gibi girip çıkmalarına izin verirler. Alet odasından sorumlu işçiler aslında kendi rahatlarını düşündükleri için makine operatörlerinin kuralı çiğnemesine göz yumarlar; artık kızgın operatörlerin şikâyetleriyle uğraşmak zorunda değillerdir.

Ortamda ikiden fazla rekabet eden grup olduğunda ise, kuralın uygulanması daha da karmaşık bir hâl alır. Karşılansın gereken çok daha fazla çıkar söz konusu olduğu için uzlaşmak ve taviz vermek daha da zorlaşır; çatışmanın açığa çıkması ve çözülememesi ihtimali daha büyüktür. Bu koşullar altında, kamu-sallık kanallarına ve çıkarları gereği yeni ihlallerin engellenmesi için kuralların uygulanmasını talep edecek kişilere erişim önemli hâle gelir.

Bu duruma yerinde bir örnek savcının rolünde bulunabilir. Savcının işlerinden biri de jüri heyetini idare etmektir. Jüri heyeti, kanıtları değerlendirmek ve yasayı ihlal ettiği iddia edilen kişilerin suçlu olup olmadıklarına karar vermek üzere toplanır. Her ne kadar genellikle kendilerini savcının onlara sunduğu kanıtlarla sınırlasalar da jüri heyetlerinin bağımsız bir soruşturma

yürütme ve savcının önlerine getirmedeği yeni ithamları ve delilleri gündeme getirme yetkileri vardır. Kamusal çıkarı koruma görevinin bilincinde olarak jüri heyeti, savcının bir şeyler sakladığına karar verebilir.

Bu arada, savcı da gerçekten bir şeyleri saklıyor olabilir. Örneğin savcı, siyasetçiler, polis ve suçlular arasında, ahlaksızlığa, kumara ya da diğer suç biçimlerinin işlenmesine göz yummak üzere yapılmış örtük bir anlaşmanın tarafı olabilir. Savcı böylesi bir ortaklıkta doğrudan yer almıyorsa bile, doğrudan yer alanları karşısına almak istemiyor olabilir. Suçluların ve yozlaşmış siyasetçilerin çıkarları ile işini yapmakta kararlı jüri heyetinin çıkarları arasında işe yarar bir uzlaşma noktası bulmak zordur; bunu yapmak aynı fabrikada çalışan iki iktidar grubu arasında tatmin edici bir uzlaşma zemini bulmaktan ise çok daha zordur.

Kirli işlere bulaşmış savcı, bu ikilem karşısında jürinin yasal sürece ilişkin cehaletini kullanmaya çalışır. Ama arada sırada savcının direncini aşan ve onun araştırılmasını istemediği konuları araştırmaya başlayan “gemi aızıya almış” jürilerden haberdar oluruz. Bu jüri heyeti, bir girişimcilik örneği göstererek ve çoğu kişi için utanç verici bir skandala sebep olarak şimdiye kadar kamunun bilgisinden gizlenmiş ihlalleri teşhir edebilir ve yozlaşmanın her türlü süne karşı yaygın bir tepkinin gelişmesine neden olabilir. Gemi aızıya almış jüri heyetlerinin varlığı, kirli işlere bulaşmış savcının işlevinin bizatihi bu tür jürilerin bir daha ortaya çıkmasını engellemek olduğunu aklımıza getirir.

Dolayısıyla kişisel çıkarın yarattığı, kamusal silahıyla donatılmış ve kurumun niteliğinin koşullandığı girişim, kuralın uygulanmasında kilit değişkendir. Girişim, kuralların uygulanması konusunda temel bir uzlaşının olduğu yerde daha hızlı harekete geçer. Çıkarı olan biri ihlali kamusallaştırır ve harekete geçilir; bu yönde girişimde bulunan biri yoksa herhangi bir şey yapılmaz. Bir kurumda rekabet eden iki iktidar grubu olduğunda kural dayatması ancak bu iki grubun ilişkisini tanımlayan

uzlaşımlar bozulduğunda gerçekleşecektir. Rekabet eden pek çok çıkar grubunun olduğu durumlarda ise sonuç, işin içindeki grupların göreceli gücüne ve kamusal kanallara erişimine bağlı olarak değişkenlik arz eder. Bütün bu etkenlerin işleyişini Esrar Vergisi Yasası'nı (*Marihuana Tax Act*) incelediğimizde göreceğiz.

Dayatmanın Evreleri

Ancak tarihe bakmadan önce, isterseniz kuralların uygulanması sorununu bir başka açıdan ele alalım. Kuralların dayatılma sürecinin farklı toplumsal yapı türlerinde nasıl değişkenlik gösterdiğini gördük. Şimdi de zaman boyutunu ekleyelim ve bir kuralın uygulanmasının gerçekleştiği çeşitli evrelere -yani kural dayatımının "doğal tarihine"- kısaca bakalım.

Doğal tarih⁷², her bir olguya özgü olan şey yerine bir grup ol-

72 T.S.N.: Doğa bilimleri içinde sınıflandırılan doğal tarih yaklaşımı (*natural history approach*) bitkiler ve hayvanlar da dahil olmak üzere organizmaların kontrollü ortamlarda deney yoluyla araştırılması yerine doğal ortamlarında doğrudan gözlem yoluyla araştırılması gerektiğini savunan çalışmalara gönderme yapar. Becker'in metin içinde değindiği gibi, doğal tarih yaklaşımı aynı zamanda türlerin görgül kaydını tutmak yerine yapısal özelliklerini tespit etmeye ve bu tespitlerden genellemelere ulaşmaya çalışan bir epistemolojiyi ve yöntem bilimi savunur. Gordon Marshall'ın işaret ettiği üzere, natüralist yaklaşımın ya da natüralizm teriminin sosyolojideki en yaygın kullanımı, sosyolojisinin doğuşundan beridir süregelen, sosyoloji doğa bilimleri benzeri bir bilim olmalı mıdır ve dolayısıyla da doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanmalı mıdır tartışmaları ile ilişkilidir. Bu tartışmanın bir ucunda, sosyal bilimlerin de bilimsel olabilmek için doğa bilimlerinin kullandığı yöntemleri kullanması gerektiğini öne süren pozitivist yöntem ve felsefe vardır. Diğer bir uçta yer alan yaklaşım ise, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden araştırma nesnesi ve konuları itibarıyla ontolojik olarak farklılığına vurgu yapar ve yöntem olarak da daha çok metin analizi, anlatıların yorumlanması gibi yoruma dayalı teknikleri öne çıkarır. Bir üçüncü yaklaşım ise, ki Marshall bunlara "ontolojik natüralistler" der, insanların ve toplumsal yaşamın doğanın bir parçası olduğunda ısrar eder, ancak yine de dil ve kültür gibi öğelerin ve normatif olarak yapılandırılmış karmaşık toplumsal yapıların farklı bir gerçeklik düzeyi yarattığını ve bu nedenle de sosyal bilimlerin, bu özgün gerçeklik düzeyini araştırarak bilimsel yöntemler geliştirmeye çalışması gerektiğini savunur (Gordon Marshall, der., *A Dictionary of Sociology* (NYC: Oxford University Press, 1998). Naturalist

guya genel olan şeyle ilgilenmesi bakımından tarihten farklıdır. Doğal tarih bir olaylar grubunu birbirinden ayıran şeyi değil, bu olaylar grubunda tipik olan şeyi keşfetmeye çalışır -yani tekil-likten çok düzenlilikle ilgilenir. Dolayısıyla burada, kuralların yapıldığı ve dayatıldığı sürecin bu sürece ilişkin olan ve onun ayırt edici işaretini taşıyan özellikleriyle ilgileneceğim.

Bir kuralın gelişimine ve uygulanmasına ilişkin evreleri değerlendirirken hukuki bir model kullanacağım. Bu, söyleyeceklerimin sadece yasama için geçerli olduğu şeklinde düşünülmemelidir. Benzer süreçler daha az formel olan kuralların gelişiminde ve uygulanmasında da gerçekleşir.

Belli kurallar başlangıçlarını, sosyal bilimcilerin “değerler” adını verdiği belirsiz ve genelleştirilmiş tercih ifadelerinde bulurlar. Sosyal bilimciler, değerın çok çeşitli tanımlarını önermişlerdir. Ama burada bu tartışmaya girmeye hacet yoktur. Talcott Parsons’ın önerdiği tanım herhangi başka bir tanım kadar yeterli olacaktır:

Doğal olarak bir duruma içkin ucu açık muhtemel yönelimler arasında yapılacak bir seçim için kıstas ya da ölçüt işlevini gören ortak sembolik sistemin bir ögesine değer denilebilir.⁷³

Örneğin eşitlik Amerikalılar için bir değerdir. Biz insanlara, eğer yapabiliyorsak aralarındaki farkları dikkate almadan eşit muamele yapmayı tercih ederiz. Bireyin özgürlüğü de Amerikalılar için bir değerdir. Tersini gerektirecek çok güçlü sebepler olmadığı sürece biz, kişilerin istediklerini yapmalarına izin vermeyi tercih ederiz.

Ne var ki, değerler eylem için kötü rehberlerdir. Değerlerin

bilim felsefesine ilişkin yakın dönem ve Marksist bir müdahale için bkz. Roy Bashkar (Çeviri, Vefa Saygın Öğütle), *Natüralizmin Olanaklılığı* (Ankara: Pratika, 2013). Roy Bashkar’ın yaklaşımı günümüzde yaygın olarak Eleştirel Realizm adıyla anılmaktadır.

⁷³ Talcott Parsons, *The Social System* (New York: The Free Press of Glencoe, 1951), s. 12.

sunduğu tercih ölçütleri geneldir. Değerler bize, diğer her şeyin eşit olduğu bir durumda, muhtemel davranış biçimlerinden hangisinin tercih edilebilir olduğunu söyler. Ancak gündelik hayatın somut koşullarında diğer şeyler nadiren eşittir. Bir değer önermesinin genelliklerini gündelik yaşamın karmaşık ve somut detaylarıyla ilişkilendirmekte zorlanırsınız. Belirsiz bir eşitlik anlayışını somut gerçeklikle kolaylıkla ve emin olarak ilişkilendiremeyiz. Dolayısıyla, verili bir durumda, söz konusu değer ne tür bir somut davranış şekli tavsiye ettiğini bilmek zordur.

Değerleri eyleme rehber olarak kullanmanın bir diğer zorluğu da çok belirsiz ve genel olduklarından ötürü, çeliştiklerinin farkında bile olmaksızın birbirleriyle çelişen değerlere sahip olabilmemizden ileri gelir. Değerlerin davranışı temellendirmek için hiç de uygun olmadığını bir kriz anında, bize tavsiye edilen çelişkili eylem güzergâhları arasından hangisini seçeceğimize karar veremediğimizde fark ederiz. Nitekim somut bir örnek vermek gerekirse eşitlik değerini benimseriz ve bu da ırk ayrımcılığını yasaklamamıza sebep olur. Ama aynı zamanda, kişisel yaşamlarında ayrımcılık yapan insanlara müdahale etmemizi engelleyen bireysel özgürlük değerini de benimseriz. Yelkenlisi olan bir zenci, yakınlarda birinin yaptığı gibi, New York bölgesinde hiçbir yat kulübünün kendisini üye olarak almayacağını bilir. Değerlerimizin bu duruma ilişkin ne yapmamız gerektiğine karar vermemizde yardımcı olamadığını görürüz. (Eyalet yasası, kamu okullarında ırk entegrasyonunu yasakladığında, Federal yasa ise entegrasyonu talep ettiğinde söz konusu olduğu gibi, çatışma belli kurallar arasında da çıkabilir. Ama burada çatışmayı çözüme ulaştıracak kesin yasal prosedürler vardır.)

Değerler davranış için yalnızca genel bir rehber ilke sunabildikleri ve somut koşullar için gerekli davranış biçimine karar vermede faydalı olmadıkları için insanlar gündelik yaşamın gerçekleriyle daha yakından ilişkili belirli kurallar geliştirirler. Diğer bir ifadeyle değerler, belli kuralların türetildiği temel öncülleri sunarlar.

İnsanlar sorunlu durumlarda değerleri, belirli kurallara dönüştürürler. Varlıklarının bir alanını bir şey yapılması gereken rahatsız edici ya da sorunlu bir alan olarak görürler.⁷⁴ Kabul ettikleri çeşitli değerleri değerlendirdikten sonra, bunlar arasından yaşadıkları sorunlara uygun olduğunu düşündükleri bir ya da birkaç tanesini seçerler ve bunlardan birtakım kurallar türetirler. Değerlerle uyumlu şekilde çerçevelenen kural, hangi eylemlerin onaylandığını, hangilerinin yasaklandığını, kuralın uygulanabilir olduğu koşulları ve bu kuralı ihlal etmenin cezalarını görece bir kesinlikle açıklar.

Belirli bir kuralın ideal tipi, dikkatli bir şekilde yapılmış ve hukuki yoruma çok iyi yedirilmiş yasalardan biridir. Böylesi bir kural belirsiz değildir. Tam tersine, hükümleri açık ve kesindir; kişi tam olarak ne yapabileceğini, ne yapamayacağını ve yanlış şeyi yaparsa ne olacağını bilir. (Bu bir ideal tiptir. Çoğu kural bu kadar açık ve kesin değildir. Her ne kadar değerlerden çok daha az belirsiz olsalar da kurallar da hangi davranışa yönelmek gerektiği konusunda karar vermede zorluğa sebep olabilirler.)

Değerler belirsiz ve genel olduklarından ötürü, onları değişik şekillerde yorumlayabilir ve bu değerlerden çok çeşitli kurallar türetilir. Bir kural, değerle uyumlu olabilir ama aynı değerden pek çok farklı kural da çıkartılabilir. Dahası, sorunlu bir durum birisini böylesi bir çıkarım yapmaya teşvik etmedikçe değerlerden kurallar türetilmeyecektir. Bizim için yaygın olarak kabul görmüş bir değerden mantıksal olarak türemiş gibi görünen bir kuralın, bu değere inanan insanların akıllarına dahi gelmediği durumları görebiliriz. Bunun nedeni, bu kuralın türetilmesini gerektirecek bir durumun veyahut sorunun yaşanmamış olması olabilir. Ya da bu insanlar bir sorun olduğunun dahi farkında olmayabilirler. İlaveten, genel bir değerden türetilmiş belirli bir kural, diğer değerlerden türetilmiş başka kurallarla çelişebilir.

⁷⁴ Toplumsal sorunlara doğal tarih yaklaşımının bir örneği için bkz. Richard C. Fuller ve R. R. Meyers, "Some Aspects of a Theory of Social Problems", *American Sociological Review*, 6 (Şubat, 1941), ss. 24-32.

İster farkında olunsun isterse de sadece üstü örtülü bir şekilde kabul edilsin; çelişki, belirli bir kuralın ortaya konmasını da engelleyebilir. Kurallar değerlerden kendi kendilerine türemezler.

Kurallar grubun belli bir çıkarı ile uyumlu olup başka çıkarlarıyla çatışabileceği için bir kural yapılırken sadece amaçladığı işi yapacağından ve daha fazla dallanıp budaklanmayacağından emin olmak üzere genellikle özel bir çaba gösterilir. Örneğin bazı kurallar ciddi sınırlamalar ve istisnalarla çevrilirler ki, önemli addettiğimiz değerlere müdahale etmesinler. Müstehcenlik yasaları buna bir örnektir. Bu tür kuralların genel amacı, ahlaki olarak aykırı bulunan şeylerin kamusal olarak teşhir edilmemesidir. Ama bu amaç bir başka önemli değerle, ifade özgürlüğü değeriyle çelişir. İlaveten, romancıların, oyun yazarlarının, yayıncıların, kitapçıların ve tiyatro yapımcılarının ticari ve kariyer çıkarlarıyla da çelişir. Çeşitli ayarlamalar ve sınırlamalar sonucunda söz konusu yasa, şimdiki hâliyle, müstehcenliğin zararlı bir şey olduğuna güçlü bir şekilde inananların arzuladığı geniş kapsama artık sahip değildir.

Belirli kurallar yasal mevzuatın parçası olabilirler. Ya da belli bir grubun sadece enformel yaptırımlara bağlanmış gelenekleri arasında yer alabilirler. Yasal kuralların doğal olarak daha kesin ve açık olma ihtimali daha yüksektir. Enformel ve geleneksel kurallar büyük ihtimalle daha belirsizdirler ve değişik yorumlara izin verecek geniş alanlara sahiptirler.

Ama bir kuralın doğal tarihi, genel bir değerden somut bir kural türetmekle sona ermez. Bu kuralın belirli durumlarda belirli kişilere uygulanması gerekir. Kural nihai şeklini belirli dayatma eylemlerinde almalıdır.

Daha önceki bölümlerde, bir kuralın çiğnenmesinin kendiliğinden bir yaptırımı harekete geçirmediğini görmüştük. Kuralın uygulanması seçicidir ve bu seçicilik kuralın uygulanmasında kişiye, zamana ve duruma bağlı olarak farklılaşmaları da beraberinde getirir.

Tüm kuralların genel bir değerden belli bir kurala ve oradan da belli bir yaptırımı uygulamaya götüren silsileyi izleyip izlemediğini sorgulayabiliriz. Değerler kullanılmamış bir potansiyele sahip olabilirler -henüz türetilmemiş bir kural, gerekli koşullar oluştuğunda tam teşekküllü somut bir kurala dönüşebilir. Benzer şekilde, pek çok somut kural da hiçbir zaman uygulanmayabilir. Öte yandan, herhangi bir genel değerde temellenmemiş kurallar var mıdır? Ya da meşruiyetini belli bir kuralda bulmayan yaptırım eylemleri var mıdır? Pek çok kural, kuşkusuz, oldukça tekniktir. Bu teknik kuralların da herhangi bir genel değerden daha ziyade, var olan kurallarla başka kurallar arasında uyum sağlama çabalarında temellendiği söylenebilir. Örneğin senet alışverişlerini düzenleyen belli kurallar muhtemelen bu türden kurallardır. Bu kurallar genel bir değeri uygulamak çabasıyla daha çok, karmaşık bir kurumun işleyişini düzenleme girişimidir. Benzer şekilde, sadece gerçekleşen eylemi meşrulaştırmak üzere o anda oluşturulmuş kurallara dayanan bireysel dayatma eylemleri de bulabiliriz. Polisin bazı enformel ya da yasa üstü faaliyetleri bu gruba girer.

Bunları doğal tarih modelinden sapan örnekler olarak tanımlarsak bu model ilgimizi çekebilecek konular arasında kaç tanesine uygulanabilir? Bu, çeşitli bağlamlarda, çeşitli türde kurallara ilişkin yapılacak bir araştırımayla tespit edilecek somut olgulara dayalı bir sorudur. En azından pek çok kuralın bu silsileden geçtiğini biliyoruz. Dahası eğer bu silsile, başından itibaren izlenmediyse o zaman da atlanan yerler sıklıkla geriye dönülüp doldurulur. Yani, bir kural basitçe birisinin kişisel çıkarına hizmet etmek için yapılmış olabilir ve sonrasında herhangi bir genel değerde bu kural için bir gerekçe bulunur. Aynı şekilde, kendiliğinden gelişen bir dayatma eylemi, ilişkilendirileceği bir kural yaratılarak veya bulunarak meşrulaştırılabilir. Bu örneklerde genelin özelle olan formel ilişkisi, her ne kadar zaman silsilesi bozulsa da korunmuş olur.

Eğer pek çok kural genel bir değerden belirli bir dayatma

eylemine doğru ilerleyen bir silsile içinde biçim kazanıyorsa ve bu silsile içindeki hareket kendiliğinden gelişmiyorsa ya da kaçınılmaz değilse o zaman bu silsile içindeki adımları açıklayabilmek için, bu adımların atıldığından emin olmak isteyen girişimciye odaklanmalıyız. Diğer bir ifadeyle, eğer genel değerler belli kuralların türetildiği dayanak hâline getiriliyorsa o zaman bu kuralların türetildiğinden emin olmayı kendisine iş edinen kişiyi aramamız lazım. Ve eğer belli kurallar belli koşullarda belli kişilere uygulanıyorsa söz konusu kuralın uygulanmasını ve yaptırımların dayatılmasını kendine mesele edinen kişinin kim olduğunu araştırmalıyız. O zaman girişimciyle, onun ortaya çıktığı koşullarla ve onun girişimci dürtülerini nasıl işe koyduğuyla ilgilenmeliyiz.

Bir Örnek: Esrar Vergisi Yasası

Genellikle esrar içme pratiğinin Birleşik Devletler'e Meksika'dan, kayda değer İspanyolca konuşan nüfusun bulunduğu güneybatı eyaletleri olan Arizona, New Mexico ve Teksas üzerinden girdiği kabul edilir. ABD'de insanlar esrar kullanımından ilk kez 1920'lerde haberdar olmaya başlamışlardır. (Haşhaş bitkisinden hazırlanan tıbbi karışım bir süredir bilinmekteydi. Ancak Amerikalı doktorlar tarafından pek sıklıkla reçete edilmiyordu.) 1930 yılında sadece on altı eyalet esrar kullanımını yasaklayan yasaya sahipti.

1937'de ise, Birleşik Devletler Kongresi uyuşturucu kullanımına son vermek amacıyla Esrar Vergisi Yasası'nı kabul etti. Yukarıda altını çizdiğim açıklama modelini takip edersek eğer, bu yasanın çıkış noktasında, tüm bu süreçte ortaya koyduğu girişimcilik ve liderlik örneği ile kamunun ilgisizliğini ve kayıtsızlığını kıran ve Federal yasanın çıkmasına sebep olan girişimcinin hikâyesini bulmamız gerekir. Yasanın tarihine geçmeden önce, belki de esrarın yasaklanması girişiminin geliştiği bağlamı anlamak için benzer maddelerin Amerikan yasalarında nasıl değerlendirildiklerine bakmalıyız.

Amerika'da alkol ve afyon kullanımını yasaklama girişimlerinin arada bir kesintiye uğrayan uzun bir tarihi vardır.⁷⁵ Üç farklı değer bütünü alkol ve uyuşturucu kullanımını engelleme girişimlerine meşruiyet sağlamıştır. Protestan Ahlakı olarak adlandırılan şeyin bir parçası olan bu değerlerden birine göre, kişi yaptığı şeyden ve kendisine olanlardan tam anlamıyla sorumlu olmalıdır; insan hiçbir zaman kontrolünü kaybetmesine neden olabilecek bir şey yapmamalıdır. Alkol ve uyuşturucu maddeler, çeşitli şekillerde ve derecelerde insanların kontrollerini kaybetmelerine neden olur. Dolayısıyla kullanılmaları kötüdür. Alkolden sarhoş olmuş biri çoğu zaman fiziksel eylemi üzerindeki denetimini kaybeder; beyindeki yargı merkezleri de bundan etkilenir. Uyuşturucu kullananlar ise daha çok uyuşma eğilimindedirler ve saldırgan davranışlarda bulunma ihtimalleri daha azdır. Ancak yoksunluk belirtilerini engellemek için uyuşturucuya bağımlı hâle gelirler ve bu anlamda davranışlarının denetimini kaybederler; uyuşturucuya erişemedikleri oranda bütün ilgilerini onu bulmaya yöneltmek zorundadırlar.

Bir başka Amerikan değeri daha, alkol ve uyuşturucu kullanımını bastırma girişimlerini meşrulaştırmıştır: coşku hâllerine ulaşmak için yapılan eylemi onaylamama. Belki de bizim pragmatizm ve faydacılıkla olan güçlü kültürel bağlarımızdan dolayı Amerikalılar, genellikle coşkulu deneyimin her türüne ilişkin bir rahatsızlık ve kuşku duyarlar. Ama coşku deneyimini, örneğin çok çalışmak ya da dinsel şevk gibi doğru olduğuna inandığımız davranışlarımızın sonucu ya da mükâfatı olduğu durumlarda kınamayız. Yalnızca insanlar coşkunun peşinde, coşkunun kendisi için koştukları zaman bu davranışlarını “haram zevk” (biz Ame-

⁷⁵ Bkz. John Krout, *The Origins of Prohibition* (New York: Columbia University Press, 1928); Charles Terry ve Mildred Pellens, *The Opium Problem* (New York: The Committee on Drug Addiction with the Bureau of Social Hygiene, Inc., 1928); ve *Drug Addiction: Crime or Disease?* Interim and Final Reports of the Joint Committee of the American Bar Association and the American Medical Association on Narcotic Drugs (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1961).

rikalılar için gerçekten anlamı olan bir ifade) peşinde koşmak olarak görüp kınarız.

Bastırma girişimlerine temel sunan üçüncü bir değer de hayırseverliktir. Reformcular, alkol ve uyuşturucu kullanımına köle olmuş insanları bu zaaflarından kurtarmanın hayırsever bir eylem olduğuna inanıyorlardı. Alkoliklerin ve uyuşturucu bağımlılarının ailelerinin de bu eylemden fayda görecektlerini düşünüyorlardı.

Bu değerler belli yasalar için temel oluşturmuştur. 1919 yılında kabul edilen Anayasanın On Sekizinci Ek Düzeltme Yasası (*Eighteenth Amendment*) ve Volstead Yasası, Birleşik Devletler'e alkollü içeceklerin ithalini ve bu içeceklerin ülke içinde üretimini yasaklamıştır. Harrison Yasası ise 1914 yılında uyuşturucu maddelerin tıbbi amaçlar hariç ter türlü kullanımını yasaklamıştır.

Bu yasalar koyulurken toplumdaki diğer grupların meşru çıkarları olarak görülen şeye müdahale edilmemesi konusuna özen gösterilmiştir. Örneğin Harrison Yasası, doktorların uygun gördüğü tıbbi amaçlar için tıp çalışanlarının morfin ve diğer afyon türevlerini ağız kesici olarak ve benzeri biçimlerde kullanmaya devam etmelerine izin verecek şekilde düzenlenmiştir. Dahası yasa, polisin yetkisini belli eyaletlerle sınırlayan anayasal hükmü çiğnemekten kaçınmak için dikkatli bir şekilde hazırlanmıştır. Yasa, bu sınırlamaya uygun olarak yetkisi olmayan uyuşturucu madde tedarikçilerini fahiş oranlarda vergilendiren ancak yetki sahibi tedarikçilere (temelde doktorlar, dişçiler, veterinerler ve eczacılar) sadece göstermelik bir vergi koyan mali bir tedbir olarak sunulmuştur. Her ne kadar mali bir tedbir olarak sunulup anayasaya uygun bir meşruiyet kazandırılmışsa da gerçekte Harrison Yasası polisiye bir önlemdi ve uygulanmasının emanet edildiği yetkililer tarafından da bu şekilde yorumlanmıştı. Yasa'nın hayata geçirilmesinin sonuçlarından biri, 1930 yılında Hazine Bakanlığı içinde Federal Narkotik Bürosu'nun kurulması olmuştur.

Alkol ve uyuşturucuların yasaklanmasına sebep olan değerler bütünü, kuşkusuz, esrara da uygulanabilirdi ve mantıklı görünen de bunun böyle yapılmış olmasıdır. Ne var ki o döneme tanık olan kişilerin, 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında esrar kullanımına ilişkin bana anlattıkları ufak tefek hikâyeler, o dönemde var olan yerel yasaların uygulanmasında görece bir esneklik olduğunu düşünmeme yol açıyor. Bu, nihayetinde, *İçki Yasası* dönemi ve polisin ilgileneceği daha önemli meseleler vardı. Öyle görünüyor ki, ne idare ne de kolluk güçleri esrar kullanımının ciddi bir sorun olduğunu düşünüyorlardı. Karşı karşıya kaldıklarında dahi büyük cezai yaptırımları gerektirmeyen bir şey olarak esrar kullanımını göz ardı ediliyorlardı. Yasaların ne kadar gevşek bir şekilde uygulandığına ilişkin bir gösterge şudur: Federal yasa geçirilmeden önce esrarın fiyatının çok daha düşük olduğu söylenir. Bu, esrar satışının çok az tehlike içerdiğini ve yasaların ciddi bir şekilde uygulanmadığını gösterir.

Maliye Bakanlığı bile 1931'de yayınladığı raporunda sorunun önemsiz olduğunu vurgulamıştır:

Esrar ya da Hint keneviri kullanmanın kötülüklerine ilişkin zaman zaman yayınlanan gazete haberlerinden dolayı konuya ilişkin ciddi bir kamuoyu ilgisi uyanmıştır ve başka koşullarda söz konusu olmayacak ölçüde dikkatler uyuşturucu istismarına ilişkin yayınlanan bazı haberlere odaklanmıştır. Bu kamusal ilgi, kullanımda gerçekte böylesine aşırı bir artış gözlenmiyor olsa da kötülüğün derecesini abartmakta ve sanki maddenin tehlike arz eden uygunsuz bir kullanımı varmışçasına bir müdahaleyi teşvik etmektedir.⁷⁶

Maliye Bakanlığı'nın Narkotik Bürosu, Esrar Vergisi Yasası'nı hayata geçirme girişiminin büyük bir kısmına öncülük etmiştir. Her ne kadar büronun gerekçelerinin ne olduğunu bilmek zor olsa da kendi sorumluluk alanına giren bir yanlışı görüp gereğini yapmak üzere bu yasağı çıkarttığından daha fazlasını var-

⁷⁶ U. S. Treasury Department, *Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs for the Year ended December 31, 1931* (Washington: Government Printing Office, 1932), s. 51.

saymamız gerekir. Esrar yasası için lobi yaparak tatmin ettikleri kişisel çıkar, pek çok görevlinin ortak duygusunu tarif ediyordu: sorumlu addedildikleri bir görevi başarılı bir şekilde yerine getirmek ve bunu yapmak için de en uygun araçlara sahip olmak isteği. Büronun çabaları iki yönde şekillenmişti: esrar kullanımını etkileyecek eyalet yasalarının çıkarılmasında işbirliği ve “sorunun” gazete haberlerine konu olması için gerekli alt yapıyı (vakaları ve rakamları) sağlamak. Bunlar, kuralların benimsenmesini ve uygulanmasını arzulayan girişimcilerin tümünde ortak olan iki önemli davranış biçimidir: Girişimciler diğer ilgili kurumların desteğini arkalarına alabilirler ve basın ve diğer iletişim araçlarını kullanarak önerilen kurala ilişkin olumlu kamuoyu görüşü oluşturabilirler. Eğer bu çabaları başarılı olursa kamuoyu belli bir “sorunun” varlığından haberdar olur ve ilgili kurumlar da talep edilen kuralı tesis etmek için birlikte hareket ederler.

Federal Narkotik Bürosu, başka hususların yanı sıra, esrar kullanımını denetlemenin gereğine vurgu yaparak Standartlaştırılmış Eyalet Yasaları Delegeleri Ulusal Konferansı (*The National Conference of Commissioners on Uniform State Laws*) ile uyuşturuculara ilişkin tek tip yasaların çıkarılması konusunda aktif bir şekilde işbirliği yapmıştır.⁷⁷ 1932’de konferans, taslak bir yasayı onaylamıştır. Narkotik Bürosu şu yorumu yapmıştır:

Mevcut anayasa sınırlamaları, Hint kenevirinin eyaletler arası ticaretini engellemeye yönelik denetim önlemlerinin Federal Hükûmet yerine Eyalet Hükûmetleri tarafından alınmasını gerektirir görünmektedir. Mevcut politika, eyalet görevlilerini, Hint keneviri ticaretini, elzem tıbbi amaçlar dışında yasaklamak üzere gerekli yasal çerçeveyi, yaptırımlarıyla birlikte oluşturmaya teşvik etmiştir. Öneriye sunulan tek tip eyalet narkotik yasası (...) Hint keneviri ticaretini yasaklamaya ilişkin ihtiyarı metinle birlikte, hedeflenen amaçları gerçekleştirmeye uygun bir yasa olarak önerilmiştir.⁷⁸

⁷⁷ *A.g.e.*, ss. 16-17.

⁷⁸ Bureau of Narcotics, *U. S. Treasury Department, Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs for the Year ended December 31, 1932* (Washington: Government Printing Office, 1933), s. 13.

1936 yılında yayınladığı raporda ise büro, daha güçlü bir varlık göstermeleri konusunda işbirliği yaptığı ortaklarına çağrı yapmış ve federal müdahalenin gerekli olabileceğinin sinyalini vermiştir:

Federal düzeyde ek bir yasal çerçeve olmadan Narkotik Bürosu kendi başına bu ticarete karşı savaşı sürdüremez. (...) Pek çok eyalette uyuşturucu maddenin kullanımı yaygınlaştı ve artış gösterdi. Bu sebepten ötürü Narkotik Büro, çeşitli eyaletlere yerel kenevir [esrar] yasalarının daha sert bir biçimde uygulanması yönünde baskı yapma eğilimindedir.⁷⁹

Büro'nun esrar meselesine yaklaşımının ikinci ayağını ise "uyuşturucuyu, neye benzediğini ve kötü etkilerini tarif eden bir eğitim kampanyası" yoluyla kamuoyuna tanıtma ve toplumu, karşı karşıya kaldığı tehlike hususunda uyarma çabası oluşturmaktaydı.⁸⁰ Aşağıdaki alıntının işaret ettiği gibi, görünüşe göre büro, artan kamuoyu ilgisinin eyaletleri ve şehirleri daha güçlü tavır almaya zorlayacağını ummaktaydı:

Meseleye ilişkin federal bir yasal çerçevenin yokluğunda, eyaletler ve şehirler bu ölümcül otu kökünden kazımak için gerekli katı önlemleri hayata geçirme sorumluluğunu kendileri üstlenmelidirler. Bunun gereği olarak da Hazine Bakanlığı'nın yaptığı çağrı yönünde kamusal duyarlılığa sahip tüm yurttaşların esrar yasalarının daha sert bir şekilde uygulanmaya başlanması girişimlerine ciddiyle destek verecekleri umut edilmektedir.⁸¹

Büro kendisini bakanlığın hazırladığı raporlara tavsiyeler sunmakla sınırlamamıştır. Hedeflenen yasama sürecini hayata geçirme çabasında başvurduğu yöntemler, tek tip eyalet narkotik

⁷⁹ Bureau of Narcotics, U. S. Treasury Department, *Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs for the Year ended December 31, 1936* (Washington: Government Printing Office, 1937), s. 59.

⁸⁰ A.g.e.

⁸¹ Bureau of Narcotics, U. S. Treasury Department, *Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs for the Year ended December 31, 1935* (Washington: Government Printing Office, 1936), s. 30.

yasası kampanyasına ilişkin aşağıdaki paragrafta tarif edilmektedir:

Bu konu [tek tip eyalet yasaları] ile ilgilenen çeşitli kurumların, yine bu ve benzeri kurumlar tarafından dergi ve gazetelerde yayınlatılmak üzere, bildirdikleri taleplere istinaden Federal Narkotik Bürosu'nda çeşitli metinler hazırlandı. Narkotik yasalarını yürütecek idarecilere ve kolluk güçlerine fayda sağlayabilecek malumatlı ve olumlu bir kamu ilgisi yaratıldı ve korundu.⁸²

Esrar karşıtı federal yasalar oluşturma kampanyası başarılı bir sona doğru yaklaştığında büronun, meselenin aciliyetine ilişkin kaygılarını kamuoyuna duyurma çabaları da meyvelerini verdi. Popüler dergilerde esrar hakkında yayınlanan makalelerin sayısı, *Reader's Guide*'de⁸³ indekslenenlerin sayısında da görüleceği üzere, tarihî bir rekora ulaştı. İki yıl içinde on yedi tane makale yayınlandı. Bu, öncesinde ya da sonrasında benzer bir zaman diliminde gözlemlenen sayının çok çok üzerindeydi.

***The Reader's Guide to Periodical Literature*'da Endekslenen Esrar Üzerine Makaleler**

<i>Zaman Aralığı</i>	<i>Makalelerin Sayısı</i>
Ocak, 1925- Aralık, 1928	0
Ocak, 1929-Haziran, 1932	0
Temmuz, 1932- Haziran, 1935	0
Temmuz, 1935- Haziran, 1937	4
Temmuz, 1937-Haziran 1939	17
Temmuz, 1939-Haziran, 1941	4
Temmuz, 1941-Haziran, 1943	1

82 Bureau of Narcotics, *U. S. Treasury Department, Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs for the Year ended December 31, 1933* (Washington: Government Printing Office, 1934), s. 61.

83 T.S.N.: *Periyodik Yayınlar için Okuyucu Rehberi/The Readers' Guide to Periodical Literature*, periyodik olarak çıkan akademik ve akademik olmayan yayınlardaki makaleleri konu başlıklarına göre tasnif eden bir okuyucu rehberidir. 1901'den beri H. W. Wilson Company tarafından yayınlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerinde halk kütüphanelerinin ve üniversite kütüphanelerinin vazgeçilmez referans kaynaklarından biridir.

Temmuz, 1943-Nisan, 1945	4
Mayıs, 1945-Nisan, 1947	6
Mayıs, 1947-Nisan, 1949	0
Mayıs, 1949-Mart, 1951	1

On yedi makaleden onu, ya vakaları ve verileri hazırlarken Federal Narkotik Bürosu'nun yardım ettiğini açıkça belirtmiştir ya da büronun kendi yayınlarında kullandığı ve/veya Esrar Vergi Yasası'na ilişkin kongrede sunduğu olgu ve verilerden faydalandıklarının dolaylı kanıtlarını taşımaktadır. (Yasanın görüşülmesi için kongrede düzenlenen oturumları birazdan ele alacağız.)

Büronun gazete haberlerinin hazırlanmasındaki etkisinin açık bir göstergesi, ilk olarak büro tarafından aktarılmış bazı trajik hikâyelerin gazetelerde de olduğu gibi yer bulmasıdır. Örneğin *American Magazin*'de yayınlanan bir makalede⁸⁴ Narkotik Bürosu ajanı aşağıdaki olayı anlatmıştır:

Florida'da bir ailenin tümü, genç bir esrar bağımlısı tarafından katledildi. Görevliler eve vardıklarında bu genci, bir insan mezbahasının içinde sendelerken bulmuşlar. Bir baltayla babasını, annesini, iki erkek kardeşini ve kız kardeşini öldürmüştü. Sersem gibiymiş. (...) İşlediği suçların hiçbirini hatırlamıyormuş. Görevliler onu akıllı, oldukça sakın bir genç adam olarak tanıyorlarmış; olay yerinde ise acınacak hâlde bir deli gibi davranıyormuş. Nedenini araştırmışlar. Katil, genç arkadaşlarının *muggles* dediği -esrarın gençler arasındaki adı işte- bir şeyi içmeyi alışkanlık hâline getirdiğini söylemiş. (...)

Bu dönemde yayınlanan on yedi makalenin beşi aynı hikâyeyi tekrarlamaktadır. Bu, büronun etki gücünü göstermektedir.

Kamuyu esrarın tehlikelerine karşı ve bu haram zevkin yasaklanması için harekete geçirmek üzere tasarlanmış makaleler, maddenin kullanımını kişinin iradesine hâkim olma gereğinin (değerinin) bir ihlali ve "haram zevkler" arayışının yasaklanması olarak sunmuşlardır. Böylece, kamuoyunun gözünde esrara karşı

⁸⁴ H. J. Anslinger, Courtney Ryley Cooper ile birlikte, "Marihuana: Assassin of Youth", *American Magazine*, CXXIV (Temmuz, 1937), 19, s. 150.

mücadeleyi meşrulaştırmışlardır. Kuşkusuz, alkol ve uyuşturucu maddelerin kullanılmasını engelleyen yasa koyma çabası sırasında gönderme yapılan noktalar da aynı değer grubunu işaret etmektedir.

O hâlde Federal Narkotik Bürosu, soruna ilişkin kamusal duyarlılığı inşa eden ve diğer yürütücü kurumların eylemlerini düzenleyen girişimin zeminini büyük ölçüde sağlamıştır. Bu girişimin ürettiği sonuçlarla donanmış bir biçimde de Hazine Bakanlığı'nın temsilcileri, kongreye Esrar Vergi Yasası tasarısı ile gitmişler ve bu tasarının geçirilmesini talep etmişlerdir. 1937 yılının nisan ve mayıs ayları arasında tasarıyı beş gün boyunca değerlendiren Meclis Araçlar ve Amaçlar Komisyonu (*House Committee On Ways and Means*) oturumları ise, büronun girişiminin hayata geçirilmesi ve diğer çıkarların da dikkate alınması yolunda açık bir gerekçe hazırlamıştır.

Hazine Bakanlığı Genel Komisyonu görevlisi, tasarıyı kongre üyelerine şu sözlerle tanıtmıştır: “Birleşik Devletler’in önde gelen gazeteleri sorunun ciddiyetinin farkına vardılar ve pek çoğu da esrar ticaretini denetlemeye yönelik federal yasayı savundular.”⁸⁵ Görevli, tasarının anayasal temelini açıkladıktan sonra -Harri-son Yasası gibi bu da bir mali tedbir olarak sunulmuştu- kongre üyelerine tasarının iş dünyasına olası etkileri hususunda güvence vermiştir:

Tasarı, bitkinin [Hint kenevirinin] sahip olabileceği olası sınaî, tıbbi ya da bilimsel kullanımlara hiçbir şekilde müdahale etmeyecek biçimde hazırlanmıştır. Hint keneviri lifi ve bundan üretilen maddeler (sicim ve ince halat) bitkinin zararsız olgunlaşmış yaprak saplarından üretildiklerinden dolayı olgunlaşmış yaprak saplarını ve bunu kullananları ya da üretenleri yasanın yaptırımlarının dışında tutmak üzere yasada “esrar” terimi tanımlanmış ve bu tür ürünlerin hepsi yasanın kapsama alanının tümüyle dışına çıkarılmıştır. Esrar tohumlarının nihayetinde

⁸⁵ *Taxation of Marihuana* (Hearings before the Committee on Ways and Means of the House of Representatives, 75th Congress, 1st Session, on H. R. 6385), Nisan 27-30 ve Mayıs 4, 1937, s. 7.

boya ve cila endüstrisinde faydalanılan ekim ve yağ üretimi amaçlı çeşitli kullanımları söz konusudur. Olgunlaşmış yaprak saplarının aksine tohumlar uyuşturucu içerdiğinden dolayı bu durumda tümünden bir muafiyet uygulanamaz.⁸⁶

Orada bulunan kongre üyelerine tıp çalışanlarının maddeyi nadiren kullandıkları ve dolayısıyla da yasaklanmasının onlar ya da ilaç sanayisi için bir sorun teşkil etmeyeceği güvencesi verilmiştir.

Sunum sonunda kongre üyeleri gereğini yapmaya o kadar hazırlardır ki, Narkotik Komisyonu görevlisine yasa teklifinin neden bu kadar geç öneriye sunulduğunu sorarlar. Görevli ise şu açıklamayı yapar:

On yıl önce esrarın adını sadece Güneybatı'da duyardık. Sadece birkaç yıl önce ise ulusal bir bela hâline geldi. (...) Çeşitli eyaletlere tek tip bir eyalet yasası için sürekli çağrı yaptık ve sonunda sadece geçen ay, eyalet yasama meclisi bu tür bir yasa teklifini benimsedi.⁸⁷

Komisyon görevlisi esrarın etkisi altında pek çok suçun işlendiğini belirtmiş ve Florida'daki kitlesel katliam da dâhil olmak üzere çeşitli örnekler vermiştir. Uyuşturucunun düşük fiyatlı olmasının onu, cebinde çok az parası olan da dâhil olmak üzere herkesin ulaşabileceği bir şey hâline getirdiğine, bu yüzden de çok daha tehlikeli kıldığına işaret etmiştir.

Kenevir tohumu yağı üreticileri, tasarının ifade biçimine ilişkin bazı itirazlar sunmuşlar ve onların taleplerini karşılamak üzere hızlıca gerekli değişiklikler yapılmıştır. Asıl önemli itiraz, o dönemde dört milyon libre⁸⁸ kenevir tohumu kullanmakta olan kuşyemi sanayisinden gelmiştir. Kuşyemi sanayisi temsilcisi, son anda gelip duruma dâhil olmalarından dolayı kongre üyelerinden özür dilemiş, ürünlerinin önemli bir kısmını elde etmek

⁸⁶ *A.g.e.*, s. 8.

⁸⁷ *A.g.e.*, s. 20.

⁸⁸ T.S.N: Aglo-Sakson ağırlık birimi. 453 grama eşdeğer.

için kullandıkları bitkinin kenevir olduğunu fark etmediklerini belirtmiştir! Hükümet adına konuşan uzmanlar ise, genellikle içiciler tarafından kullanılan çiçeğinin de bitkinin tohumuyla birlikte yasaklanması gerektiğinde ısrar etmişler, hem tohumun hem de çiçeğin uyuşturucunun faal bileşenlerini az miktarlarda da olsa içerdiğine ve içmek gayesiyle kullanılmalarının kuvvetle muhtemel olduğuna dikkat çekmişlerdir. Kuşyemi üreticileri ise, tohumun da tasarının hükümleri arasında yer alması hâlinde işlerinin bozulabileceğinin altını çizmişlerdir.

Talep ettiği istisnayı meşrulaştırmak için kuşyemi üreticilerinin temsilcisi kenevir tohumunun güvercinler üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekmiştir:

[Kenevir tohumu] güvercinin beslenmesinde gerekli bir bileşendir; çünkü güvercinin beslenmesinde faydalı bir bileşen olan yağı içermektedir. Onun yerine geçecek bir tohum bulamadık. Eğer keneviri başka bir şey şeyle değiştirirseniz bu, yeni doğacak olan güvercinlerin niteliğinin değişmesine neden olabilir.⁸⁹

Kuzey Carolina'dan kongre üyesi Robert L. Doughton meseleye ilişkin bir soru sorar: "Bu tohum, uyuşturucunun insanlarda yaptığı etkinin aynısını güvercinlerde de yapıyor mu?" Üreticilerin temsilcisi yanıt verir: "Hiç böyle bir şey fark etmedim. Aksine, tüylerin çıkmasına ve kuşların daha sağlıklı olmasına yardımcı oluyor gibi."⁹⁰

Ciddi bir itirazla karşı karşıya kaldığını anlayan hükümet tarafı, sterilizasyonun tohumları zararsız hâle getirebileceğini not ederek tohum hükmüne ilişkin katı ısrarını yumuşatmıştır: "Meşru bir sınaîye zarar verme ihtimali mevcut ise, bize göre, bu meselede kanıt sunma sorumluluğu hükûmete düşmektedir."⁹¹

Bu güçlükler ortadan kaldırıldıktan sonra ise tasarı kolayca

89 *A.g.e.*, ss. 73-74.

90 *A.g.e.*

91 *A.g.e.*, s. 85.

geçmiştir. Gücsüz, örgütsüz ve karşı saldırı için gerekli meşru temellerden yoksun esrar içicileri oturumlara temsilci göndermemişler ve onların bakış açısı kayıtlara geçmemiştir. Hiçbir itiraz olmadığı için tasarı Meclis'ten ve Senato'dan izleyen Temmuz ayında geçmiştir. Böylece, büronun girişimi ardından hayata geçirilen uygulamanın bizi kendisi yeni bir haricîler sınıfının -esrar kullanıcıları- oluşumuna katkı sunan yeni bir kural inşa etmiştir.

Federal yasama alanından kapsamlı bir örnek verdim. Ama bu örneğin temel parametreleri sadece genel anlamda yasama faaliyetine değil, daha enformel türde kuralların gelişimine de aynı şekilde uygulanabilir. Her nerede kurallar konulur ve uygulanırsa orada, bu yönde girişimde bulunan bir bireyin ya da grubun olası varlığının farkında olmalıyız. Bu kişilerin ya da grupların etkinliklerine uygun isim *ahlaki girişimdir*; çünkü girişimde bulundukları şey, toplumun ahlaki yapısının yeni bir parçasının, yani yeni bir doğru ve yanlış esasının inşa edilmesidir.

Her nerede kurallar oluşturulursa ve uygulanırsa orada, dayanışma ve işbirliği içerisinde olan grupların desteğini almaya çalışan ve kendi çıkarlarına hizmet edecek uygun fikrî zemini geliştirmek için iletişim kanallarını kullanan insanları da bulmayı beklemeliyiz. Böylesi bir destek bulamadıklarında ise girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasını bekleyebiliriz.⁹²

Ayrıca, her nerede kurallar konulur ve uygulanırsa orada yaptırım süreçlerinin, örgütlenmenin yapısına göre, yani daha basit gruplarda, paylaşılan fikriyat temelinde; daha karmaşık yapılarda ise siyasi manevra ve pazarlık girişimleriyle sonuçlanarak şekilleneceğini de bekleyebiliriz.

⁹² Gouldner, imalat sanayinde gerçekleştirdiği araştırması sırasında tanık olduğu, konumuzla alakalı bir olayı tasvir etmiştir: Yeni bir yönetici, uzun zamandır uygulanmayan kuralları uygulamaya kalkışınca (yani fiiliyatta yeni kurallar koyunca) fabrikadaki diğer grupları manipüle edip destek sağlamadığı ve uygun fikir ortamını yaratmadığı için bu girişiminin sonucu beklenmedik ve yıkıcı bir yasadışı grev olmuştur. Bkz. Alvin W. Gouldner, *Wildcat Strike* (Yellow Springs, Ohio: Antioch Press, 1954).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

AHLAK GİRİŞİMCİLERİ

Kurallar birilerinin girişiminin ürünüdürler ve böylesi bir girişimi gösteren insanları *ahlak girişimcileri* olarak düşünebiliriz. Dikkatimizi iki varyanta -kural koyanlara ve kuralı uygulayanlara- yönelteceğiz.

Kural Koyucular

Göreceğimiz üzere, yekpare bir görünüm sergilememekle birlikte kural koyan kişinin prototipi ahlak savaşçısı bir reformcudur. Ahlak savaşçısı kuralların içeriği ile ilgilenir. Var olan kurallar onu tatmin etmez; çünkü onu çok rahatsız eden bazı “kötülükler” sürekli mevcuttur. Kurallar bu kötülükleri düzeltmediği sürece, dünyada hiçbir şeyin doğru olamayacağına inanır. Bu kişi mutlak bir ahlak anlayışına sahiptir; etrafında gördüğü şey gerçekten ve tam anlamıyla sebepsiz bir kötülüktür. Ona göre bu kötülükle baş etmek için her yol mubahtır. Savaşçı gayretli ve dürüştür; çoğu zaman da kendini beğenmiştir.

Reformcuları ahlak savaşçıları olarak düşünmek uygundur; çünkü tipik olarak misyonlarının kutsal olduğuna inanırlar. İçki yasaklayıcısı mükemmel bir örnek sunar; tıpkı ahlaksızlığı ve

cinsel suçları bastırmak isteyen kişi ya da kumarı ortadan kaldırmak isteyen kişi gibi.

Bu örnekler ahlak savaşçısının kendi ahlak ölçütlerini başkalarına dayatma meraklısı, burnunu her şeye soğan biri olabileceğine işaret eder. Ama bu tek taraflı bir bakış açısidir. Pek çok ahlak savaşçısı, “kendilerince”, çok güçlü insani değerlere sahiptir. Ahlak savaşçısı sadece, kendi doğrularını başkalarına kabul ettirmekle yetinmez. Aynı zamanda, kendi doğrularının, onları kabul edenler (yani ettirdikleri) için de yararlı olacağını düşünür. Ya da kendi savunduğu reformun, bir kişinin başka bir kişi tarafından sömürülmesini engelleyeceğine inanır. İçki yasakçıları basitçe kendi ahlaki değerlerini başkalarına dayatmadıklarını, alkol kullanmaları sebebiyle gerçekten daha iyi bir hayatı tasavvur etmeleri olanaksızlaşan düşkünlerin yararına çalıştıklarını düşünmekteydiler. Benzer şekilde, kölelik karşıtları da basitçe köle sahiplerini yanlış eylemde bulunmaktan alıkoymaya çalışmakla yetinmiyorlardı; aynı zamanda kölelere daha iyi bir hayata kavuşmaları için yardımcı olmaya çalıştıklarına da inanıyorlardı. “Kendince” insancıl saiklerin öneminden dolayı ahlak savaşçıları (görece körü körüne tek bir amaca adanmışlıklarına rağmen) sıklıkla, insancıl vurgusu olan diğer ahlakçı seferlere de destek verirler. Joseph Gusfield’e göre:

19. yüzyıldaki Amerikan ölçülü davranma hareketi (*temperance movement*) daha iyi bir ahlak sahibi olma ve ekonomik koşulların geliştirilmesi yoluyla insanın değerinin iyileştirilmesine yönelik genel bir çabanın parçasıydı. Dinî, eşitlikçi ve insani değerler pek çok hareketin ahlaki reformculuğunun çok önemli bir yönünü teşkil ediyordu. Alkol karşıtları aynı zamanda dinî tatil, kölelik karşıtlığı, kadın hakları, tarımcılık ve yoksullara insani yardım girişimi hareketlerinin geniş kesimlerini oluşturluyorlardı. (...)

WCTU’nun⁹³ amaçları [ahlaki kaygıların yanı sıra, t. s. n]

93 T.S.N.: WCTU (Hristiyan Kadınların Ölçülü Davranma Birliği/*The Woman’s Christian Temperance Union*), 1874 yılında Amerika’nın Ohio kentinde resmî olarak kuruluşunu ilan eden ve Hristiyanlık temelinde

alt sınıfların refahını iyileştirmeye ilişkin çok büyük kaygıların varlığına işaret ediyordu. WCTU, işçilerin çalışma saatlerinin kısaltılmasına ve maaşlarının arttırılmasına, çocuk emeğinin kullanımının yasaklanmasına yönelik reformların yapılmasında ve başka çeşitli insani ve eşitlikçi faaliyetlerde boy gösteriyordu. 1880'lerde WCTU, çalışan kadınların, erkeklerin sömürüsüne karşı korunmasına yönelik bir yasanın çıkarılması için uğraşmıştır.⁹⁴

Gusfeild'in söylediği gibi⁹⁵, "bu tür bir ahlaki reformculuk, hâkim bir sınıfın ekonomik ve toplumsal yapının alt kademelerinde yer alanlara yönelik yaklaşımını işaret eder." Ahlak savaşçıları genellikle kendilerinden aşağıda gördüklerine daha iyi bir konuma gelmeleri için yardım etmek isterler. Kendilerinden aşağıda gördüklerine önerdikleri bu kurtuluş araçlarını, ilgilenilen kesimlerin her zaman tasvip etmeyecekleri ise başka bir meseledir. Ahlak savaşçılarının çoğunluğunu genellikle toplumsal yapının üst kademelerinde yer alanların oluşturduğu gerçeği ise, bu grupların ahlaki konumlarının meşruiyetinden devşirdikleri güce toplumdaki daha üstün konumlarından devşirdikleri gücü de ekledikleri anlamına gelir.

Doğal olarak çoğu ahlakçı sefer, ahlak savaşçılarının sahip olduğu amaçlara ziyade çok daha dünyevi gayeler peşinde koşan insanların desteğini alır. Nitekim bazı sanayiciler alkol yasağını daha yönetilebilir bir emek gücü sağlayacağını düşündükleri için desteklemişlerdir.⁹⁶ Benzer şekilde, zaman zaman Nevada'daki

toplumsal yaşamın reformunu savunan ilk kitlesel kadın örgütüdür. Örgüt 19. yüzyıl alkol karşıtlığı hareketinin başını çekmekteydi. Alkolü her türlü kötülüğün anası olarak gören WCTU, bunun yanı sıra cinsellik gibi diğer alanlarda da sıkı ahlakçı tutumları savunmaktaydı. WCTU Amerika dışında çeşitli ülkelerde de varlığını sürdürmekle birlikte eskisi kadar kitlesel ve güçlü bir tabana sahip değildir.

⁹⁴ Joseph R. Gusfield, "Social Structure and Moral Reform: A Study of the Woman's Christian Temperance Union", *American Journal of Sociology*, LXI (Kasım, 1955), s. 223.

⁹⁵ *A.g.e.*

⁹⁶ Bkz. Raymond G. McCarthy, derleyen, *Drinking and Intoxication* (New

kumarhanelerin çıkarlarının California'da kumarı yasallaştırma çabalarına engel olanlara destek verdiğini; çünkü California'da kumarın yasallaşması durumunda, Güney California'lı ziyaretçilerden beslenen Nevada'lı kumarhanelerin işlerinin çok kötü etkileneceği dedikoduları yapmıştır.⁹⁷

Ne var ki, ahlak savaşçısı araçlardan çok amaçlarla ilgilenir. Mesele (genellikle eyalet yasama meclisine ya da Federal Kongre'ye önerilmek üzere yasa taslağı biçiminde) belli kurallar koymaya geldiğinde ahlak savaşçısı ağırlıkla uzmanların görüşünden destek alır. Esrar meselesinde Federal Narkotik Bürosu örneğinde olduğu gibi, sorunun sorumluluk alanlarına girdiği kamu kurumları da gerekli uzmanlığa sahip olabilirler.

Öte yandan, psikiyatri ideolojisi yaygın kabul görmeye başladıkça yeni bir uzman ortaya çıkmıştır: psikiyatrist. Sutherland, cinsel sapkınlık yasalarının doğal tarihini tartışırken psikiyatristin etkisine değinmiştir.⁹⁸ Sutherland, "cinsel psikopat olarak teşhis edilmiş" bir kişinin "akıl hastalarına yönelik devlet hastanelerinde sınırsız bir süre tutulabileceğini" belirten cinsel sapkınlık yasasının aşağıdaki koşullarda yasalaşacağını öne sürer.⁹⁹

Öncelikle bu yasalar, genellikle kısa bir süre içinde arkaya gerçekleşen birkaç ciddi cinsel suç nedeniyle toplulukta ortaya çıkan korku hâlinin devamında hayata geçirilir. Indianapolis şehrinde gerçekleşen, ikisinde cinayetin söz konusu olduğu üç ya da dört cinsel saldırıdan sonra Indiana eyaletinde geçen yasa buna örnektir. Aile reisleri silah ve bekçi köpekleri satın almışlar ve mağazalardaki kapı kilidi ve zincir stokları tüümüyle tükenmiştir. (...) Cinsel psikopat yasalarının geliştirilmesi sürecinde önemli ikinci bir öğe de topluluğun korkuyla

Haven and New York: Yale Center of Alcohol Studies and The Free Press of Glencoe, 1959), ss. 395-396.

97 Bu iddia şu çalışmada öne sürülmüştür. Oscar Lewis, *Sagebrush Casinos: The Story of Legal Gambling in Nevada* (New York: Doubleday and Co., 1953), ss. 233-234.

98 Edwin H. Sutherland, "The Diffusion of Sexual Psychopath Laws", *American Journal of Sociology*, LVI (Eylül, 1950), s. 142-148.

99 *Ag.e.*, s. 142.

bağlantılı kaygı dolu davranışlarıdır. Topluluğun dikkati cinsel suçlara odaklanmıştır ve insanlar hiç olmayacak durumlarda dahi kendilerini tehlikede hissederler ve kontrolü ele alma ihtiyacını ve ihtimalini görürler. (...) Cinsel sapkınlık yasalarının geliştirilmesindeki üçüncü evre bir komisyonun atanmasıdır. Komisyon, kişilerin ve grupların yaptığı pek çok ve birbiriyle çelişen tavsiyeleri dinler, “olguları” tespit etmeye çalışır, diğer eyaletlerdeki uygulamaları inceler ve genellikle yasama için taslak hazırlanmasını içeren tavsiyelerde bulunur. Her ne kadar yaygın korku hâli birkaç gün içinde geçse de komisyon olumlu bir adım atılana kadar süreci takip etme sorumluluğunu taşır. Komisyon kurulmasına yol açmayan terör olaylarının bir yasa çıkarılmasıyla sonuçlanması ise çok daha düşük bir ihtimaldir.¹⁰⁰

Cinsel sapkınlık yasaları gibi yasaları hazırlarken cinsel sapkınlıklar konusunda uzmanlaşmış, yardım talep edilebilecek bir kamu birimi yoktur. Dolayısıyla yasa hazırlamak için bir uzman görüşüne ihtiyaç olduğunda insanlar genellikle bu tür sorunlarla çok daha yakından ilgilenen meslek gruplarına danışırlar:

Bazı eyaletlerde cinsel sapkınlık yasasının hazırlanmasının komisyon evresinde psikiyatristler önemli bir rol oynadılar. Psikiyatristler, herkesten daha fazla, yasayı destekleyen çıkar grubu olarak çalıştılar. Psikiyatristler ve nörologlardan oluşan bir komisyon, Illinois’ın cinsel sapkınlık yasası hâline gelen tasarıyı kaleme aldı. Tasarı Chicago Barolar Birliği ve Cook County eyalet savcısı tarafından desteklendi ve Eyalet Meclisi’nin bir sonraki oturumunda neredeyse hiç itiraz olmadan geçirildi. Minnesota’da valiliğe bağlı komisyonun üyelerinin, biri hariç geri kalan hepsi psikiyatristti. Wisconsin’de Milwaukee Nöropsikiyatri Derneği, Milwaukee Suç Komisyonu ile yasanın geçmesi için birlikte baskı yaptı. Indiana’da savcılığa bağlı genel komisyon, Amerika Psikiyatri Derneği’nden diğer eyaletlerde geçirilmiş bütün cinsel sapkınlık yasalarının kopyalarını aldı.¹⁰¹

Yakın zamanda ceza hukukunun diğer alanlarında da psikiyatristlerin etkisi arttı.

100 *A.g.e.*, ss. 143-145.

101 *A.g.e.*, ss. 145-146.

Durum ne olursa olsun bu örnekte önemli olan, psikiyatristlerin giderek daha etkili olmaları değil, ahlak savaşçısının sıklıkla, mücadelesinin gelişiminin belli bir noktasında, uygun kuralları uygun biçimde hazırlayacak bir meslek erbabının hizmetine ihtiyaç duyduğudur. Savaşçının kendisi genellikle bu tür ayrıntılarla ilgilenmez. Onun için yeterli olan, asıl önemli konunun kazanımla sonlanmasıdır; uygulamasını başkalarına bırakır.

Kuralın kaleme alınmasını başkalarına bırakan ahlak savaşçısı, kapıyı hiç beklenmeyen pek çok etkiye de açmış olur. Savaşçılar için yasa taslağı hazırlayan kişilerin yasama sürecini etkileyebilecek kendi çıkarları vardır. Psikiyatristlerin hazırladığı cinsel sapkınlık yasalarının, “cinsel suçlar hakkında bir şey yapın” kampanyasına öncülük eden vatandaşların hiçbir zaman niyetlenmediği ama örgütlü psikiyatrinin mesleki çıkarlarını yansıtan özellikler taşıması muhtemeldir.

Ahlakçı Seferlerin Kaderi

İçki yasağı hareketinin “On Sekizinci Ek Düzetme Yasası”nın geçmesindeki tesiri gibi, ahlakçı bir sefer çok çarpıcı bir başarı elde edebilir. Öte yandan, bütün kullanımını ya da canlı hayvanlar üzerinde deney yapılmasını yasaklama girişimlerinde olduğu gibi, tümüyle başarısız da olabilir. Ahlak savaşçıları, büyük bir zaferin sonucunda elde ettikleri kazanımların kamu ahlakında yaşanan değişimler nedeniyle altının oyulduğunu ve kuralın uygulanmasına yasal yorumlar yoluyla pek çok sınırlama getirildiğini de görebilir. Müstehcen neşriyat karşıtı mücadelenin sonu da böyle olmuştur.

Başarılı bir ahlakçı seferin önemli bir sonucu, kuşkusuz, yeni bir kuralın ya da kurallar dizisinin genellikle aynı zamanda tesis edilen uygun bir yürütme organıyla birlikte hayata geçirilmesidir. Bu sonucu biraz sonra daha ayrıntılı olarak ele almak istiyorum. Ancak ahlakçı seferlerin değinilmeyi hak eden başka bir sonucu daha vardır.

Bir kişi yeni bir kuralın hayata geçirilmesinde başarılı olduğunda -diğer bir deyişle, Kutsal kâseyi bulduğunda- işi bitmiştir. O kadar zamanını, enerjisini ve tutkusunu meşgul eden savaşı sona ermiştir. Böyle biri, muhtemelen başlangıçta, esasında meselenin kendisini dert ettiği için ve konulmasını istediği kuralın her şeyden önce mahiyeti ile ilgilendiği için bu sefere girişmiş bir amatördü. Kenneth Burke bir keresinde, bir adamın mesleği onun temel meşgalesi hâline gelebilir demişti. Bu denklem tersine de çalışabilir. Bir adamın meşgalesi onun temel mesleği hâline gelebilir. Ahlaki bir meseleye ilişkin amatör bir ilgi olarak başlayan şey, neredeyse tam zamanlı bir iş hâline gelebilir. Gerçekte pek çok reformcunun başına gelen de budur. Paradoksal olarak ahlak seferinin başarısı savaşıyı amaçsız bırakır. Böylesi biri boşta kalınca ilgisini genelleştirebilir ve endişelenmek gereken yeni bir şey, bir şeyler yapılması gereken yeni bir “kötülük” keşfedebilir. Düzeltmesi gereken yanlışları, yeni kuralların gerektiği durumları keşfeden profesyonel bir kâşife dönüşür.

Ahlakçı bir sefer amacına adanmış büyük bir örgüt doğurduğunda bu örgütün üyelerinin, ahlak savaşçısı bir bireye kıyasla, mücadele edecek yeni alanlar arayışına girmeleri çok daha muhtemeldir. Bu tarif edilen süreç çarpıcı bir biçimde Ulusal Çocuk Felci Vakfı (*National Foundation for Infantile Paralysis*), yaygın olan çocuk felci hastalığını ortadan kaldıran bir aşı bulduğunda gerçekleşmiştir. Vakıf, bu keşfiyle sağlık sorunları alanındaki kendi varlık sebebini de sonlandırmıştır. Vakıf üyeleri, daha az sınırlayıcı bir isim olan Ulusal Vakıf (*National Foundation*) adını alarak kısa sürede kurumun enerjisini ve kaynaklarını adayabileceği yeni sağlık sorunları keşfetmişlerdir.

Ya artık misyonunu destekleyecek kimse bulamadığı için ya da amacına ulaşp sonra tekrar savaşı kaybettiği için başarısız olan ahlakçı bir sefer iki yoldan birini izleyebilir. Bir ihtimal, basitçe başlangıçtaki misyonunu terk edip inşa edilen kurumdan geri kalanı korumaya odaklanmasıdır. Bir çalışmaya göre, Townsend

Hareketi'nin¹⁰² kaderi bu şekilde gelişmişti.¹⁰³ İkinci ihtimal ise, İçki Yasağı Hareketi'nin yaptığı gibi, düşüşte olan hareket daha da az popüler olan bir amaca daha katı ve sıkı bir şekilde sarılabilir. Gusfield WCTU'nun hâlihazırdaki üyelerini "yenilgiye uğramış ahlakçılar" olarak tarif etmiştir.¹⁰⁴ Birleşik Devletler'deki baskın görüş giderek alkol kullanımına daha ılımlı bir yaklaşım içine girdikçe bu kadınlar içmeye ilişkin tutumlarını yumuşatmamışlardır. Tam tersine, alkol karşıtı hareketi desteklemeyi bırakan eski "saygın" insanlara karşı daha da sertleşmişlerdir. Zamanla WCTU üyelerinin toplumsal kökeni üst-orta sınıftan alt-orta sınıfa kaymıştır. WCTU artık eleştiri oklarını, bir zamanlar desteğini aldığı ancak şimdi makul ölçülerde alkol almayı kabul edilebilir gören grubun odağı olarak değerlendirdiği orta sınıfa yöneltmeye başlamıştır. Gusfield'in WCTU liderleriyle yaptığı görüşmelerden aşağıda yapılan alıntılar, bu "yenilgiye uğramış ahlakçı"ya ilişkin bir fikir vermektedir:

Bu birlik ilk kurulduğunda kentin en etkili hanımlarının pek çoğu aramızdaydı. Ama şimdi aynı kişiler bir kokteyl dahi içilmesine karşı olan bizlerin biraz tuhaf olduğu fikrine kapıldılar. Cenazecinin karısı ve rahibin karısı bizimle ama avukatın karısı ve doktorun karısı artık bizden uzak duruyor. Tuhaf olduklarının düşünülmesini istemiyorlar.

Biz, dozunda bırakılan içkiden bile, başka şeylerden korktuğumuzdan daha çok korkuyoruz. İçmek neredeyse her şeyin

102 Geç yaşında iflas eden ve ücretli olarak çalışmak zorunda kalan Francis Everett Townsend (January 13, 1867 – September 1, 1960) tarafından başlatılan ve Büyük Depresyon döneminde sosyal güvencesi olmayan yaşlılar için emekli maaşı talep eden harekete verilen isimdir. Townsend'in 1933 yılında yerel bir gazeteye gönderdiği yazıyla başlayan hikaye ardından kısa bir süre sonra her eyalette Townsend Planı'nı destekleyen kuruluşların ortaya çıkması ile kitlesel bir harekete dönüşmüştür. Hareket ivmesini 1950'ler sonunda kaybetmiştir.

103 Sheldon Messinger, "Organizational Transformation: A Case Study of a Declining Social Movement", *American Sociological Review*, XX (Şubat, 1955), ss. 3-10.

104 Gusfield, *a.g.e.*, ss. 227-228.

bir parçası hâline geldi -hatta bu “her şey”e, kilisemiz de okullarımız da dâhil.

Kilise toplantılarına bile sızıyor. İçkiyi buz kutularında saklıyorlar (...) Buradaki rahip kilisenin aşırıya kaçtığını, içki karşıtı davaya yardım etmek için çok fazla şey yapıldığını düşünüyor. Bazı etkili kişileri karşısına almaktan korkuyor.¹⁰⁵

O zaman sadece bazı ahlak savaşçıları misyonlarında başarılıdır ve yeni bir kuralın oluşumuna katkı sunarak yeni bir grup haricî de yaratmış olurlar. Bu “başarılı savaşçılar” arasından bazıları ahlak mücadelesi vermekten hoşlandıklarını fark ederler ve hedef alacakları yeni sorunlar ararlar. Diğer savaşçılar girişimlerinde başarısız olurlar veya özgün misyonlarını terk edip kurumu desteklemeye ve kurumu ayakta tutmaya odaklanırlar ya da zaman geçtikçe giderek daha fazla tuhaf görünmeye başlayan bir doktrini benimsemeye ve yaymaya çalışarak bizatihi kendileri haricî hâline gelirler.

Kural Uygulayıcılar

Başarılı bir ahlakçı seferin en belirgin sonucu bir dizi yeni kuralın oluşturulmasıdır. Yeni bir kurallar dizisinin inşasıyla birlikte, sıklıkla yeni uygulama birimlerinin ve görevlilerinin de vücuda getirildiğine tanık oluruz. Kuşkusuz, bazen yeni kuralın uygulanması işini var olan birimler de üstlenebilir. Ama çoğu zaman yeni bir uygulayıcılar grubu vücuda getirilir. Tıpkı “On Sekizinci Ek Düzeltme Yasası”nın yürürlüğe girmesinin, İçki Yasağı’nın uygulanmasından sorumlu polis birimlerinin oluşumuna yol açması gibi, Harrison Yasası’nın geçirilmesi de Federal Narkotik Bürosu’nun kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Kural uygulayıcı kurumların oluşturulmasıyla birlikte, ahlaki mücadele de kurumsallaşmış olur. Tüm toplumu yeni bir kuralın ahlaki gerekliliğine ikna etme girişimi olarak başlayan şey, nihayetinde bir kuralın uygulanmasına adanmış bir kurumun ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Tıpkı radikal siyasi hareketlerin

105 *A.g.e.*, ss. 227, 229-230.

örgütlü siyasi partilere ve azimli evanjelik tarikatların ciddi mezheplere dönüşmesi gibi, ahlak savaşının nihai sonucu de kolluk gücüdür. Dolayısıyla yeni bir haricî grubu yaratan kuralların nasıl belli kişilere uygulandığını anlamak için kolluğun, yani kural uygulayıcılarının güdülerini ve çıkarlarını anlamamız lazımdır.

Kuşkusuz, bazı kolluk güçleri “kötülüğü” alt etmede ahlakçı bir tavır içinde olsalar da kolluğun, yaptığı işe belli düzeyde mesafeli ve nesnel yaklaşması muhtemelen daha yaygındır. Kolluk, belli bir kuralın içeriğinden daha ziyade, kuralı uygulamanın kendi işi olduğu gerçeğiyle ilgilenir. Tıpkı kurallarda yapılan bir değişiklik sonucu meşru hâle gelen bir davranışı artık cezalandırmayı bıraktığı gibi, kurallar değiştiği zaman da daha önce kabul edilebilir olan bir davranışı cezalandırır. Dolayısıyla, kural uygulayıcı olarak kuralın içeriğinden daha ziyade, kuralın varlığının kendisine bir iş, bir meslek, bir *var oluş nedeni* sağladığı gerçeği ile ilgilenir.

Belli kuralların uygulanması kuralı uygulayıcının yaşam tarzına meşruiyet sağladığı için temelde iki amaç onun kuralı uygulama eylemini biçimlendirir: Öncelikle kural uygulayıcı konumunu meşrulaştırmak zorundadır. İkinci olarak da uğraştığı insanların saygısını kazanmak zorundadır.

Bu amaçlar kural uygulayıcılara özgü değildir. Bütün meslek sahipleri yaptıkları işi meşrulaştırma ve diğerlerinin saygısını kazanma kaygısı taşırlar. Gördüğümüz üzere müzisyenler de bunu yapmak isterler ama kendi değerlerini müşterilere başarılı bir şekilde kabul ettirmenin yollarını bulmakta güçlük çekerler. Kapıcılar binada yaşayanların saygısını kazanmayı başaramazlar ama işleri esnasında bina sakinlerinin hayatlarına ilişkin edindikleri mahrem bilgileri gizli tutmaları gerektiğini vurgulayan yarı-profesyonel bir sorumluluk ideolojisi geliştirirler.¹⁰⁶ Müşterilerinin saygısını kazanmakta daha başarılı olan doktorlar, avukatlar ve

106 Bkz. Ray Gold, “Janitors Versus Tenants: A Status-Income Dilemma”, *American Journal of Sociology*. LVII (Mart, 1952), ss. 486-493.

diğer meslek erbapları, tam anlamıyla saygıya dayalı bir ilişkiyi korumaya yönelik ayrıntılı işleyişler geliştirirler.

Konumunu meşrulaştırmak noktasında kural uygulayıcı, çifte bir sorunla karşılaşır. Bir yandan diğerlerine “sorunun” hâlâ devam ettiğini göstermek zorundadır: Uygulanmayı beklenen kurallar hâlâ geçerliliğini korumaktadır; çünkü hâlâ ihlaller devam etmektedir. Öte yandan da yaptırımları uygulama çabasının etkili ve yerinde olduğunu, uğraşması gereken “kötülükle” gerçekten gerektiği gibi uğraştığını göstermek zorundadır. Dolayısıyla, yaptırımların uygulanmasından sorumlu kurumlar mali destek arayışlarında genel olarak bu iki iddia arasında salınırlar. Öncelikle, çabaları sayesinde, uğraştıkları sorunun çözüme doğru ilerlediğini söylerler. Ama daha bu cümle bitmeden “sorunun” belki de eskiden daha beter durumda olduğunu (ama kesinlikle onların hatasından dolayı değil) ve gidişatı kontrol altında tutmak için yeni ve artan bir çabaya ihtiyaç olduğunu eklerler. Yasayı uygulayan görevliler, çözmekle sorumlu oldukları “sorunun” hâlen devam ettiğini ve hatta işlerin daha da kötüye gittiğini vurgulamak noktasında herkesten daha hevesli olabilirler. Bu iddiaları dile getirirken de işgal ettikleri konumun varlığının devamı için iyi bir neden sunarlar.

Aynı zamanda, yasayı uygulamakla görevli olan kişilerin ve birimlerin insan doğasına ilişkin kötümser bir bakışı benimseme eğiliminde olduklarını da belirtebiliriz. Eğer ilk günaha inanmıyorlarsa bile, en azından insanları kurallara uydurmanın zorluklarından, insanları kötülüğe iten insan doğasının niteliklerinden bahsetmeyi severler. Kural çiğneyenlerin ıslah edilebilecekleri fikrine kuşkuyla yaklaşırlar.

Yasa uygulayıcının kötümser ve ihtiyatlı bakış açısı, kuşkusuz, onun her gün yaşadığı deneyimlerle güçlenir. İşini yaparken “sorunun” devam ettiğine ilişkin kanıtlarla karşı karşıya kaldığını düşünür. Sürekli olarak ihlallerde bulunan ve onun gözünde kendilerini haricî olarak damgalatan insanlarla karşılaşır. Ancak,

bunların yanı sıra, yasa uygulayıcının insan doğasına ve insanın ıslah edilebilme ihtimaline ilişkin taşıdığı kötümser bakış açısının altında yatan nedenlerin şunlar olduğunu varsaymak sanırım büyük bir abartı olmaz: Eğer insan doğası değiştirilebilir ve insanlar kalıcı bir biçimde ıslah edilebilir olsalardı o zaman yasa uygulayıcının görevi de sona ererdi.

Benzer şekilde yasa uygulayıcı, muhatap olduğu kişilerin kendisine saygı duymalarının gerekli olduğuna inanma eğilimindedir. Eğer duymazlarsa işini yapması çok zor olacaktır; işine karşı duyduğu güven kaybolacaktır. Dolayısıyla yaptırım faaliyetinin önemli bir kısmını, gerçekten kuralların uygulanması değil, görevlilerin, muhatap oldukları kişilerin saygısını zorla kazanma çabaları oluşturmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir: Bir kişi gerçekten bir kuralı ihlal ettiği için değil, yasayı uygulayana karşı saygısızlık yaptığı için sapkın olarak etiketlenebilir.

Westley'in küçük bir sanayi kentindeki polisleri çalışması bu olguya ilişkin iyi bir örnek sunmaktadır. Görüşmesinde polislerle "Sizce ne zaman bir polis birini hırpalamakta haklıdır?" diye sorar. Bu soruya yanıt olarak da polislerin "en az % 37'sinin zorla saygı kazanmak için şiddet kullanmanın meşru olduğuna inandıkları" sonucunu elde eder.¹⁰⁷ Westley, görüşmelerinden bazı aydınlatıcı alıntılar sunar:

Yani işte bazı durumlar oluyor. Örneğin adamın birini rutin bir sorgulama için durduruyorsun, bir kabadayı mesela, sana yanıt vermeye başlıyor, beş para etmezsin falan diyor. Biliyorsun, uygunsuz davranma suçlaması ile bir adamı gözaltına alabilirsin ama pratikte neredeyse hiçbir zaman bir şey tutturamıyorsun. O zaman böyle bir durumda yapacağın şey, adamı, ona vurmanı meşru kılacak bir şey söyleyene kadar sıkıştırmak. Ardından da eğer sana direnirse buna tutuklanmaya direnmek diyebilirsin.

Yani bir tutuklu seni kendinden daha aşağı bir yere koymaya çalışacak kadar ileri giderse dayacağı hak eder.

107 William A. Westley, "Violence and the Police", *American Journal of Sociology*, LIX (Temmuz, 1953), s. 39.

Adam kötü konuşmaya başlarsa, herkesin önünde seni aptal yerine koymaya çalışırsa o zaman sert davranman lazım. Bence çoğu polis insanlara iyi davranmaya çalışır ama genellikle sert konuşmak zorundasın. Bir adamı aşağı indirmenin, biraz saygı göstermesini sağlamanın tek yolu budur.¹⁰⁸

Westley'nin tarif ettiği şey, başkalarının saygısını zorla kazanmak için yasa dışı yolların kullanımıdır. Yasayı uygulamakla sorumlu olan kişi, bir kuralı uygulama ya da uygulamama seçeneğine sahip olduğunda uygulama biçimindeki farklılık zanlının ona olan davranışından kaynaklanıyor olabilir. Eğer suçlu gerektiği gibi saygılı ise, memur da durumu daha yumuşak bir şekilde idare edebilir. Eğer suçlu saygısızca davranıyorsa o zaman o kişiye yaptırımlar uygulanabilir. Westley, bu farklı davranma biçimlerinin, polisin kişisel takdirinin belki de en fazla olduğu trafik suçlarında söz konusu olduğunu gösterir.¹⁰⁹ Ama bunun başka yerlerde de böyle olması pek muhtemeldir.

Genellikle yasa uygulayıcılar, en azından uğraşmaları gereken kural ihlalleri ile başa çıkmaya yeterli kaynakları olmadığı için pek çok alanda büyük bir takdir payına sahiptirler. Bu da yasa uygulayıcının her şeyi aynı anda yapamayacağı ve zaman zaman "kötülüğe" göz yumması gerektiği anlamına gelir. Bütün işi aynı anda yapamaz ve bunu da bilir. Uğraştığı sorunların daha uzun süre ortalıkta olacağını varsayarak yavaştan alır. Kendisine öncelikler koyar ve çok önemli sorunlarla hemen ilgilenip diğerlerini sonraya bırakır. Kısacası, yasa uygulayıcının işine karşı tutumu profesyoneldir. Onda kural koyanın naif ahlaki şevki yoktur.

Yasaları uygulamakla sorumlu memur, gördüğü her sorunla aynı anda ilgilenmeyecektir. Kuralı ne zaman uygulayacağına, hangi davranışları yapanları sapkın olarak damgalayacağına karar verebileceği bir dayanağa sahip olmalıdır. Sapkın olarak dam-

¹⁰⁸ A.g.e.

¹⁰⁹ Bkz. William A. Wesdey, "The Police: A Sociological Study of Law, Custom, and Morality" (Yayınlanmamış Doktora tezi, University of Chicago, Department of Sociology, 1951).

galanacakların seçiminde kullanılan bir kriter “iş bitirici”dir. Bazı insanlar tutuklanma esnasında değilse bile, sürecin ilerleyen evrelerinde cezayı infaz çabalarını geçersiz kılacak siyasi etkiye ya da bilgiye sahiptirler. Çoğu zaman bu siyasi etkinin ya da bilginin işe koşulması profesyonelleşmiştir; biri bu işi onu istihdam etmek isteyen herkes için tam zamanlı olarak icra eder. Bu kişiye “iş bitirici” denir. Profesyonel bir hırsız iş bitiriciyi şöyle tarif eder:

Her büyük kentte profesyonel hırsızların çalıştığı düzenli bir iş bitirici vardır. Bunun temsilcisi yoktur; müşteri peşinde koşmaz ve nasıl ki profesyonel hırsızlar nadiren ondan başkasına giderlerse o da profesyonel hırsızlar dışında nadiren vaka alır. Bu merkezîleşmiş ve tekelleşmiş iş bitirme sistemi neredeyse tüm büyük kentlerde ve pek çok da küçük kentte vardır.¹¹⁰

Bu iş bitiriciyi ve onun uzmanlık alanlarını bilenler sadece profesyonel hırsızlar olduğu için kuralların uygulanacağı kişinin seçiminde bu kriterin kullanılmasının sonucu şudur: Profesyonellere göre amatörlerin çok daha sık yakalanma, tutuklanma ve sapkın olarak damgalanma ihtimali vardır. Profesyonel bir hırsızın anlattığı gibi:

İşin bitirilip bitirilmediğini davanın mahkemede görülme biçimine bakarak anlayabilirsin. Aynasız doğru adamı yakaladığından çok emin değilse ya da aynasızın ve davacının ifadeleri birbirini tutmuyorsa ya da savcı zanlının üzerine fazla gitmiyorsa, yargıç kararlarında küstahça davranıyorsa o zaman mutlaka birilerinin bir şey yaptığından emin olabilirsin. Pek çok hırsızlık olayında bu olmaz; çünkü bir tane profesyonel hırsızlık vakasına karşılık, iş bitirme mekanizmasından haberdar olmayan yirmi beş ya da otuz tane amatör hırsızlık vakası vardır. Bu amatörler her daim pazarlığın kaybeden tarafında yer alırlar. Aynasızlar hırsızlar hakkında atıp tutarlar; hırsızın ifadesini kimse dikkate almaz; hâkim hükmü verir ve hepsi bir suç şebekesini çokerttikleri için takdir toplarlar. Profesyonel hırsız, bu kişinin kendi davasından önce görülen davasını duyduğu

110 Edwin H. Sutherland (der.), *The Professional Thief* (Chicago: University of Chicago Press, 1937), ss. 87-88.

zaman anında şunu düşünecektir “Kesin doksan yıl alacak. Ortalığı ateşe veren, hep bu Allah’ın cezası amatörler.” Ya da şöyle düşünür: “O aynasızın bir çift çorap için bu çocukcağızı hapse koyması... Lanet olsun yazık değil mi? Birkaç dakika sonra da benimle bir kürk paltoyu çaldığım için küçük bir ceza karşılığında anlaşacak.” Ama aynasızlar suçla mücadele istatistiklerine çeki düzen vermek için amatörleri hapse atmazlarsa o zaman da serbest bıraktıkları profesyonelleri araya sıkıştırılmazlar.¹¹¹

Kural uygulayıcılar herhangi bir kuralın içeriğiyle ilgilenmediklerinden ötürü, sıklıkla, çeşitli türde kuralların ve bunların ihlal edilmesinin önemine ilişkin kendi kişisel değerlendirmelerini geliştirirler. Bu değerlendirmeler kamunun konuya ilişkin değerlendirmelerinden önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Örneğin uyuşturucu kullananlar, polisin genellikle esrar kullanımını bağımlılık yapan diğer uyuşturucu kullanımları kadar önemli bir sorun ya da tehlikeli bir pratik olarak görmediğine inanırlar (Birkaç tane polis de kişisel olarak bu kanıyı onayladı). Polis bu yargısını kendi deneyimlerine, diğer uyuşturucu bağımlıları uyuşturucu alabilmek için başka suçlara da (örneğin hırsızlık ya da fuhuşa) bulaşırken esrar kullanıcılarının bulaşmamasına dayandırır.

O hâlde yasa uygulayıcılar çalışma koşullarının baskılarına tepki olarak kuralları seçici bir şekilde uygularlar ve birtakım haricîler yaratırlar. Sapkın bir faaliyette bulunan bir kişinin sapkın olarak damgalanıp damgalanmayacağı onun fiilî davranışı dışında pek çok şeye bağlıdır: bir polis memurunun konumunu meşrulaştırmak amacıyla işini yaptığını gösteren bir şov yapmak isteyip istemediğine, yanlış davranan kişinin memura gerekli saygıyı gösterip göstermediğine, bir “iş bitirme” ayağı çekilip çekilmediğine ve yapılan davranışın memurun öncelikler listesinde nerede durduğuna.

Profesyonel yasa uygulayıcının “kötülükle” uğraşmak konusundaki şevkten yoksun ve rutin yaklaşımı, kural yapanla başının

111 *A.g.e.*, ss. 91-92.

belaya girmesine neden olabilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, kural koyan kişi kuralların içeriğini dert eder. Kuralları “kötülüğün” kökünün kazınacağı araçlar olarak görür. Bu nedenle, yasa uygulayıcının aynı sorunlara ağır aksak yaklaşımını kavrayamaz; hâlen ortalıkta dolaşmaya devam eden ve görünen “kötülüklerin” neden bir kerede yok edilemediğine anlam veremez.

Kuralın içeriği ile ilgilenen kişi, yasa uygulayıcılarının kendilerini ilgilendiren “kötülüklerle” seçici bir şekilde uğraştığı gerçeğinin farkına vardığında ya da bu gerçeğe dikkati çekildiğinde haklı olarak öfkesi kabarmabilir. Profesyonel yasa uygulayıcı “kötülüğü” hafife aldığı, işini yapmadığı için kınanır. Kuralın yapılmasına ön ayak olan ahlak girişimcisi, bir önceki ahlakçı seferinin sonuçlarının tatmin edici olmadığı ya da elde edilen kazanımların eridiği ve yok olduğu düşüncesiyle yeniden sahneye çıkar.

Sapkınlık ve Girişim: Bir Özet

Sapkınlık -benim kullanmakta olduğum anlamıyla kamusal olarak etiketlenmiş hatalı davranış- her zaman bir girişimin sonucudur. Herhangi bir davranış sapkın olarak görülmeden ve bu davranışta bulundukları için herhangi bir grup insana haricîler etiketi vurulmadan ve haricîler muamelesi yapılmadan önce, birileri bu davranışı sapkın olarak tanımlayan kuralı koymuş olmalıdır. Kurallar kendiliğinden oluşmaz. Bir eylem, bu eylemi bilfiil icra eden gruba nesnel olarak zararlı olsa dâhi, bu zararın keşfedilmesi ve ona dikkat çekilmesi gerekir. İnsanları bu konuda bir şey yapmak gerektiğine inandırmak gereklidir. Birileri kamunun dikkatini bu konulara çekmeli, gerekli şeylerin yapılması için gerekli baskıyı uygulamalı ve gerekli zemin hazırlandığında bunu, bir kuralın yaratılması yönünde uygun şekilde yönetmelidir.

Sapkınlık en genel anlamda bir girişimin ürünüdür; kuralların yapılması için gerekli girişim olmadan kuralı bozmayı içeren sapkınlık var olamaz. Sapkınlık daha sınırlı ve daha belirli bir

anlamda da girişimin ürünüdür. Bir kez bir kural oluşturulduğunda kural tarafından işaret edilen soyut haricîler grubunun içi somut profillerle doldurulmadan önce, bu kuralın belli kişilere uygulanması gerekir. Suçlular keşfedilmeli, belirlenmeli, tutuklanmalı ve mahkûm edilmelidir (ya da dans müzisyenleri gibi yasal açıdan sapkın olmayan gruplar örneğinde görüldüğü üzere, farklı addedilmeli ve itaatsizlikleri nedeniyle etiketlenmelidirler). Normal koşullarda bu işi yapmak, var olan kuralları uygulayarak toplumun haricîler olarak gördüğü bazı kişileri sapkınlara dönüştürmek profesyonel yasa uygulayıcılarının sorumluluğudur.

Sapkınlık hakkında yapılan laf kalabalığının ve hatta bilimsel araştırmaların çoğunun, kuralları yapan ve uygulayan insanlardan ziyade, kuralları bozanlarla uğraşması ilginç bir olgudur. Eğer sapkın davranışa ilişkin bütünlüklü bir anlayışa sahip olmak istiyorsak bu iki araştırma unsurunu bir dengeye oturtmalıyız. Sapkınlığı ve bu soyut kavrayışı ete kemiğe büründüren haricîleri, kişiler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak görmek zorundayız: Bu kişilerin bazıları kendi çıkarları doğrultusunda sapkın olarak nitelendirdikleri davranışlarda bulunan diğerlerini mimlerler ve yine kendi çıkarları doğrultusunda kurallar koyup uygularlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

SAPKINLIK ÇALIŞMALARI

Sorunlar ve Duyarlılıklar

Sapkın davranışa ilişkin bilimsel çalışmaların en temel sorunu sağlam verilerin olmaması, kuramlarımızı temellendireceğimiz olguların ve bilgilerin yetersizliğidir. Sanırım açıklamayı amaçladığı konu hakkında pek çok olguyla ilişkilendirilmemiş bir kuramın pek de faydalı olmayacağını söylemek malumun ilanı olacaktır. Ne var ki, sapkın davranışa ilişkin mevcut bilimsel yazının incelenmesi, bu yazının olgudan çok daha fazla kurama dayalı olduğunu gösterecektir. Çocuk suçluluğuna ilişkin çalışmaların yakın zamanda yayınlanmış bir eleştirisi, delikanlı çetelerine ilişkin erişilebilir tek somut veri kaynağının hâlen 1927 yılında basılmış olan Frederick Thrasher'ın *The Gang* isimli kitabı olduğuna işaret etmiştir.¹¹²

Bu, sapkın davranışa ilişkin çalışmalar olmadığını söylemek değildir. Bu konuda çalışmalar vardır. Ancak birkaç istisna dışında genele bakıldığında bu çalışmalar, yapmamız gereken kuramlaştırma için yetersizdirler. İki şekilde yetersizdirler.

112 David J. Bordua, "Delinquent Subcultures: Sociological Interpretations of Gang Delinquency", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 338 (Kasım, 1961), ss. 119-136.

Öncelikle, sapkınların somut yaşam biçimleri hakkında olgular sunan yeterince çalışma yoktur. Çocuk suçluluğuna ilişkin pek çok çalışma olmasına rağmen bunlar doğrudan gözlemden daha ziyade mahkeme kayıtlarına dayanma eğilimindedirler. Pek çok çalışma, çocuk suçluluğunu mahalle, aile ya da kişilik türleriyle ilişkilendirir. Pek azı ise, bir çocuk suçlunun gündelik rutin faaliyetlerinde ne yaptığı, kendisi, toplum ve kendi davranışları hakkında ne düşündüğüne ilişkin ayrıntılar sunar. Dolayısıyla, çocuk suçluluğu hakkında bir kuram inşa etmeye kalkıştığımızda bunu, açıklamaya çalıştığımız olgunun gerekli bilgisi yerine, bölük pörçük tasvirlerden ve gazete haberlerinden suçlu bir çocuğun yaşam tarzına ilişkin çıkarsadığımız bilgilere dayanarak yapmak durumunda kalıyoruz.¹¹³ Bu, bir zamanlar antropologların yapmak zorunda kaldığı gibi, uzaklarda bir yerlerdeki Afrikalı kabilelerin tekris (*initiation*) törenlerine ilişkin değerlendirmelerimizi birkaç misyonerin eksik ve dağınık betimlemelerine dayanarak kurmaya çalışmamıza benziyor (Bölük pörçük amatör betimlemelerine bel bağlamamız için bizim, antropologlardan daha az nedenimiz var. Üzerlerine çalışma yaptıkları kişiler, binlerce mil uzakta, erişilemez ormanlarda yaşıyorlardı; bizimkiler ise yanı başımızdalar.)

Sapkın davranışa ilişkin yapılmış mevcut çalışmalar, kuram inşa etmek üzere sorgusuzca kullanılmak için pek çok açıdan yetersizdirler. Yeteri sayıda çalışma yoktur. Pek çok sapkınlık türü hiçbir zaman bilimsel olarak tarif edilmemiştir ya da bunlara ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar bir başlangıç bile yapamayacak kadar azdırlar. Örneğin farklı tiplerdeki eşcinsellerin yaşam tarzlarına ilişkin kaç tane sosyolojik tasvir vardır? Ben sadece birkaç

¹¹³ Çocuk suçluluğu hakkında yakın zamanda yayımlanan çok bilinen ve etkili iki kitap böylesi bölük pörçük verilere dayanmaktadır. Bkz. Albert K. Cohen, *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (New York: The Free Press of Glencoe, 1955); ve Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin, *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs* (New York: The Free Press of Glencoe, 1960).

tane biliyorum.¹¹⁴ Bunlar da kapsamlı çalışmalar olmaktan daha ziyade, tasvir edilmeyi bekleyen pek çok eşcinsel kültürün ve tipin varlığına işaret etmektedirler. Daha sıra dışı bir örnek almak gerekirse sosyoloji kuramcıları için çok önemli bir sapkınlık alanı neredeyse hiç çalışılmamıştır. Bu, görevi suistimal alanıdır. Örneğin hukuk ve tıp mesleği örgütlerinin etik komisyonlarının kendilerini meşgul eden pek çok meseleyle uğraştıkları yaygın olarak bilinen bir gerçektir. Öte yandan, bu mesleki davranış biçimlerine ve kültürlerine ilişkin mevcut sosyolojik tasvir hazinesine rağmen, profesyonellerin mesleklerini icra ederken örneklerini sundukları ahlaki olmayan davranış kalıplarına ilişkin çok az çalışma vardır.

Yeterli verinin olmamasının sapkınlık çalışması açısından sonuçları nelerdir? Bir sonuç, daha önce de işaret ettiğim üzere, hatalı ya da yetersiz kuramların inşasıdır. Nasıl ki hayvanların fizyolojik ve biyokimyasal işleyişine ilişkin kuram inşa etmeye ve deneyler yapmaya başlamadan önce onlara ilişkin kesin anatomik tasvirlerle ihtiyacımız varsa kuramsallaştırılması gereken olgunun ne olduğunu bilmeden önce de toplumsal anatominin kesin ve detaylı tasvirlerine ihtiyacımız vardır. Eşcinsellik örneğini tekrarlırsak eğer, bütün eşcinsellerin az ya da çok eşcinsel alt kültürlerin hasbi üyeleri olduğuna inanırsak kuramlarımızın oldukça yetersiz olması muhtemeldir. Yakın dönemde yapılmış bir çalışma, eşcinsel münasebetlerde yer alan önemli bir grubun hiçbir şekilde müzmin eşcinseller olmadıklarını ortaya koymuştur. Reiss, pek çok çocuk suçlunun, para kazanmanın görece daha kolay yolu olduğu için eşcinsellerle para karşılığında cinsel münasebete girdiklerini göstermiştir. Bu çocuklar kendilerini eşcin-

114 Evelyn Hooker, "A Preliminary Analysis of Group Behavior of Homosexuals", *The Journal of Psychology*, 42 (1956), ss. 217-225, Maurice Leznoff ve William A. Westley, "The Homosexual Community", *Social Problems*, 4 (Nisan, 1956), ss. 257-263; H. Laurence Ross, "The 'Hustler' in Chicago", *The Journal of Student Research*, 1 (Eylül, 1959); ve Albert J. Reiss, Jr., "The Social Integration of Peers and Queers", *Social Problems*, 9 (Güz, 1951), ss. 102-120.

sel olarak görmezler ve daha saldırgan ve kârlı suç türlerinde yer alabilecekleri yaşa geldikleri anda bu faaliyeti bırakırlar.¹¹⁵ Daha kaç tane eşcinsel davranış biçimi keşfedilmeyi ve tasvir edilmeyi beklemektedir? Bunların keşfedilmesinin ve tasvir edilmesinin kuramlarımız üzerindeki etkisi ne olacaktır?

O hâlde, sapkın davranış türlerine ilişkin yapılmış yeterince çalışmaya sahip değiliz. Daha da önemlisi, araştırmayı yapan kişinin, sapkın davranışın karmaşık ve çok değişken niteliğinin farkına varmasını sağlayacak şekilde araştırdığı kişilerle yakın temasa girdiği yeterli sayıda çalışmaya da sahip değiliz.

Bu eksikliğin bazı nedenleri tekniktir. Sapkınları çalışmak kolay değildir. Toplumun geri kalanı tarafından haricîler olarak algılandıkları ve kendileri de toplumun geri kalanını haricî olarak algılama eğiliminde oldukları için sapkınlık hususundaki olguları keşfedecek kişi, görmesi gereken şeyleri görmesine izin verilmeden önce önemli bir engeli aşmak zorundadır. Sapkın davranış gün ışığına çıktığında cezalandırılması muhtemel bir davranış olduğu için gizli tutulma ve haricîlere karşı sergilenmeme ya da övünç kaynağı hâline getirilmeme eğilimindedir. Sapkınlık çalışan kişi, araştırdığı insanları, onlar için tehlike yaratmaya-çağı, kendisiyle paylaşacakları şeylerden dolayı başlarının belaya girmeyeceği hususunda ikna etmek zorundadır. Dolayısıyla, araştırmacı çalışmak istediği sapkınlarla yoğun ve sürekli olarak birlikte olmalıdır ki, onlar da araştırmacının etkinliklerinin kendilerine zarar verip vermeyeceğini değerlendirebilecek kadar onu yakından tanıyabilsinler. Sapkın faaliyetlerde bulunanlar, çeşitli biçimlerde kendilerini meraklı haricîlerden korurlar.

Örgütlü geleneksel kurumlardaki sapkınlık sıklıkla üstü örtülerek korunur. Dolayısıyla meslek üyeleri, genellikle, meslek ahlakına uymayan davranış örneklerini ulu orta konuşmazlar. Meslek örgütleri olay kamusallaşmadan suçluları kendi yöntemleriyle cezalandırarak bu tür meseleleri gizlice çözerler. Örneğin

uyuşturucu bağımlısı doktorlar, kuralları uygulayan yetkililerin önüne çıkarıldıklarında görece daha yumuşak şekilde cezalandırılırlar.¹¹⁶ Hastanenin uyuşturucu stokundan hırsızlık yaptığı tespit edilen bir doktor genelde hastanedeki işinden atılır ve polise bildirilmez.

Sanayi, eğitim ve benzeri büyük kurumlarda araştırma yapmak genelde bu kurumları yöneten kişilerden izin almayı gerektirir. Kurumun yöneticileri bu izni verirlerse o zaman da araştırma alanını gizli kalmasını istedikleri sapkınlığı gizleyecek şekilde sınırlandıracaklardır. Melville Dalton, sanayi alanına ilişkin yaptığı çalışmada kullandığı yaklaşımı tarif ederken şunları söyler:

Hiçbir yerde firmaların en üst düzey yönetimine araştırma için izin ya da destek almak üzere resmî başvuruda bulunmadım. Birkaç kez bunu yapan araştırmacılara tanık oldum ve üst düzey yöneticilerin hazırlık yapmasını ve araştırmayı sanki sorun bir vakumun içindeymiş gibi belli alanlarla -yani idarenin gerçekte işlediği alanların dışıyla- sınırlandırmalarını izledim. Bu türden çalışmaların bir kısmı, sonrasında bulgularını "kontrollü deneyler" olarak sunan pek etkileyici metinlere dönüştüler. Ancak araştırmacıların yaptıkları değerlendirmelerin ve elde ettikleri bulguların ihtiyatlı personelin gülücükleri ve pek memnun yönlendirmeleriyle şekillendirilmiş ve araştırmanın sıklıkla idare tarafından gözden geçirilmiş önemsiz alanlarda ve korku içerisindeki görevlilerin gözetimi altında yapılmış olması -bütün bunlar- araştırmayı kimin kontrol ettiğine ilişkin soruları gündeme getirmektedir.¹¹⁷

Örgütlü meslek gruplarının ya da kuruluşların örtük desteğine sahip olmayan sapkın grupların üyeleri, yaptıklarını haricî bakışlardan saklamak için başka yöntemler kullanırlar. Eşcinsellerin, madde bağımlılarının ve suçluların faaliyetleri, kurumsal

116 Charles Winick, "Physician Narcotic Addicts", *Social Problems*, 9 (Güz, 1961), s. 177.

117 Melville Dalton, *Men Who Manage: Fusions of Feeling and Theory in Administration* (New York: John Wiley and Sons, Inc., 1959), s. 275.

olarak, kilitlenmiş kapıların ya da korunaklı geçitlerin sağladığı imkânlar olmadan gerçekleştiği için bu kişiler faaliyetlerini gizlemek üzere başka araçlar geliştirmek zorundadırlar. Faaliyetlerini gizlice yapmak için genellikle çok büyük çabalar harcarlar. Kamusal alandaki faaliyetlerini de görece kontrollü yerlerde gerçekleştirirler. Mesela bu yerlerden biri hırsızların mekân tuttuğu bir taverna olabilir. Dolayısıyla kentteki pek çok hırsız, onları çalışmak isteyen araştırmacının erişebileceği bir mekânda toplanmış olmalarına rağmen, araştırmacı tavernaya girdiğinde onunla ilgilenmeyi ret ederek ya da ilgilendiği konulardan bihaberlermiş izlenimi vererek “salağa yatabilirler.”

Bu tür bir gizlilik araştırma için iki sorun yaratır. Öncelikle ilgilendiğiniz kişileri bulma sorunu vardır. Madde bağımlısı bir doktoru nasıl bulursunuz? Farklı türde eşcinsel tiplerine nasıl ulaşabilirsiniz? Eğer cerrahlarla pratisyen doktorlar arasında ameliyat paralarının paylaşımını çalışmak istiyorsam bu tür tertiplerde yer alan kişileri bulmak ve onlara erişmek için ne yapabilirim? Bu kişilere eriştiğimde, bu sefer de yaptıkları şeyi kaygılanmadan samimi bir şekilde benimle paylaşımları konusunda onları ikna edebilme sorunuyla karşılaşırım.

Sapkınlık çalışacak kişinin karşısına çıkacak başka sorunlar da vardır. Eğer araştırmacı, sapkınlığın ne yaptığına, birlikliklerinin örüntülerine ve buna benzer şeylere ilişkin doğru ve kapsamlı bir değerlendirme elde etmek istiyorsa o zaman, en azından bir süre, onları *kendi doğal ortamlarında* sıradan faaliyetlerini yaparken gözlemlemelidir. Ama bu da araştırmacının bu süre zarfında kendisi için sıra dışı olan saatlerde ayakta olması ve toplumun bilinmeyen ve muhtemelen tehlikeli alanlarına nüfuz etmek zorunda kalması anlamına gelecektir. Araştırmacı, araştırdığı insanlar böyle yaşadıkları için kendini geceleri ayakta ve gündüzleri uyurken bulabilir. Bunu yapmak ise ailesine ve işine olan sorumlulukları sebebiyle araştırmacıya zor gelebilir. Dahası, araştıracağınız kişilerin güvenini kazanma süreci çok zaman alabilir; öyle ki, görece sonuçsuz kalan “ortama girme”

çabalarına aylar harcamak zorunda kalabilirsiniz. Bu da araştırmanın, saygın kurumlarında yapılan benzerlerine göre çok daha uzun sürmesi anlamına gelir.

Bunlar, çözüm yolları bulunabilecek teknik sorunlardır. Sapkınlık çalışmanın bir parçası olan ahlaki sorunlarla baş etmek ise daha da zordur.

Bu sorunlar, daha genel ve araştırma konunuza ilişkin nasıl bir bakış açısını benimsemelisiniz, geleneksel anlamda “kötülük” olarak algılanan şeyleri nasıl değerlendirmelisiniz, kendinizi nereye daha yakın hissetmelisiniz sorularının parçalarıdır. Bu tür sorular, hangi toplumsal olguyu çalışırsak çalışalım karşımıza çıkarlar. Sapkınlık çalıştığımızda ise, araştırdığımız etkinlikler ve insanlar geleneksel olarak mahkûm edildikleri için bu sorular daha da önem kazanırlar.¹¹⁸

118 Özel bir muhabbetimizde Ned Polsky, ahlaki sorunlardan birinin bilim insanının yasa dışı etkinliğe dâhil olması meselesi etrafında geliştiğini öne sürdü. Her ne kadar bu meseleyle uğraşmış değilsem de burada izniyle alıntıladığım düşüncelerinin tümüne katılıyorum: “Eğer biri, yasa çiğneyen sapkınları doğal ortamlarında, yani hapisane dışında fiilen ‘sapkınlık hâllerinde’ çalışacaksa bu kişinin kendisinin de bir şekilde yasaya karşı geleceği hususunda ahlaki bir karar vermesi gerekir. ‘Katılımcı gözlemci’ olmak ve çalıştığı sapkın davranışları kendisi de yapmak zorunda değildir ama böylesi davranışlara tanık olmak, buna rağmen sessiz kalmak ve yaygara koparmamak zorundadır. Yani araştırmacı, her iki ifadenin de hukuktaki tam karşılığı doğrultusunda, gerektiğinde yasaların işleyişini engelleyebileceği ya da olaydan önce ya da sonra ‘yardakçı’ olabileceği konusunda karar vermek zorundadır. Böylesi bir ahlaki karar almadığı, sapkınları kendine inandırmadığı ve dahası onları aldığı karar doğrultusunda davranabileceğine ikna edemediği sürece suç teşkil eden sapkın davranışın ve yasa çiğneyen alt kültürlerin yapısının çok önemli yönlerini açığa çıkarabilme yeteneğine sahip olamayacaktır. Belirttiğim bu son nokta, belki söz konusu çocuk suçlular olduğunda göz ardı edilebilir; çünkü bu çocuklar, onları çalışan bir profesyonelin neredeyse her zaman polise bilgi vermekten muaf tutulduğunu bilirler. Ama yetişkin suçlular böylesi bir teminata sahip değildir. Dolayısıyla da yalnızca araştırmacının niyetini değil, aynı zamanda onun polis sorgulaması sırasında ‘sessiz kalabilme’ dirayetini de dert ederler. Sosyal bilimciler nadiren bu gereklilikleri yerine getirmişlerdir. Polisin farkında olduğu her yüz büyük

Toplumsal örgütlenmeyi ve toplumsal süreci tasvir ederken -özellikle sapkınlığın parçası olan örgütlenmeleri ve süreçleri tasvir ederken- nasıl bir bakış açısı benimsemeliyiz? Herhangi bir toplumsal örgütlenmede ya da süreçte genelde birden fazla taraf olduğu için bu gruptan birinin ya da ötekini bakış açısını ya da dışarıdan gözlemci bakış açısını benimseme arasında seçim yapmalıyız. Herbert Blumer, insanların içinde bulundukları durumlara ilişkin kendi yorumlarını geliştirdiklerini ve ardından da bu durumla başa çıkmak için davranışlarını bu yorumlar ışığında ayarlayarak harekete geçtiklerini iddia eder. Dolayısıyla Blumer'e göre, davranışıyla ilgilendiğimiz kişinin ya da grubun ("eyleyen birim") bakış açısını benimsemeli ve:

(...) eylemlerini inşa ettikleri yorumlama sürecini yakalamalıyız (...) Araştırmacı, süreci yakalamak için davranışını çalıştığı eyleyen birimin rolünü üstlenmelidir. Yorumlama, eyleyen birim tarafından belirlenen ve değer verilen nesneler, elde edilmiş anlamlar ve alınmış kararlar seviyesinde yapıldığı için süreç, eyleyen birimin durduğu noktadan görülmelidir (...) Bu yorumsamacı süreci sözde nesnel gözlemci konumu üzerinden dışarıda kalarak ve eyleyen birimin rolünü üstlenmeyi ret ederek yakalamaya çalışmak, öznelciliğin en kötüsüne kapılma riski taşır -nesnel gözlemci, yorumlama sürecini eyleyicilerin deneyiminde olduğu şekliyle yakalamak yerine, muhtemelen bu sürece kendi sezgilerini yerleştirecektir.¹¹⁹

suçtan yalnızca altısının hapis cezası ile sonuçlanmasına rağmen suçluluğa ilişkin sözüm ona sosyolojik bilgimizin çoğunun hapisteki insanlara dayanmasının nedeni budur. Sosyolog, suçluların normalde çalıştıkları ve eğlendikleri ortamlarda gözlem yapmasına izin verecekleri şekilde kendisini kabul etmelerini sağlayamadığı ya da bunu yapmak istemediği için genellikle verilerini hapse atılmış ya da bir şekilde başı yasayla belaya girmiş sapkınlardan elde eder. Bu ise, hapishane gibi yapay ortamlarda gözlemlenmiş, kendi doğal çevrelerinde sistematik olarak çalışılmamış ve normalde olduğundan çok daha fazla sayıda amatör ve beceriksizi kapsayan dengesiz bir örnekleme demektir. Dolayısıyla sosyolog, günümüzün gerçek sapkın alt kültürleri hakkında -özellikle de yetişkin profesyonel suçlularinkiler hakkında- bir gazeteciden çok daha az şey bilmektedir."

119 Herbert Blumer, "Society as Symbolic Interaction", Arnold Rose, derleyen, *Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach*

Eğer sapkınlık olgusuna dâhil olan süreçleri çalışıyorsak o zaman müdahil olan gruplardan en az birinin, ya sapkın muamelesi görenlerin ya da diğerlerine sapkın damgası vuranların, bakış açısını benimsemeliyiz.

Kuşkusuz, durumu her iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Ama bu eş zamanlı yapılamaz. Yani bir durumun ya da olayın tasvirini sapkınlık sürecine dâhil olan her iki tarafın yaptığı değerlendirmeleri ve yorumları bir şekilde kaynaştıran bir biçimde kuramayız. Her iki bakış açısını da anlamlı kılan “daha yukarıdan bir gerçeklik” tarifi yapamayız. Bir grubun bakış açılarını tasvir edebilir ve bunların diğer grubun bakış açılarıyla nasıl kaynaştığını ya da kaynaşmadığını değerlendirebiliriz: Kuralları çiğneyenlerin bakış açılarının, kuralları uygulayanlarla buluşması, çatışması ve tersi durum. Ama durumu ya da olayı, müdahil olan her iki grubun bakış açılarındaki farklılıklara gerekli ağırlığı vermeden anlayamayız.

Sapkınlık olgusunun doğası gereği, sürece müdahil olan her iki tarafı çalışmak, yani hem kuralı çiğneyenlerin hem de kuralı uygulayanların bakış açılarını tam olarak yakalamak herkes için zor olacaktır. Bunu yapmak imkânsız değildir elbette. Ancak makul bir zaman dilimi içinde gerekli ortamlara girmek ve insanların güvenini kazanmak gibi pratik sorunların varlığı, büyük ihtimalle araştırmacının meseleyi bir taraftan çalışacağı anlamına gelecektir. Meseleyi hangi taraftan çalışmayı seçersek seçelim, dolayısıyla hangi tarafın bakış açısını benimsemeyi tercih edersek edelim, muhtemelen “yanlı” olmakla suçlanacağız. Bize diğer grubun bakış açısına adil davranmadığımız söylenecektir. Çalıştığımız grubun yaptığı şeyleri yapmasına ilişkin öne sürdüğü rasyonelleştirmeleri ve meşrulaştırmaları aktararak sanki sunulan rasyonelleştirmeleri ve meşrulaştırmaları kabul ediyormuş ve işin içindeki diğer tarafları, bakış açısını aktardığımız grubun ithamları ile suçluyormuş gibi görüneceğiz. Eğer madde bağımlı-

larını çalışıyorsak mutlaka bize onları yargılayan haricîlerin kötü niyetli olduklarını söyleyeceklerdir. Ve biz de bunları yazmak zorunda kalacağız. Bağımlının, inandığı şeylerin doğruluğunu kendisine kanıtlar gibi görünen deneyimlerine dikkat çekersek o zaman da bağımlıyı kolluyormuşuz gibi görüneceğiz. Öte yandan, eğer bağımlılık olgusunu yasaları uygulayan memurların bakış açısından görürsek bize bağımlıların suçlu tipler olduklarını, dengesiz kişiliklere sahip olduklarını, hiçbir ahlaki değer tanımadıklarını ve güvenilemeyeceklerini söyleyeceklerdir. Ve elbette biz de yine bunları yazmak zorunda kalacağız. Yasayı uygulayan memurun bu bakış açısını meşrulaştıran deneyimlere işaret ettiğimiz takdirde ise sanki onun bakış açısına katılıyor-muşuz gibi görüneceğiz. Sonuçta her iki durumda da tek taraflı ve saptırılmış bir görüş sunmakla suçlanacağız.

Ama gerçekte olan bu değildir. Bizim sunduğumuz, “gerçekliğin” çarpıtılmış bir görüntüsü değildir. Bu, çalıştığımız insanların karşılaştığı gerçekliktir. Deneyimlerini yorumlayarak yarat-tıkları ve ona göre hareket ettikleri bir gerçekliktir. Eğer bu gerçekliği sunmazsak o zaman açıklamaya çalıştığımız olguya ilişkin tam anlamıyla sosyolojik bir kavrayış geliştiremeyiz.

Kimin bakış açısını sunmalıyız? Burada dikkate alınması gereken iki konu vardır: biri stratejik, diğeri de mizaci ya da ahlakidir. Stratejik olan husus, geleneksel toplumun sapkınlığa bakış açısının genellikle iyi bilinmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla, sapkın faaliyetlerde bulunanların bakış açılarını çalışmalıyız ki, bu şekilde resmin en bulanık kısmını tamamlayabilelim. Öte yandan bu çok basit bir yanıttır. Gerçekte, sapkınlık olgusuna müdahil olan her iki tarafın da bakış açıları hakkında çok az şey bildiğimizden kuşkulaniyorum. Her ne kadar sapkınların kendi durumlarını nasıl algıladıkları konusunda çok şey bilmediğimiz doğruysa da yeterince çalışmadığımız için diğer bakış açılarına ilişkin kapsamlı bir fikrimizin olmadığı da doğrudur. Kural uygulayıcılarının çıkarlarının tam olarak ne olduğunu bilmiyoruz. Geleneksel toplumun sıradan üyelerinin gerçekte sapkın grupların bakış

açıları ne derece paylaştıklarını da bilmiyoruz. Yakınlarda David Matza genç sapkınlığının tanımlayıcı biçimlerinin -çocuk suçluluğu, radikal siyaset ve bohem yaşam tarzı-, gerçekte toplumun geleneksel üyelerinin daha az marjinal hâllerleriyle benimsediği bakış açılarının örtük uzantıları olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla, çocuk suçluluğu gençlik kültürünün yalın bir türüdür. Radikal siyaset Amerikalıların “iyilik yapma” arzusuna kök veren belirsiz liberalizmin uç bir çeşididir. Bohem yaşam tarzı ise, basitçe, bir yandan üniversite hayatının bir parçası olan uçarı *fraternity* derneği kültürünün, öte yandan da aynı üniversite hayatının ciddi entelektüel geleneğinin bir uzantısı olabilir.¹²⁰ O hâlde, stratejik değerlendirmeler hangi bakış açısını tasvir etmemiz gerektiği konusunda bize net bir yanıt sunmazlar.

Ne var ki, mizaci ve ahlaki kaygılar da bize bir yanıt sunabilmekten uzaktırlar. Yine de işin içindeki bazı tehlikelerin bilincinde olabiliriz. Buradaki temel tehlike, sapkınlığın gençlerin isyankârlık hisleriyle güçlü bağlarının olmasında yatar. Bu ise insanların hafife aldığı bir mesele değildir. İnsanlar ya sapkınlığın çok yanlı ve dolayısıyla da bir şekilde ortadan kaldırılması gereken bir şey olduğunu düşünürler, ya da tam tersine teşvik edilmesi gereken bir şey -modern toplumun ürettiği sıradanlığın tek çaresi- olduğuna inanırlar. Sapkınlığın sosyolojik dramındaki karakterler, diğer sosyolojik süreçlerdeki karakterlerden çok daha fazla biçimde ya kahraman ya da hain olarak görülürler. Ya sapkınların ahlaksızlığını ya da sapkınlara kuralları dayatanların ahlaksızlığını teşhir ederiz.

Bu her iki uç konuma karşı da dikkatli olmak zorundayız. Tıpkı müstehcen kelimelerin söz konusu olduğu durum gibi. Bazı insanlar bu kelimelerin hiçbir zaman kullanılmaması gerektiğini düşünürler. Diğerleri ise bu kelimeleri kaldırımlara yazmaktan hoşlanırlar. Her iki durumda da kelimeler, özel ve derin

120 David Matza, “Subterranean Traditions of Youth”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 338 (Kasım, 1961), ss. 116-118.

manalar taşıyan şeylermiş gibi algılanırlar. Ama bunları sadece kelimeler; bazı insanları şok eden, bazı insanların da hoşuna giden kelimeler olarak görmek kesinlikle çok daha iyidir. Sapkın davranışta da aynı durum söz konusudur. Sapkın davranışı özel, ahlaksız ya da başka davranış biçimlerinden daha büyüğü, daha güzel bir davranış olarak görmemeliyiz. Sapkınlığı, basitçe, bazılarının onaylamadığı ve diğerlerinin de değer verdiği bir davranış türü olarak görmeliyiz ve bu görüşlerden her birinin ya da her ikisinin inşa edildiği ve muhafaza edildiği süreçleri anlamaya çalışmalıyız. Bu noktada en iyi güvence ise üzerine çalıştığımız insanlarla kurulacak yakın temastır.

ONUNCU BÖLÜM

ETİKETLEME KURAMINI YENİDEN DÜŞÜNMEK¹²¹

Sapkınlık olgusu uzun zamandır sosyolojik düşüncenin odaklarından biri olagelmıştır. Toplumsal düzenin doğasına ilişkin kuramsal ilgimiz, bireylere ve topluma zararlı olduğu düşünülen davranışlara olan pratik ilgimizle birleşerek dikkatimizi suç, ah-laksızlık, itaatsizlik, sapma, acayiplik ya da delilik nitelemeleriyle anılan kapsamlı davranış alanına yöneltmiştir.

Tüm bunları, ister sosyalleşme sürecinin ve yaptırımlarının yetersiz kalmasının bir sonucu, ister çok sıradan bir ifadeyle “hatalı” ve “kötü” davranış biçimleri olarak görelim; insanların neden tasvip edilmeyen davranış kalıplarını benimsediklerini anlamak isteriz. Yakın zamanda natüralizm adıyla anılan bir yaklaşım (Matza, 1969), sapkınlık olgusunu, *hatalı davranmak-la suçlananlar* ve bu *suçlamaları yapanlar* arasındaki etkileşimi merkeze alarak çalışmaya başlamıştır. Çeşitli araştırmacılar -birkaç isim vermek gerekirse Frank Tannenbaum (1938), Edwin

121 Bu bölüm ilk kez 1971 Nisan’ında gerçekleştirilen British Sociological Association toplantılarında sunuldu. Taslak aşamasında pek çok arkadaşım faydalı yorumlar getirdi. Özellikle Eliot Freidson’a, Blanche Geer’a, Irving Louis Horowitz’e ve John I. Kitsuse’e teşekkür etmek isterim.

Lemert (1951), John Kitsuse (1962), Kai Erikson (1962) ve bendeniz (Becker, 1963)- oldukça talihsiz bir niteleme olduğunu düşündüğüm “etiketleme kuramını”nın gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu kuram ortaya çıktığından beri pek çok kişi başlangıçta öne sürülen fikirleri eleştirmiş, geliştirmiştir; yeni savlar öne sürmüştür; bir başka çoğunluk da önemli araştırma sonuçlarını kuramla ilişkilendirerek mühim katkılar yapmıştır.

Bu gelişmelere bir göz atmak ve bugün hangi noktada durduğumuzu tartışmak istiyorum (karşılaştırınız, Schur, 1969). Neler başarmıştır? Ne tür eleştiriler yapılmıştır? Kavramsallaştırmalarımızda ne tür değişiklikler yapmalıyız? Özellikle üç husus tartışılmayı hak etmektedir: sapkınlığın bir kolektif davranış biçimi olarak kavramsallaştırılması, sapkınlığın demistifikasyonu ve sapkınlık kuramının karşı karşıya kaldığı ahlaki ikilemler. Buradaki amacım, bu işaret ettiğim her bir hususu incelerken öne süreceğim fikirlerin sosyolojik araştırma ve incelemenin geneli için geçerli olmasıdır. Böylelikle, sapkınlık alanının özel bir alan olmadığına, yalnızca çalışılması ve anlaşılması gereken beşerî faaliyetlerden biri olduğuna ilişkin inancını yeniden vurgulamak istiyorum.

Bazı zor noktaları, “etiketleme kuramı” ifadesini neden tasvip etmediğimi açıklayacak şekilde çok kısa ele alarak başlayabilirim. Ben hiçbir zaman, başlangıçta benim öne sürdüğüm ya da başkalarının öne sürdükleri fikirlerin kuram olarak nitelendirilmeyi hak ettiklerini düşünmedim: En azından bu fikirlerin şu anda *olmadıkları* için eleştirildikleri anlamda dört dörtlük bir kuram olmadıkları kesin. Bazı yazarlar etiketleme kuramının, hem sapkınlığın kökenine ilişkin bir açıklama getirmediğinden hem de sapkın eylemlerde bulunan insanların nasıl bu eylemleri yapma noktasına geldiklerini -ve özellikle de neden etraflarında başkaları bunu yapmazken *onların* bunu yaptıklarını- açıklamadığından yakındılar (Gibbs, 1966; Bordua, 1967; Akers, 1968). Eleştirilenler bazen, bir kuramın önerildiğini ama bu kuramın yanlış olduğunu iddia ederler. Dolayısıyla bazıları kuramın, sapkınlığı,

başkalarının sapkınlığa verdiği tepkiler üzerinden açıklamaya çalıştığını düşündüler. Bu yorumlamaya göre, biri ancak sapkın olarak etiketlendikten sonra -ama bundan önce değil- sapkın şeyler yapmaya başlamaktadır. Bu denli bir yorum, gündelik yaşamdaki deneyimlere gönderme yapılarak kolayca çürütülebilir.

Ne var ki, etiketleme yaklaşımının başlangıçtaki savunucuları "sapkınlığın kökeni" sorusuna yanıt aramıyorlardı. Onların daha mütevazı amaçları vardı; özellikle, sapkınlığa ilişkin çalışmalarda üzerinde durulması gereken alanı, sözde sapkın aktörün dışındaki kişilerin faaliyetlerini de dâhil ederek genişletmek istiyorlardı. Kuşkusuz, bunu yaptıklarında ve tahlillerine yeni değişkenler dâhil ettiklerinde sapkınlık çalışanların geleneksel olarak ilgilendikleri tüm sorunsalların farklı bir veçheye bürüneceğini varsayıyorlardı.

İlaveten, önemli olmakla birlikte ahlak girişimcilerinin gerçekleştirdiği etiketleme eyleminin, sözde sapkınların eylemlerinin tek açıklaması olarak düşünülmesi imkânsızdır. Silahlı soyguncuların, sadece birileri onları silahlı soyguncu olarak etiketledi diye insanları silah zoruyla soyduklarını ya da bir eşcinselin yaptığı her şeyi, sadece birileri onu eşcinsel olarak etiketlediği için yaptığını söylemek aptalca olurdu. Yine de bu yaklaşımın en önemli katkılarından biri, etiketleme eyleminin nasıl etiketlenen kişinin günlük yaşamını normal rutinler çerçevesinde sürdürmesini zorlaştırarak onu olağandışı eylemlere sürükleyen koşulların içine ittiğine dikkat çekmesidir (Örneğin adli sicilin kişinin geleneksel bir meslekte çalışmasını zorlaştırması ve bu kişiyi yasa dışı işlere itmesi gibi). Kuşkusuz, etiketlemenin ne ölçüde bu tür etkilerinin olduğu salt kuramsal bir okumadan ziyade, belirli alanlarda yapılacak somut araştırmalar sonucunda karara bağlanabilecek görgül bir meseledir (Bkz. Becker, 1963, ss. 34-35; Lemert, 1951, ss. 71-76; Ray, 1961; Lemert, 1972.).

Son olarak kuram, sapkınlığı resmen tanımlama görevini ifa edenlerin bildik davranışlarını çalıştığında bu, kuramın top-

lumsal kurumların somut etkilerinin görgül bir tasvirini yaptığı anlamına gelmez. Birini sapkın olarak etiketlemenin, bu kişiyi belli koşullar altında belli davranış biçimlerine yöneltebileceğini söylemek, akıl hastanelerinin her zaman ve her koşulda insanları deli yaptığını ya da hapishanelerin her zaman ve her koşulda insanları gedikli suçlulara çevirdiğini söylemekle aynı şey değildir.

Etiketlemenin kuramsal önemi gerçekte çok başka bir yerde yatmaktadır. Davranış grupları ve bunların bazı biçimleri, bu davranışlara tanıklık eden kişiler tarafından sapkın olarak nitelendirilebilir ya da nitelendirilmeyebilir. Tanımlamadaki farklılık, eyleme uygulanan etiket, herkesin (görenin ve eyleyenin) sonrasında ne yapacağı hususunda bir fark yaratır. Albert Cohen'in (1965; 1966; 1968) işaret ettiği gibi, kuramın yaptığı şey, dikotomik iki değişkeni, yani verili bir davranışın kayda geçilmesi ya da geçirilmemesi ve bu davranışın sapkın olarak tanımlanması ya da tanımlanmaması değişkenlerini birleştirerek dört hücreli bir nitelik alanı yaratmasıdır.

Kuram, ortaya çıkan bu hücrelerden biri hakkında bir kuram değildir. Bu dört hücre ve bu dört hücrenin birbirleriyle etkileşimleri hakkında bir kuramdır. Bu hücrelerden hangisinde gerçek sapkınlığı bulacağımız hususu (sadece bir tanım meselesi olmakla birlikte, bütün böylesi tanım meseleleri gibi önemsiz değildir), verili bir hücrenin diğer hücrelerle olan ilişkisini dikkate almadan tek bir hücreye odaklandığımızda bir şeylerin eksik kalacağını anlamaktan daha az önemlidir.

Benim baştaki formülasyonum bu değişkenlerden birine ("kural çiğneme"nin karşıtı olarak) "itaatkâr" davranış adını vererek kafa karışıklığına yol açtı. Her ne kadar kuramın sorunsallaştırmaya çalıştığı tam da bu olmasına rağmen bu ayırım sanki kuralın çiğnendiğinin önceden karara bağlanmış olduğunu ima ediyordu. Olayın bu yönünü, bir davranışın kayda geçirilmesi ya da geçirilmemesi olarak tanımlamak daha iyi olur kanaatindeyim. Kuşkusuz biz, genellikle, başkalarının sapkın olarak

tanımlama eğilimi gösterdiği davranışları çalışmaktayız. Bunu yapmak, çalışma alanımızın merkezinde olan karmaşık suçlama ve tanımlama dramını gözleme şansımızı arttırır. Dolayısıyla, birinin esrar içip içmediğiyle ya da kamusal tuvaletlerde eşcinsel münasebete girip girmediğiyle, kısmen, bu davranışlar keşfedildiklerinde sapkın olarak etiketlenmeleri muhtemel olduğu için ilgileniriz. Kuşkusuz, bu davranışları başka açılardan da ilginç olgular olarak görebilir ve çalışabiliriz. Dolayısıyla esrar kullanımını çalışarak insanların nasıl kendi fiziksel deneyimlerini toplumsal etkileşim yoluyla yorumlamayı öğrendiklerini çalışabiliriz (Becker, 1953). Kamusal tuvaletlerdeki eşcinsel münasebetleri çalışarak insanların sessiz iletişim yoluyla nasıl faaliyetlerini eşgüdümlü hâle getirdiklerini öğrenebiliriz (Humphreys, 1970). Bir faaliyetin sapkın olarak tanımlanma ihtimalinin yüksek olmasının, bu faaliyeti öğrenmeye ve bunu yapmaya devam etmeye olan etkisini de araştırabiliriz. Bir davranışın gerçekten sapkın olduğuna ilişkin bilimsel bir yargıda bulunmaksızın başkalarının böylesi davranışları sapkın olarak nitelendirmelerinin muhtemel olduğunu gösteren bir terime sahip olmak faydalı olacaktır. Bu tür davranışlara “potansiyel olarak sapkın” davranışlar adını vermeyi öneriyorum.

O hâlde etiketleme kuramı ne bu niteleme ile birlikte gelen başarıları ve yükümlülükleri taşıyan dört başı mamur bir kuramdır ne de bazılarının düşündüğü gibi yalnızca etiketleme eylemine odaklanır. Bu yaklaşım, daha ziyade, genel olarak insan eylemine bir bakış biçimidir; bu perspektifin değeri, ki bir değeri varsa şayet, daha önce bilinmeyen şeylerin daha iyi anlaşılmasında kendini gösterecektir. (Kurama yapıştırılan isme ilişkin memnuniyetsizliğini ifade etmek üzere bundan sonra *etkileşimci sapkınlık kuramı* adını kullanacağım.)

Kolektif Eylem Olarak Sapkınlık

Sosyologlar, çalıştıkları şeyin toplum olduğu konusunda mutabıktırlar. Ama bu mutabakat toplumun doğasına çok yakından

bakmadığımız sürece geçerlidir. Ben çalıştığımız şeyin kolektif *eylem* olduğunu düşünmeyi tercih ediyorum. Mead'in (1934) ve Blumer'in (1966; 1969) en açık şekilde ortaya koydukları gibi, insanlar *birlikte* eylemler. Yaptıkları şeyi, bir yandan da başkalarının geçmişte yaptıklarını, şu anda yapmakta olduklarını ya da gelecekte yapabileceklerini dikkate alarak yaparlar. Kişi, kendi davranış biçimini başkalarının davranışlarına göre ayarlamaya çalışır, tıpkı her bir kişinin olası Dahası, gördüklerine ve başkalarının yapmasını beklediği davranışlara göre ayarlaması gibi. Bütün bu ayarlama ve uydurma çabasının sonucu, kolektif eylem olarak adlandırılabilir; özellikle de terimin, örneğin grev yapmak gibi, yalnızca bilinçli bir kolektif uzlaşmayı kapsamadığını, aynı zamanda okula gitmek, yemek yemek ya da caddede karşıya geçmek gibi eylemlere -bu eylemlerin her biri pek çok insan tarafından birlikte yapılan şeylerdir- iştirak etmeyi de kapsadığı akılda tutulursa.

Davranışlarını ayarlama ve uydurma terimlerini kullanırken toplumsal hayata aşırı uyumlu bir bakış açısı önermek ya da toplumsal yaptırımlara teslim olmak zorunluluğunu telkin etmek gibi bir amacım yok. Sadece, insanların genellikle etraflarında olup biteni ve ne yapacaklarına karar verdikten sonra neler olabileceği ihtimalini dikkate aldıklarını söylemeye çalışıyorum. Davranışlarını ayarlama, polis muhtemelen *buraya* bakacağı için bombayı *şuraya* koyacağım kararının yanı sıra, polisler inceleme yapacakları için belki de en iyisi hiç bomba koymayayım ve hatta belki de bu bomba yapma işinden tümüyle vazgeçeyim kararını da içerebilir.

Yukarıda yaptığım tartışmanın toplumsal hayatın sadece bireyler arasındaki yüz yüze karşılaşmaları içerdiğini öne sürdüğünün düşünülmesini de istemiyorum. Bireyler hiç yüz yüze gelmedikleri hâlde yoğun ve sürekli bir etkileşim içinde olabilirler: Pul koleksiyoncularının etkileşimi çoğunlukla posta yoluyla gerçekleşir. Dahası, almaya ve vermeye dayalı etkileşim, faaliyet biçimlerini karşılıklı olarak ayarlama ve birbirine uydurma

eylemi gruplar ve kurumlar arasında da gerçekleşir. Sapkınlık dramını sarmalayan siyasi süreçler bu karaktere sahiptirler. Ekonomik organizasyonlar, mesleki birlikler, sendikalar, lobiciler, ahlak girişimcileri ve yasa yapanlar, devleti temsil eden yasaları uygulamaktan sorumlu görevlilerle, bu yasaları ihlal ettiği iddia edilenlerin etkileşime gireceği koşulları belirlemek üzere birbirleriyle etkileşim hâlinde olurlar.

Eğer herhangi bir insan etkinliğini kolektif bir etkinlik olarak ele alabiliyorsak sapkınlığı da bu şekilde ele alabiliriz. Bunun sonuçları ne olur? Bir sonucu, “etkileşimcilik” adını vermek istediğim genel yaklaşımdır. En basit biçimiyle bu kuram, iddia edilen sapkınlık olayına dâhil olan tüm tarafları dikkate almamız gerektiğinde ısrar eder. Bunu yaptığımızda bu faaliyetlerin gerçekleşmesinin, pek çok insanın ve grubun açık ya da üstü örtülü bir biçimde dayanışmasını gerektirdiğini keşfederiz. İşçiler sanayi üretimini sınırlandırmak üzere gizlice işbirliği yaptıklarında (Roy, 1954) bunu, denetmenlerin, temizlikçilerin ve alet odası bekçilerinin yardımı ile yaparlar. Bir imalat şirketinin çalışanları hırsızlık yaptıklarında bunu, şirket hiyerarşisinde kendilerinden aşağıda ve yukarıda yer alanların etkin işbirliğiyle yaparlar (Dalton, 1959). Sadece bu gözlemler bile, sapkın davranışların kökenini bireysel psikolojide arayan kuramlara kuşkuyla yaklaşmak için yeterlidir. Eğer tersine bu psikolojist kuramlardan yola çıkarsak gözlemlediğimiz karmaşık kolektif eylem biçimlerini açıklayabilmek için, bireysel patoloji biçimlerinin mucizevî bir birlikteliğini varsaymak zorunda kalırız. Etraflarında olup biteni algılamakta güçlük çeken insanlarla işbirliği yapmak zor olacağı için psikolojik sorunları olan kişiler suç senaryoları hazırlamaya ve uygulamaya pek uygun adaylar değildir.

Sapkınlığı kolektif eylem olarak gördüğümüzde insanların, bu eyleme iştirak eden diğerlerinin tepkilerini de dikkate alarak hareket ettiğini hemen fark ederiz. İnsanlar yaptıkları şeyi arkadaşlarının nasıl değerlendireceğini ve bu değerlendirmenin kendi itibarlarını ve konumlarını nasıl etkileyeceğini dikkate alırlar.

Short and Strodtbeck'in (1965) incelediği çocuk suçlular, başlarını belaya sokan şeylerin bazılarını çetelerindeki itibarlarını korumak istedikleri için yapıyorlardı. Muhtemel bir sapkınlık olayına müdahil olmuş bütün kişilere ve kurumlara baktığımızda süre giden kolektif eylemin, iddia edilen yanlış davranıştan çok daha fazlasını içerdiğini de keşfederiz. Bu, pek çok tarafın yer aldığı ve suçlamada bulunmanın temel özellik olduğu bir dramdır. Hatta başkalarının yanı sıra Erikson (1966) ve Douglas (1970) sapkınlığa ilişkin çalışmaları, özünde, günlük toplumsal yaşamdaki ahlaki anlamların inşası ve yeniden olumlanması üzerine bir çalışma olarak tanımlamışlardır. Sapkınlık olayında yer alan bazı önemli aktörler, kendileri hatalı addedilen bir davranışta bulunmazlar. Bu kişiler daha ziyade yasa ve ahlakı dayatan konumundadırlar: Bunlar, başkalarının suç ya da hata işlediğinden şikâyetçi olan, onları tutuklayan, yasal yetkililerin önüne getiren ve cezanın uygulanması sürecini yöneten insanlardır. Yeterince uzun süre ve yeterince yakından bakarsak bu insanların bunu her zaman değil ama bazen yaptıklarını, bazı kişilere yaparken diğerlerine yapmadıklarını, bazı yerlerde yaparken başka yerlerde yapmadıklarını görürüz. Bu tutarsızlıklar, bir davranışın her şeye rağmen gerçekten her zaman yanlış olduğuna ilişkin basit görüşlere kuşku düşürür. Neyin sapkın olduğu konusunda çoğu zaman aktörlerin kendilerinin anlaşmazlık içinde olduklarını ve çoğu zaman da davranışın sapkın niteliğinden kuşku duyduklarını görürüz. Mahkemeler birbirleriyle görüş ayrılığına düşerler; yasa çok açık olsa bile polisin bazı kuşkuları vardır; yasaklanmış faaliyetlerde bulunanlarsa resmî tanımlamaları kabul etmezler. Dahası, ortak kabul gören standartlara göre kesinlikle sapkın olarak tanımlanması gereken bazı davranışların, hiç kimse tarafından bu şekilde tanımlanmadığını görürüz. Meselelerin peşini takip etmek büyük sıkıntılar doğuracağı; sınırlı kaynaklar herkese yetişmelerine imkân vermeyeceği; suçlular kendilerini, olası tahkikatlardan koruyabilecek güce sahip oldukları; ya da alınmış bir rüşvet söz konusu olduğu için, yasa ve ahlak uygulama-

yıcılarının sıklıkla duruma göre davrandıklarına, bazı eylemleri görmezden geldiklerine ya da cezasız bıraktıklarına tanık oluruz.

Eğer bir sosyolog, kusursuz suç ve sapkınlık kategorileri arıyorsa ve birinin bu türden faaliyetlerde bulunduğu anı kuşkuya mahal vermeyecek şekilde söyleyebilmeyi umuyorsa bütün bu düzensizlikleri sorun kaynağı olarak algılayacaktır. Bu sosyolog, gelişmiş veri toplama ve inceleme teknikleriyle sorunun üstesinden geleceğini umabilir. Bu tür araçları sağlama çabalarının uzun tarihi, bize böylesi bir umudun yersiz olduğunu göstermelidir: Beşeri faaliyetler dünyası kaçınılmaz ilerlemeye olan inancı pekiştirmekten uzaktır.

Sorun teknik değildir. Sorun kuramsaldır. İnsanların eyleme ihtimali olan belli davranışların işe yarar tanımlarını ya da herkesin (özellikle de yetkililerin ama sadece onların değil) tanımladığı biçimiyle çeşitli sapkınlık kategorileri geliştirebiliriz. Ama bu iki kategori grubunu tam anlamıyla örtüştüremeyiz; çünkü görgül olarak örtüşmezler. Bu kategoriler, her ne kadar kesişseler de iki farklı kolektif eylem sistemine bağlıdırlar. Bunlardan birisi, söz konusu eylemi gerçekleştirmek üzere işbirliği yapan insanlardan oluşur. Diğeri ise, işleyişi formel ve yasal ya da oldukça enformel olsa da yanlış addedilen davranışın keşfedildiği ve çaresine bakıldığı bir ahlak dramında işbirliği yapan insanlardan oluşur.

Etkileşimci kuramlara ilişkin yapılan ateşli tartışmaların çoğu, “sapkınlık” kelimesinin bu iki farklı sistemde yer alan iki farklı süreci betimlemek için kullanılmasından kaynaklanır (iyi bir örnek için bkz. Alvarez, 1968). Bazı kişiler, bir yandan sapkınlık kelimesinin toplumun herhangi bir “makul” üyesine ya da bazı uzlaşmış tanımlarına göre (örneğin var olduğu iddia edilen bir kuralın ihlali, istatistiki istisna ya da psikolojik patoloji gibi) yanlış olan davranışlar anlamına gelmesini isterler. Bu kişiler, *eylemlerin gerçekleştiği eylem sistemine* odaklanmak isterler. Aynı kişiler, aynı zamanda, sapkınlık kelimesini söz konusu eylemi yapmış olmaktan dolayı yakalanan ve cezalandırılan

insanlar için kullanmak isterler. Bu durumda ise *eyleme ilişkin yargıların gerçekleştiği eylem sistemine* odaklanmak isterler. Terime ilişkin bu anlam kaymaları, ancak ve ancak bir *eylemi yapanlar* ile bu *eylemi yapmış olmaktan ötürü yakalananlar* aynı kişiler ise bir hataya sebep olmaz. Oysa her zaman böyle olmadığını biliyoruz. Dolayısıyla, eğer bahsi geçen *eylemi yapanları* (tespit edebileceğimizi varsayarak) araştırma birimimiz olarak alırsak o zaman araştırmamıza bu *eylemi yaptığı hâlde yakalanmamış ve etiketlenmemiş* kişileri de zorunlu olarak dâhil etmiş oluruz. Eğer bu *eylemi yapmış olmaktan dolayı yakalananları ve etiketlenenleri* inceleme birimimiz olarak alırsak o zaman da araştırmamıza bahsi geçen *eylemi hiçbir şekilde yapmamış ama sanki yapmış muamelesi gören* kişileri de zorunlu olarak dâhil etmiş oluruz (Kit-suse and Cicourel, 1963).

İki alternatif de tatmin edici değildir. Etkileşimci kuramcılarının yaptığı şey, bu iki sisteme, ikisi arasında var olan örtüşmeleri ve etkileşimleri de teslim ederek ancak sanki bunlar yokmuş gibi varsayarak farklı sistemler muamelesi yapmaktır. Böylece, örneğin Lindesmith (1968) ve benim yaptığım gibi, madde kullanımının oluşumunu çalışabilirsiniz. Ama bunu yaparken de sapkın davranışın kökenleri sorusuyla hiçbir şekilde ve hiçbir zaman çalıştığınız insanların yaptığı şeyin, sapkınlığın genel niteliğiyle zorunlu bir bağlantısı olduğunu varsaymadan uğraşırsınız. Ya da pek çok yakın dönem çalışmalarının yaptığı gibi (örneğin Gusfield, 1963), sapkınlık suçlamalarının yapıldığı, kabul edildiği ya da reddedildiği ve müzakere edildiği ahlaki retorik ve eylem dramını çalışabilirsiniz. Etkileşimci kuramın en önemli katkısı, bu dramın kendisini bir araştırma nesnesi olarak ele alması ve özellikle de onun içinde yer alan görece çalışılmamış taraflara -sapkınlık etiketini yapıştırmaya muktedir olanlara: polis, mahkeme, doktorlar, okul yetkilileri ve ebeveynlere - odaklanması olmuştur.

Ben başlangıçtaki formülasyonlarımda, insanların eylemleri ile bu eylemlere ilişkin geliştirdikleri yargıların mantıksal ola-

rak birbirlerinden bağımsız olduklarını vurgulamasını istedim. Ne var ki, bu formülasyon kendi söylediklerimin bir kısmıyla, özellikle de “gizli sapkınlık” kavramıyla ilişkili olanlarla neredeyse çelişkiye varan bazı belirsizlikler içeriyordu.¹²² Bu çelişkilerin ve bunların olası çözümlerinin incelenmesi, muhtemelen bize kuramın gelecekteki gelişiminin kolektif bir eylem olarak sapkınlığın şimdiye kadar yaptığımızdan daha ayrıntılı bir biçimde çözümlemesinde yattığını gösterecektir.

Eğer bir davranışın sadece sapkın olarak tanımlandığı andan itibaren sapkın hâle dönüştüğünü söyleyerek işe başlarsak o zaman bir davranışın “gizli sapkınlık” olduğunu söylemek ne anlama gelebilir? Kimse bu davranışı sapkınlık olarak tanımlamadığına göre, tanım itibariyle söz konusu davranış sapkın olamaz ama “gizli” nitelemesi, sanki başka hiç kimse bilmese dahi *bizim* bu davranışın sapkın olduğunu bildiğimizi ima eder. Lorber (1967), tespit ettiği önemli bir olay grubunda başkalarının fark etmesinden kaçınmayı başardığı hâlde ya kendisi de gerçekten öyle olduğuna inandığı için ya da başkalarının bunu bu şekilde göreceğini düşündüğü için aktörün yaptığı eylemi sapkın olarak tanımladığına işaret ederek bu paradoksu kısmen çözmüştür.

Ancak ya aktör bu tanımlamayı yapmazsa ne olacak? Daha da önemlisi, ya bilim insanların sapkın olarak tanımlayabileceği davranışlar mevcut değilse? (Burada aklıma büyücülük gibi suçlar geliyor [Selby, yayınlanmamış]). Gizli bir büyücü örneği hayal edemeyiz; çünkü kimsenin gerçekten Şeytanla işbirliği yapamayacağını ya da cinleri çağıramayacağını “biliriz.”) Bu örneklerin hiçbirinde paradoksu çözmek için kişisel tanımlamalara güvenemeyiz. Fakat Lerber’in, üzerinde uzlaşmış bir prosedürden bahsettiğini hatırladığımızda onun fikrini geliştirerek bu paradoksu çözebiliriz. Eğer üzerinde uzlaşmış bir prosedür işin ehli kişiler tarafından uygulamaya konulursa aynı kişiler, somut bir duruma ilişkin verili kanıtlar ışığında bir kanaate varabilirler

122 Jack Katz ve John I. Kitsuse gizli sapkınlık sorununu yeniden incelememde çok yardımcı oldular.

[birinin sapkın olup olmadığına ya da birinin büyü yapıp yapmadığına, t. s. n.]

Büyücülere inanan insanlar ne zaman büyü yapıldığına karar verecek yöntemlere sahiptirler. Biz de bu insanların söz konusu yöntemleri kullanarak keşfedecekleri şeyin, onları büyü yapıldığı sonucuna götüreceğini bilecek kadar olaylar hakkında yeterli bilgiye sahip olabiliriz. Daha az hayali suçları ele alalım. Örneğin bir kişinin cebinde, üstü arandığında polisin onu uyuşturucu taşımaktan suçlamasına neden olabilecek şeyler taşıdığını bilebiliriz.

Bir diğer deyişle gizli sapkınlık durumu, belli bir sapkınlık türünü tespit etmek amacıyla üzerinde uzlaşmış ve yaygın olarak kullanılan tekniklere karşı savunmasız olmayı ve tanımlamanın yapışmasını kolaylaştıracak bir durumda olmayı içerir. Bu durumu kolektif yapan şey ise, keşif ve kanıt prosedürlerinin kolektif olarak kabul edilmiş niteliğidir.

Bu eklemeye rağmen yine de sorunlar devam etmektedir. Örneğin, kuralların *ex post facto*, yani olay gerçekleştikten sonra, inşa edilmesi hâlinde bir gizli sapkınlık durumundan bahsedemeyiz; çünkü yapıldığı iddia edilen söz konusu faaliyet gerçekleşene kadar ortalıkta bu faaliyeti konu edinen bir kural yoktur (Katz, 1972). Olaya ilişkin yapılan tahkikatlar, olay gerçekleştikten çok sonra, birilerinin sapkın faaliyetin gerçekleştirildiğini ispat etmek üzere kullanabileceği kanıtları ortaya çıkarabilir. Ama durum bu olsa bile, kişi gizli ya da başka türlü bir sapkın olarak nitelendirilemez; çünkü faaliyet gerçekleştiğinde bu faaliyeti sapkın olarak tanımlayan bir kural yoktur. Yine de muhtemeldir ki, kişinin yaptığı şey kamusal hâle geldiğinde ve birileri bu faaliyete ilişkin mevcut bir kural olmadığı hâle bir kural olması gerektiğine karar verdiğinde bu kişi pekâlâ sapkın olarak tanımlanabilir. Böyle bir durumda, bu kişinin daha önce gizli bir sapkın olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bütün diğer kolektif eylemler gibi, sapkınlık dramındaki

eylemlerin ve tanımlamaların zaman içinde gerçekleştiğini ve zaman içinde farklılaştığını gördüğümüzde paradoks kendiliğinden çözülür. Davranış tanımlamaları sırayla gerçekleşir ve aynı anda her iki anlamı da taşıdığını işaret etmeden bir davranış t1 noktasında sapkın olmayan bir davranış olarak tanımlanabilirken t2 noktasında sapkın olarak tanımlanabilir. Örneğin, yukarıda tartıştığımız örnekten devam edersek, bir davranışın t1 noktasında gizli sapkın *olmayabileceğini* görürüz. Çünkü o anda kullanımda olan hiçbir prosedür, işinin ehli yargıçların bu davranışın sapkın olduğuna kanaat getireceği bir kanıt üretmeyecektir. Buna karşılık, aynı davranış t2 noktasında gizli sapkın *olabilir*; *çünkü* aradaki zaman diliminde yeni bir kural konulmuştur ve artık bu “sapkın” davranışın tespiti mümkün kılacak bir prosedür vardır.

Bu son formülasyon bize, etkileşimci sapkınlık kuramlarında iktidarın oynadığı önemli rolü hatırlatır (Horowitz and Liebowitz, 1968). Hangi koşullar altında *ex post facto* kurallar yapar ve uygularız? Görgül araştırmaların, ilişkinin taraflarından biri aşırı güçlü olduğunda bunun gerçekleştiğini göstereceğine inanıyorum. Öyle ki, bu taraf kendi iradesini başkalarının itirazlarına rağmen dayatabilir ama aynı zamanda adil ve rasyonel olduğu görüntüsünü de korumak isteyecektir Bu durum, tipik olarak ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin yanı sıra soysal hizmet çalışanı ve hizmet alıcısı ya da öğretmen ve öğrenci gibi benzeri paternalist konfigürasyonlarda cereyan eder.

Sapkınlığa diğer kolektif davranış biçimleri gibi, her yönüyle araştırılması gereken bir tür kolektif davranış biçimi olarak yaklaştığımızda kökenlerini keşfedeceğimiz araştırma nesnesinin yalıtılmış bir eylem olmadığını da görürüz. Gerçekleşeceği öne sürülen eylem gerçekleştiği zaman, başkalarını da içeren karmaşık bir ağın içinde gerçekleşir ve söz konusu karmaşıklığın bir kısmı da çeşitli insanların ve grupların onu tanımlama biçimlerinden kaynaklanır. Bu, toplumsal hayatın bütün diğer alanları-

na ilişkin çalışmalarımız için de geçerli bir derstir. Öte yandan, bu dersi öğrenmek bizi hatadan tümüyle muaf kılmayacaktır; çünkü süre giden sorun kaynaklarından biri de kendi kuramlarımız ve yöntemlerimizdir.

Sapkınlığın Demistifikasyonu

Alelade olayları ve sorunları esrarlı hâle getirmek konusunda sosyologların üstüne yoktur. Neredeyse iflah olmaz bu alışkanlıklarından dolayı da başlarına dert almışlardır. Everett Hughes'ün sınıfta, işin başındaki biz çömez sosyologları, ortak kanıya kuşkuyla yaklaşmak gerektiği hususunda uyardığını hatırlıyorum (lisansüstü eğitimime başladığım zamanki ilk deneyimlerimden biri). Ama aynı Everett Hughes, kendi gözlerimizle görebileceğimiz ve kendi kulaklarımızla duyabileceğimiz şeylere özel bir ilgi gösterinemizi de salık vermişti. Bazılarımız bu iki uyarı arasında bir çelişki olabileceğini düşündük ama akıl sağlığımızı korumak istediğimiz için hemen bu düşünceleri kafamızdan uzaklaştırdık!

Her iki kural da önemli hakikat parçaları taşır. Sahip olduğu anlamlardan biri açısından düşünüldüğünde ortak kanı bizi yanıltabilir. Bu ortak kanı, bir kabilenin geleneksel bilgisi, çocukların büyürken öğrendikleri “herkesin bildiği şeyler” ve günlük yaşamın klişeleri olabilir. Ortak kanı aynı zamanda, toplumsal olguların doğasına ilişkin sosyal bilim genellemelerini, toplumsal kategoriler (örneğin ırk ve suç ya da sınıf ve zekâ) arasındaki korelasyonları ve yoksulluk ve savaş gibi sorunlu durumların kökenlerine ilişkin çeşitli açıklamaları içerebilir. Ortak kanı genellemeleri sosyal bilimlerin daha biçimsel genellemelerini andırır ama bu ikisi arasında, çelişkili gözlemler karşısında takındıkları tavır açısından büyük farklılıklar vardır. Sosyal bilim genellemeleri, gerek ilkesel olarak ve gerekse fiiliyatta, yeni gözlemler yanlış olduklarını gösterdiklerinde değişirler. Ortak kanı genellemeleri değişmez. Bu türden bir ortak kanı, özellikle de içerdiği hatalar tesadüfi olmadığı için yerleşik kurumları destekler.

Ortak kanının bir diğer anlamı da şudur: Süslü püslü kuram-

larla ve soyut akademik kavramlarla kafası karışmamış sıradan insan en azından gözünün önündekileri görebilir. Pragmatizm ve Zen gibi birbirinden olabildiğince farklı felsefeler, sıradan insanın, Sancho Panza ile birlikte, bir yel değirmeninin gerçekten bir yel değirmeni olduğunu görebilme kabiliyetine saygıyı kutsal kabul ederler. Bu yel değirmeninin at sırtında bir şövalye olduğunu düşünmek ise, neresinden bakarsanız bakın, gerçek bir hatadır.

Sosyologlar, çoğu zaman, ortak kanının bu türünün sunduğu öngörülerini göz ardı ederler. Elbette yel değirmenlerini şövalyelere çevirmeyiz. Ancak çoğu zaman kolektif eylemi, yeşerdiği bağlamdan kopuk, bu eylem içerisinde yer alan insanlardan uzaklaşmış soyut nitelemelere çeviririz. Ardından da insanların gerçekten yapmakta oldukları daha sıradan şeylere olan ilgimizi genellikle kaybederiz. Gördüğümüz şeyi soyut olmadığı için göz ardı ederiz ve sosyolojinin ilgilendiği tek şeyin görünmez “güçler” ve “koşullar” olduğunu öğrendiğimiz için bu güçlerin ve koşulların peşinden koşarız.

Çömez sosyologlar alan araştırması yapmakta sıklıkla büyük zorluk çekerler; çünkü kitaplarda okudukları biçimiyle sosyolojiyi etraflarında gördükleri insan etkinliklerinde bulamazlar. Bir fabrikayı ya da bir okulu gözlemlemek için sekiz saat harcadıktan sonra, iki sayfa notla ve “pek bir şey olmadı” açıklamasıyla dönerler. Söylemek istedikleri, anomi, tabakalaşma, bürokrasi ya da alışlagelmiş sosyolojik konulardan herhangi birini sahada bulamadıklarıdır. Bu kavramların analitik amaçlar doğrultusunda, yani insanların birlikte yaptıkları bazı şeyleri daha iyi kavrayabilmek için, bu birlikte yapılan şeylerin belli açılardan yeterince birbirleriyle benzeştiklerine ve bu sebeple de benzer bir çözümlemeye olanak verdiklerine kanaat getirerek bizim tarafımızdan inşa edildiğini fark etmezler.

Çömezler ortak kanıyı küçümseyerek etraflarında olup biten şeyleri görmezden gelirler. Notlarına gündelik yaşamın ayrıntıla-

rını aktarmayı beceremediklerinden ötürü, bu önemli ayrıntıları anomi gibi ya da kendilerinin inşa edebilecekleri kavramsallaştırmaları çalışmak için kullanamazlar. Önemli bir yöntemsel sorun, etnografik ayrıntılardan, araştırmaya başladığımızda sahip olduğumuz ya da araştırma esnasında farkına vardığımız sorun-salları ele almada faydalı olacak kavramlara geçişi sağlayacak bir prosedürü sistematikleştirebilmektir.

Buna özen gösterilmediği takdirde sosyologların araştırdıkları insanlar, çoğu zaman kendileri hakkında yazılmış sosyolojik çalışmalarda kendilerini ve gerçekleştirdikleri eylemleri algılamakta zorluk çekerler. Bu konu hakkında hâlihazırda kaygılandığımızdan daha fazla kaygılanmalıyız. Sıradan insanların bizim incelemelerimizi bizim için yapmalarını beklememeliyiz. Ancak bu insanların faaliyetlerine nasıl devam ettiklerini tasvir ederken ya da buna ilişkin varsayımlar öne sürerken sıradan insanların alışkanlık olarak dikkate aldıkları meseleleri de görmezlikten gelmemeliyiz. Pek çok sapkınlık kuramı bu konuda bir şey söylemelerine izin vermeyen verilere (örneğin mahkeme kayıtlarına) dayanıyor olsalar da açıktan ya da üstü örtük bir şekilde belli tutumlar grubunun belli kural ihlallerine sebep olduğunu öne sürerler. Durkheim'den Merton'a oradan da Cloward ve Ohlin'e kadar anomi kuramlarında rastladığımız aktörün ruhsal durumuna ilişkin betimlemeleri düşünün. Eğer bir araştırmanın incelediği insanlar, bu araştırmanın sunduğu betimlemelerde bir rehberin yardımı olmadan kendilerini tanıyamıyorlarsa bu durumu dikkate almamız gerekir.

Aktörlerin tanıyamadıkları sadece kendi ruh hâllerinin betimlemeleri değildir. Sosyolog bu eylemleri yeterince yakından gözlemlemediği için ya da bunların ayrıntılarına hiç dikkat etmediği için bu kişiler, çoğu zaman, yaptıkları varsayılan eylemleri de sosyoloğun yazdıklarında bulamazlar. Bu ihmalin ciddi sonuçları vardır. Bu durum, gerçekte var olan engelleri ve olanakları tahlil etmek için eylemin gerçek hayattaki koşullarını kuramlarınıza dâhil etmemizi olanaksızlaştırır. Dolayısıyla da

kendimizi, hiçbir zaman bizim tasavvur ettiğimiz şekilde gerçekleştirmeyen eylemleri kuramlaştırırken bulabiliriz.

Gözlemlediğimiz şeye daha yakından bakarsak muhtemelen etkileşimci kuramın dikkat çektiği hususları göreceğizdir. Geleneksel olarak sapkın olduğu düşünülen faaliyetlerde bulunan insanların gizemli, bilinmeyen güçler tarafından güdülenmediklerini fark edeceğiz. Bu insanlar her ne yapıyorlarsa bunları çoğunlukla daha sıradan etkinlikleri meşrulaştıran sebeplere benzer sebeplerden dolayı yapmaktadırlar. Toplumsal kuralların sabit ve değişmez olmadıklarını, daha ziyade, bu kuralların her durumda ve sürekli olarak çeşitli tarafların çıkarlarına, iradelelerine ve işgal ettikleri iktidar konumlarına uyumlu hâle getirilmek üzere yeniden inşa edildiklerini göreceğizdir. Aynı şekilde, sapkın olduğu düşünülen faaliyetlerin çoğu zaman, zihinsel ve ruhsal sorunlardan muzdarip insanların tek başlarına tesis etmelerinin ve sürdürebilmelerinin neredeyse imkânsız olduğu gelişmiş dayanışma ağları gerektirdiğini de göreceğizdir. Sapkınlık kuramlarının ürettiği çalışmalar yakından bir incelemeye tabi tutulursa bunun neredeyse kaçınılmaz bir sonucu olarak etkileşimci kurama çıkılabilir.

Hem ortak kanı hem de bilim bize bir kuram inşa etmeye başlamadan önce kuramlaştırmaya çalıştığımız şeylere yakından bakmamızı salık verir. Bu tavsiyeye kulak vermek sapkınlık olarak addedilen sürece müdahil olan herkesin davranışlarını ve tepkilerini dikkate alan yetkin bir kuram üretir. Bunu yapmak, aynı zamanda, iddia edilen eylemin gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği, resmî raporların doğru olup olmadıkları ve ne dereceye kadar doğru oldukları gibi meselelerin çözümünü (varsayımlara dayanmak yerine) görgül tespite bırakır. Bütün bunların neticesinde de araştırmacıların kullanmaya alıştıkları çeşitli istatistiki serilerin ve resmî kayıtların faydasına ilişkin ciddi bir kuşkunun uyanması kaçınılmazdır (ki bu, eski tip sapkınlık araştırmaları için büyük bir sorun kaynağı teşkil eder). Resmî kayıtlara ilişkin temel eleştirileri, bu kayıtların kullanımını meşrulaştıran savun-

maları veya bu kayıtların tavsiye edilen yeni kullanım biçimlerini burada tekrarlamayacağım. Sadece birlikte eyleyen insanlara yakından bir bakışın, aslında resmî kayıtların da birlikte hareket eden insanlar tarafından üretildiğinin ve dolayısıyla bu kayıtların da bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinin farkına varmamızı sağlayacağını söylemekle yetineceğim (Bkz. Cicourel and Kitsuse, 1963; Garfinkel ve Bittner, 1967; Cicourel, 1968; Biderman ve Reiss, 1967; Douglas, 1967.)

Etkileşimci sapkınlık kuramı ile temel veri toplama yöntemi olarak yoğun alan gözlemine dayanmak arasındaki bağ kesinlikle bir tesadüf değildir. Öte yandan, bunun zorunlu bir bağ olduğunu da düşünmüyorum. Etkileşimci kuram alelade olanı ciddiye alır ve gizemli, görünmez güçleri açıklayıcı etkenler olarak kabul etmeyen bir düşünce yapısından doğar. Bu düşünce yapısı, kişi açıklamayı önerdiği şeylerin ayrıntılarıyla, bütün karmaşıklığı içerisinde, sürekli olarak yüzleştğinde gelişir. Eğer sahip olduğumuz tek şey resmî bir dosyada ya da bir ankete verilen yanıtlarda bulabileceğimiz türden bölük pörçük olgu parçaları ise gizemli kabahatlıler inşa etmek ve öne sürdüğümüz açıklamalara en çok uyan nitelikleri onlara atfetmek elbette daha kolaydır. Ancak Galtung'un da (1965) bir başka açıdan öne sürdüğü üzere, mitik kurgular daha yakından bir temasın üreteceği kanıtlar karşısında uzun süre dayanamazlar.

Bazı kişiler doğrudan gözlem yöntemine aşırı vurgu yapmanın yaratabileceği olası sorunlara karşı uyarılmışlardır. Doğrudan gözlemde ısrar etmek, istemeden de olsa kendimizi, kolayca erişebileceğimiz gruplarla ve alanlarla sınırlandırmamıza neden olabilir. Dolayısıyla da onlara erişme çabalarımıza karşı kendilerini koruyabilecek güce ve iktidara sahip insanların ve grupların çalışılmasını ihmal etmemize neden olabilir. Eğer hâl böyle olursa o zaman gözlem tekniğini tercih etmek, sapkınlık dramına müdahil olan tüm tarafları çalışmaya ilişkin kurumsal önerilerimizle çelişen bir durum doğurabilir ve etkileşimci yaklaşımın bazı avantajlarını geçersiz kılabilir. Bu durumda, hem yöntemlerimi-

zi çeşitlendirerek hem de muhtelif gözlem tekniklerini kullanma noktasında daha yaratıcı olarak bu tehlikeye karşı korunabiliriz. Örneğin, başkalarının yanı sıra, Mills (1956), iktidar sahiplerini çalışmak için kullanılabilecek çeşitli yöntemlere dikkatimizi çeker. Özellikle de hükûmet kurumlarının işleyiş tarzlarından kaynaklı olarak ihmal ya da dikkatsizlik sonucunda ortaya dökülen ya da bazen iktidar sahipleri aralarında kavga ettikleri ve kavga ettiklerinde de bize veri sundukları için kamuya sızan belgeleri çalışmak bu yöntemler arasındadır.

Benzer şekilde, doğrudan gözleme dayalı veri toplamak için fazla göze çarpmayan katılım ve kazara erişim tekniklerini de (Becker ve Mack, 1971) kullanabiliriz. (Konuyla alakalı erişim ve örneklem sorunları Habenstein, 1970'in içindeki çeşitli makalelerde ele alınmıştır.)

Benim burada tavsiye ettiğim şeyi yapmak, yani gözlerinin önünde olup biten şeylere yakından bakmak hususunda sosyologlar genellikle isteksiz olagelmışlerdir. Bu isteksizlikten, özellikle de sapkınlık çalışmaları muzdarip olmuştur. Öte yandan, sanat, eğitim ve topluluklar üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda bu isteksizliğin üstesinden gelmenin ürettiği değişimin getirilerine benzer getiriler sapkınlık çalışmalarında da gözlenmektedir. Ne var ki, bu değişim aynı zamanda kuramlarımızın ve araştırmalarımızın içerdiği ahlaki güçlükleri de arttırmıştır. Şimdi bu sorunları ele alacağım.

Ahlaki Sorunlar

Ahlaki sorunlar bütün sosyolojik araştırmalarda gündeme gelir, ancak özellikle etkileşimci sapkınlık kuramları söz konusu olduğunda durum daha da tartışmalı hâle gelir. Etkileşimci yaklaşım yöneltilen ahlaki eleştiriler, genelde siyasal iktidar çevrelerinden ve merkezin sağında yer alanlardan ve sol siyasetten veya sol-cepheden gelmiştir. Etkileşimci kuramlar, “düşmana yardım ve yataklık yaparak” kurulu düzenin ya da iktidarın (*establishment*) istikrarını tehdit eden düşmanla işbirliği yapmakla suç-

lanmışlardır. Eş zamanlı olarak hem kabul görmeyen normları açıktan benimsemekle hem de (bu da sol-cephenin eleştirisidir) düzen-karşıtı konumları desteklemeyi reddetmekle ve gerçekte *statükoyu* kayırırken “düzen karşıtı” amaçları destekliyormuş gibi görünmekle suçlanmışlardır.

Bozguncular olarak etkileşimciler. Pek çok eleştirmen (her ne kadar bazıları öyleyse de zorunlu olarak hepsi muhafazakâr olmayan kişiler) etkileşimci sapkınlık kuramlarının açıktan ya da üstü örtülü olarak geleneksel ahlaka saldırdığına inanır. Etkileşimcilerin bunu, bilerek ve isteyerek neyin sapkın ve neyin sapkın olmadığına ilişkin verili tanımları kabul etmeyi reddederek ve sapkınlıkla mücadele eden geleneksel kurumların işleyişlerini temellendirdikleri varsayımları sorgulayarak yaptıklarına inanır. Örneğin Lemert bunu şu şekilde ifade etmektedir:

Görünüşte sapkınlık sosyolojisi, belli toplumsal sorun türlerini görece tarafsız bir biçimde ya da bilimsel bir çalışma yöntemi çerçevesinde inceliyormuş izlenimi vermektedir. Öte yandan bu sosyolojinin ruh hâli, kullandığı ton ve tercih ettiği araştırma konuları devlet destekli toplumsal denetim kurumlarının ideolojisine, değerlerine ve yöntemlerine karşı güçlü ve katı bir eleştirel tavrın varlığını ifşa etmektedir. Bazı uç açıklamalarda, sapkınlığın, çeşitli grupların kendi verili değerlerini ve davranış biçimlerini kalıcı kılmak için gerekli koşulları yaratmaya ya da kendi güçlerini arttırmaya çalıştığı sosyal-psikolojik bir süreç olarak anlaşılması gerektiği savunulur. Aynı zamanda sapkınlık, keyfi, tesadüfi ya da yanlı karar alma mekanizmalarının ortaya çıkardığı bir olgudan daha fazla bir şey değilmiş gibi sunulur. Bu kuramların bizde bıraktığı izlenimlerden biri, sanki toplumsal denetim kurumlarının başarısızlıklarını ve gerçekte hata sonucu oluşan “devredilemez hak” ve “özgürlük” ihlallerini teşhir etmek amacıyla bu kurumları çalıştıkları ve inceledikleridir. Dolayısıyla görünen odur ki, sapkınlık sosyolojisi bilimsel bir faaliyetten daha çok toplumsal bir eleştiridir. Bu sosyoloji, toplumumuzun benzersiz niteliğini -seçme özgürlüğünü- korumak için gerçekten gerekli olan karar ve denetim biçimlerini geliştirecek ve besleyecek çok az şey sunmaktadır (Lemert, 1972, s. 24).

Bu türden eleştirileri yapanlar, resmî ve alışlagelmiş bakış açılarına nesnel olgular ya da sorgulanamaz hakikatler olarak yaklaşmak yerine, bunlara çalışılması gereken şeyler muamelesi yapma kararlılığının toplumsal düzene zararlı bir saldırı olduğunu düşünürler (Bordua, 1967).

Etiketleme kuramının, açıklamayı önerdiği şeyle bu şeyin açıklamasını iflah olmaz biçimde karıştırdığını öne süren eleştiriyi tekrar düşünelim. Eğer kuram, sapkınlığı sadece ona tepki verenlerin tanımlaması olarak değerlendirip aynı zamanda da tepki verilen sapkınlığı mevcut sayarsa o zaman sapkınlık tepkidenden önce de var olmalıdır. Bu eleştiriyi yapan bazı kişiler, daha önce tartıştığım gerçek mantıksal zorluklara odaklanmak yerine, daha ziyade başkalarının tepkilerinden bağımsız olarak bir davranışın sapkın olarak kabul edilebileceğimiz bazı nitelikleri olması gerektiğinde ısrar ederler. Bu niteliği de genellikle üzerinde uzlaşmış bir kuralın ihlali eyleminde bulurlar (örneğin, Gibbs, 1966; Alvarez, 1968). Bazı davranışların, en azından kural ihlali anlamında, *gerçekten* sapkın olduğunu kabul etmeyen kuramcıların ise yoldan çıkmış kişiler olduklarını düşünürler. Oysa etkileşimci kuramcılar (ki zorunu olarak yoldan çıkmış kişiler değildirler!), potansiyel bir sapkın eylemin gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi ile sapkınlık tanımlaması yapan ya da yapmayan bir tepkiyi birleştiren dört hücreli bir nitelik alanı inşa ederek eylem ile tepkinin bağımsızlığını vurgulamışlardır.

Öyle görünüyor ki kuramı eleştirenleri bu sınıflandırma yönteminde asıl rahatsız eden şey, “sapkın” teriminin çoğu durumda, sapkın olarak tanımlanan davranış gerçekleşse de gerçekleşmese de böyle tanımlanmış davranışların nitelendirdiği iki hücreye uygulanmış olmasıdır. Bu tercih, muhtemelen, araştırmacının “potansiyel olarak sapkın” eylemlerin aşağılayıcı sapkın sınıflandırmasına tabi tutulmasına onay veriyormuş gibi görünmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Bu isteksizliğin nedeni kuralların içkin olarak durumsal karakterini tanımaktan

kaynaklanır. Toplumsal kurallar, temel değerin (“müzakere edilmiş düzen” -*negotiated order*- kavramı için bkz. Strauss vd. 1964) değişmez cisimleşmiş hâlleri olmaktan daha ziyade, bir duruma ve ardından da başka bir duruma ilişkin sürekli olarak yeniden inşa edilen bir uzlaşa ortamında tecessüm ederler.

Her hâlükârda, eğer etkileşimciler potansiyel olarak sapkın faaliyetlerde bulunanları, başkalarının buna verdiği tepkiyi dikkate almaksızın sapkın olarak nitelendirmiş olsalardı kuşkusuz çok daha az kişi bundan şikâyet edecekti. Pek çoğumuz sapkın terimini, sapkınlığın mevzu bahis yapılabileceği üç farklı durumu gevşek bir biçimde kapsayacak şekilde kullandık: sapkınlık tanımlaması yapılmadan potansiyel olarak sapkın bir eylemin icrası; eylem icra edilmeden sapkınlık tanımlamasının yapılması ve her iki durumun da bir arada yer alması. Bu özensizlik eleştiriye hak ediyor. Ama önemli olan nokta, bunlardan hiçbirisinin sapkınlık hikâyesinin tümünü kapsamadığıdır. Hikâyenin bütünü müdahil olan tüm tarafların etkileşiminde yatar.

Daha önemli olan asıl noktaya dönersek; “toplumsal düzeni” gerçekten sarsacak bir hamle, “sapkınlık” meselesine müdahil olan tüm tarafların araştırmalara dâhil edilmesi gerektiğinde ısrar etmektir. Geleneksel sapkınlık sosyolojisi, bu kuralları yaratanları ve dayatanları muaf tutarak inceleme sahasını var olan düzeni ihlal etmekle suçlanan insanların çalışılması olarak sınırlamıştır. Birilerinin araştırmadan muaf tutulması, o kişilerin iddialarının, kuramlarının ve olgulara ilişkin betimlemelerinin eleştirel bir sorgulamaya tabi tutulmaması anlamına gelir (Becker, 1967).

Etkileşimcilerin verili kuramları kabul etmekteki isteksizlikleri, bir yandan geleneksel otorite ve ahlak iddialarına karşı eleştirel bir tutuma, öte yandan da bunların sözcülerinin ve savunucularının etkileşimci incelemelere yönelik husumet geliştirmesine yol açmıştır. Örneğin polisler, her kasada çıkabilecek olan birkaç çürük elma hariç, çoğu polisin dürüst olduğunda ısrar ederler. Polisin usulsüz davranışlarının kolluk güçlerinin

örgütlenmesinde var olan bazı yapısal zaruretlerden kaynaklandığını gösteren sosyolojik araştırmalar, polisin karşı bir “savunmayla” yanıt vermesine yol açar. Benzer şekilde, akıl hastalığının bir toplumsal tanımlama sorunu olduğu iddiası (örneğin Scheff, 1966) karşı tarafın, akıl hastanelerinde yatan insanların gerçekten hasta oldukları savını daha da vurgulamasına neden olur (Gove, 1970a, 1970b). Bu sav, hastalığın bir tanımlama sorunu olduğunu vurgulayan iddianın ana fikrini kaçıran ama psikiyatristlerin ne yaptıklarını bildiklerini öne sürerek nihayetinde işaret edilen ahlaki çıkarımı doğrulayan bir yanıttır.

Düzen yanlıları olarak etkileşimciler. Yukarıda ileri sürülen nedenlerden ötürü, etkileşimci kuramlar sola oldukça yakın görünürler (ve öyledirler de). Etkileşimci kuramlar, isteyerek ya da istemeyerek geleneksel düşünme biçimlerini ve verili kurumları aşındırırlar. Buna rağmen sol, bu kuramları iktidar yanlısı itirazları yansıtan bir biçimde eleştirmiştir.¹²³ Tıpkı verili kurumları onaylayan kişilerin, etkileşimci kuramların, onların varsayımlarını ve meşruiyetlerini sorgulamalarından hoşlanmadıkları gibi, var olan kurumların çürümüş olduğunu düşünen kişiler de etkileşimci kuramların bu kurumların çürümüş olduğunu açıkça söylemediklerinden yakınırlar. Her iki taraf da etkileşimcilerin açık olmayan bir ahlaki duruş sergilediğini düşünürler. Sorunun kaynağının, sanki tarafsızmış gibi davranan ama gerçekte “radikal” ya da “salt liberal” bir duruşu savunan, artık hangisi ise,

123 Richard Berk, kimin sol ya da “radikal” olduğuna karar vermedeki kronik güçlüğü ilginç bir durumun ortaya çıkmasına neden olduğuna işaret etmiştir. Berk’e göre, her ne kadar kendilerini böyle tanımlayan ya da başkaları tarafından böyle tanımlanan (sola yakın) kişiler tarafından yönetilmiş olsa da etkileşimci kuramı hedef alan yukarıdaki eleştiriler zaruri surette Marksist analizden beslenmez. İlaveten Berk, Marksist eğilimli bir eleştirinin, bu geleneğin tanımlayıcı niteliği olan makro düzeyde sınıfsal gruplaşmaların incelenmesi ile etkileşimci kuramların tanımlayıcı niteliği olan daha küçük grupların derinlemesine çalışması arasında muhtemel bir süreklilik kurmanın ne derece mümkün olduğu sorusuna odaklanabileceğini vurgulamıştır. Bence bu süreklilik vardır, ancak bunu analitik olarak şu anda gösterecek durumda değilim.

“değerden bağımsız” (*value-free*) talihsiz bir ideoloji olduğuna inanırlar (Mankoff, 1970; Liazos, 1972).

Belli ki sorun, değerden bağımsız olma kavramına ilişkin yapılan bazı kelime oyunlarından kaynaklanmaktadır. Benim bildiğim kadarı ile tüm sosyal bilimciler, herhangi bir bilim insanının, siyasal görüşleri ya da diğer değerleri ne olursa olsun, verili bir soru ve yanıtı ulaştıracak belirli bir yöntemden yola çıkarak aşağı yukarı aynı yanıtı, biz onun hakkında ne düşünersek düşünelim, “orada duran” inatçı olgu dünyasının dayattığı bir yanıtı ulaşması hususunda uzlaşırlar. Eğer sol-yönelimli bir sosyolog olarak siyasi eylemi kendinizin ya da başkalarının araştırma sonuçlarına dayandırmayı öneriyorsanız o zaman bu ilkeyi uygulamaya çalışmanız ve bunu yapılabileceğini ummanız en iyisidir. Aksi hâlde, değerlerinizin sizi görmekten men ettiği şeyler yüzünden girişimleriniz başarısız olabilir.

Bu basit formülasyona itiraz edilmeyecektir. Ama tüm sosyal bilimciler, bu amacı belli oranda ıskalarlar ve bu ıskalama öyle ya da böyle bilim insanının değerlerinden kaynaklanıyor olabilir. Nüfus sayımında siyah vatandaşları eksik sayabiliriz; çünkü yaşam tarzlarını dikkate aldığımızda onları evlerinde bulmak için gerekli ilave çabaya değmeyeceğini düşünebiliriz. Böyle bir şeyin muhtemelen olmadığını -veya varsa da buna dikkat çekmenin yakışıksız olacağını- düşündüğümüz için polislerin yolsuzluklarını çalışmayabiliriz. Siyasal protestoları, protestocuların kişiliklerini inceleyerek anlayabileceğimizi öne sürebilir ve böylelikle de protesto ettikleri kurumların bu kişilerin muhalif eylemlerinin gelişiminde hiçbir payı olmadığını savunabiliriz.

Okul yetkililerinin, işverenlerin ve polisin, muhtemel baş belalarını ayıklamak için kullanabilecekleri, radikal eğilimleri tespit eden korelasyonlar keşfettiğimiz durumlarda olduğu gibi, yetkililere sorun yaratanlarla başa çıkmalarında yardımcı olacak araştırmalar yapabiliriz.

Değerden bağımsız olmak gibi teknik bir nosyondan sorun-

ların seçimi, ele alınma biçimi ve bulguların nasıl kullanılması gerektiği gibi meselelere geçtiğimizde ahlaki sorunlar daha da önemli hâle gelir. Bu sorunların bazıları sosyolojinin kendisini ciddiye almamasından, neredeyse tüm temel kuramlarımızın taşıdığı ancak muhtemelen etkileşimci kuramda en açık biçimde ifade edilen temel ilkenin ihmal edilmesinden kaynaklanır (Blumer, 1967): bir duruma müdahil olan tüm tarafları ve aralarındaki ilişkiyi çalışma gerekliliği. Bu uyarıyı dikkate almak bizi kendiliğinden, polislerin müdahil oldukları yolsuzlukların gerçekleştiği bir yere, yani araştırmakta olduğumuz meseleyi de çok yakından ilgilendiren bir yere götürecektir. Bu uyarıyı ciddiye alırsak artık siyasal protestoları, sanki sadece protestoculardan ibaretlermiş gibi çalışmamamız gerekir. Kendi kaidelerini bu şekilde titizlikle takip eden değerden bağımsız bir sosyoloji sol'u da rahatsız etmeyecektir.

Öte yandan, bulguların nasıl kullanılacağı sorusu ise böyle kolayca halledilemez. Pek çok meslek kurumunun başını ağrıtan şu soru da çok kolayca geçirilemez: Sırf sosyolog oldukları için profesyonel sosyologların ahlaki ve siyasal sorulara ilişkin özel görüş sunma hakkı var mıdır? Gerekli olduğu yerlerde, sosyologların çeşitli politikaların sonuçlarına ilişkin uzmanlık iddiasında bulunabileceklerini düşünebiliriz. Aynı zamanda, sosyologların kimin çıkarlarına hizmet ettikleri konusunda da özellikle kaygılandıklarını görebiliriz. Ancak sosyoloğun, bilimi sayesinde ahlaki sorunlara ilişkin ayrıcalıklı bir bilgiye ya da fikirlerimiz üzerinde ayrıcalıklı bir hakka sahip olduğu iddiasını doğrulamanın da çok zor olduğunu fark ederiz. Neden? Çünkü bilimin değerden bağımsız olduğunu söylüyoruz. Ardından da bilim insanı sosyolog ile vatandaş-sosyolog arasında zayıf ve pratikte korunması imkânsız ayrımlar yapıyoruz. Çünkü hepimiz kabul ediyoruz ki, vatandaş-sosyolog ahlaki bir duruş sergileyebilir, hatta bunu yapmaktan kaçınmaz.

Bu ayrımları pratikte koruyamayız; çünkü Edel'in¹²⁴ (1955) çok yetkin bir şekilde ifade ettiği gibi, olguları bulmak, bilimsel kuramlar inşa etmek ve etik yargılara erişmek birbirinden o kadar kesin biçimde ayrıştırılamazlar. Her ne kadar ne yapılması *gerektiğini*, bir şeyin ne *olduğuna* ilişkin önermelerden mantıksal olarak çıkarsayamazsak da sorumlu ahlaki yargılar büyük oranda dünyanın hâline, bileşenlerin nasıl kurulduğuna, nasıl işlediğine ve nasıl gelişebileceklerine ilişkin değerlendirmelerimize bağlıdır. Bu değerlendirmeler, yetkin bilimsel çalışmalara dayanır. Bunlar, çalıştığımız şeyin ahlaki zorluklarını tam olarak görmemizi; genel ahlaki taahhütlerimizin verili bir durum içinde cisimleşme şeklini; adalet, sağlık, bağışlama ya da akıl gibi değerlere ilişkin muhtemel ahlaki taahhütlerimizin kesişebildiğini, örtüşebildiğini veya çatışabildiğini görmemizi sağlayarak ahlaki kararlarımızı şekillendirirler.

Bizim işimizin sürekli olarak ahlaki sorunlarla göbek bağı vardır; çalışmalarımız sürekli olarak etik kaygılarımız tarafından beslenir ve yönlendirilir. Değerlerimizin, toplumsal hayata ilişkin ileri sürdüğümüz önermelerin geçerliliğine ilişkin değerlendirmelerimizi etkilemesini istemeyiz. Ama bu değerlerin, araştıracağımız meselelere yönelik ya da bulgularımızı hangi amaçlar için kullanacağımıza ilişkin tercihlerimizde etkili olmasına da engel olamayız. Böyle olmasından da rahatsız olmamalıyız. Ahlaki yargılarımız, bilimsel çalışmalarımızın karşılıklarına çıkardığı yeni bilgilerden kaçınılmaz bir biçimde ve eş zamanlı olarak etkilenirler. Bilim ve etik iç içe geçer.

Esrar kullanımını ele alalım. Esrara bakışımız sapkın bir zevke gömülmüş önüne geçilemez bir haz betimlemesinden, psikiyatrik kuramların ve verilerin önerdiği üzere, iç çatışmayı yatıştırmaya yönelik merhametsiz bir psişik dürtü betimlemesine geçtiğinde esrar kullanımına ilişkin yargımız da değişir. Eğer olaya en feci toplumsal ve bireysel sonuçları, esrar kullanma-

124 Abraham Edel'in çalışmasıyla gecikmiş tanışmamı Irving Louis Horowitz sağladı.

yanların esrar kullananlara verdikleri tepkiler sonucunda ortaya çıkan zararsız bir eğlenceymiş gibi bakarsak o zaman esrar kullanımına ilişkin yargımız yine değişir (Bkz. Kaplan, 1970 ve Goode, 1970). Bu durumda, özgürlük alanını genişletmeyi dert edinenlerimiz, esrar kullanımını baskılamaya çalışmak yerine, esrar kullanımına haz verici bir şey olduğu için yönelen kişilerde oluşabilecek görece tahribatlar sorununa [...] yoğunlaşacaklardır. Yasayı uygulamakla yükümlü mercilerin işleyiş biçimlerini, bunları yöneten bürokratların ve girişimcilerin meseleye ilişkin menfaatlerinin niteliğini, bu kurumları amaçlanan hedeflerinden saptıran güçleri, yine bu kurumların hedefledikleri amaçların madde kullanımının gerçekleştiği durumlarla ve madde kullanımının sonuçlarıyla alakasız olmasını inceleyebiliriz (ve üstüne üstlük tüm bunları özgürlük ilkesinin peşinde koşarak da yapabiliriz). Bunu yaparken de araştırmalarımızın dayandığı öncüllerin yanlış olduğunu (örneğin kural uygulayıcı kurumların bireyler ve topluluklar için ciddi görünen belalarla mücadele etmek üzere etkin ve dürüst bir şekilde çalıştığı varsayımını) keşfetmeye hazır olmamız ve araştırmalarımızı böylesi bir keşif yapmayı mümkün kılacak şekilde yürütmemiz gerekir.

Diğer ahlaki kabullerle hareket eden sosyologlar, madde kullanımına yol açan ve dolayısıyla da ahlaki yaptırımlardan kaçınmayı mümkün kılan mekanizmalar aracılığıyla toplumsal düzenin bozulmasına neden olan arkadaş çevresi baskısı, kitle iletişim araçları ve diğer kişisel etki kaynaklarını araştırabilirler. Her ne kadar psikologların varsaydığından farklı olsalar da onları kaygılandırmaya devam eden bu etkenlerin insanları madde kullanmaya zorlama ve dolayısıyla da genel anlamda özgürlüğü sınırlandırma biçimlerini çalışabilirler. Ancak bu sosyologlar da öncüllerinin ve varsayımlarının geçersiz olduğunu keşfetmeye hazır olmalılardır. Bu meseleye bakmayı tümenden reddeden sosyologlar ise bu durumda, bu meseleyi göz ardı etmelerinin ahlaken uygun olduğuna ilişkin inançlarını ispatlamak zorundadırlar.

Etkileşimci kuramı eleştirenler, bilimsel araştırma ve etik yargı arasındaki ilişkilerin çetrefilli doğasına işaret eden yukarıdaki tespitleri fazlasıyla karmaşık ve üstü örtük bulduklarında etkileşimci sapkınlık kuramlarına saldırılar başlar. Tıpkı merkez kanattaki eleştirilerin, etkileşimci kuramın tecavüzün, soygunun ve cinayetin *gerçekten* sapkın olduğunu kabul etmemek konusunda ayak diretmesinden şikâyet ettikleri gibi, sol eleştirmenler de etkileşimci kuramın sınıfsal baskının, ırk ayrımcılığının ve emperyalizmin *gerçekten* sapkın olduğunu veya yoksulluk ve adaletsizliğin (insanlar bunları nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar, Mankoff, 1968)¹²⁵ *gerçek* toplumsal sorunlar olduğunu kabul etmeyi ret ettiğinden yakınırılar. Her iki taraf da yaygın bir uzlaşının söz konusu olduğu örtük etik yargıların mevcudiyetini üstü kapalı ima ederek kendi ahlaki önyargılarının sanki tespit edilmiş olgusal savlarmış gibi bilimsel araştırmaya dâhil edildiğini görmek isterler. Dolayısıyla, eğer tecavüzün *gerçekten* sapkın ya da emperyalizmin *gerçekten* toplumsal bir sorun olduğunu söylersem bu olguların onları kabul edilemez kılan ve hepimizin üzerinde uzlaşacağı belli görgül niteliklere sahip olduğunu ima etmiş olurum. Bunun böyle olduğunu pekâlâ yapacağımız çalışmalarla ispatlayabiliriz ama çoğu zaman bunu tanım itibarıyla kabul etmemiz istenmektedir. Bir şeyi sapkın ya da toplumsal sorun olarak tanımlamak, görgül kanıtı geçersiz kılar ve bizi ön-

125 İzleyen ifade bu hususları açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “Her ne kadar çok azımız buna kayda değer bir dikkat göstersek de kapitalist şirketler ekonomisinin, yoksulların (şiddet çalışmalarının olağan öznelerinin) sebep olduğu şiddetin tümünden daha fazla insanı öldürdüğü ve sakatladığı da aynı derecede bir toplumsal bir olgu değil midir? Hangi akla ve gerekliliğe istinaden gettolardaki yoksulların “şiddeti”, “düşmanı” (Galley duruşması sırasında öğrendiğimiz gibi Doğulu insanları) öldürmenin korkunçluğuna karşı askerleri hissizleştiren askeri kamplardan daha çok ilgimizi hak ediyor? Ama bu eylemler “sapkın” olarak etiketlenmedikleri için, saklı, kurumsal ve normal oldukları için bunların ‘sapkın’ nitelikleri gözden kaçır ve sapkınlık sosyolojisinin uzmanlık alanının bir parçası hâline gelmezler. Çok samimi liberal amaçlarına rağmen bu sosyologlar, maskesini düşürdüklerini sandıkları fikirleri ve farkında olmadıkları başka fikirleri de sürekli kılarlar” (Liazos, 1972, ss. 110-111).

yargılarımızın yanlış olduğunu (yani dünyanın bizim tahayyül ettiğimiz gibi olmadığını) keşfetmekten alıkoyar. Ahlaki yargılarımızı tanımların içinde gizleyerek görgül sınamalardan koruduğumuz zaman ise hislerimize yenik düşme hatasını yaparız.¹²⁶

Bilim insanları sıklıkla, sosyolojik kuramların, bilimsel kanıtların ve ahlaki yargıların bazı karmaşık kombinasyonlarının gerçekte basit bir tanımlama meselesinden başka bir şey olmadığını gösterme arzusundadırlar. Özellikle de değer yargılarına (siyasal ya da ahlaki türden herhangi biri olabilir) güçlü bir adanmışlık içinde olan bilim insanları tam da bunu yapmayı ister görünmektedirler.

Neden insanlar kendi ahlaki değerlerini bilim olarak sunmaya çalışırlar? Büyük ihtimalle, birinin öne sürdüğünün “yalnızca ahlaki bir yargı” olduğunu kabul etmemenin ve onun yerine bilimsel bulguymuş gibi davranmanın günümüzde sağladığı retorik üstünlüğünü fark ederler ya da sezinlerler. Önemli bir toplumsal ve ahlaki ihtilafın tüm tarafları bu üstünlüğü kazanmak için çabalayacaklardır. Herkes kendi ahlaki duruşunu, hiçbir soruya mahal kalmaksızın kuramlarının, araştırmalarının, siyasi dogmalarının öncüllerine yedirerek sunmaya çalışacaktır. Duyarlılıklarını paylaştığım sol’a bu konudaki tavsiyem, adaletsizlik ve baskının kötü olduğu yargısı sanki bir şekilde sosyolojinin temel ilkelerinden türetilebilir ya da sadece görgül bulgularla desteklenebilirmiş gibi yapmak yerine, bunlara doğrudan ve açık bir şekilde saldırmaktır.

Her ne kadar bilimsel çalışmalarımızda gerekli ve yerinde bir etkiye sahiplerse de ahlaki yatkınlıklarımız ve yargılarımız,

126 En azından bir kişi açıkça benim “hissiyat” eleştirimi hislerden korkmak olarak yanlış okudu (Gouldner, 1968). “Whose Side Are We On?” (Becker, 1967, s. 245) başlıklı makalede sunulan tanım benim ne demek istediğimi açıkça ifade etmektedir: “Ne olup bittiğini bilmemeyi tercih etmemizin nedeni, bunu bildiğimizde sahip olduğumuzun dahi farkında olmayabileceğimiz bazı duyarlılıklarımızın zedelenebilecek olması ise eğer, o zaman duyusaldır.”

sosyoloğun işini oluşturan çeşitli faaliyetlerde başka türlü bir rol oynamalıdılar. Varsayımlarımızı ve önermelerimizi görgül kanıtlarla sınıadığımız zaman, kaygılarımızın çıkarsamalarımızı etkileyeceğinden korktuğumuz için bunların bulgularımıza etkisini en aza indirgemeye çalışırız. Öte yandan, araştırma konularımızı seçerken (erişim olanaklarımız gibi pratik meseleler ve güçlü genel sonuçlara erişebilme ihtimali gibi kuramsal kaygıların yanı sıra) muhtemel bulgularımızın dert ettiğimiz ahlaki meselelere ilişkin doğuracağı sonuçları da dikkate alırız. Başlangıçtaki yargılarımızın doğru olup olmadığını, kendimiz ve ortamdaki diğer aktörler için ne türden eylem ihtimallerinin mümkün olduğunu, toplamayı umduğumuz bilginin nasıl bir işlevinin-katkısının olacağını bilmek isteriz. Bulgularımıza dayanarak ne yapabileceğimize ve kime tavsiyelerde bulunacağımıza karar verdiğimiz zaman ahlaki kaygılarımız çok açık bir biçimde tercihlerimizi belirler - buna rağmen, yine de girişeceğimiz eylemin sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerimizin doğru olmasını isteriz-. Bazen de çalışmak istediğimiz sorunları ve yöntemleri tespit ederken, öncelikli olarak yapmak istediklerimizden veya yardım etmek istediğimiz insanlardan başlarız.

KAYNAKÇA

- Akers, Ronald L. 1968. "Problems in the Sociology of Deviance: Social Definitions and Behavior", *Social Forces* 46 (Haziran): 455-465.
- Alvarez, Rodolfo. 1968. "Informal Reactions to Deviance: in Simulated Work Organizations: A Laboratory Experiment", *American Sociological Review* 33 (Aralık): 895-912.
- Becker, Howard S. 1963. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Becker, Howard S. 1967. "Whose Side Are We On?" *Social Problems* 14 (Kış): 239-247.
- Becker, Howard S. ve Irving Louis Horowitz. 1972. "Radical Politics and Sociological Research: Observations on Methodology and Ideology", *American Journal of Sociology* 78 (Temmuz): 48-66.
- Becker, Howard S. ve Mack, Raymond W. 1971. "Unobtrusive Entry and Accidental Access to Field Data", *Methodological Problems in Comparative Sociological Research Konferansı'nda sunulmuş yayınlanmamış tebliğ*, Institute for Comparative Sociology, Indiana University.
- Bideman, Alben D. ve Reiss, Albert J., Jr. 1967. "On Exploring the Dark Figure", *The Annals* 374 (Kasım): 1-15.
- Bittner, Egon ve Garfinkel, Harold. 1967. "'Good' Organizational Reasons for 'Bad' Clinic Records", Harold Garfinkel içinde, *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Blumer, Herbert. 1966. "Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead", *American Journal of Sociology* 71 (Mart): 535-544.
- Blumer, Herbert. 1967. "Threats from Agency-Determined Research: The Case of Camelot", Irving Louis Horowitz içinde, derleyen, *The Rise and Fall of Project Camelot*. Cambridge: M. I. T. Press, ss.153-174.
- Blumer, Herbert. 1969. "The Methodological Position of Symbolic Interactionism", Herbert Blumer içinde, *Symbolic Interactionism*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, ss.1-60.

- Bordua, David. 1967. "Recent Trends: Deviant Behavior and Social Control", *The Annals* 369 (Ocak): 149–163.
- Cicourel, Aaron. 1968. *The Social Organization of Juvenile Justice*. New York: John Wiley and Sons.
- Cohen, Albert K. 1965. "The Sociology of the Deviant Act: Anomie Theory and Beyond", *American Sociological Review* 30 (Şubat): 5–14.
- Cohen, Albert K. 1966. *Deviance and Control*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Cohen, Albert K. 1968. "Deviant Behavior", In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Volume 4, ss. 148–155.
- Cohen, Stanley, derleyen. 1971. *Images of Deviance*. Baltimore: Penguin Books.
- Dalton, Melville. 1959. *Men Who Manage*. New York: John Wiley and Sons.
- Douglas, Jack D. 1967. *The Social Meanings of Suicide*. Princeton: Princeton University Press.
- Douglas, Jack D. 1970. "Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings", Jack D. Douglas içinde, derleyen, *Deviance and Respectability*. New York: Basic Books, Inc.
- Edel, Abraham. 1955. *Ethical Judgment: The Uses of Science in Ethics*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Erikson, Kai T. 1966. *Wayward Puritans*. New York: John Wiley and Sons.
- Galtung, Johan. 1965. "Los Factores Socioculturales y el Desarrollo de la Sociología en América Latina", *Revista Latino-americana de Sociología* 1 (Mart).
- Garfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Gibbs, Jack. 1966. "Conceptions of Deviant Behavior: The Old and the New", *Pacific Sociological Review* 9 (Bahar): 9–14.
- Goode, Erich. 1970. *The Marijuana Smokers*. New York: Basic Books, Inc.
- Gouldner, Alvin W. 1968. "The Sociologist as Partisan: Sociology and the Welfare State", *The American Sociologist* 3 (Mayıs): 103–116.
- Gove, Walter. 1970a. "Societal Reaction as an Explanation of Mental

Illness: An Evaluation", *American Sociological Review* 35 (Ekim): 873–884.

Gove, Walter. 1970b. "Who Is Hospitalized: A Critical Review of Some Sociological Studies of Mental Illness", *Journal of Health and Social Behavior* 11 (Aralık): 294–303.

Gusfield, Joseph. 1963. *Symbolic Crusade*. Urbana: University of Illinois Press.

Habenstein, Robert W., derleyen. 1970. *Pathways to Data: Field Methods for Studying Ongoing Social Organizations*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Horowitz, Irving Louis ve Liebowitz, Martin. 1968. "Social Deviance and Political Marginality: Toward a Redefinition of the Relation Between Sociology and Politics", *Social Problems* 15 (Kış): 280–296.

Humphreys, Laud. 1970. *Tearoom Trade*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Kaplan, John. 1970. *Marihuana: The New Prohibition*. New York: World Publishing Co.

Katz, Jack. 1972. "Deviance, Charisma and Rule-Defined Behavior", *Social Problems* 20 (Kış): 186–202.

Kitsuse, John I. 1962. "Societal Reaction to Deviant Behavior: Problems of Theory and Method", *Social Problems* 9 (Kış): 247–256.

Kitsuse, John I. Ve Cicourel, Aaron V. 1963. "A Note on the Uses of Official Statistics", *Social Problems* 11 (Güz): 131–139.

Lemert, Edwin M. 1951. *Social Pathology*. New York: McGrawHill Book Co.

Lemert, Edwin M. 1972. *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. 2. baskı. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Liazos, Alexander. 1972. "The Poverty of the Sociology of Deviance: Nuts, Sluts, and Preverts", *Social Problems* 20 (Kış): 103–120.

Lindesmith, Alfred R. 1968. *Addiction and Opiates*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Lorber, Judith. 1967. "Deviance and Performance: The Case of Illness", *Social Problems* 14 (Kış): 302–310.

Mankoff, Milton. 1970. "Power in Advanced Capitalist Society", *Social Problems* 17 (Kış): 418–430.

- Mankoff, Milton. 1968. "On Alienation, Structural Strain, and Deviancy", *Social Problems* 16 (Yaz): 114-116.
- Matza, David. 1969. *Becoming Deviant*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Messinger, Sheldon L. 1969. *Strategies of Control*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California at Los Angeles.
- Mills, C. Wright. 1956. *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Ray, Marsh. 1961. "The Cycle of Abstinence and Relapse among Heroin Addicts", *Social Problems* 9 (Güz): 132-140.
- Roy, Donald. 1954. "Efficiency and the 'Fix': Informal Intergroup Relations in a Piecework Machine Shop", *American Journal of Sociology* 60 (Kasım): 255-266.
- Scheff, Thomas J. 1966. *Being Mentally Ill*. Chicago: Aldine Publishing Co.
- Schur, Edwin M. 1969. "Reactions to Deviance: A Critical Assessment", *American Journal of Sociology* 75 (Kasım): 309-322.
- Selby, Henry. *Not Every Man Is Humble*, Yayınlanmamış metin.
- Short, James F., Jr. ve Strodbeck, Fred L. 1965. *Group Process and Gang Delinquency*. Chicago: University of Chicago Press.
- Skolnick, Jerome. 1969. *The Politics of Protest*. New York: Ballantine Books.
- Strauss, Anselm L. et al. 1964. *Psychiatric Ideologists and Institutions*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Szasz, Thomas S. 1965. *Psychiatric Justice*. New York: MacMillan.
- Szasz, Thomas S. 1967. "The Psychiatrist as Double Agent", *Trans-Action* 4 (Ekim): 16-24.
- Tannenbaum, Frank. 1938. *Crime and the Community*. New York: Ginn and Co.

Haricîler (Outsiders)

Tarihsel çıkış noktası itibariyle “normalin” bilimi, “normalin tesisinin” bilimi olmuş sosyolojinin uzun zaman boyunca ve yer yer hâlen bugün de “sapma”yı ve “sapan”ı, “normal olan”dan ve “normal olanın ihlali”nden hareketle tanımlamaya çalışmış olması bir vakadır. Çeşitli istatistikî araçlarla “suçlu” profillerinin sosyolojik tetkiki sadece “suç/sapma sosyolojisi” yazının önemli bir bölümünü oluşturmamış, şu temel geneli yargıyı da pekiştirmiştir: Sapkın ötekidir (haricîdir); sapkınlığı bir anlamda kendi doğasındadır; yaptığı eyleme içkindir; yani herkes sapkın olamaz; siz sapkın değilsiniz!... Ve devamı belki de şu örtük önermeyle gelir: Müsterih olunuz; kendileriyle ilgileniyoruz!

Amerikan sosyolojisinin yaşayan devlerinden Becker ise, elinizdeki kitapta meseleye ilişkin oldukça zihin açıcı, tamamıyla alışılmış olanın dışında, farklı bir perspektif sunuyor. “Hayır” diyor Becker ve ekliyor: Bir “sapkın”ı anlamak için en az “sapkın” olarak etiketlenen kadar, ona “sapkın diyen”e, “meşru bir sapkın tanımı dayatan”a ve “sapkını kapatan”a da bakmak icap eder. Ve bizi 1950’lerin sonlarının Chicago’sunun caz dünyasına, gece hayatına, arka sokaklarına götürüyor Becker; esrarkeşleri, eşcinselleri, fahişeleri, müzisyenleri, muhtelif türden pek çok sapkını “kadınlı erkekli” karşımıza diyor. Son sayfayı çevirdiğinizde ise, kitap sizi şu hissiyatla baş başa bırakıyor: Evet, siz de sayın okuyucu, en normal ve konvansiyonel hâlinizle siz de beyefendi, siz de hanımefendi; sizler de bir gün “sapkın” damgası yiyebilirsiniz. Haricîler, o kadar da uzağınızda olmayabilir; size sizin kadar yakınlardır belki de...

ISBN: 978-6056522499

9 786056 522499

